Nr 172

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjer för fortsatt utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet m. m.; given Stockholms slott den 11 oktober 1963.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

BERTIL

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

Ungdomens efterfrågan på högre utbildning liksom det ökande behovet av välutbildad arbetskraft gör det angeläget med en fortsatt och omfattande utbyggnad av det högre utbildningsväsendet. Allmän enighet råder om, att högre utbildning är en lönsam investering för både individ och samhälle.

De i propositionen förordade *allmänna riktlinjerna* för en utbyggnad av det högre utbildningsväsendet ansluter sig i huvudsak till de av 1960 års riksdag anbefallda principerna för utbyggnaden fram till 1965. Såväl universitet och högskolor som annan postgymnasial utbildning måste ges vidgad utbildningskapacitet under återstoden av 1960-talet.

Prognosverksamheten måste med hänsyn till utbildningssektorns behov av allt fler och bättre framtidsbedömningar ges ökade resurser. Till 1964 års riksdag torde konkreta förslag komma att framläggas för att möjliggöra detta. Även *yrkesvägledningsverksamheten* måste förstärkas.

För *universitetens och högskolornas* del förordas i anslutning till de allmänna riktlinjerna bl. a. följande.

Den fortsatta planläggningen av utbildningskapaciteten vid de *tekniska högskolorna* bör inriktas på att under 1960-talet nå en total intagningskapacitet av i runt tal 2 900 nybörjarplatser per år mot för närvarande omkring 1 600.

Utbildningsplaneringen för de *medicinska fakulteternas* del bör under återstoden av 1960-talet inriktas på en utbyggnad till en total intagningskapacitet av drygt 900 nybörjarplatser per år mot för närvarande närmare 600.

Utbyggnaden av *ekonomutbildningen* bör inriktas på en total intagningskapacitet av 1 100 nybörjarplatser per år före utgången av 1960-talet mot för närvarande 675 platser.

Vid *lantbruks- och veterinärhögskolorna* bör en ökning av intagningen kunna ske under andra hälften av 1960-talet.

En betydande ökning av utbildningskapaciteten i *centrala spärrade ämnen vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna* förordas, nämligen i fysik och kemi från 720 till 1 300 nybörjarplatser per år på tvåbetygsnivå, i botanik från 285 till 600 och i zoologi från 255 till 600 nybörjarplatser per år.

Som en allmän riktpunkt för de *fria fakulteternas* expansion förordas följande antal studerande i början av 1970-talet, nämligen 1 500 vid teologisk fakultet, 6 000 vid juridisk fakultet, 22 500 vid humanistisk fakultet och 20 700 vid matematisk-naturvetenskaplig fakultet.

För *universitets- och högskoleväsendet i dess helhet* anges som en allmän riktpunkt i planeringsarbetet att antalet studerande i början av 1970-talet kommer att uppgå till drygt 80 000. En sådan utökning av antalet studerande aktualiserar frågan om en utbyggnad av de nuvarande fem universitets- och högskoleorterna är tillräcklig eller om ytterligare något universitets- och högskolecentrum måste etableras under innevarande årtionde. Innan ytterligare utredningar gjorts rörande skilda utbyggnadsalternativ kan ställning dock ej tagas i denna fråga. Detta blir möjligt först sedan den nyligen tillsatta 1963 års universitets- och högskolekommitté avslutat sitt arbete.

Den pågående och planerade utbyggnaden av universitet och högskolor medför även att *studentkårlokaler,* d. v. s. bespisningslokaler, avsedda även för den anställda personalen vid ifrågavarande läroanstalter, samlingslokaler, klubblokaler, lokaler för studentfacklig verksamhet, studentsociala utrymmen och motionslokaler kan behöva byggas ut. I propositionen förordas att bespisningslokaler inrättas helt genom statens försorg. Beträffande övriga studentkårlokaler föreslås, att lån skall kunna utgå till studentkåren (motsvarande) med högst 50 procent av kostnaderna. Viss del av sådant lån — motsvarande högst 40 procent av kostnaderna — skall vara ränte- och amorteringsfri och kunna avskrivas. Statens nämnd för samlingslokaler avses skola bereda låneärendena innan Kungl. Maj:t fattar beslut.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet å Stockholms slott den 11 oktober 1963.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden ANDERSSON, LINDSTRÖM, KLING, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, HOLMQVIST.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, anmäler — efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter — fråga angående *riktlinjer för fortsatt utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet m. m.* och anför därvid följande.

I. INLEDNING

Som ett led i sitt arbete avgav 1955 års universitetsutredning den 22 december 1959 sitt sjätte betänkande, benämnt Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle. Riktlinjer och förslag till utbyggnad (SOU 1959: 45). På grundval av detta betänkande framlades i propositionen 1960: 119 förslag till riktlinjer för utbyggande av det högre utbildningsväsendet m. m. under 1960-talet. 1960 års riksdag godkände dessa riktlinjer (SäU 1, Rskr 327). Därefter har vid 1961, 1962 och 1963 års riksdagar beslut fattats i en rad konkreta frågor rörande utbyggnaden av universitet och högskolor.

Mot bakgrunden av utvecklingen inom berörda områden sedan förutnämnda riktlinjer antogs har inom ecklesiastikdepartementets prognos- och planeringsgrupp — i fortsättningen benämnd P-gruppen — utarbetats förslag till reviderat utbyggnadsprogram för universitet och högskolor m. m. Sålunda har gruppen redovisat dels *vissa statistiska sammanställningar rörande tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet* (SOU 1962: 55), dels en *promemoria rörande det högre utbildningsväsendets fortsatta utbyggnad* (december 1962). Över de statistiska sammanställningarna och promemorian har, efter remiss, utlåtanden avgivits av kanslern för rikets universitet, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, styrelsen för farmaceutiska institutet, direktionen över gymnastiska centralinstitutet, styrelsen för veterinärhögskolan, styrelsen för skogshögskolan och statens skogsforskningsinstitut, styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, Vetenskapsakademien, Ingeniörsvetenskapsakademien, Musikaliska akademien, Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, riksbibliotekarien, riksarkivarien, styrelsen för socialinstitutet i Stockholm, styrelsen för socialinstitutet i Göteborg, styrelsen för Sydsvenska socialinstitutet, styrelsen för socialinstitutet i Umeå, statens medicinska forskningsråd, flyg- och navalmedicinska nämnden, statens humanistiska forskningsråd, statens naturvetenskapliga forskningsråd, statens råd för samhällsforskning, statens råd för atomforskning, statens tekniska forskningsråd, överbefälhavaren, försvarets forskningsanstalt, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, medicinalstyrelsen, centrala sjukvårdsberedningen, polisväsendets organisationsnämnd, nämnden för undervisningssjukhusens utbyggande, generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, statskontoret, konjunkturinstitutet, generaltullstyrelsen, statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, lantmäteristyrelsen, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, skogs-

styrelsen, veterinärstyrelsen, kommerskollegium, sjöfartsstyrelsen, patent- och registreringsverket, försäkringsinspektionen, tekniska högskolans i Stockholm byggnadskommitté, odontologiska förhandlingssakkunniga, farmaceututbildningskommittén, organisationskommittén för medicinska högskolan i Umeå, läkarutbildningsberedningen, studiesociala utredningen, organisationskommittén för teknisk högskola i Lund, kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna, 1960 års gymnasieutredning, 1960 års lärarutbildningssakkunniga, fackskoleutredningen, 1962 års Umeåkommitté, studiehjälpsutredningen, veterinärhögskoleutredningen, lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet, utrustningsnämnden för universitet och högskolor, expertgruppen för odontologisk utbildning i Göteborg, mentalsjukvårdsberedningen, personalutbildningsberedningen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala län, Östergötlands län, Malmöhus län, Göteborgs och Bohus län, Örebro län, Västmanlands län, Västerbottens län och Norrbottens län samt Jernkontoret. Universitetskanslern har överlämnat yttranden från vederbörande akademiska myndigheter vid honom underställda lärosäten och överstyrelsen för de tekniska högskolorna yttranden från lärarkollegierna vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola. Till överståthållarämbetets och berörda länsstyrelsers utlåtanden har fogats yttranden från vederbörande kommunala myndigheter.

Vidare har vissa organisationer och sammanslutningar beretts tillfälle att yttra sig över promemorian och de statistiska sammanställningarna. Med anledning härav har yttranden avgivits av direktionen för handelshögskolan i Stockholm, efter hörande av högskolans lärarråd, Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges industriförbund, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen, Centerns ungdomsförbund jämte Centerns studentförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges libera studentförbund, Sveriges socialdemokratiska studentförbund, Samverkande bildningsförbunden, Sveriges allmänna exportförening, Svenska bankföreningen, Norrlandsförbundet, Kooperativa förbundet, Handelns arbetsgivareorganisation, Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet, Handelskamrarnas nämnd genom Skånes handelskammare, Stockholms handelskammare, handelskammaren i Gefle samt Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare, Svenska landskommunernas förbund, Målsmännens riksförbund, Hermods korrespondensinstitut, Nordiska korrespondensinstitutet, Svenska teknologföreningen, Sveriges verkstadsförening, Institutet för tekniska kurser, Svenska läkaresällskapet, Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen och Svenska Tandläkare-Sällskapet.

Dessutom har Medicinska föreningen i Stockholm, Lantbruksförbundets ekonomi-aktiebolag, Svenska väg- och vattenbyggares riksförbund och Svenska ekonomiföreståndarinnors förening inkommit med särskilda skrifter i ämnet.

Med skrivelse den 24 april 1962 har en på kommunalt initiativ bildad kommitté[1] för undersökning av förutsättningarna för högskolemässig utbildning inom Östergötlands län överlämnat *betänkande angående industrihögskola i Östergötland.*

Över betänkandet har, efter remiss, utlåtanden avgivits av kanslern för rikets universitet, efter hörande av vederbörande universitets- och högskolemyndigheter, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, efter hörande av vederbörande högskolemyndigheter, direktionen för handelshögskolan i Stockholm, statskontoret, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen.

Vidare har vissa myndigheter och organisationer beretts tillfälle yttra sig. Med anledning härav har yttranden avgivits av Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund, Sveriges förenade studentkårer (SFS), länsstyrelsen i Östergötlands län, efter hörande av stadsfullmäktige i Linköping och Norrköping, Östergötlands läns landstings förvaltningsutskott, Östergötlands och Södermanlands handelskammare samt Sveriges allmänna exportförening.

En arbetsgrupp[2] inom ecklesiastikdepartementet har med skrivelse den 25 januari 1963 överlämnat *promemoria angående statligt stöd till studentkårlokaler.*

Över promemorian har, efter remiss, utlåtanden avgivits av kanslern för rikets universitet efter hörande av vederbörande universitets- och högskolemyndigheter, överstyrelsen för de tekniska högskolorna efter hörande av vederbörande högskolemyndigheter, byggnadsstyrelsen, statskontoret, statens nämnd för samlingslokaler och Frescatikommittén. Därjämte har — sedan tillfälle därtill beretts — yttranden avgivits av Sveriges förenade studentkårer (SFS) och Svenska stadsförbundet.

I de statistiska sammanställningarna rörande tendenserna på akademikernas arbetsmarknad har på basis av tillgängligt material gjorts en reviderad helhetsbild av läget och utvecklingstendenserna fram till mitten av 1970-talet. Dessa statistiska sammanställningar ligger till grund för promemorian rörande det högre utbildningsväsendets fortsatta utbyggnad.

---

[1] Landshövding P. Eckerberg, ordförande, kommunalrådet C. Hilmer, disponent C. Johansson, direktör O. Wahlbeck, kommunalrådet G. Perland, läroverksadjunkt E. Lönnerholm, talman Fridolf Thapper, riksdagsman C. Eskilsson, landstingsdirektör H. Gröndal, chefredaktör H. Färm, hypoteksdirektör S. G. Levander, bostadschef T. Pettersson, direktör G. Ericsson, direktör L. Brising, riksdagsman I. Andersson och rektor E. Lilja.

[2] Förste kanslisekreteraren B. J. Sjönander, ordförande, förutvarande ordföranden i SFS, jur. kand. N. Hermansson, t. f. budgetsekreteraren A. Johansson och fil. lic. U. Larsson.

I förevarande promemoria redovisas ett alternativ beträffande planering för fortsatt utbyggnad av det högre utbildningsväsendet utöver 1960 års program. Detta alternativ baseras i allt väsentligt på samma värderingar som låg till grund för nämnda program.

I betänkandet angående industrihögskola i Östergötland föreslås, att en fyraårig teknisk-ekonomisk utbildning på högskolenivå förlägges till Linköping-Norrköpingregionen.

I promemorian angående statligt stöd till studentkårlokaler förordas, att staten bör lämna lån — som till viss del kan avskrivas — till uppförande av lokaler för de studerandes organisationer vid universitet och högskolor.

Jag kommer att utförligt referera det utredningsmaterial och de förslag som framlagts av P-gruppen inom ecklesiastikdepartementet rörande riktlinjer för det högre utbildningsväsendets fortsatta utbyggnad under senare hälften av 1960-talet samt remissorganens omfattande synpunkter på detta material. Det synes mig nämligen angeläget i detta sammanhang med en uttömmande redovisning eftersom densamma jämte mina egna ställningstaganden torde kunna tjäna som underlag under en följd av år för en rad myndigheters och organisationers fortsatta konkreta arbete för utvecklande av hithörande verksamhet.

I det följande återges det huvudsakliga innehållet i det förut nämnda utredningsmaterialet. I regel användes härvid utredningarnas egna ord. I anslutning härtill redogöres även för de över utredningarna avgivna yttrandena. Slutligen framställes till Kungl. Maj:ts prövning de förslag, som befunnits påkallade.

II. DET HÖGRE UTBILDNINGSVÄSENDETS FORTSATTA UTBYGGNAD

I det följande redovisas först ett sammandrag av Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet (SOU 1962: 55). Denna utredning benämnes i det följande även »Statistikbilagan».

1. Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet

Utredningen rörande tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet är att betrakta som ett fullföljande av de sammanställningar och beräkningar som ingår i betänkandet Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle. Vissa metodiska skillnader föreligger dock mellan de två utredningarna, främst betingade av olikheter i de utbildningspolitiska förutsättningar som förelegat. När universitetsutredningen utförde sitt arbete fanns inget utbildningspolitiskt program för universitet och högskolor liknande 1960 års program att utgå från. Uppläggningen har varit följande.

En huvuduppgift har varit att beräkna dels universitetens och högskolornas framtida storlek, dels det framtida antalet akademiker.

Nu gällande tendenser i fråga om tillströmning till gymnasier och universitet och högskolor har därvid antagits bestå även i framtiden. Fördelningen av universitets- och högskolestudenterna på fakulteter och högskolor har skett utifrån antagandet, att 1960 års program genomföres och i viss omfattning ytterligare påbygges. På basis härav har beräknats den framtida examinationen av skilda slag av akademiker. Detta har i sin tur möjliggjort en beräkning av den framtida storleken av akademikergruppen i dess helhet med uppdelning på typ av utbildning.

En andra huvuduppgift har varit att uppskatta det framtida behovet av skilda slag av akademiker. Nu tillgängliga officiella prognoser för skilda utbildningsgrupper har därvid i de flesta fall accepterats. I de fall där nu föreliggande material uppenbarligen varit föråldrat eller ofullständigt eller prognoser ej alls förelegat har här gjorts kompletteringar eller helt nya antaganden om den framtida behovsutvecklingen.

På basis av de sålunda utförda sammanställningarna rörande framtida tillgång på och behov av akademiker vid nu gällande utvecklingstendenser på utbildningssidan och behovsvärderingar har schematiska framtida arbetsmarknadsbalanser kunnat upprättas fram till och med år 1975.

Resultaten av dessa arbetsmarknadsbalanser, upprättade på basis av nu gällande utbildningspolitik och behovsvärderingar har fått bilda utgångspunkten för en justerad beräkning av den framtida arbetsmarknadsbalansen. Denna har gjorts under den nya förutsättningen, att utbildningskapaciteten vid universitet och högskolor förändras och förskjuts i betydande omfattning, varvid nu föreliggande erfarenheter av möjligheterna att utbygga utbildningskapaciteten med hänsyn till personella och byggnadsmässiga resurser fått diktera omfattningen av kapacitetsförändringarna. Målsättningen bakom de nya antagandena om den framtida utbildningskapaciteten vid universitet och högskolor har varit att åstadkomma en bättre framtida balans mellan tillgång och efterfrågan (år 1975) för skilda utbildningsgrupper än vad de schematiska arbetsmarknadsbalanserna, baserade på nu gällande utbildningspolitik och behovsvärderingar, utvisar. Vidare har de reviderade beräkningarna gjorts med utgångspunkt i bedömningar av vilket antal studenter som i framtiden kommer att söka sig till andra postgymnasiala utbildningsvägar än universitet och högskolor. Dessa bedömningar har gjorts dels mot bakgrund av hur många platser vid dessa postgymnasiala utbildningslinjer som beräknats vara tillgängliga i framtiden, dels med den utgångspunkten att studenternas intresse för denna typ av utbildning i framtiden kommer att vara förhållandevis lika stort som det för närvarande är.

Materialet till sammanställningarna har erhållits förutom från publicerade källor jämväl från skilda myndigheter och utredningar, främst arbetsmarknadsstyrelsen, statistiska centralbyrån, gymnasieutredningen och universitetsutredningen.

A. Det högre utbildningsväsendets hittillsvarande utveckling

a. Studentexamination

År 1957 avlades närmare 9 000 examina vid allmänt gymnasium (Ag), handelsgymnasium (Hg) och tekniskt gymnasium (Tg). Antalet avlagda examina 1961 var drygt 13 300 — en ökning med drygt 48 procent på fem år. Utvecklingen redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Antalet avlagda studentexamina vid allmänt gymnasium, tekniskt gymnasium och handelsgymnasium åren 1957—1961.

Absoluta och relativa tal.

År	Ag		Tg		Hg		Totalt	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
1957	7 307	81,3	749	8,3	934	10,4	8 990	100
1958	7 866	81,5	842	8,7	947	9,8	9 655	100
1959	8 498	80,8	1 043	9,9	976	9,3	10 517	100
1960	9 136	80,3	1 189	10,5	1 052	9,2	11 377	100
1961[1]	10 683	80,1	1 394	10,5	1 252	9,4	13 329	100

[1] Prel. uppgifter.

I Ag-examina ingår examina, som avlagts vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, försöksgymnasium, privatläroverk och försvarets läroverk ävensom privatister. Under det senaste decenniet har den sistnämnda gruppen uppgått till omkring 200 per år eller något därunder.

Totalantalet studentexamina i procent av antalet 20-åringar respektive år framgår av följande tablå.

År	1957	1958	1959	1960	1961
20-åringar	89 600	93 010	96 583	94 787	99 820
Examinerade	8 990	9 655	10 517	11 377	13 329
Relation	10,0	10,4	10,9	12,0	13,4

b. Tillströmning till fakulteter och högskolor

Nettoantalet nyinskrivna läsåret 1957/58 uppgick till närmare 5 800. Läsåret 1961/62 var antalet drygt 8 700 — en ökning med 50 procent på fem år. Utvecklingen vid skilda fakulteter och högskolor redovisas i tabell 2.

Tabell 2. Nettoantalet nyinskrivna studerande vid fakulteter och högskolor läsåren 1957/58—1961/62.[1]

Absoluta och relativa tal.

Fakultet/Högskola	Läsår									
	1957/58		1958/59		1959/60		1960/61[2]		1961/62[2]	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
Teol. fak.	93	1,6	134	2,0	129	1,9	139	1,8	167	1,9
Jur. fak.	366	6,3	464	7,0	458	6,6	436	5,7	459	5,3
Med. fak.	268	4,6	263	4,0	215	3,1	220	2,9	225	2,6
Hum. fak.[3]	2 609	45,1	2 721	41,4	3 168	45,5	3 516	46,4	3 994	45,8
Mat.-nat. fak.[3]	886	15,3	1 241	18,9	1 413	20,3	1 749	23,1	2 102	24,1
Tekn. högsk.	804	13,9	845	12,8	777	11,1	779	10,3	818	9,4
Handelshögsk.	260	4,5	268	4,1	272	3,9	244	3,2	468	5,4
Tandl.-högsk.	207	3,6	195	3,0	181	2,6	169	2,2	152	1,7
Farm. inst.	143	2,5	330	5,0	237	3,4	227	3,0	211	2,4
Vet.-högsk.	27	0,5	28	0,4	27	0,4	25	0,3	25	0,3
Skogshögsk.	30	0,5	19	0,3	13	0,2	9	0,1	4	. .
Lantbr.-högsk.	38	0,7	29	0,4	37	0,5	44	0,6	41	0,5
GCI	51	0,9	45	0,7	39	0,5	26	0,3	59	0,7
Summa	5 782	100	6 582	100	6 966	100	7 583	100	8 725	100

[1] Med *nettoantalet* nyinskrivna avses sådana nyinskrivna, vilka icke är utlänningar och icke tidigare varit inskrivna vid annat universitet eller annan i universitetsstatistiken ingående högskola.

[2] Preliminära uppgifter.

[3] Nettoantalet nyinskrivna studerande vid den filosofiska fakulteten i Göteborg har läsåren 1957/58—1960/61 uppdelats på humanister och naturvetare utifrån vissa antaganden, vilka redovisas nedan, varför siffrorna för fakulteten icke stämmer med motsvarande i den officiella statistiken. I denna

I tabell 2 samt i det följande har bland fakulteter och högskolor *icke* inbegripits lärarhögskolorna, socialinstituten, sjukgymnastutbildningen och den mejeritekniska linjen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut.

c. Närvaro vid fakulteter och högskolor

Antalet närvarande studerande vid fakulteter och högskolor var höstterminen 1957 drygt 26 000. Höstterminen 1961 var antalet närmare 39 000 — en ökning med 50 procent på fem år. Utvecklingen vid skilda fakulteter och högskolor redovisas i tabell 3.

Tabell 3. Antalet närvarande studerande vid fakulteter och högskolor höstterminerna 1957—1961.

Fakultet/Högskola	Höstterminen				
	1957	1958	1959	1960	1961
Teol. fak.	580	646	706	800	837
Jur. fak.	1 687	1 813	2 165	2 106	2 177
Med. fak.	2 800	2 928	3 106	3 316	3 478
Hum. fak.	10 247	11 185	12 394	14 763	15 854
Mat.-nat. fak.	3 314	3 915	4 780	5 767	6 822
Tekn. högsk.	4 060	4 756	4 772	5 099	5 410
Handelshögsk.	1 376	1 411	1 432	1 380	1 680
Tandl.-högsk.	1 043	1 100	1 144	1 173	1 166
Farm. inst.	281	449	507	538	563
Vet.-högsk.	237	236	228	224	212
Skogshögsk.	133	143	144	145	145
Lantbr.-högsk.	282	273	267	293	344
GCI	130	142	134	139	170
Summa	26 170	28 997	31 779	35 743	38 858

---

har för nämnda period samtliga studerande vid den filosofiska fakulteten i Göteborg hänförts till humanistisk fakultet. Enligt en beräkning, som gjorts inom filosofiska fakultetens studentförening i Göteborg, kan man räkna med, att ca 19 procent av fakultetens studenter 1958 var att betrakta som naturvetare (universitetsutredningen, SOU 1959:45, sid. 277). Enligt beräkningar inom filosofiska fakultetens undervisningsnämnd vid Göteborgs universitet var höstterminen 1960 och höstterminen 1961 andelen studerande naturvetare 20,2 resp. 27,2 procent. Från och med läsåret 1961/62 redovisas nettoantalet nyinskrivna naturvetare i den officiella statistiken, då sedan höstterminen 1961 finnes en naturvetenskaplig fakultet vid universitetet. Enligt preliminära uppgifter utgjorde andelen naturvetare 37,9 procent läsåret 1961/62. Utifrån dessa faktiska uppgifter har antagits följande andelar naturvetare. Kursiva siffror markerar faktiska relationer.

	1957/58	1958/59	1959/60	1960/61	1961/62
Nettoantalet nyinskrivna ..	25,0	25,0	26,1	27,2	*37,9*
Närvarande	*19,0*	19,0	19,6	*20,2*	*27,2*

De närvarandes fördelning på studieorter framgår av *tabell 4.*

Tabell 4. Antalet närvarande studerande efter studieort höstterminerna 1957—1961.

Ht	Studieort					
	Uppsala[1]	Lund	Göteborg	Stockholm	Malmö	Umeå
1957	5 959	4 745	4 230	10 680	453	103
1958	6 444	5 354	4 842	11 743	479	135
1959	7 111	5 842	5 146	12 974	491	215
1960	8 612	6 437	5 730	14 170	507	287
1961	9 538	7 098	6 552	14 867	510	293

[1] Inkl. lantbr.-högsk.

d. Examination vid fakulteter och högskolor

Antalet avlagda grundexamina var läsåret 1957/58 över 3 200. Läsåret 1960/61 uppgick antalet till närmare 4 400 — en ökning med närmare 35 procent på fyra år. Utvecklingen vid skilda fakulteter och högskolor redovisas i tabell 5.

Tabell 5. Antalet avlagda grundexamina vid fakulteter och högskolor läsåren 1955/56—1960/61.

Grundexamen[1]	Absoluta tal, läsåren					
	55/56	56/57	57/58	58/59	59/60	60/61
Teol. kand.	42	59	43	86	94	75
Jur. kand.	202	209	193	181	209	190
Jur. pol. mag. ..	21	17	14	13	11	5
Fil. pol. mag. ...	12	19	23	17	15	33
Med. lic.	256	300	312	288	260	228
Fil. kand., hum.[2] .	421	436	456	569	614	727
Fil. mag., hum.[2] .	488	593	595	651	775	846
Fil. kand., nat. ..	153	169	174	210	204	308
Fil. mag., nat. ..	212	248	235	256	309	315
Civ.-ing.	517	528	527	533	594	708
Civ.-ekonom	192	208	217	203	278	274
Tandl.	178	164	172	184	199	233
Receptarie	106	103	105	123	196	238
Apotekare	7	21	23	16	15	20
Veterinär	26	28	31	31	34	33
Agronom	51	51	43	44	41	29
Civ.-jägm.	37	23	25	29	27	44
Gymnastikdir. ..	64	65	61	67	65	67
Summa	2 985	3 241	3 249	3 501	3 940	4 373

[1] Med grundexamen avses sådan lägre examen, som normalt kan bereda vederbörande försörjning på den akademiska arbetsmarknaden.

[2] Samtliga vid Göteborgs universitet avlagda filosofiska examina har räknats som humanistiska.

e. Antal akademiker i yrkesverksam ålder

Totalantalet akademiker i yrkesverksam ålder, d. v. s. under 65 år, uppgick enligt akademikerräkningen till omkring 56 700 personer år 1955. Såsom framgår av tabell 6 nedan beräknas antalet ha uppgått till drygt 67 000 år 1960, vilket innebär en ökning med 18 procent på fem år.

Tabell 6. Beräknat antal akademiker i yrkesverksam ålder efter kön och examen år 1960.

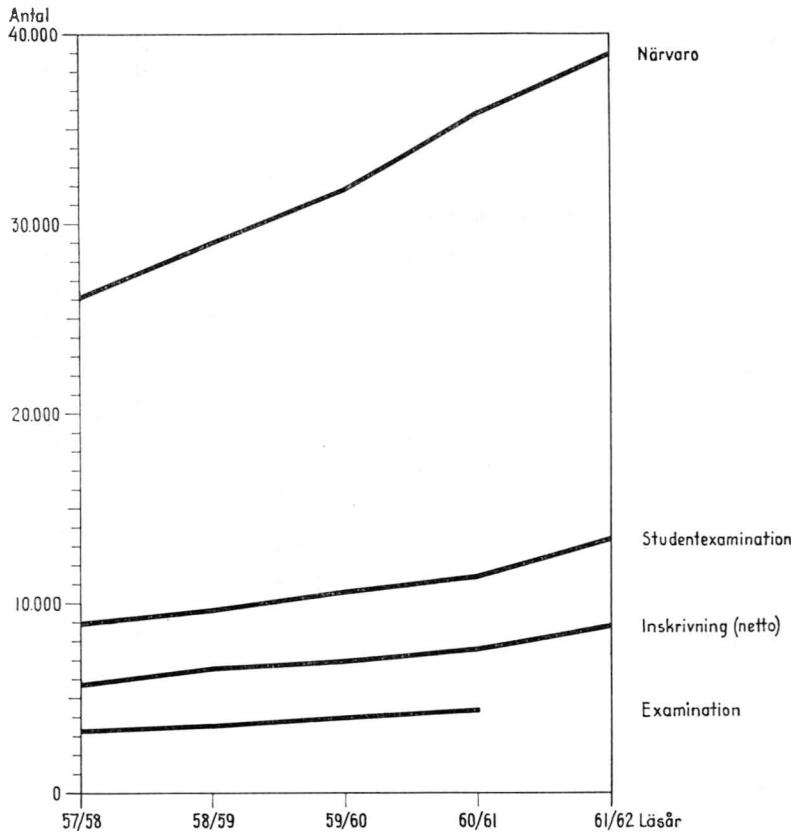
Absoluta och relativa tal.

Kategori	Män		Kvinnor		Summa	
	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.
Teologer	3 089	5,9	79	0,6	3 168	4,7
Jurister	6 669	12,6	574	4,0	7 243	10,8
Jur. pol. mag.	310	0,6	49	0,3	359	0,5
Fil. pol. mag.	210	0,4	36	0,3	246	0,4
Läkare	5 054	9,6	787	5,5	5 841	8,7
Humanister	7 983	15,1	6 708	46,8	14 691	21,9
Naturvetare	4 130	7,8	1 338	9,3	5 468	8,2
Civ.-ingenjörer	13 040	24,7	168	1,2	13 208	19,7
Civ.-ekonomer	4 853	9,2	220	1,5	5 073	7,6
Tandläkare	3 319	6,3	1 168	8,2	4 487	6,7
Apotekare	727	1,4	225	1,6	952	1,4
Receptarier	149	0,3	2 152	15,0	2 301	3,4
Veterinärer	670	1,3	29	0,2	699	1,0
Agronomer	1 255	2,4	27	0,2	1 282	1,9
Jägmästare	838	1,6	—	—	838	1,2
Gymn.-dir.	448	0,8	766	5,3	1 214	1,8
Summa	52 744	100	14 326	100	67 070	100

Totalantalet akademiker i yrkesverksam ålder år 1960 uppgick sålunda enligt här gjorda beräkningar till drygt 67 000. Av dessa var omkring 14 300 kvinnor eller drygt 21 procent. Universitetsutredningen beräknade (sid. 156) totalantalet till 66 500.

Utvecklingen på universitets- och högskoleområdet läsåren 1957/58—1961/62 åskådliggöres i diagram 1.

Diagram 1. Utvecklingen på universitets- och högskoleområdet läsåren 1957/58—1961/62.

B. Behovet av akademiskt utbildad arbetskraft fram till mitten av 1970-talet

P-gruppen redovisar beräkningar av »behovet av antalet personer i yrkesverksam ålder» fram till år 1975, totalt och för skilda utbildningsgrupper. Tillgängliga prognoser och utredningar har bildat underlaget. Detta »behov» har erhållits genom att till det genom prognoser fastställda behovet av yrkesverksamma lagts ett uppskattat antal icke-yrkesverksamma. Anledningen till detta förfaringssätt är den, att man härigenom kan direkt jämföra »behovet» så som det redovisas i det följande med den totala tillgången. Denna har beräknats på basis av examensuppgifter och uppgifter om antalet personer i yrkesverksam ålder vid en tidigare tidpunkt. Differensen — positiv eller negativ — mellan det sålunda beräknade »behovet» och tillgången är ett uttryck för över- eller underskott på yrkesverksamma.

Aktuellt prognosmaterial har saknats i ett antal fall. Då har P-gruppen gjort schematiska prognoser. Den viktigaste av dem gäller »samhällstekniker», d. v. s. jurister, civilekonomer och samhällsvetare. Det är uppenbart, att samtliga tillgängliga prognoser, hur utförligt de än gjorts, är osäkra. Bedömningarna av utvecklingen i framtiden av för prognosberäkningarna viktiga förhållanden baseras i regel *ej* på några *stabila* utvecklingstendenser i det förflutna. Ofta saknas statistisk information om den hittillsvarande utvecklingen. I andra fall finns ingen historisk erfarenhet att registrera.

Flertalet delprognoser torde kunna karaktäriseras som programmatiska prognoser: vad experter på arbetsmarknadsförhållandena i fråga anser vara en *önskvärd* utveckling. Den grundläggande värderingen i dessa programmatiska prognoser torde vara, att vederbörande experter ansett det nödvändigt att kraftigt öka tillgången på högkvalificerad arbetskraft för att i längden kunna hålla uppe och utveckla det arbetsmarknadsfält, där den kvalificerade arbetskraft, som prognosen avser, är verksam. Vidare torde i många fall, även om detta ej klart utsäges, den uppfattningen dessutom ligga till grund för beräkningarna, att utvecklingsländerna i växande omfattning kommer att efterfråga högkvalificerad svensk arbetskraft. De grundläggande värderingar som således i hög grad torde vara bestämmande för prognosens resultat är givetvis ej att betrakta som vederbörande »prognosmakares» egna uppfattningar utan fastmer som en sammanfattning och sammanjämkning av de värderingar som gäller bland de myndigheter, organisationer samt enskilda forskare och experter, vilkas synpunkter och sakkunskap utnyttjats vid prognosernas utarbetande.

En av de väsentligaste prognoserna är emellertid av annan art. Prognosen rörande behovet av ämneslärare bygger på den förutsättningen, att »elevtätheten», d. v. s. relationen mellan antalet elever och lärare inom skilda skolformer, kommer att förbli i stort sett oförändrad under prognosperioden. Detta är naturligt med hänsyn till att vid prognosens uppgörande statsmakterna uttalat en bestämd mening i denna fråga. Prognoserna för ingenjörer, samhällstekniker, läkare m. fl. bygger däremot, som nyss antyddes, på den grundförutsättningen, att standarden — mätt i andelen akademiker bland samtliga yrkesverksamma — kommer att stiga.

Slutligen skall påpekas, att några prognoser för smärre grupper är av äldre datum och att i ett fall — gymnastiklärarna — prognoser helt saknas.

De nu antydda grundläggande metodiska svagheterna och skiljaktigheterna i metod mellan några av de viktigaste prognoserna gör det vanskligt att mot varandra ställa och rätt tolka de skilda prognosresultat som framkommer. Det skulle ha erfordrats ett omfattande metodiskt arbete för att möjliggöra en logiskt sammanhängande och fullt meningsfylld analys av det siffermaterial som här sammanställts. P-gruppens utredning är att betrakta som ett försök att i görligaste mån sammanfatta allt tillgängligt material, varvid de metoder som för närvarande användes inom arbetsmarknadsstyrelsen och som tidigare universitets-

utredningen utnyttjade kommit till bruk. Någon värdering av de skilda prognoserna görs däremot ej i detta sammanhang. Ett viktigt syfte med föreliggande redovisningar är att ge ytterligare sakmaterial för det metodarbete och den metodforskning som påbörjats inom arbetsmarknadsstyrelsen i hithörande frågor.

En tillbakablick på den svenska arbetsmarknaden i avseende på arbetskraftens sammansättning efter s. k. yrkesställning ger klart vid handen, att tjänstemännen ökat i antal medan både företagare och arbetare minskat i antal. Utvecklingen åren 1940—1960 såsom den framgår ur den officiella statistiken redovisas i tabell 7.

Medan det totala antalet förvärvsarbetande ökade med ca 4,5 procent mellan åren 1950 och 1960 ökade antalet tjänstemän med ca 30 procent och den relativa andelen tjänstemän av totalantalet förvärvsarbetande med närmare 7 procentenheter.

Tabell 7. Förvärvsarbetande befolkning efter yrkesställning åren 1940—1960.

Yrkesställning	Antal förvärvsarbetande (1 000-tal personer)				Relativ fördelning			
	1940	1945	1950	1960[1]	1940	1945	1950	1960
Företagare	650	603	601	446	21,7	20,2	19,3	13,7
Tjänstemän	603	699	843	1 100	20,1	23,4	27,2	33,9
Arbetare	1 747	1 686	1 661	1 700	58,2	56,4	53,5	52,4
Samtliga	3 000	2 988	3 105	3 246	100	100	100	100

[1] Preliminär redogörelse för vissa resultat av 1960 års folkräkning i Statistisk Tidskrift nr 6/1962. Uppgifter rörande antalet tjänstemän och arbetare har inhämtats under hand.

Av sammanställningen i tabell 8 framgår den faktiska ökningen av antalet akademiker i yrkesverksam ålder åren 1940—1960 och den beräknade erforderliga ökningen fram till år 1975 samt antalet akademiker i relation till faktisk och beräknad folkmängd i åldrarna 25—64 år.

Tabell 8. Antalet akademiker (exkl. agronomer och gymnastiklärare) åren 1940—1960 samt beräknat »erforderligt» antal akademiker i yrkesverksam ålder åren 1965—1975 i förhållande till faktisk och beräknad folkmängd i åldrarna 25—64 år.

År	Faktiskt antal och beräknat »behov» av akademiker i yrkesverksam ålder	Index	Procentuell ökning av antalet per femårsperiod	Antalet akademiker i % av folkmängden i åldrarna 25—64 år[1]
1940	36 320	100	—	1,06
1945	41 140	113	13	1,14
1950	47 380	130	15	1,25
1955	54 430	150	15	1,41
1960	64 580	178	19	1,66
1965[2]				
alt. 1	96 700	266	50	2,47
alt. 2	92 700	255	44	2,37
1970[2]				
alt. 1	121 600	335	26	3,00
alt. 2	115 100	317	24	2,85
1975[2]				
alt. 1	144 900	399	19	3,49
alt. 2	138 600	382	20	3,34

[1] Uppgifter rörande folkmängden 1960—1975 har hämtats ur Befolkningsrörelsen år 1960 samt ur Statistisk Tidskrift nr 9/1962.

[2] De alternativa behovsberäkningarna åren 1965, 1970 och 1975 hänför sig till alternativa beräkningar av behovet av ämneslärare.

I tabell 9 sammanfattas resultaten av P-gruppens beräkningar rörande behovet av skilda akademikerkategorier åren 1965, 1970 och 1975.

Tabell 9. Beräknat antal akademiker i yrkesverksam ålder år 1960 samt beräknat »behov» av akademiker i yrkesverksam ålder åren 1965, 1970 och 1975 ävensom beräknat antal yrkesverksamma ifrågavarande år.

Absoluta och relativa tal.

Kategori	Beräknat antal år 1960				Beräknat »behov»											
	Totalt		Därav yrkesv.		1965				1970				1975			
					Totalt		Därav yrkesv.		Totalt		Därav yrkesv.		Totalt		Därav yrkesv.	
	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.[1]	Abs.	Rel.[1]	Abs.	Rel.[1]	Abs.	Rel.[1]	Abs.	Rel.[1]	Abs.	Rel.[1]
Teologer	3 200	4,8	3 200	5,3	3 200	3,2	3 200	3,6	3 200	2,6	3 200	2,8	3 200	2,2	3 200	2,4
Jurister	7 200	10,7	6 700	11,2	10 600	10,6	9 900	11,1	12 600	10,1	11 700	10,4	12 900	8,7	12 000	8,9
Samhällsvetare	1 500	2,2	1 400	2,3	2 700	2,7	2 600	2,9	4 500	3,6	4 100	3,6	7 600	5,1	7 000	5,2
Humanister	13 800	20,6	10 400	17,4	—				—				—			
alt. 1	—	—	—	—	20 000	20,1	15 000	16,8	23 800	19,1	17 900	15,9	26 200	17,6	19 600	14,6
alt. 2	—	—	—	—	17 500		13 100		19 700		14 800		22 200		16 600	
Naturvetare	5 500	8,2	4 800	8,0	—				—				—			
alt. 1	—	—	—	—	10 800	10,8	9 500	10,6	13 700	11,0	12 100	10,8	16 000	10,8	14 200	10,6
alt. 2	—	—	—	—	9 300		8 200		11 300		10 000		13 700		12 200	
Civilingenjörer	13 200	19,7	12 700	21,2	21 300	21,4	20 500	23,0	28 800	23,1	27 700	24,6	36 300	24,4	34 900	26,0
Civilekonomer	5 100	7,6	4 900	8,2	8 900	8,9	8 500	9,5	12 900	10,3	12 400	11,0	17 400	11,7	16 700	12,4
Läkare	5 800	8,6	5 700	9,5	8 400	8,4	8 200	9,2	10 300	8,2	10 100	9,0	12 300	8,3	12 000	8,9
Tandläkare	4 500	6,7	4 000	6,7	5 200	5,2	4 900	5,5	5 800	4,7	5 500	4,9	6 400	4,3	6 100	4,5
Apotekare	1 000	1,5	950	1,6	1 200	1,2	1 100	1,2	1 300	1,0	1 200	1,1	1 500	1,0	1 400	1,0
Receptarier	2 300	3,4	1 500	2,5	2 800	2,9	1 900	2,1	3 000	2,4	2 000	1,8	3 300	2,2	2 100	1,6
Agronomer	1 300	1,9	1 100	1,8	1 300	1,3	1 100	1,2	1 400	1,1	1 200	1,1	1 500	1,0	1 300	1,0
Veterinärer	700	1,0	670	1,1	700	0,7	670	0,8	800	0,6	770	0,7	800	0,5	770	0,6
Jägmästare	800	1,2	800	1,3	900	0,9	850	0,9	900	0,7	850	0,8	1 000	0,7	950	0,7
Gymn.-dir.	1 200	1,8	1 100	1,8	1 600	1,6	1 400	1,6	1 900	1,5	1 700	1,5	2 200	1,5	2 000	1,5
Summa alt. 1	67 100	100	59 920	100	99 600	100	89 320	100	124 900	100	112 420	100	148 600	100	134 220	100
Summa alt. 2					95 600	—	86 120	—	118 400	—	107 220	—	142 300	—	129 220	—
Index alt. 1	100	—	100	—	148	—	149	—	186	—	188	—	221	—	224	—
Index alt. 2					142		144		177		179		212		216	
Procentuell ökning per femårsperiod:																
alt. 1	—	—	—	—	48	—	49	—	25	—	26	—	19	—	19	—
alt. 2	—	—	—	—	42	—	44	—	24	—	24	—	20	—	21	—

[1] alternativ 1.

C. Behovet av utbildningsplatser vid postgymnasiala fackutbildningslinjer

Universitetsutredningen fann med hänsyn till utformningen av sina konkreta förslag (SOU 1959: 45, sid. 101 ff.) det nödvändigt att förutom en genomgång av den framtida behovssituationen beträffande akademiskt utbildad arbetskraft även beröra det framtida behovet av personer med studentexamen och en därpå byggd kortare utbildning — av utredningen benämnd icke-akademisk utbildning men i det följande kallad postgymnasial fackutbildning.

Universitetsutredningen redovisade en undersökning rörande *tillströmningen* till ifrågavarande utbildningslinjer höstterminen 1958 och vissa bedömningar av intagningskapaciteten år 1966.

Gymnasieutredningens behovsdelegation har byggt vidare på universitetsutredningens inventering år 1958 genom att insamla och bearbeta ett omfattande faktiskt material beträffande tillströmningen till de postgymnasiala fackutbildningslinjerna läsåret 1960/61. Vidare har behovsdelegationen gjort en preliminär uppskattning av det erforderliga rekryteringsbehovet till dessa utbildningslinjer år 1970. En sammanfattning av ifrågavarande material och övrigt tillgängligt utredningsmaterial av intresse redovisas i följande tabeller.

Tabell 10. Antalet antagna vid fackutbildningslinjer till vilka studenter i betydande omfattning sökt sig läsåret 1960/61 samt beräknat erforderligt antal utbildningsplatser vid dessa linjer läsåret 1970/71.

Utbildningslinje	Antal utbildningsplatser			
	Faktiskt 1960/61		Erforderligt 1970/71	
	Totalt	Därav stud.	Totalt	Därav stud.
Socialinstituten	256	163	700	525
Sjukgymnastutbildning	105	105	350	350
Officersutbildning	240	240	250	250
Landsfiskalsutbildning	30	30	30	30
Klasslärarutbildning	1 572	837	1 500	1 500
Postassistentutbildning				
Kammarskrivarutbildning				
Teleassistentutbildning	130	130	150	150
Stations- och kontorsskrivarutbildning				
Utbildning vid SMHI				
Statens brandskola	20	20	20	20
Grafiska institutet	20	20	40	40
Reklamutbildning[1]	54	54	175	175
Journalistutbildning	30	30	150	150
Handelsutbildning[2]	900	900	1 100	1 100
Totalt	3 357	2 529	4 465	4 290

[1] Institutet för högre reklamutbildning (IHR) och reklamkonsulentutbildning vid Berghs reklamskola.

[2] Handelsgymnasiernas ettåriga fackkurser, studentkurser för sekreterar- och företagsekonomisk utbildning vid Bar-Lock-Institutet, Filip Holmkvists handelsinstitut, Bröderna Påhlmans handelsinstitut samt Stockholms, Lunds och Uppsala stads yrkesskolor.

Tabell 11. Antalet antagna vid fackutbildningslinjer till vilka studenter i begränsad omfattning sökt sig läsåren 1958/59 och 1960/61.

Utbildningslinje	Läsåret 1958/59				Läsåret 1960/61				58/59	60/61
	Antagna		Därav stud.		Antagna		Därav stud.		% stud.	% stud.
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.		
Laboratris- och preparatris-utbildning[1]	—	164	—	65	—	145	—	85	39,6	58,6
Laborantutbildning	—	48	—	1	2	85	—	8	2,1	9,2
Trafikvärdinneutbildning	—	28	—	21	—	52	—	24	75,0	46,2
Postexpeditörsutbildning	18	180	—	51	32	206	1	58	25,8	24,8
Landskanslistutbildning[2]	80	—	40	—	100	—	50	—	50,0	50,0
Försäkringsutbildning[3]	415	1 645	86	58	440	1 755	106	71	7,0	8,1
Bankutbildning[3]	1 000	350	175	50	1 065	375	175	75	16,7	17,4
Företagsekon.-utbildning[4]	16	49	10	1	60	22	5	4	16,9	11,0
Handels- och korrespondentutbildning[5]	141	514	2	81	143	707	17	160	12,7	20,8
Musikhögskolan	78	39	27	11	78	40	28	10	32,5	32,2
Konsthögskolan	10	5	2	3	18	15	2	—	33,3	6,1
Dramatiska elevskolor[6]	11	10	5	4	8	9	4	4	42,9	47,1
Övrig musikutbildning[7]	14	12	2	3	11	12	2	4	19,2	26,1
Konsthantverksutbildning[8]	63	89	3	9	59	101	4	19	7,9	14,4
Reklamtecknarutbildning[9]	95	42	11	10	95	60	18	5	15,3	14,8
Teckningslärarinstitutet (förberedande kurs)	17	36	—	10	18	38	1	10	18,9	19,6
Förskollärarutbildning	—	200	—	—	—	200	—	2	0,0	1,0
Hushållslärarutbildning[10]	—	162	—	14	—	164	—	21	8,6	12,8
Textillärarutbildning[10]	—	118	—	4	—	212	—	20	3,4	9,4
Ekonomi- och internatföreståndarinneutbildning[10]	—	60	—	3	—	58	—	4	5,0	6,9
Sjuksköterskeutbildning[11]	—	1 655	—	82	11	1 860	—	125	5,0	6,7
Diakon- och diakonissutbildning	33	53	2	14	51	39	1	5	18,6	6,7
Arbetsterapeututbildning[12]	—	24	—	1	—	44	—	2	4,2	4,5
Skogsmästarutbildning	20	—	2	—	20	—	3	—	10,0	15,0
Driftsledarkursen i Alnarp[13]	59	1	9	1	60	—	5	—	16,7	8,3
Summa	2 070	5 484	376	497	2 271	6 199	422	716		
Båda könen	7 554		873		8 470		1 138		11,6	13,4

[1] Antagningen vid Svenska laboratrisföreningens och Svenska preparatrisföreningens kurser samt 1960/61 sådana antagna vid medicinalstyrelsens fortbildningskurser som ej tidigare genomgått laborantskola.

[2] Antalet uppskattat och gäller aspirantantagning till länsstyrelse, ej antagning till landskanslistkurs.

[3] Antalet uppskattat och grundar sig på arbetsmarknadsstyrelsens prognoser angående det framtida behovet av försäkrings- och banktjänstemän.

[4] Utbildningen vid Stockholms stads handelsskola.

[5] Avser utbildningen vid Stockholms stads handelsskolor (1-årig korrespondentkurs, 1-terminskurs i sv. affärskorrespondens samt hotellsekreterarkursens allmänna linje), Filip Holmkvists handelsinstitut (1-årig korrespondentkurs, 1-årig gymnasial linje), Bar-Lock-Institutet (läkarsekreterar-

Tabell 12. Antalet antagna vid fackutbildningslinjer till vilka studenter i begränsad omfattning sökt sig läsåret 1960/61 samt beräknat erforderligt antal utbildningsplatser vid dylika linjer läsåret 1970/71.

Utbildningslinje	Antal utbildningsplatser	
	Faktiskt 1960/61	Erforderligt 1970/71
Laboratoriebiträdesutbildning	232	600
Laboratorieassistentutbildning	—	150
Flygvärdinneutbildning	52	50
Utbildning av resebyråpersonal	—	25
Postexpeditörsutbildning	238	300
Landskanslistutbildning	100	75
Försäkringsutbildning	2 195	2 900
Bankutbildning	1 440	1 850
Handelsutbildning	932	..
Musikutbildning	141	200
Dramatisk utbildning	17	30
Högre konstnärlig utbildning	33	25
Konsthantverksutbildning	160	150
Reklamtecknarutbildning	155	250
Teckningslärarutbildning	56	75
Förskollärarutbildning	200	500
Hushållslärarutbildning	164	250
Textillärarutbildning	212	250
Ekonomi- och internatföreståndarinneutbildning	58	100
Sjuksköterskeutbildning	1 871	3 300
Diakon- och diakonissutbildning	90	90
Arbetsterapeututbildning	44	165
Skogsmästarutbildning	20	60
Lantmästarutbildning	60	120
Trädgårdsteknikerutbildning	—	20
Totalt	8 470	11 535

---

kursen) samt Bröderna Påhlmans handelsinstitut (1-årig handelskurs, 1-årig korrespondentkurs och 1-termins korrespondentkurs).

[6] Dramatiska teaterns elevskola samt elevskolorna vid stadsteatrarna i Göteborg, Malmö och Norrköping-Linköping.

[7] Musikkonservatorierna i Göteborg och Malmö.

[8] Grundkurserna vid konstfackskolan samt Slöjdföreningens skola i Göteborg (exklusive reklamfacket vid konstfackskolan).

[9] Berghs och Beckmans reklamskolor samt reklamutbildningen vid konstfackskolan. För Beckmans reklamskola saknas uppgifter för höstterminen 1958.

[10] För hushållslärare, textillärare och ekonomi- och internatföreståndarinnor gäller siffrorna läsåret 1961/62. På grund av ändrad seminarieorganisation saknas fullständiga uppgifter för 1960/61. För hushållslärarna gäller siffrorna intagningen endast den 3-åriga utbildningen, då samtliga antagna till 2-årig utbildning genomgått förberedande skolkökslärarinnekurs och således inte betraktas som »nyinskrivna». Intagningssiffran till textillärarseminarium omfattar både 2- och 3-årig utbildning.

[11] Intagning kalenderåret 1958 och 1960 enligt uppgifter från medicinalstyrelsen.

[12] Läsåret 1960/61 fanns arbetsterapeututbildning förutom i Göteborg även i Örebro.

[13] Numera benämnd lantmästarutbildning.

Behovet av utbildningsplatser vid fackutbildningslinjer till vilka studenter i betydande omfattning söker sig har av P-gruppen beräknats till närmare 4 500 läsåret 1970/71. Antalet antagna studenter till dessa utbildningslinjer har antagits vara 4 300.

Såsom framgår av tabell 12 skulle antalet erforderliga utbildningsplatser läsåret 1970/71 vid utbildningslinjer till vilka studenter i begränsad omfattning söker sig uppgå till drygt 11 500. Beträffande dessa utbildningslinjer är det mycket vanskligt att förutse den framtida utvecklingen av studenttillströmningen främst med hänsyn till fackskolornas inverkan på rekryteringsunderlaget. Läsåret 1969/70 beräknar skolberedningen (Grundskolan, SOU 1961:30, sid. 873), att antalet elever i fackskolans andra klass kommer att vara ca 18 700. Ett betydande antal av dessa elever kan antas söka sig till vidare fackutbildning. Läsåret 1960/61 uppgick andelen studenter vid ifrågavarande fackutbildningslinjer till 13,5 procent. P-gruppen gör det försiktiga antagandet, att andelen studenter läsåret 1970/71 kommer att vara omkring 15 procent. Den totala studenttillströmningen skulle sålunda detta läsår kunna uppskattas till ca 6 000, varav ca 1 700 skulle gå till i tabell 14 redovisade utbildningslinjer.

D. Det högre utbildningsväsendets utveckling fram till 1975 — en tendensberäkning

P-gruppen redovisar en beräkning av antalet examinerade från fakulteter och högskolor läsåren 1961/62—1970/71 jämte en överslagsberäkning av examinationen läsåren 1971/72—1974/75. Beräkningarna av examinationen bygger på antaganden om studentexaminationen, tillströmningen till fakulteter och högskolor samt examinationsfrekvensen vid dessa. Det säger sig självt att beräkningar av detta slag med nödvändighet måste bli mycket osäkra. Slår något av antagandena fel, stämmer ej heller slutresultatet.

a. Studentexamination

Studentexaminationen 1962—1964 går att beräkna utifrån antalet gymnasieelever hösten 1961 och tidigare. Sådana beräkningar har gjorts i Lärare i läroämnen, Arbetsmarknadsinformation, Serie S nr 1/1962, och Skol- och utbildningsstatistiska uppgifter, Arbetsmarknadsinformation, Serie S nr 2/1962. P-gruppen har valt att huvudsakligen använda examinationstalen i den senare framställningen då dessa är köns- och linjefördelade.

Studentexaminationen 1965—1970 är svårare att beräkna bl. a. av den anledningen, att gymnasiets framtida uppgifter och organisation för närvarande utreds av gymnasieutredningen. I ämneslärarprognosen göres ett antagande om studentexaminationen fram till 1970 på basis av antalet nybörjare (definierat

Tabell 13. Beräknad studentexamination vid allmänt gymnasium, tekniskt gymnasium och handelsgymnasium åren 1962—1970.[1]

År	Ag	Tg	Hg	S:a	i % av 20-åringar
1962	12 808[3]	1 643	1 291	15 742	13,9
1963	14 875	1 978	90	16 943	13,7
1964	16 789	2 873[2]	1 700[2]	21 362	16,2
1965	17 250	3 150	2 250	22 650	17,1
1966	17 300	3 400	2 600	23 300	17,8
1967	17 350	3 600	2 900	23 850	18,7
1968	17 250	3 800	3 200	24 250	19,3
1969	17 050	4 000	3 550	24 600	20,4
1970	16 850	4 250	3 900	25 000	21,7

[1] Beträffande studentexaminationen 1962—1964 har den i Skol- och utbildningsstatistiska uppgifter, tabell 1, publicerade beräkningen använts. Examinationsberäkningen för åren 1965—1970 har hämtats ur ämneslärarprognosen, tabell 3.1.
[2] Här gjorda beräkningar enligt ämneslärarprognosens examinationsfrekvens.
[3] Enligt prel. uppgift från statistiska centralbyrån var antalet avlagda Ag-examina vårterminen 1962 12 493.

som antalet elever i ring I[3] och II[4]) tre år tidigare. Antalet nybörjare i gymnasiet i procent av motsvarande årskull har i den nämnda utredningen antagits öka från 20,8 procent 1961 till 30 procent 1970.

Fördelningen på allmänna gymnasier och fackgymnasier antages i enlighet med statsmakternas rekommendationer bli förändrad så, att 60 procent av nybörjarna läsåret 1970/71 går till allmänt gymnasium och 40 procent till fackgymnasium. Antalet nybörjare antages läsåret 1970/71 vara detsamma vid handelsgymnasium som vid tekniskt gymnasium.

Studentexaminationen på allmänt gymnasium antages utgöra 62 procent av nybörjarna tre år tidigare jämte 20 procent av nybörjarna fyra år tidigare och på fackgymnasium 75 procent av antalet nybörjare tre år tidigare.

I tabell 13 redovisas beräkningar rörande studentexaminationen med fördelning på allmänt gymnasium, tekniskt gymnasium och handelsgymnasium.

b. Tillströmning till fakulteter och högskolor

De beräkningar som redovisas i det följande beträffande den *totala* inskrivningen vid fakulteter och högskolor uttrycker *nettoantalet nyinskrivna* (jfr anm. 1, tabell 2).

I universitetsutredningens betänkande och i ämneslärarprognosen har beräkningar av den totala tillströmningen till fakulteter och högskolor gjorts för läsåren 1959/60—1970/71 respektive 1962/63—1967/68.

Universitetsutredningen uppställde som *önskvärt mål,* att andelen studenter, som påbörjade akademiska studier, skulle minska jämfört med vid slutet av

1950-talet rådande förhållanden. Utredningen uppställde två alternativ för personer med studentexamen från allmänt gymnasium: 65 respektive 75 procents övergång av en examensårgång.

I ämneslärarprognosen uppställdes närmast på grundval av den bearbetning av nettoantalet nyinskrivna år 1959/60, med fördelning på studentexamensår, tre antaganden: 85, 80 respektive 75 procents relativ övergång till universitet och högskolor. I ämneslärarprognosen bedömdes 80-procentalternativet som det mest sannolika.

Ytterligare material ägnat att belysa de aktuella tendenserna i här berört avseende är nu tillgängligt, nämligen *dels* en bearbetning för 1960/61 beträffande nettoantalet nyinskrivna med fördelningen på studentexamensår *dels* de 1959/60 och 1960/61 nyinskrivnas fördelning på studentexamensår och kön.

Mellan åren 1959/60 och 1960/61 synes en betydande ökning i övergångsfrekvensen ha skett för både män och kvinnor. Denna ökning är koncentrerad till de yngsta studentexamensårgångarna.

Någon ytterligare ökning av den relativa övergången för män utöver de 90—93 procent som tycks gälla nu förefaller osannolikt. Även i fortsättningen torde en viss övergång av Ag-studenter utan tidigare akademiska studier komma att ske till övriga utbildningslinjer och yrken som till socialinstitut, officersutbildning, klasslärarutbildning, de statliga verkens utbildningslinjer, konstnärlig utbildning samt banker och försäkringsbolag.

Bland studentskorna är övergångsfrekvensen mycket lägre än bland de manliga studenterna. Att övergången för kvinnorna kan komma att öka under 1960-talet förefaller sannolikt.

Utifrån det ovanstående har skilda antaganden gjorts för den relativa övergången av manliga respektive kvinnliga Ag-studenter.

För *männen* har antagits, att nuvarande höga övergångsfrekvens kommer att i stort sett bestå under återstoden av 1960-talet. En viss ökning av övergången de två första åren efter examen och en minskning av övergången de senare åren efter examen har antagits ske.

För *kvinnorna* har antagits en ökning av övergångsfrekvensen från nuvarande ca 73 procent till 80 procent. Ökningen har antagits helt koncentrerad i tiden till de två första åren efter examen medan den relativa övergången de senare åren efter examen har antagits minska.

I universitetsutredningen och i ämneslärarprognosen gjordes antagandet, att personer med annan kompetens för tillträde än examen från allmänt gymnasium sammanlagt skulle utgöra en viss andel av inskrivningen i sin helhet. Att göra detta under en period, då relationen mellan examina från allmänt gymnasium och specialgymnasium kraftigt förändras kan knappast anses lämpligt. För tekniskt gymnasium förefaller övergångsfrekvensen ligga vid ca 25 procent. Hur förhållandet i fortsättningen blir är svårbestämbart. För en fortsatt nedgång i övergångsfrekvensen talar den svåra bristen på läroverksingenjörer. För en ökning talar det förhållandet, att de tekniska gymnasierna under 1960-talet

kommer att starkt expandera, vilket kan medföra att nya ej klart yrkesbestämda elevkategorier söker sig till de tekniska gymnasierna. Den relativa övergången av Tg-studenter har antagits bli 25 procent.

År 1964 examineras den första kullen från det treåriga handelsgymnasiet. Den treåriga utbildningen torde kunna betraktas som en betydligt bättre grund för universitets- och högskolestudier än den gamla tvååriga. Detta kan väntas medföra, att övergången från handelsgymnasium till universitet och högskolor väsentligt kommer att öka. Hur hög övergången blir går ej att nu bedöma. Den har här antagits vara av samma storleksordning som för studenter med examen från tekniskt gymnasium eller 25 procent. Då antalet kvinnor är mycket större på handelsgymnasiet än på det tekniska gymnasiet har ifråga om övergången till högre studier relationen mellan de två första åren antagits bli ungefär densamma som för Ag-studenter 1960/61. Det bör observeras, att för de examinerade Hg-studenterna före 1964 uppställts ett särskilt antagande.

Nettoantalet nyinskrivna vid fakulteter och högskolor med annan förutbildning än studentexamen har antagits bli 350 under varje kommande läsår.

Antaganden om övergångsfrekvens till fakulteter och högskolor läsåren 1962/63—1970/71.

Kategori/Kön/ Läsår/Examensår	Antal år efter studentexamen för första inskrivning									
	0—1	1—2	2—3	3—4	4—6	4—8	4—10	4—11	4—12	S:a
1. *Ag-studenter*										
Män										
1962/71	32	40	10	3			1			91
Kvinnor										
1962/63	46	12	5	3					1	74
1963/64	46	13	5	3					1	75
1964/65	47	14	5	3				1		76
1965/66	48	14	5	3				1		77
1966/67	48	15	5	3				1		78
1967/68	49	15	5	3				1		79
1968/71	50	15	5	3				1		80
2. *Hg-studenter*										
Båda könen										
Examen före år										
1964	0	1	0	1,5	0,5					3,5
Examen 1964—										
1970	8	6	6	3		0,5				25
3. *Tg-studenter*										
Båda könen										
1962/71	5	9	6	3		0,5				25

I tabell 14 återges en beräkning av den totala inskrivningen efter kön. De inskrivna med examen från tekniskt gymnasium har vid beräkningen antagits ha

Tabell 14. Beräknat nettoantal nyinskrivna vid fakulteter och högskolor läsåren 1962/63—1970/71 med fördelning på kön.

Läsår	Beräknat nettoantal nyinskrivna				
	Totalt	Därav män		Därav kvinnor	
		abs.	rel.	abs.	rel.
1962/63	9 900	5 664	57 2	4 236	42,8
1963/64	11 529	6 598	57,2	4 931	42.8
1964/65	13 455	7 609	56,6	5 846	43,4
1965/66	14 774	8 365	56,6	6 409	43,4
1966/67	15 525	8 715	56,1	6 810	43 9
1967/68	16 016	8 842	55,2	7 174	44,8
1968/69	16 320	8 855	54,3	7 465	45,7
1969/70	16 433	8 793	53,5	7 640	46,5
1970/71	16 507	8 665	52,5	7 842	47,5

samma könsfördelning som de examinerade från gymnasierna ett år tidigare. De inskrivna med examen från handelsgymnasium antas ha samma könsfördelning som de examinerade vid gymnasiet samma år. Av de 350 med annan utbildning har 200 antagits vara kvinnor.

Fördelningen av totalantalet nyinskrivna på de olika fakulteterna och högskolorna har gjorts i två steg: först har den beräknade nettonyinskrivningen vid fackhögskolorna (spärrade utbildningslinjer enligt kapitel 1) dragits bort från totalsumman. Därefter har återstoden fördelats på de s. k. fria fakulteterna (teologisk, juridisk, humanistisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet).

Antalet nybörjarplatser vid fackhögskolor är enligt hittills fattade beslut och offentliggjorda utredningar åren 1962/63—1965/66 (nybörjarplatserna för civilingenjörsutbildning vid universitetet i Uppsala har här icke medtagits) följande.

1962/63	1963/64	1964/65	1965/66
3 319	3 552	3 707	4 109

Här antages, att antalet nybörjarplatser perioden 1966/67—1970/71 kommer att öka med 25 procent av 1965/66 års platsantal. Denna ökning antages ske med 5 procent per år. Antalet nybörjarplatser vid fackhögskolor blir då följande.

1966/67	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
4 314	4 520	4 725	4 931	5 136

Av nybörjarna vid fackhögskolor har hittills ett stort antal tidigare studerat vid annan fakultet/högskola, vilket gör att en person kan dubbelräknas. De beräknade totala inskrivningssiffrorna är nettosiffror, vilket innebär att en person medräknats endast en gång. För att man skall kunna dra bort inskrivningen vid fackhögskolorna från den totala inskrivningen måste inskrivningen vid fackhögskolorna reduceras till nettosiffror. Andelen nybörjare vid fackhögskolorna som

Tabell 15. Det beräknade nettoantalet nyinskrivna vid fackhögskolor jämte den antagna relationen mellan nybörjarplatser och nettoantalet nyinskrivna vid dessa högskolor läsåren 1963/64—1970/71.

Läsår	Nettoantalet nyinskrivna i % av antal nybörjarplatser	Andel nybörjare (%) som tidigare studerat vid annan fakultet/högskola	Nettoantalet nyinskrivna vid fackhögskolor
1963/64	72	28	2 557
1964/65	74	26	2 743
1965/66	75	25	3 082
1966/67	76	24	3 279
1967/68	77	23	3 480
1968/69	78	22	3 686
1969/70	79	21	3 895
1970/71	80	20	4 109

tidigare studerat vid annan fakultet/högskola är mycket stor. Den hade 1960/61 ökat till 29,4 procent.

De »akademiska komplettanderna» — d. v. s. de intagna som tidigare studerat vid filosofisk fakultet och vid intagningen tillgodoräknat sig akademiska betyg — kan antas utgöra den övervägande delen av dessa som tidigare varit inskrivna vid universitet/högskola.

Vid medicinsk fakultet, de tekniska högskolorna samt skogshögskolan kommer nya antagningsbestämmelser, vilka bl. a. syftar till att begränsa den akademiska kompletteringens omfattning. Samtidigt kan antalet nybörjare vid handelshögskolorna med tidigare akademisk examen, som avser att enbart studera företagsekonomi, beräknas nedgå, då företagsekonomi nu kan studeras vid de filosofiska fakulteterna. Antalet akademiska komplettander har ökat starkt till 1960/61. Det förefaller troligt, att komplettanderna relativt sett kommer att minska, då de nya antagningsbestämmelserna, vilka ovan berörts, trätt i kraft.

Med utgångspunkt från ovanstående har följande antagande gjorts om nettoantalet nyinskrivna vid *fackhögskolorna,* tabell 15.

Nettonyinskrivningen vid de *fria fakulteterna* erhålles genom att antalet nettonyinskrivna vid fackhögskolorna enligt tabell 15 drages från totalantalet nettonyinskrivna enligt tabell 14. Det beräknade antalet nettonyinskrivna vid de fria fakulteterna blir då följande.

1963/64	8 972	1967/68	12 536
1964/65	10 712	1968/69	12 634
1965/66	11 692	1969/70	12 538
1966/67	12 246	1970/71	12 398

Fördelningen av nettoantalet nyinskrivna på skilda fria fakulteter 1957/58—1962/63 redovisas i tabell 16.

Tabell 16. Nettoantalet nyinskrivna vid fria fakulteter läsåren 1957/58—1962/63.

Läsår	Fakultet									
	Teol. fak.		Jur. fak.		Hum. fak.		Mat.-nat. fak.		S:a	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
1957/58	93	2,3	366	9,3	2 609	66,0	886	22,4	3 954	100
1958/59	134	2,9	464	10,2	2 721	59,7	1 241	27,2	4 560	100
1959/60	129	2,5	458	8,9	3 168	61,3	1 413	27,3	5 168	100
1960/61	139	2,4	436	7,5	3 516	60,2	1 749	29,9	5 840	100
1961/62[1]	167	2,5	459	6,8	3 994	59,4	2 102	31,3	6 722	100
1962/63[2]	152	2,0	565	7,3	5 009	64,5	2 031	26,2	7 757	100

[1] Prel. uppgifter.

[2] Enl. statistiska centralbyråns beräkning på grundval av uppgifter om bruttoantalet nyinskrivna per den 10 oktober 1962.

Universitetsutredningen gjorde i sitt sjätte betänkande ett antagande om en förändrad fördelning mellan de fria fakulteterna som skulle ha uppnåtts 1965/66. Detta antagande redovisas nedan.

Teol. fak.	Jur. fak.	Hum. fak.	Mat.-nat. fak.	S:a %
2	12	50	36	100

Universitetsutredningen utgick från den 1958/59 gällande fördelningen. Vad gäller naturvetare kan man säga, att utvecklingen till och med 1961/62 ägt rum såsom utredningen rekommenderade, medan humanisterna ej minskat i förordad takt och juristerna relativt minskat starkt i stället för att öka sin andel.

Såsom av det föregående framgått beräknas inskrivningen vid de fria fakulteterna komma att öka högst avsevärt 1961/62—1968/69, från 6 722 till 12 634 nyinskrivna per läsår.

De *teologiska fakulteterna* har under hela perioden antagits mottaga 2 procent av samtliga inskrivna vid de fria fakulteterna.

De *juridiska fakulteterna* har i absoluta tal stått ungefär stilla sedan 1958/59 och i relativa tal minskat starkt fram till 1961/62. I samband med det ökade trycket på de fria fakulteterna synes det troligt, att en större andel söker sig till de juridiska fakulteterna. Så tycks ha skett 1962/63. Andelen studerande vid juridisk fakultet har antagits öka till 9 procent av inskrivningen vid de fria fakulteterna.

Tillströmningen till de *matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna* har under de senaste åren ökat mycket starkt.

Antalet examinerade på det allmänna gymnasiets reallinje har ökat de sista åren och kommer att fortsätta att öka snabbt t. o. m. 1965 för att sedan stagnera och minska mot slutet av 1960-talet. Övergångsfrekvensen för realstudenter är högre än för studenter från allmän linje och latinlinje.

Övervägande delen av studenterna från reallinjen kommer till de matematisk-

Tabell 17. Beräknat nettoantal nyinskrivna vid teologisk, juridisk, humanistisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet läsåren 1963/64—1970/71.

Läsår	Fakultet								Summa abs.
	Teol.		Jur.		Hum.		Mat.-nat.		
	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	
1963/64 ...	2	179	7,0	628	63,0	5 653	28,0	2 512	8 972
1964/65 ...	2	214	7,5	804	61,5	6 588	29,0	3 106	10 712
1965/66 ...	2	234	8,0	935	60,0	7 015	30,0	3 508	11 692
1966/67 ...	2	245	8,5	1 041	58,5	7 164	31.0	3 796	12 246
1967/68 ...	2	251	9,0	1 128	57,0	7 145	32,0	4 012	12 536
1968/69 ...	2	253	9,0	1 137	56,0	7 075	33,0	4 169	12 634
1969/70 ...	2	251	9,0	1 128	55,0	6 896	34,0	4 263	12 538
1970/71 ...	2	248	9,0	1 116	54,0	6 695	35,0	4 339	12 398

naturvetenskapliga fakulteterna och fackhögskolorna (utom handelshögskolorna och GCI). Tillgången på realstudenter är fram till 1966/67 god. Om man antar, att andelen realstudenter skall vara konstant vid fackhögskolorna, teologisk och juridisk fakultet samt vid humanistisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet (den humanistiska fakultetens inskrivning beräknad som restpost) skulle tillgången på realstudenter tillåta en inskrivning av ca 37 procent vid matematisk-naturvetenskaplig fakultet av totalantalet nyinskrivna vid de fria fakulteterna 1966/67 och 1967/68. Eftersom antalet nybörjarplatser vid fackhögskolorna har antagits öka med 25 procent perioden 1966/67—1970/71 och samtidigt tillgången på realstudenter blir mindre, skulle, om vi fortfarande antar, att andelen realstudenter skall vara oförändrad vid samtliga fackhögskolor/fakulteter, inskrivningen vid matematisk-naturvetenskaplig fakultet gå ned till omkring 35 procent av totalantalet nyinskrivna vid de fria fakulteterna 1970/71.

Enligt statistiska centralbyråns beräkning av nettoantalet nyinskrivna vid fria fakulteter 1962/63 på grundval av inhämtade uppgifter per den 10 oktober 1962 om bruttoantalet nyinskrivna vid dessa fakulteter skulle den relativa andelen nettonyinskrivna vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteter minska från 31,3 procent 1961/62 till 26,2 procent 1962/63 och den relativa andelen nettonyinskrivna vid humanistiska fakulteter öka från 59,4 procent 1961/62 till 64,5 procent 1962/63. Denna omsvängning i utvecklingen är svårförklarlig och kan vara en tillfällighet. Här antas utvecklingen komma att gå mot en ökande relativ andel nyinskrivna vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteter, så att denna andel 1970/71 uppgår till 35 procent.

De *humanistiska fakulteterna* har antagits minska sin andel av nettoantalet nyinskrivna vid de fria fakulteterna till 54 procent år 1970/71. Det bör i sammanhanget påpekas att samhällsvetare och psykologer enligt nedan gjorda antaganden antas öka sin andel av de humanistiska fakulteterna under perioden.

De här gjorda antagandena återfinnes i tabell 17, där det beräknade nettoantalet nyinskrivna redovisas.

Tabell 18. Beräknat antal examinerade personer med grundexamen från fakulteter och högskolor läsåren 1960/61—1964/65, 1965/66—1969/70 och 1970/71—1974/75 enligt tendensberäkningen.

Fakultet/högskola	Beräknat antal examinerade personer läsåren		
	1960/61—1964/65	1965/66—1969/70	1970/71—1974/75
Teol. fak.	325	477	703
Jur. fak.	1 196	1 998	3 436
Hum. fak.	7 808	15 198	20 980
därav samhällsvetenskapliga ämnen	2 085	4 943	7 376
Mat.-nat. fak.	3 696	8 371	12 926
Summa fria fakulteter	13 029	26 044	38 045
Med. fak. (motsv.)	1 620	2 120	2 915
Tekn. högsk.	4 070	6 496	9 238
Handelshögsk. (motsv.)	1 431	2 429	2 842
Tandl.-högsk.	1 115	1 159	1 821
Farm. inst.			
apotekare	251	342	391
receptarier	890	881	1 012
Vet.-högsk.	141	135	145
Lantbr.-högsk.	186	257	314
Skogshögsk.	181	167	199
GCI	417	504	594
Summa fackhögsk. (motsv.)	10 301	14 490	19 531
Totalt	23 330	40 534	57 576

c. Examination vid fakulteter och högskolor

Examinationsberäkningen för läsåren 1961/62—1970/71 avser antalet vid universitet och högskolor examinerade *personer* med grundexamen. De i det följande redovisade examinationstalen är alltså adderbara. Dubbelexaminationen mellan högskolor och fakulteter behandlas efter avsnitten om de olika högskolorna/fakulteterna.

Det material som är tillgängligt angående den hittillsvarande examinationsfrekvensen m. m. är mycket bristfälligt. Detta medför att beräkningarna blir ännu vanskligare än om ett tillfredsställande material på denna punkt funnits.

Antalet nybörjarplatser vid samtliga fackhögskolor (motsvarande) har, som tidigare angivits, antagits öka med 25 procent av antalet platser 1965/66 under perioden 1966/67—1970/71.

Examinationen har beräknats utifrån nettoantalet nyinskrivna för de fria fakulteterna och utifrån antalet nybörjarplatser för fackhögskolorna (motsvarande).

Kvinnoandelen av den totala nettoinskrivningen har i det föregående antagits komma att öka. En sådan ökning har också skett under slutet av 1950-talet. Detta medför att kvinnoandelen av examinationen vid vissa högskolor (fakulteter) kommer att antagas öka utöver vad de sista kända inskrivningstalen antyder.

En överslagsmässig examinationsberäkning har gjorts för läsåren 1971/72—1974/75. Därvid har inskrivningen respektive antalet nybörjarplatser antagits oförändrad i förhållande till läsåret 1970/71. Även antagandena rörande könsfördelning och examinationsfrekvens för 1970/71 har använts oförändrade vid denna beräkning.

I tabell 18 redovisas ett sammandrag av beräknat antal examinerade personer med grundexamen från fakulteter och högskolor under femårsperioderna 1960/61—1964/65, 1965/66—1969/70 och 1970/71—1974/75 (SOU 1962: 55, tabellerna 4.4:3 och 4.4:4, sid. 128 ff.).

d. Antal akademiker i yrkesverksam ålder

På grundval av föregående examinationsberäkningar har antalet akademiker i yrkesverksam ålder beräknats uppgå till 84 500 år 1965, 118 200 år 1970 och 168 000 år 1975, vilket innebär en ökning med 26, 76 respektive 151 procent i förhållande till akademikerantalet 1960.

E. Det högre utbildningsväsendets utveckling fram till 1975 — ett programmatiskt räkneexempel

a. Tillgängliga utbildningsplatser

Som inledningsvis påpekats är de antaganden vilka i det följande redovisas gjorda utifrån en bedömning av de realistiska möjligheter som kan väntas föreligga att genomföra en kapacitetsökning inom utbildningsområden, som är starkt personal- och kapitalkrävande. Antagandena är vidare gjorda i syfte att »förbättra» relationen mellan den i det föregående beräknade tillgången på och det uppskattade behovet av akademisk arbetskraft.

1. Intagningen vid *teknisk högskola* (motsvarande) antages öka utöver tendensberäkningens antagande om 25 procent med ytterligare 25 procent eller totalt 50 procent från och med 1965/66 till och med 1969/70. Nybörjarplatsantalet skulle sålunda öka med 960 platser, av vilka 105 i Stockholm (35 per läsår 1965/68), 105 i Göteborg (35 per läsår 1965/68) och 105 i Lund (35 per läsår 1965/68) samt 645 i X-ort(-er) (215 per läsår 1967/70). Det totala antalet platser med fördelning på ort läsåren 1965/66—1969/70 framgår av följande sammanställning.

	Stockholm	Göteborg	Lund	X-ort(-er)[1]	Summa
1965/66	806	685	525	—	2 016
1966/67	841	720	560	—	2 121
1967/68	876	755	595	215	2 441
1968/69	876	755	595	430	2 656
1969/70	876	755	595	645	2 871

[1] X-ort(-er) kan avse befintliga orter eller ny ort.

2. Intagningen vid *medicinsk fakultet* (motsvarande) antages öka med ytterligare 10 procent utöver tendensberäkningens antagande eller totalt med 35 procent från och med läsåret 1966/67. Nybörjarplatsantalet skulle sålunda öka från 678 läsåret 1965/66 (läkarutbildningsberedningens senaste förslag för läsåret 1965/66) till 918 läsåret 1966/67 med följande fördelning på orter detta läsår.

Uppsala	Lund/Malmö	Göteborg	Stockholm	Umeå	X-ort(-er)[1]	Summa
90	190	168	258	62	150	918

[1] X-ort(-er) kan avse befintliga orter eller ny ort.

3. Intagning vid *handelshögskola* (motsvarande) antages öka med 30 procent utöver tendensberäkningens antagande eller totalt med 55 procent från och med läsåret 1966/67. Nybörjarplatsantalet skulle sålunda detta år vara 1 050 med följande fördelning på orter.

Stockholm	Göteborg	Lund	X-ort(-er)[1]	Summa
350	275	275	150	1 050

[1] X-ort(-er) kan avse befintliga orter eller ny ort.

4. Intagningen vid *tandläkarhögskola* antages öka med 25 procent enligt tendensberäkningen eller med sammanlagt 90 nybörjarplatser, av vilka 25 i Malmö från och med läsåret 1965/66 och 40 platser i Stockholm samma läsår samt 25 platser i Göteborg från och med läsåret 1968/69. Det totala antalet nybörjarplatser med fördelning på orter läsåren 1965/66—1968/69 framgår nedan.

	Stockholm	Malmö	Göteborg	Umeå	Summa
1965/66	140	125	100	60	425
1966/67	140	125	100	60	425
1967/68	140	125	100	60	425
1968/69	140	125	125	60	450

Tabell 19. Totala antalet nybörjarplatser vid spärrade utbildningslinjer läsåren 1964/65—1970/71.

Läsår	Tekn. högsk.	Med. fak.	Tandl. högsk.	Farm. inst.		Handels-högsk.	GCI	Jordbr. högsk.	Totalt
				ap.	re.				
1964/65[1, 2]	1 741	546	260	80	180	675	100	125	3 707
1965/66[1]	1 911	678	360	80	180	675	100	125	4 109
— — — — —	— — —	— — —	— —	— —	— —	— — —	— —	— —	— —
1965/66[2]	2 016	678	425	80	180	675	100	125	4 279
1966/67[2]	2 121	918	425	84	189	1 050	105	131	5 023
1967/68[2]	2 441	918	425	88	198	1 050	110	137	5 367
1968/69[2]	2 656	918	450	92	207	1 050	115	144	5 632
1969/70[2]	2 871	918	450	96	216	1 050	120	150	5 871
1970/71[2]	2 871	918	450	100	225	1 050	125	156	5 895

[1] Antal nybörjarplatser enligt 1960 års program och offentliggjorda utredningar.
[2] Antal nybörjarplatser enligt räkneexemplets antaganden.

5. Beträffande nybörjarplatsantalet vid *övriga fackhögskolor* har i enlighet med tendensberäkningen antagits en successiv ökning av antalet med 25 procent från och med läsåret 1966/67 till och med läsåret 1970/71.

6. Antalet »nybörjarplatser» för studenter vid *postgymnasiala fackutbildningslinjer* (se kapitel 3) antages i enlighet med gymnasieutredningens behovsdelegations beräkningar läsåret 1970/71 vara 6 000 efter en successiv ökning till detta antal från 1960/61.

7. 35 procent av antalet nybörjarplatser vid ifrågavarande fackutbildningslinjer antages per läsår ianspråktagas av personer, som avgått från akademiska studier utan examen eller som tidigare bedrivit studier vid annan fackutbildningslinje. *Nettoantalet nybörjarplatser* för studenter *vid postgymnasiala fackutbildningslinjer* antages sålunda uppgå till 3 900 läsåret 1970/71.

Det totala antalet nybörjarplatser vid spärrade utbildningslinjer enligt givna antaganden redovisas nedan i tabell 19.

I tabell 20 nedan återges den antagna ökningen av antalet nybörjarplatser vid spärrade utbildningslinjer läsåren 1965/66—1970/71 i förhållande till 1960 års program och offentliggjorda utredningar.

Tabell 20. Antagen ökning av antalet nybörjarplatser vid spärrade utbildningslinjer läsåren 1965/66—1970/71 i förhållande till 1960 års program och offentliggjorda utredningar.

Läsår	Tekn. högsk.	Med. fak.	Tandl. högsk.	Farm. inst.		Handels-högsk.	GCI	Jordbr. högsk.	Totalt
				ap.	re.				
1965/66	+ 105	—	+ 65	—	—	—	—	—	+ 170
1966/67	+ 210	+ 240	+ 65	+ 4	+ 9	+ 375	+ 5	+ 6	+ 914
1967/68	+ 530	+ 240	+ 65	+ 8	+ 18	+ 375	+ 10	+ 12	+ 1 258
1968/69	+ 745	+ 240	+ 90	+ 12	+ 27	+ 375	+ 15	+ 19	+ 1 523
1969/70	+ 960	+ 240	+ 90	+ 16	+ 36	+ 375	+ 20	+ 25	+ 1 762
1970/71	+ 960	+ 240	+ 90	+ 20	+ 45	+ 375	+ 25	+ 31	+ 1 786

b. Tillströmningens inriktning

1. Till följd av den antagna ökningen i intaget till teknisk, medicinsk och odontologisk utbildning utöver tendensberäkningen antages en motsvarande *reduktion av tillströmningen till matematisk-naturvetenskaplig fakultet.*

2. Till följd av den antagna ökningen i intaget till ekonomisk utbildning utöver tendensberäkningen antages en motsvarande *reduktion av tillströmningen till humanistisk fakultet.*

3. Till följd av den antagna ökningen av nettoantalet nybörjarplatser vid postgymnasiala fackutbildningslinjer antages en motsvarande *reduktion av tillströmningen till humanistisk fakultet* — en *»avlänkande»* effekt — sedan studenter från allmänt gymnasium utan universitets- och högskoleinriktning besatt sin andel av nybörjarplatserna.

Tabell 21 redovisar den förändring i tillströmningen till de fria fakulteterna, som ovanstående antaganden medför, i förhållande till tendensberäkningen i avsnitt D, varvid också antagits, att nettoantalet nyinskrivna vid teologisk och juridisk fakultet förblir oförändrat i förhållande till tendensberäkningen.

Den relativa fördelningen av det beräknade nettoantalet nyinskrivna vid fria fakulteter enligt tabell 21 framgår av tabell 22. Enligt antagandena i detta räkneexempel skulle andelen av nettoantalet nyinskrivna vid humanistisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet läsåret 1970/71 bli 44,7 respektive 41,0 procent, andelen nyinskrivna teologie studerande 2,6 procent och andelen nyinskrivna juris studerande 11,7 procent.

Tabell 21. Beräknad ändrad inriktning i tillströmningen till fakulteter och högskolor läsåren 1963/64—1970/71.

	Teol. fak.	Jur. fak.	Hum. fak.	Mat.-nat. fak.	Summa fria fak.	Summa fackhögsk.	Totalt
1963/64							
Tendensber.[1]	179	628	5 653	2 512	8 972	2 557	11 529
Fackutb.[2]	—	—	— 1 156	—	— 1 156	—	
Progr. ber.[3]	179	628	4 497	2 512	7 816	2 557	10 373
1964/65							
Tendensber.	214	804	6 588	3 106	10 712	2 743	13 455
Fackutb.	—	—	— 1 189	—	— 1 189	—	
Progr. ber.	214	804	5 399	3 106	9 523	2 743	12 266
1965/66							
Tendensber.	234	935	7 015	3 508	11 692	3 082	14 774
Fackutb.	—	—	— 1 284	—	— 1 284	—	
Ökat ant. nbpl.[4].	—	—	—	— 128	— 128	+ 128	
Progr. ber.	234	935	5 731	3 380	10 280	3 210	13 490
1966/67							
Tendensber.	245	1 041	7 164	3 796	12 246	3 279	15 525
Fackutb.	—	—	— 1 476	—	— 1 476		
Ökat ant. nbpl. ..	—	—	— 259	— 281	— 540	+ 540	
Progr. ber.	245	1 041	5 429	3 515	10 230	3 819	14 049
1967/68							
Tendensber.	251	1 128	7 145	4 012	12 536	3 480	16 016
Fackutb.	—	—	— 1 707	—	— 1 707	—	
Ökat ant. nbpl. ..	—	—	— 237	— 417	— 654	+ 654	
Progr. ber.	251	1 128	5 201	3 595	10 175	4 134	14 309
1968/69							
Tendensber.	253	1 137	7 075	4 169	12 634	3 686	16 320
Fackutb.	—	—	— 1 946	—	— 1 946	—	
Ökat ant. nbpl. ..	—	—	— 214	— 493	— 707	+ 707	
Progr. ber.	253	1 137	4 915	3 676	9 981	4 393	14 374
1969/70							
Tendensber.	251	1 128	6 896	4 263	12 538	3 895	16 433
Fackutb.	—	—	— 2 112	—	— 2 112	—	
Ökat ant. nbpl. ..	—	—	— 190	— 555	— 745	+ 745	
Progr. ber.	251	1 128	4 594	3 708	9 681	4 640	14 321
1970/71							
Tendensber.	248	1 116	6 695	4 339	12 398	4 109	16 507
Fackutb.	—	—	— 2 280	—	— 2 280	—	
Ökat ant. nbpl. ..	—	—	— 165	— 442	— 607	+ 607	
Progr. ber.	248	1 116	4 250	3 897	9 511	4 716	14 227

[1] Tillströmning enligt tendensberäkningen i avsnitt D.
[2] »Avlänkning» till postgymnasial fackutbildning, antagande b 3.
[3] Tillströmning enligt räkneexemplet.
[4] Ändrad inriktning i tillströmningen, antagande b 1—2, på grund av ökat antal nybörjarplatser vid fackhögskola enligt antagandena i avsnitt E a.

Tabell 22. Nettoantalet nyinskrivna vid fria fakulteter läsåren 1963/64—1970/71.

Relativa tal.

Läsår	Teol. fak.	Jur. fak.	Hum. fak.	Mat.-nat. fak.
1963/64	2,3	8,0	57,5	32,1
1964/65	2,3	8,4	56,7	32,6
1965/66	2,3	9,1	55,7	32,9
1966/67	2,4	10,2	53,0	34,4
1967/68	2,5	11,1	51,1	35,3
1968/69	2,5	11,4	49,2	36,8
1969/70	2,6	11,7	47,5	38,3
1970/71	2,6	11,7	44,7	41,0

c. Närvaro vid fakulteter och högskolor

I tabell 23 redovisas antalet närvarande studerande vid fakulteter och högskolor höstterminen 1975 enligt räkneexemplets tillströmningsberäkning och enligt tendensberäkningen.

Tabell 23. Beräknat antal närvarande studerande vid fakulteter och högskolor höstterminen 1975.

Fakultet/högskola	Höstterminen 1975		Differens
	Tendensber.	Räkneex.	
Teol. fak.	1 500	1 500	—
Jur. fak.	6 300	6 300	—
Med. fak.	7 300	8 300	+ 1 000
Hum. fak.	34 900	22 400	— 12 500
Mat.-nat. fak.	23 200	20 700	— 2 500
Tekn. högsk.	12 800	15 300	+ 2 500
Handelshögsk.	3 400	4 200	+ 800
Tandl.-högsk.	2 200	2 200	—
Farm. inst.	750	750	—
Jordbr.-högsk.	800	800	—
GCI	250	250	—
Summa	93 400	82 700	— 10 700

d. Examination vid fakulteter och högskolor

Bibehålles tendensberäkningens examinationsantaganden erhålles på grundval av tillströmningsberäkningen i tabell 21 följande sammandrag av antalet

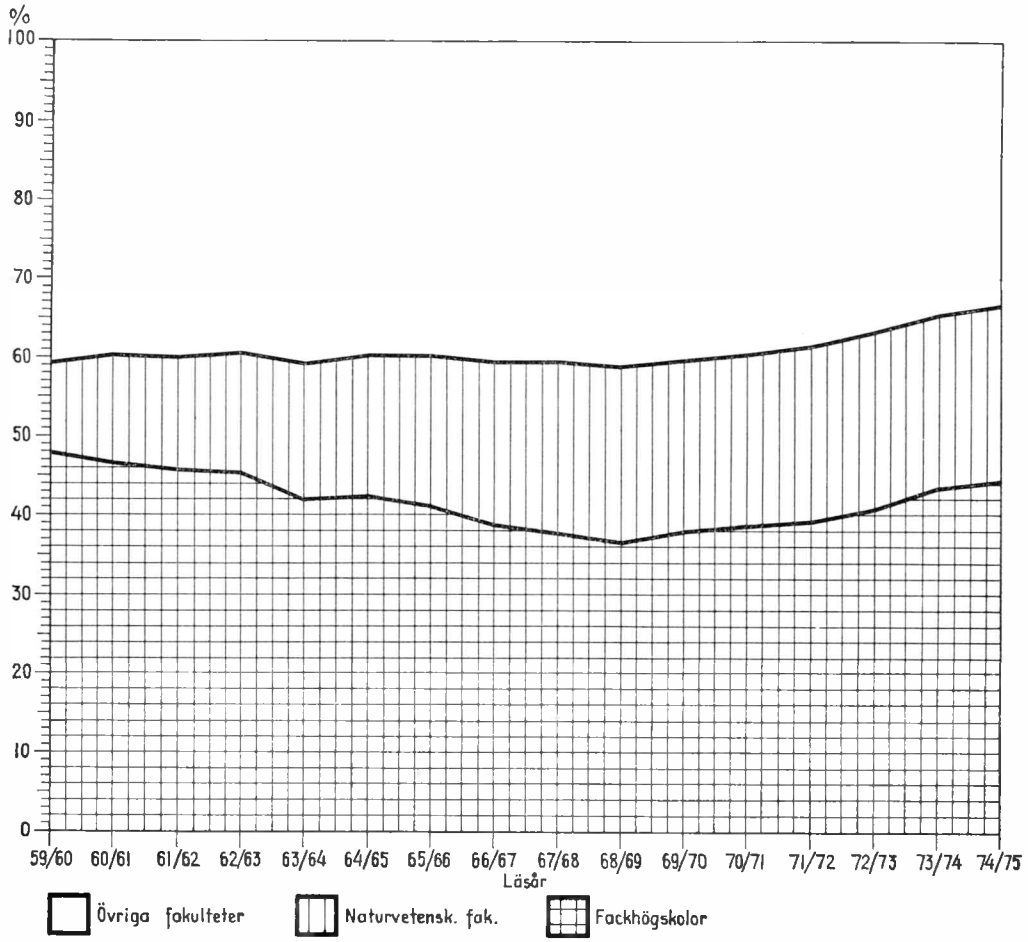
Tabell 24. Beräknat antal examinerade personer med grundexamen från fakulteter och högskolor läsåren 1960/61—1964/65, 1965/66—1969/70 och 1970/71—1974/75 enligt räkneexemplet.

Fakultet/högskola	Beräknat antal examinerade personer läsåren		
	1960/61—1964/65	1965/66—1969/70	1970/71—1974/75
Teol. fak.	325	477	703
Jur. fak.	1 196	1 998	3 436
Hum. fak.	7 788	13 130	15 171
därav samhällsvetenskapliga ämnen	2 080	4 264	5 342
Mat.-nat. fak.	3 696	8 177	11 666
Summa fria fakulteter	15 085	28 046	36 318
Med. fak. (motsv.)	1 620	2 120	3 323
Tekn. högsk.	4 070	6 501	10 156
Handelshögsk. (motsv.)	1 431	2 673	3 745
Tandl.-högsk.	1 115	1 159	2 001
Farm. inst.			
apotekare	251	342	391
receptarier	890	881	1 012
Vet.-högsk.	141	135	145
Lantbr.-högsk.	186	257	314
Skogshögsk.	181	167	199
GCI	417	504	594
Summa fackhögsk. (motsv.)	10 302	14 739	21 880
Totalt	25 387	42 785	58 198

Tabell 25. Jämförelse mellan beräknad total examination läsåren 1960/61—1974/75 vid fackhögskolor (motsvarande) enligt »1960 års program», tendensberäkningen och räkneexemplet.

Kategori	Examination vid oförändrat antal nybörjarplatser i förhållande till 1965/66 »1960 års program»	Examination enligt tendensberäkningens antaganden		Examination enligt räkneexemplets antaganden	
		totalt	ökning	totalt	ytterligare ökning
Läkare	6 621	6 715	94	7 063	348
Civ.-ing.	18 511	19 804	1 293	20 727	923
Civ.-ekon.	6 241	6 702	461	7 849	1 147
Tandläkare	3 929	4 095	166	4 275	180
Apotekare	933	984	51	984	—
Receptarier	2 510	2 783	273	2 783	—
Veterinärer	411	421	10	421	—
Agronomer	728	757	29	757	—
Jägmästare	511	547	36	547	—
Gymn.-dir.	1 367	1 515	148	1 515	—
Summa	41 762	44 323	2 561	46 921	2 598

Diagram 2. Den relativa andelen examinerade personer vid fackhögskolor, matematisk-naturvetenskapliga fakulteter och övriga fria fakulteter enligt räkneexemplet läsåren 1959/60—1974/75.

examinerade personer med grundexamen från fakulteter och högskolor under femårsperioderna 1960/61—1964/65, 1965/66—1969/70 och 1970/71—1974/75, tabell 24 (SOU 1962: 55, tabellerna 5.4:1 och 5.4:2, sid. 150 ff.).

Jämföres ovanstående examinationsberäkning med tendensberäkningens och med en examinationsberäkning grundad på antagandet, att ingen ökning av antalet nybörjarplatser vid spärrade utbildningslinjer sker från och med läsåret 1965/66, erhålles följande resultat för läsåren 1960/61—1974/75 beträffande den totala examinationen vid fackhögskolor (motsvarande), tabell 25.

I diagram 2 åskådliggöres utvecklingen läsåren 1959/60—1974/75 av den

relativa andelen examinerade personer vid fackhögskolor, matematisk-naturvetenskapliga fakulteter och övriga fria fakulteter enligt räkneexemplets examinationsberäkningar.

F. Tillgång på och »behov» av akademiskt utbildad arbetskraft i yrkesverksam ålder åren 1970 och 1975

På grundval av examinationsberäkningarna i avsnitt E d och beräkningarna av antalet kvarlevande med examen 1959/60 eller tidigare redovisas i tabell 26 antalet akademiker i yrkesverksam ålder åren 1970 och 1975 sammanställt med beräknat »behov» av akademiskt utbildad arbetskraft dessa år.

Tabell 26. Beräknad tillgång på och beräknat »behov» av akademiskt utbildad arbetskraft i yrkesverksam ålder åren 1970 och 1975.

	1970	1975
Beräknat antal akademiker i yrkesverksam ålder	116 000	160 500
Beräknat »behov» av akademiker i yrkesverksam ålder:[1]		
alt. 1	124 900	148 600
alt. 2	118 400	142 300
Differens (absolut):		
alt. 1	— 8 900	+ 11 900
alt. 2	— 2 400	+ 18 200
Differens (procent):		
alt. 1	— 8	+ 7
alt. 2	— 2	+ 11

[1] De alternativa behovsberäkningarna hänför sig till alternativa beräkningar av ämneslärarbehovet.

I tabell 27 redovisas »tillgångs- och efterfrågeberäkningarna» rörande de enskilda akademikerkategorierna åren 1970 och 1975. År 1965 föreligger ingen skillnad i förhållande till tendensberäkningen.

Mellan 1970 och 1975 skulle enligt sammanställningen »bristen» övergå i »överskott» om man för samman samtliga utbildningsgrupper. För läkare, civilingenjörer och ekonomer kvarstår »bristsituationen» ännu år 1975. Det bör beträffande humanister och naturvetare, för vilka de största »överskotten» redovisas, erinras om, att behovsprognosen rörande lärare i läroämnen — den kvantitativt viktigaste prognosen för personer med examen från filosofisk fakultet — principiellt skiljer sig från behovsprognoserna för t. ex. läkare och civilingenjörer, vilka senare förutsätter kvalitativa förändringar av en art som ej ingår i förutsättningarna för ämneslärarprognosen.

Tabell 27. Beräknad tillgång på och beräknat »behov» av skilda akademikerkategorier i yrkesverksam ålder åren 1970 och 1975.

Kategori	År	Beräknad tillgång	Beräknat »behov»	Differens	
				abs.	rel.
Teologer	1970	3 100	3 200	..	..
	1975	3 300	3 200	..	..
Jurister	1970	8 600	12 600	— 4 000	— 47
	1975	11 100	12 900	— 1 800	— 16
Samhällsvetare[1]	1970	7 800	5 200	+ 2 600	+ 33
	1975	13 000	8 400	+ 4 600	+ 35
Läkare	1970	8 300	10 300	— 2 000	— 24
	1975	10 800	12 300	— 1 500	— 14
Humanister (alt. 1)	1970	25 900	23 100	+ 2 800	+ 11
	1975	34 400	25 400	+ 9 000	+ 26
Humanister (alt. 2)	1970	25 900	19 000	+ 6 900	+ 27
	1975	34 400	21 500	+ 12 900	+ 38
Naturvetare (alt. 1)	1970	16 500	13 700	+ 2 800	+ 17
	1975	27 000	16 000	+ 11 000	+ 41
Naturvetare (alt. 2)	1970	16 500	11 300	+ 5 200	+ 32
	1975	27 000	13 700	+ 13 300	+ 49
Civilingenjörer	1970	21 500	28 800	— 7 300	— 34
	1975	30 300	36 300	— 6 000	— 20
Civilekonomer	1970	8 400	12 900	— 4 500	— 54
	1975	11 700	17 400	— 5 700	— 49
Tandläkare	1970	5 800	5 800	—	—
	1975	7 100	6 400	+ 700	+ 10
Apotekare	1970	1 300	1 300	—	—
	1975	1 500	1 500	—	—
Receptarier	1970	3 800	3 000	+ 800	+ 21
	1975	4 600	3 300	+ 1 300	+ 28
Veterinärer	1970	800	800	—	—
	1975	900	800	..	..
Agronomer	1970	1 300	1 400	..	..
	1975	1 400	1 500	..	..
Jägmästare	1970	1 000	900	..	..
	1975	1 100	1 000	..	..
Gymnastikdirektörer	1970	1 900	1 900	—	—
	1975	2 300	2 200	..	..

[1] Inkl. psykologer.
.. markerar obetydlig differens.

Med hänsyn till utbildnings- och arbetsmarknadsförhållanden har det intresse att sammanställa siffrorna i tabell 27 för tekniker och naturvetare samt för »samhällstekniker». Detta göres nedan beträffande tillgång och »behov» år 1975.

1. *Tekniker-naturvetare*

Kategori	Tillgång	Behov		Differens	
		alt. 1	alt. 2	alt. 1	alt. 2
Naturvetare	27 000	16 000	13 700	+ 11 000	+ 13 300
Civilingenjörer	30 300	36 300	36 300	— 6 000	— 6 000
Summa	57 300	52 300	50 000	+ 5 000	+ 7 300

2. *Samhällstekniker*

Kategori	Tillgång	Behov	Differens
Jurister	11 100	12 900	— 1 800
Samhällsvetare[1]	13 000	8 400	+ 4 600
Civilekonomer	11 700	17 400	— 5 700
Summa	35 800	38 700	— 2 900

[1] Inkl. psykologer.

Nedan följer ett fullständigt återgivande av P-gruppens promemoria rörande det högre utbildningsväsendets fortsatta utbyggnad.

2. Den fortsatta utbyggnaden

A. Inledning

Antalet studentexamina ökar starkt år från år. Under åren 1951—55 avlades drygt 33 000 studentexamina, varav ca 26 000 vid allmänna gymnasier. Motsvarande siffror för åren 1956—60 var totalt ca 49 000, varav drygt 39 000 vid allmänna gymnasier. Med ledning av uppgifter om antalet elever i gymnasierna och om examinationsfrekvenser m. m. har beräknats att med stor sannolikhet totalantalet studentexamina åren 1961—65 kommer att bli ca 90 000, varav drygt 72 000 vid allmänna gymnasier. Vilken utvecklingen blir efter år 1965 är för närvarande vanskligt att förutse. Vi vet, att totalantalet ungdomar i de typiska gymnasieåldrarna blir mindre under andra än under första hälften av 1960-talet. Vi förutsätter vidare, att fackskolor kommer att finnas vid sidan av gymnasierna under denna period. Man har likväl att med säkerhet räkna med en fortsatt ökning av gymnasiernas kapacitet. Totalantalet studentexamina åren 1966—70 har uppskattats till 120 000 à 125 000, varav kanske 85 000 à 90 000 vid allmänna gymnasier.

Rekryteringsunderlaget för universitet och högskolor kommer till följd av den väntade ökningen i studentexaminationen att växa i mycket snabb takt under 1960-talet. Samtidigt kan konstateras, att intresset för fortsatta universitets- och högskolestudier bland de nyexaminerade studenterna fortsätter att växa. Detta framgår klart av den till denna PM fogade statistiska sammanställningen Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet (SOU 1962: 55). I det följande benämnes denna sammanställning »statistikbilagan».

Man har därför anledning räkna med att tillströmningen till universitet och högskolor kan komma att öka i en sådan omfattning att nu gällande förutsättningar om studentantalets storlek för planeringsarbetet med utbyggnaden av universitet och högskolor (i generalplaner, programkommittéer m. m.) behöver omprövas.

Ett ytterligare skäl för en dylik omprövning är de nya bedömningar av behovet i framtiden av skilda slag av kvalificerad arbetskraft som gjorts under senare år. Av statistikbilagan framgår t. ex., att senast gjorda bedömning av behovet i framtiden av civilingenjörer påkallar en översyn av nu gällande utbildningsplaner.

B. Nu gällande program för utbyggnad av det högre utbildningsväsendet

1960 års riksdag godkände de av chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen 1960: 119 förordade riktlinjerna för utbyggande av universitet och högskolor m. m. under 1960-talet. Dessa riktlinjer kan sammanfattas i följande huvudpunkter:

1. universitet och högskolor byggs under första hälften av 1960-talet ut i betydande omfattning, särskilt inom de sektorer som har begränsad intagning;
2. de statliga insatserna på de postgymnasiala fackutbildningslinjernas område ökas kraftigt under 1960-talet;
3. den fortlöpande utbildnings- och yrkesprognostiska utredningsverksamheten förstärkes;
4. yrkesvägledningen i gymnasierna intensifieras;
5. det studiesociala stödet utformas med inriktning på likartade utgångspunkter för samtliga studerande vid skilda utbildningslinjer efter gymnasiestadiet.

Som underlag för dessa riktlinjer låg ett av 1955 års universitetsutredning sammanställt statistiskt material jämte ett av utredningen framlagt handlingsprogram, redovisat i betänkandet Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle (SOU 1959: 45).

1961 och 1962 års riksdagar har fattat en rad beslut på basis av flertalet

punkter i programmet. De beslut, som gällt punkt 1, har i vissa avseenden inneburit, att ramen för programmet utvidgats.

De spärrade utbildningslinjerna vid universitet och högskolor kommer enligt fattade beslut och avlämnade konkreta förslag att utbyggas enligt följande tidsschema.

Antalet nybörjarplatser läsåren 1960/61—1965/66 vid spärrade utbildningslinjer

Läsår	Tekn. högsk.	Med. fak.	Tandl.-högsk.	Farm. inst.		Handels-högsk.	GCI	Jordbr.-högsk.	Totalt
				ap.	rec.				
1960/61 ..	1 056	453	240	80	180	345	100	125	2 579
1961/62 ..	1 131	475	240	80	180	575	100	125	2 906
1962/63 ..	1 353	546	260	80	180	675	100	125	3 319
1963/64 ..	1 586	546	260	80	180	675	100	125	3 552
1964/65 ..	1 741	546	260	80	180	675	100	125	3 707
1965/66 ..	1 911	678	360	80	180	675	100	125	4 109

Anmärkningar

1. *Tekniska högskolor:* Principbeslut om antalet nybörjarplatser har fattats enligt propositionerna 1960: 119 och 1962: 43. I siffran för 1965/66 ingår 80 nybörjare vid kemiavdelningen vid LTH. I ovan angivna siffror ingår icke civilingenjörsutbildningen i Uppsala, vilken tar sin början läsåret 1962/63 med ett intag om 24 platser och successivt ökas till 30 platser 1962/63—1965/66.
2. *Medicinsk utbildning.* Principbeslut om antalet nybörjarplatser har fattats enligt propositionerna 1961: 108 och 1962: 104. Förslag föreligger om ökning av antalet platser i Lund (Ökad läkarutbildning vid medicinska fakulteten i Lund, stencil 1962), vilket förslag ingår i tabellens siffror.
3. *Odontologisk utbildning.* Principbeslut har fattats enligt ovan under punkt 2 nämnda propositioner.
4. *Farmaceutisk utbildning.* Utredning pågår för närvarande. Här räknas med av universitetsutredningen angivet intag, vilket provisoriskt tillämpas vid farmaceutiska institutet.
5. *Ekonomisk utbildning.* Beslut har fattats enligt proposition 1960: 119, statsverkspropositionen 1961 samt proposition 1961: 83.
6. *Gymnastiklärarutbildning.* Här har angivits intagningssiffror enligt universitetsutredningen.
7. *Jordbrukets högskolor.* Här räknas med ett intag per år om 35 vid skogshögskolan, 30 vid veterinärhögskolan, 60 vid lantbrukshögskolan (inkl. 10 för hortonomutbildning).

För de laborativa ämnena vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna pågår utbyggnad av utbildningsplatserna för 2-betygsstuderande i stort sett enligt den plan som universitetsutredningen redovisade. I vissa ämnen, exempelvis kemi vid universitetet i Stockholm och zoologi vid universitetet i Lund, planeras ett större antal platser än universitetsutredningen förordade, vilket står i överensstämmelse med det uttalande beträffande utbildningskapaciteten i skilda ämnen vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, som chefen för ecklesiastikdepartementet gjorde i propositionen 1960: 119 (sid. 271).

Som underlag för generalplanering och konkret byggnadsplanering har hittills legat det av universitetsutredningen rekommenderade totalantalet närvarande

studerande år 1970 på skilda studieorter inom olika fakulteter. Enligt utredningen borde totalantalet studerande på de skilda orterna vara ca

Uppsala	Lund/Malmö	Göteborg	Stockholm	Umeå	Summa
11 200	11 800	11 800	18 000	600	53 400

Sedermera har Kungl. Maj:t med anledning av en framställning från Frescatikommittén — programkommitté för Stockholms universitets anläggningar inom Frescatiområdet — beslutat, att det fortsatta programarbetet för Stockholms universitets del skall utgå från ett antal i undervisningen deltagande studerande år 1970 av 15 000. Omräknas denna siffra till närvaroantal enligt den officiella statistikens definitioner erhålles siffran ca 18 000. Enligt universitetsutredningens rekommendationer borde antalet närvarande vid Stockholms universitet vara ca 10 000 år 1970. Vidare kan nämnas, att byggnadsstyrelsen framlagt en utbyggnadsplan av generalplanekaraktär för ett universitet i Umeå, vari räknats med ett totalt framtida studerandeantal av ca 2 100 (exklusive medicinare och odontologer i kliniska ämnen).

Som framgår av statistikbilagan har tillströmningen av studerande till universitet och högskolor under senare år ökat i en sådan takt att det finns välgrundad anledning räkna med att det totala antalet studerande vid universitet och högskolor år 1970 kommer att bli väsentligt mycket högre än universitetsutredningen ansåg rekommendabelt. Förblir intresset för akademiska studier lika högt under återstoden av 1960-talet, som det visat sig vara de senaste åren, kan vid nuvarande expansionstakt för gymnasierna och oförändrade studietidsförhållanden vid universitet och högskolor totalantalet universitets- och högskolestuderande år 1970 uppskattas till storleksordningen 85 000—90 000.

I fråga om förverkligandet av övriga punkter i 1960 års principprogram må erinras om att inom arbetsmarknadsstyrelsen inrättats dels en prognosdelegation, dels ett prognosinstitut med i stort sett den personalstyrka som enligt universitetsutredningen skulle bli erforderlig för arbetet med behovsprognoser. Vidare kan nämnas, att inom statistiska centralbyrån inrättats en byrå för undervisningsstatistik. Yrkesvägledningsverksamheten inom arbetsmarknadsstyrelsen har erhållit förbättrade resurser. Det studiesociala stödets utformning är föremål för utredning inom två parallellt arbetande kommittéer. Vad slutligen utbyggnaden av de s. k. postgymnasiala fackutbildningslinjerna beträffar så framgår av statistikbilagan, att fram till år 1960 en viss ökning av antalet utbildningsplatser ägt rum, att studenternas andel av samtliga platser vid utbildningslinjer som ej enbart rekryterats med studenter ökat, om än svagt, samt att betydande behov synes föreligga av fortsatt utbyggnad av dessa utbildningsområden.

C. Några allmänna synpunkter rörande fortsatt utbyggnad

Starka skäl talar uppenbarligen för att under senare delen av 1960-talet en väsentlig ökning av universitets- och högskoleväsendets utbildningskapacitet utöver nu gällande program kommer till stånd. Därvid uppkommer frågan i vad mån tidigare gjorda arbetsmarknadsbedömningar och för utbildningspolitiken grundläggande värderingar bör gälla även fortsättningsvis.

De officiella bedömningarna av arbetsmarknadens framtida behov av akademiker görs numera i främsta rummet inom arbetsmarknadsstyrelsen, även om andra ämbetsverk, statliga kommittéer och expertgrupper jämväl bidrar till en fortlöpande kartläggning av morgondagens arbetsmarknadsbehov. I statistikbilagan ges en totalbild av dagens bedömningar av den framtida efterfrågan på skilda slag av arbetskraft med utbildning vid universitet och högskolor. Som särskilt framhållits i statistikbilagan, är nu existerande material behäftat med betydande svagheter.

Trots att tillgängliga prognoser är mycket osäkra och därför icke kan tjäna som de enda utgångspunkterna för utformningen och dimensioneringen av den högre utbildningen, kan och bör de ge vissa riktpunkter för vårt handlande. Avsaknaden av fullt tillfredsställande metoder för förutsägelser om framtida behov och utbud får självfallet inte leda till att vi förkastar vad vi i dag har av prognoser. De existerande prognoserna ger, trots sina brister, ett värdefullt stöd vid de bedömningar av framtiden som måste göras. Utbyggnaden och effektiviseringen av prognosverksamheten är en av kärnpunkterna i 1960 års program och bör fullföljas. Därvid bör mer än hittills tonvikten läggas på metodikens utvecklande. En fullödig prognosverksamhet är uppenbarligen en av hörnstenarna i fundamentet för en effektivt arbetande yrkesvägledning.

I förevarande sammanhang är det tillräckligt att konstatera, att behovsprognoserna från senare år ger vid handen, att den planerade utbildningskapaciteten hos de under ecklesiastikdepartementet hörande spärrade utbildningslinjerna ej är tillräcklig för att på lång sikt skapa arbetsmarknadsbalans på ifrågavarande områden. Man bör därför, om man bedömer dessa utbildningslinjers utveckling ur arbetsmarknadssynpunkt, snarast möjligt väsentligt öka deras utbildnings- och examinationskapacitet.

I land efter land finner man samma tendens. Det framtida behovet av arbetskraft med medicinsk, teknisk och ekonomisk utbildning bedöms undan för undan bli allt större jämfört med vad man räknade med för ett fåtal år sedan.

Är man trots allt tveksam rörande denna slutsats med hänsyn till osäkerheten i det prognosmaterial som föreligger, torde ingen annan indikator rörande framtidsbehovet finnas än ungdomens efterfrågan på olika typer av utbildning. För varje år som går blir konkurrensen om utbildningsplatserna vid de spärrade utbildningslinjerna skarpare. För att bli antagen vid exempelvis medicinsk fakultet eller teknisk högskola fordras nu en poängsumma, som motsvarar ett medelbetyg i studentexamen på närmare a. Allt tyder på att konkurrensen kommer

att skärpas än mer de närmaste åren. En snabb och kraftig ökning av utbildningsresurserna vid de spärrade utbildningslinjerna är därför den givna slutsatsen, om intresset för denna form av studier bland föräldrar och ungdom läggs till grund för bedömningen av utbildningsbehovet.

Storleken av och inriktningen på en fortsatt utvidgning av utbildningskapaciteten vid de spärrade utbildningslinjerna kan inte enbart bedömas utifrån här berörda synpunkter. Hänsyn måste också tas till realekonomiska och andra faktiska förhållanden. Det blir anledning återkomma härtill längre fram.

De fria fakulteterna kommer att öka starkt i storlek, mätt i antalet studerande, om tillströmningen dit liksom hittills ej regleras genom inträdesspärrar. Det är den allmänna slutsats man tveklöst kan dra av skilda beräkningar i detta avseende i statistikbilagan. Det finns nämligen, som inledningsvis visades, all anledning förmoda, att rekryteringsunderlaget till universitet och högskolor kommer att växa mycket starkt under 1960-talet. Vidare kan konstateras, att det i praktiken ej kommer att bli möjligt att under andra hälften av 1960-talet skapa utbildningsplatser vid de spärrade utbildningslinjerna i den utsträckning som skulle fordras för att radikalt minska trycket på de fria fakulteterna. Inte heller finns i dag anledning antaga att intresset för universitets- och högskolestudier skulle minska i framtiden i någon betydande grad.

En möjlighet att radikalt minska trycket på de fria fakulteterna skulle i så fall vara att införa inträdesspärr. Är detta en rimlig åtgärd? Först kan konstateras, att i vårt samhälle friheten i sysselsättningsvalet framstår som en också för utbildningspolitiken vägledande princip. Denna valfrihet synes på den högre utbildningens område i första hand böra förverkligas genom en fortsatt målmedveten utbyggnad av de spärrade utbildningslinjerna. Men antagandet att för abiturienten i gemen den starka benägenheten att söka vidareutbildning kommer att bestå i kombination med den starka ökningen i studentexaminationen leder till att varken de postgymnasiala fackutbildningslinjerna eller de hittills spärrade akademiska fakulteterna och högskolorna synes kunna byggas ut på ett sådant sätt i en nära framtid att de tillsammans kan absorbera hela strömmen av sökande till sådan utbildning. Under sådana omständigheter skulle införandet av spärrar inom den fria universitetssektorn medföra en påtaglig inskränkning av valfriheten.

Spärrfrågan skulle i princip komma i ett annat läge, om genom spärrar för de fria fakulteterna resurser skulle kunna friställas för en ökning av de nu spärrade linjernas kapacitet. Utbildningskostnaden vid de senare är emellertid genomgående väsentligt högre än vid de fria fakulteterna. Vid given totalkostnad skulle därför en minskning av kapaciteten vid de fria fakulteterna ge ett mindre antal nya utbildningsplatser vid spärrade utbildningslinjer än det antal platser, som genom spärrningen av de fria fakulteterna skulle undandragas de studiesökande. Principiellt viktigare är emellertid, att det inom överskådlig framtid torde saknas realekonomiska förutsättningar för en så stark ökning av kapaci-

teten vid de spärrade utbildningslinjerna, att valfrihetsargumentet mot spärrar vid de fria fakulteterna skulle bortfalla eller väsentligt försvagas. Någon mer betydande utbytbarhet i fråga om drift- och kapitalkostnadsfaktorer mellan de två sektorerna torde nämligen ej föreligga.

Självfallet skulle valfrihetsargumentet avsevärt försvagas, om det kunde visas, att arbetslöshet med stor säkerhet skulle kunna förutsägas för klart definierade grupper av akademiker, om storleken av dessa grupper tilläts överskrida vissa givna gränser. Emellertid kan icke med någon större grad av säkerhet behovsprognoser uppställas för klart definierade akademikergrupper. Här må erinras om vad som anförts i detta avseende i statistikbilagan. Vidare torde det under inga förhållanden under förutsebar tid bli fråga om arbetslöshet utan möjligen om i n a d e k v a t s y s s e l s ä t t n i n g, d. v. s. om en framtida yrkesverksamhet som mot bakgrunden av våra nuvarande värderingar skulle uppfattas som mindre väl avpassad efter vederbörandes grundläggande akademiska utbildning.

I friheten att välja sysselsättning — för abiturientens del fortsatt utbildning eller yrkesverksamhet — ligger ofrånkomligen ett risktagande. Under förutsättning att yrkesvägledningen alltifrån grundskolans högstadium har gett vederbörande fylliga och korrekta informationer om framtidsutsikterna på olika levnadsbanor, synes det risktagande, som en utbildning inom den fria akademiska sektorn kan innebära, vara rimligt.

Vid sidan av de principiella skälen mot spärrar vid de fria fakulteterna finns även praktiska invändningar. Så länge studiegången vid de stora fria fakulteterna, d. v. s. de filosofiska fakulteterna, behåller sin obundna karaktär, blir ett effektivt spärrsystem svårt att konstruera och administrera (jfr SOU 1959: 45, sid. 180 f.). Strävan att mjuka upp gränserna mellan olika ämnesgrupper har under senare år varit påtaglig. Med ett spärrsystem synes det vara ogörligt att fortsätta på den inslagna vägen, om inte en rad undantag medges. Men de motverkar den tänkta styrningseffekten hos spärrarna.

Inom ett avsnitt kan emellertid, sedan nu pågående utredningsarbete avslutats, någon form av reglerad eller styrd intagning tänkas bli aktuell, nämligen i fråga om lärarutbildningen vid de fria fakulteterna. Lärarutbildningssakkunniga har att ta ställning till frågan om lämplig form för denna utbildning. Finner de sakkunniga sig böra förorda en särskild akademisk studiegång för de blivande lärarna, kan detta givetvis förenas med någon form av styrd intagning för »lärarutbildningslinjerna». Till denna fråga finns det dock inte anledning att ta ställning här.

Av anförda principiella och praktiska skäl torde sålunda spärralternativet såsom en metod att åstadkomma en balanserad expansion av det högre utbildningsväsendet för närvarande böra föras ut ur debatten. Någon anledning att nu ytterligare överväga de tekniska förutsättningarna för ett spärrsystem synes inte föreligga.

Som redan sagts i det föregående är den viktigaste slutsats som kan dras ur nu föreliggande statistiska data om framtida tillgång på och behov av kvalificerad arbetskraft att en utvidgning av de nu spärrade akademiska utbildningslinjernas kapacitet utöver nu gällande program bör komma till stånd. En utvidgning som skulle skapa numerisk balans mellan tillgång och efterfrågan inom överskådlig framtid synes dock för närvarande inte bli möjlig. Dels är kostnaderna betydande — de spärrade linjerna är de dyraste. Statsfinansiella omständigheter kan sålunda försena ett i och för sig önskvärt utvidgningsprograms genomförande. Dels och framför allt är de realekonomiska resurserna begränsade. En forcerad utvidgning av de spärrade linjerna ökar på kort sikt efterfrågan på lärare till förfång för avnämarnas möjligheter att på kort sikt tillgodose sina behov. Som exempel kan nämnas, att nettotillskottet civilingenjörer till arbetsmarknaden utanför de tekniska högskolorna beräknas minska något de närmaste åren till följd av den ökning av antalet akademiska lärare, som redan den enligt nu gällande program beslutade kapacitetsutvidgningen gör nödvändig. Samma tendens kommer i hög grad till synes på andra lärarkrävande utbildningslinjer, exempelvis den medicinska.

Också svårigheten att snabbt skapa tillräckliga lokaler bör nämnas. Planeringen och projekteringen av de mycket komplicerade lokaler som det här är fråga om tar en avsevärd tid i anspråk. Möjligheterna att realisera nu gällande program i avseende på lokalbehoven kan för närvarande bedömas såsom relativt goda. Program- och projekteringsarbetena har successivt genomförts och är nu till betydande delar avslutade. Mycket återstår dock alltjämt. De byggnadsarbeten som fordras för att realisera programmet har hittills igångsatts endast i begränsad utsträckning. Huvudproblemet de allra närmaste åren ligger därför på den egentliga byggnadssidan. I detta sammanhang bör erinras om att möjligheterna att bygga nya universitets- och högskoleinstitutioner har sina bestående begränsningar. Universitet och högskolor är i allmänhet förlagda till regioner, där industri och servicenäringar expanderar påfallande snabbt och bostadsbyggande och kommunikationer kräver allt större resurser. Konkurrensen om byggnadsarbetskraften blir sålunda ytterligt stark.

I statistikbilagan har avslutningsvis gjorts ett räkneexempel rörande en fortsatt expansion av universitet och högskolor, varvid ökningen av de spärrade linjerna beräknats på basis av nuvarande erfarenheter av möjligheterna att genomföra en expansion med bibehållande av den utbildnings- och forskningskvalitet, som förutsatts i nu gällande program. Som framgår av beräkningarna skulle med den tänkta ökningen av de spärrade utbildningslinjerna någon arbetsmarknadsbalans ingalunda inträda. Ett realiserande av den i räkneexemplet angivna expansionen kan överslagsmässigt beräknas på ett decennium höja utgiftsnivån för direkta årliga driftkostnader under ecklesiastikdepartementet med storleksordningen 300 miljoner kr. och kräva en total insats för byggnation och inredning av institutionslokaler m. m. under samma period av storleksordningen

2,5—3 miljarder kr. I dessa drift- och kapitalutgifter ingår dock även kostnaderna för nu gällande program, i de delar det ännu inte genomförts. Härtill kommer beträffande såväl drift- som kapitalbudgetutgifter konsekvenskostnader till betydande belopp. Här avses kostnader av typen ökade forskningsanslag till det växande antalet professorer, docenter, assistenter m. fl., studiesociala förmåner, byggnadsbidrag till student- och andra bostäder o. s. v. Utöver dessa kostnader kommer helt visst betydande realkostnader av annan karaktär — bl. a. realkostnader för avstådd arbetsinsats till följd av förlängd utbildning och därmed senare inträde på arbetsmarknaden.

Självfallet är det i och för sig tänkbart att snabbare än som angivits i räkneexemplet utvidga utbildningskapaciteten vid spärrade utbildningslinjer. Men detta fordrar en genomgripande omfördelning av inte bara statsfinansiella utan även realekonomiska resurser till förmån för utbildning och vid universitet och högskolor bedriven forskning inom framför allt medicin, teknik och ekonomi. En annan, ur vissa synpunkter enklare väg att snabbare än som angivits i räkneexemplet utvidga de spärrade linjerna vore att införa ett mindre personal- och utrustningskrävande utbildningssystem. En utbyggnad av utbildningskapaciteten skulle enligt ett sådant system ej, såsom nu är fallet, automatiskt medföra en motsvarande ökning av forskningspotentialen, vilken i så fall skulle dimensioneras efter andra grunder. Det senare här antydda alternativet bör emellertid bli föremål för närmare utredning och prövning. Det i statistikbilagan lämnade programmatiska räkneexmplet har här ansetts ge en realistisk belysning av vilken utveckling vi kan förvänta oss utifrån de värderingar, som för närvarande gäller som allmänt vedertagna.

Materialet i statistikbilagan ger anledning till vissa ytterligare utbildningspolitiska kommentarer. Det är tydligt, att det mot slutet av 1960-talet kommer att bli lättare för olika grupper av arbetsgivare att anställa naturvetenskapligt skolad personal än att finna tekniskt utbildad arbetskraft. Med hänsyn härtill synes det förutseende att mer än hittills ge utbildningen vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna en inriktning som underlättar verksamhet i näringsliv och förvaltning. Det experiment som startat i Uppsala med civilingenjörsutbildning inom den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten samt den överbryggning av gränserna mellan teknik och naturvetenskap, som påbörjats i Göteborg och Lund och planeras i Stockholm, är exempel på en utveckling, som synes böra fullföljas och påskyndas.

För den samhällsvetenskapliga och den ekonomiska utbildningens del synes liknande utbildningspolitiska slutsatser kunna dras av beräkningarna i statistikbilagan. Utöver en kraftig utbyggnad av civilekonomutbildningens kapacitet synes böra eftersträvas att — i stil med vad som nyligen förordats rörande en mot ekonomiska studier mer orienterad samhällsvetenskaplig utbildning i Uppsala — göra den samhällsvetenskapliga utbildningen mer användbar än hittills

för företagsekonomiskt inriktad verksamhet inom utbildningsväsende, förvaltning och näringsliv.

Vad humanisterna i övrigt beträffar, visar siffrorna i statistikbilagan på samma framtida situation som visats i ett flertal tidigare sammanställningar. En klar tendens till mättnad och övermättnad inom arbetsområden som rekryteras med humanister kan komma att framträda, samtidigt som på många andra områden brist på skolad arbetskraft består. Visserligen skulle i och för sig och under bibehållande av konventionella undervisningsmetoder en väsentlig del av det beräkningsmässiga överskottet på humanister kunna absorberas genom en kvalitetshöjning inom skolväsendet i form av ökad lärartäthet och/eller av andra än de traditionella arbetsmarknaderna. Kvar står dock angelägenheten av att ungdomen ges ökade chanser att välja alternativa studie- och/eller yrkesbanor. Eftersom det ej är möjligt att härvid lita enbart till en vidgning av andra akademiska utbildningsvägar än de humanistiska, understrykes ytterligare vikten av verkligt attraktiva alternativ i form av såväl nya arbetsmarknadsanpassade studiekombinationer inom de humanistiska fakulteterna som dragningskraftiga utbildningsvägar utanför universitet och högskolor. De i statistikbilagan redovisade sammanställningarna över utvecklingen av de postgymnasiala fackutbildningslinjerna tyder på att möjligheter kommer att finnas för förhållandevis flera studenter att söka sig till dylika utbildningslinjer. Med hänsyn till balansberäkningarnas resultat i vad gäller humanister bör emellertid en betydligt starkare utbyggnad om möjligt åstadkommas.

D. Åtgärdsinventering

Mot bakgrunden av vad nu anförts redovisas i detta avsnitt en katalog över tänkbara åtgärder i syfte att vidareutveckla arbetet för en balanserad expansion utöver nu gällande program av all postgymnasial utbildning.

De åtgärder som här upptages redovisas i tre grupper:

I. Kapacitetsökning inom den akademiska sektorns bristområden

I 1) att i behövlig omfattning utvidga kapaciteten vid nuvarande lärosäten *samt* upprätta ett antal universitetsfilialer för 1- och 2-betygsundervisning i bristämnena;

I 2) att skapa ett sjätte universitet, typ Örköping, med huvudinriktning på medicin, teknik, naturvetenskap, ekonomi- och samhällsvetenskap;

I 3) att med spridning på flera orter skapa en eller två nya medicinska utbildningsenheter (fakultet etc.), en eller två nya tekniska enheter, minst en ny enhet för ekonomisk utbildning samt en eller två nya naturvetenskapliga enheter;

I 4) att kraftigt utvidga den s. k. decentraliserade akademiska utbildningen på 1- och 2-betygsnivån;

I 5) att införa »tvåskifts-» eller treterminsutbildning så långt ske kan i syfte att ytterligare öka utnyttjandet av befintliga lokaler;
(I 1—5 kan kombineras.)

I 6) att med ytterligare statlig hjälp främja produktion och användning av hjälpmedel samt annan rationalisering i den akademiska undervisningen i syfte att bl. a. minska det relativa behovet av lärare och lokaler;

I 7) att genom ändring av kursplanerna närma naturvetarna till teknikerna och att på samma sätt öka samhällsvetarnas möjligheter att täcka ekonombristen — att »teknifiera» naturvetarna och att »ekonomifiera» samhällsvetarna i syfte att nå bättre överensstämmelse mellan behov och tillgång;

I 8) att fullfölja och utveckla planerna på en blandad utbildning, exempelvis medicinsk-farmaceutisk, medicinsk-naturvetenskaplig och ekonomisk-teknisk utbildning.

II. Kanalisering av de studerande till lämpliga akademiska områden

II 1) att genom intensifierad och förbättrad studierådgivning vid universitet och högskolor leda de redan inskrivna till bristområdena;
II 2) att genom intensifierad och förbättrad yrkesvägledning i gymnasierna stimulera dem, som söker sig till de fria fakulteterna, att studera bristämnena;
II 3) att ytterligare minska den akademiska meritkompletteringen.

III. Utbyggnad av annan postgymnasial utbildning

III 1) att genom mer energisk yrkesvägledning i gymnasierna främja tillströmningen till andra utbildningssektorer än den akademiska;

III 2) att kontinuerligt undersöka abiturientårgångarnas sysselsättningsval, bl. a. med hänsyn till vilka auktoriteter som påverkar valet (lärare, rektorer, föräldrar etc.), och regelbundet uppfölja undersökningarna;

III 3) att skapa fler praktikplatser åt gymnasister och studenter;

III 4) att på annat sätt underlätta för de studerande att redan under gymnasietiden förbereda sig för yrkeslivet, exempelvis genom att bevilja dispens från viss del av undervisningen för yrkesförberedande kurser i maskinskrivning, stenografi o. d.;

III 5) att utvidga och kvalitativt förbättra den icke-akademiska postgymnasiala utbildningen inom den statliga sektorn;

III 6) att på lämpligt sätt stödja den icke-statliga utbildningen på postgymnasial nivå;

III 7) att låta det studiesociala stödet avse jämväl en sålunda förbättrad icke-statlig utbildning;

III 8) att uppföra eller understödja byggandet av studerandebostäder också utanför den nuvarande universitets- och högskolesektorn.

Vilken ställning man än tar till de i det föregående berörda åtgärderna eller till det senare framlagda utbyggnadsalternativet, måste man tillmäta den »interna rationaliseringen» inom den akademiska sektorn en stor betydelse. Universitet och högskolor har under senare år erhållit högst betydande anslagsförstärkningar, icke minst genom den s. k. automatiken. En konsekvens av detta förhållande synes vara att anspråken på den akademiska »internrationaliseringen» måste ställas högt.

Med hänsyn till vad som i förevarande PM anförts rörande dels önskvärdheten att snabbt och kraftigt öka de spärrade linjernas intagningskapacitet, dels de snäva gränser, som knappheten på realekonomiska resurser drar för en utbyggnad, framstår rationaliseringen inom de spärrade utbildningslinjerna som särskilt angelägen. Å andra sidan måste den stora tillströmning till de fria fakulteterna, som synes vara att vänta under de närmaste åren, ge anledning till att även detta akademiska område ytterligare rationaliseras.

En förutsättning för ökad effektivitet inom den akademiska sektorn är en tillförlitlig registrering av de studerande. Preliminära förslag härtill har utarbetats och försök bedrivits. Det synes för det fortsatta rationaliseringsarbetet vara angeläget att så snart ske kan universitetskanslern, som av Kungl. Maj:t fått i uppdrag att utreda frågan, avger ett definitivt förslag på basis av gjorda erfarenheter och utredningar.

Ett annat villkor för akademisk rationalisering är en effektivare universitets- och högskoleadministration. Universitetsutredningens arbete på detta område står inför sin avslutning. Man har anledning räkna med att som en följd av utredningens kommande förslag administrationen i fråga skall kunna förbättras.

Då i en nära framtid ovannämnda, för rationaliseringen mycket betydelsefulla förslag kan väntas föreligga, saknas här anledning att närmare granska olika tänkbara rationaliseringsåtgärder.

E. Ett utbyggnadsalternativ

I och för sig är de problem som nu berörts av sådan storleksordning att det kunde vara befogat att tillsätta en utredning med uppgift att framlägga konkreta förslag i den rad av frågor som här helt kort behandlats. Å andra sidan är problemen av samma art som de som ingående behandlats av universitetsutred-

ningen i dess betänkande Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle. Ingenting talar bestämt för att inte de principiella rekommendationer, som lades till grund för nu gällande program i stort, bör vara vägledande även fortsättningsvis. Framför allt synes den starka ökningen av antalet inskrivna vid universitet och högskolor böra föranleda snabba åtgärder snarare än en genomgripande reform, baserad på en ny fullständig och därför med nödvändighet långvarig översyn av det akademiska området. Slutligen skall påpekas att en reformering av universitetsadministrationen på basis av det förslag, som universitetsutredningen väntas avge inom kort, kan leda till att den planerade verksamheten inom universitets- och högskoleväsendet kommer att förstärkas, dock tidigast från och med 1964/65. I det läget synes det vara mest brådskande att de allmänna riktlinjer, som nu föreligger för det högre utbildningsväsendets utvecklande, i lämplig omfattning kompletteras och förs fram för tiden efter år 1965, eftersom planeringsarbetet för konkreta åtgärder som bör vidtas 1965 och de därpå närmast följande åren måste igångsättas inom den allra närmaste tiden.

För att ge vissa konkreta hållpunkter för den vidare diskussionen om utformningen av ett handlingsprogram har det befunnits lämpligt att *ecklesiastikdepartementets* P-grupp nu redovisar ett alternativ beträffande planering för fortsatt utbyggnad utöver nu gällande program. Detta alternativ baseras i allt väsentligt på samma värderingar som låg till grund för 1960 års program. Därvid redovisas till en början den utvidgning som på basis av nu gällande förhållanden och planer anses av P-gruppen vara möjlig att genomföra utan några mer omfattande nybyggnadsåtgärder.

Vid *de nuvarande tekniska högskolorna* synes antalet nybörjare kunna ökas utöver nybörjarantalet enligt nu föreliggande beslut och förslag i följande utsträckning.

Läsår	Stockholm	Göteborg	Lund	Totalt
1965/66	35	35	35	105
1966/67	70	70	70	210
1967/68	105	105	105	315
1968/69	105	105	105	315
1969/70	105	105	105	315

Det totala antalet nybörjare vid de nuvarande tekniska högskolorna under perioden 1965/70 skulle vid ett genomförande av den här angivna ökningen bli

Läsår	Stockholm	Göteborg	Lund	Totalt
1965/66	806	685	525	2 016
1966/67	841	720	560	2 121
1967/68	876	755	595	2 226
1968/69	876	755	595	2 226
1969/70	876	755	595	2 226

Intagningsökningen enligt nu gällande program bör resultera i en starkt ökad civilingenjörsproduktion under senare hälften av 1960-talet. Först under denna period bör den fortsatta intagningsökningen kulminera.

En än mer betydande ökning av intagningen förutsätter en stark kapacitetsökning med åtföljande investeringar vid de tre befintliga högskolorna eller alternativt tillkomsten av en ny teknisk högskola. Härtill blir det tillfälle återkomma i det följande.

Det skall i sammanhanget påpekas att, i enlighet med vad som utvecklats i det föregående, det förutsättes, att utbildningen inom de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna kommer att successivt bli mer inriktad på teknisk tillämpning. Detta kan ske i form av införande av nya ämnen av teknisk natur och/eller genom att alternativa kurser införs i enstaka ämnen eller grupper av ämnen. Ett exempel härpå är det tidigare framlagda men ännu ej realiserade förslaget om kemiämnets femdelning vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, vilken bör kunna genomföras under senare hälften av 1960-talet.

Hur de här förordade ökningarna av intagningen vid de befintliga tekniska högskolorna lämpligen bör fördelas på avdelningar torde i betydande utsträckning få bli beroende på möjligheterna att klara en ökning av intagningen i de lokaler och med de personella resurser som kan väntas stå till förfogande i framtiden. I fråga om lokalsituationen inom skilda avdelningar vid de tre nu existerande högskolorna är det t. ex. ännu relativt oklart, när de stora nya institutioner, som nu planeras, projekteras eller byggs, kan med eller utan tillbyggnader eller omdispositioner möjliggöra en ytterligare ökad intagning.

Slutligen bör påpekas att man har att räkna med att en del av de tekniska högskolornas utbildningskapacitet torde komma att behöva utnyttjas för utbildning av lärare i vissa matematisk-naturvetenskapliga och tekniska ämnen på gymnasienivån (jfr gymnasieutredningens förslag den 21 november 1962 angående lärarutbildning vid teknisk högskola m. m.).

Intagningen vid *de nuvarande medicinska fakulteterna* synes kunna ökas utöver det av läkarutbildningsberedningen förordade nybörjarantalet, 678, med ytterligare 140 nybörjarplatser (vid de teoretiska institutionerna). Den totala ökningen blir då

Läsår	Stockholm	Uppsala och Umeå tillsammans	Totalt
1966/67	100		100
1967/68	100		100
1968/69	100	40	140

Möjligheterna att öka intagningen synes tidsmässigt vara gynnsammast i Stockholm. I remissvaret på läkarutbildningsberedningens betänkande Program för ökad läkarutbildning redovisade lärarkollegiet vid karolinska institutet vilka byggnadsåtgärder som skulle behöva vidtas för att möjliggöra en total intagning av den storleksordning som följer av den här angivna ökningen. Tidpunkten för

en ökad intagning av medicine studerande blir dock på samtliga orter beroende på möjligheterna att ställa sjukhusplatser till undervisningens förfogande, vilket i sin tur i här aktuella fall till betydande del är beroende på medgivande av ickestatliga sjukvårdshuvudmän. Hur stor del av de angivna 40 nya platserna år 1968/69 som bör falla på Uppsala respektive Umeå torde få bli föremål för ytterligare utredningar.

Den totala intagningen av studerande vid de nuvarande medicinska fakulteterna skulle enligt nu fattade beslut och förslag samt nyss angivna ytterligare intagningsökning bli som följer.

Läsår	Uppsala	Umeå	Lund/ Malmö	Göteborg	Stockholm	Totalt
1965/66	90	62	190	168	168	678
1966/67	90	62	190	168	268	778
1967/68	90	62	190	168	268	778
1968/69	192		190	168	268	818
1969/70	192		190	168	268	818

Intagningen av studerande vid *handelshögskolorna (motsvarande)* är innevarande år uppe i den totalnivå som förutsattes i 1960 års principprogram. Med hänsyn till de relativt stora svårigheterna att de närmaste åren erhålla kompetenta sökande till aktuella och planerade professurer i bl. a. företagsekonomi bör en ur arbetsmarknadssynpunkt i och för sig mycket önskvärd ytterligare intagningsökning vid dessa måhända anstå till läsåret 1965/66. Den totala ökningen blir då

Läsår	Stockholm	Göteborg	Lund	Totalt
1965/66	75	—	75	150
1966/67	75	75	75	225
1967/68	75	75	75	225
1968/69	75	75	75	225

Den totala intagningen vid de nuvarande handelshögskolorna (motsvarande) under perioden 1965/70 skulle då bli följande.

Läsår	Stockholm	Göteborg	Lund	Totalt
1965/66	350	200	275	825
1966/67	350	275	275	900
1967/68	350	275	275	900
1968/69	350	275	275	900
1969/70	350	275	275	900

Det bör i detta sammanhang påpekas, att i enlighet med de synpunkter, som framförts i det föregående rörande ett närmande mellan ekonom- och samhällsvetarutbildning, här även förutsättes, att företagsekonomisk utbildning successivt ges en starkare ställning i den samhällsvetenskapliga utbildningen. En dylik strävan kan ta sig olika uttryck på skilda orter. Även organisatoriska föränd-

ringar i form av nya integrerade fakultetsbildningar kan tänkas ske i syfte att närma ekonomisk och samhällsvetenskaplig utbildning.

Att öka *tandläkarutbildningen* utöver vad som innefattas i nu gällande program är mindre självklart än att öka övriga i det föregående behandlade utbildningsriktningar. Detta sammanhänger med den allmänna osäkerheten rörande det framtida tandläkarbehovet, vilken bottnar i bristande kännedom om tandsjukdomarnas utbredning och omfattning på lång sikt, särskilt med tanke på möjligheterna av förebyggande åtgärder. Verkan av den innevarande år påbörjade utbildningen av svenska studenter vid tyska tandläkarhögskolor måste också beaktas. Med hänsyn till den under överskådlig framtid stora bristen på tandläkare och det starka intresset för odontologisk utbildning bland ungdomen förordas likväl här en försiktig ökning av tandläkarutbildningen utöver nu gällande program.

Följande plan för den totala ökningen uppställes.

Läsår	Stockholm	Malmö	Göteborg	Totalt
1965/66	—	25	—	25
1966/67	—	25	—	25
1967/68	40	25	—	65
1968/69	40	25	25	90

Den totala utbildningskapaciteten vid tandläkarhögskolorna skulle i enlighet härmed bli följande.

Läsår	Stockholm	Malmö	Göteborg	Umeå	Totalt
1965/66	100	125	100	60	385
1966/67	100	125	100	60	385
1967/68	140	125	100	60	425
1968/69	140	125	125	60	450
1969/70	140	125	125	60	450

Det bör påpekas i enlighet med uttalanden i propositionen 1961:108 att av platserna i Göteborg — vilka för första gången beräknas bli tagna i bruk 1965/66 — ett antal under några år kan komma att reserveras för studerande från Norge.

För *farmaceutiska institutet, gymnastiska centralinstitutet* samt de *högskolor* som hör under *jordbruksdepartementet* framlägges inte någon konkret plan. Beträffande farmaceutiska institutets framtida utbildningskapacitet torde ståndpunkt böra tas först sedan farmaceututbildningskommitténs förslag föreligger. Innan gymnastiklärarutbildningens kapacitet omprövas, bör en prognos rörande behovet av gymnastiklärare utarbetas. Vad gäller de tre högskolorna tillhörande jordbruksdepartementet synes det från många synpunkter lämpligt att öka intagningskapaciteten under andra hälften av 1960-talet i måttlig omfattning.

En sammanfattning av det av P-gruppen i det föregående framlagda alternativet för en ökning av intagningskapaciteten vid de nuvarande under ecklesiastikdepartementet hörande spärrade fakulteterna och högskolorna redovisas i följande två sammanställningar. Den första anger den totala ökningen av nybörjarplatsantalet utöver nu gällande plan. Den andra visar totalantalet. platser. I denna tabell är jämväl införda uppgifter om antalet platser läsåren 1955/56 och 1960/61.

Totalökning av platsantalet utöver nu gällande plan.

Läsår	Tekn. högsk.	Med. fak.	Tandl.-högsk.	Handels-högsk.	Farm. inst.	GCI	Totalt
1965/66	+ 105	± 0	+ 25	+ 150	?	?	+ 280
1966/67	+ 210	+ 100	+ 25	+ 225	?	?	+ 560
1967/68	+ 315	+ 100	+ 65	+ 225	?	?	+ 705
1968/69	+ 315	+ 140	+ 90	+ 225	?	?	+ 770
1969/70	+ 315	+ 140	+ 90	+ 225	?	?	+ 770

Totalantalet platser.

Läsår	Tekn. högsk.	Med. fak.	Tandl-högsk.	Handels-högsk.	Farm. inst.		GCI	Totalt	Samtl. exkl. GCI o. farm. inst.
					ap.	rec.			
1955/56 ..	736	409	244	343	33	91	74	1 930	1 732
1960/61 ..	1 056	453	240	345	80	180	100	2 454	2 094
1965/66 ..	2 016	678	385	825					3 904
1966/67 ..	2 121	778	385	900					4 184
1967/68 ..	2 226	778	425	900					4 329
1968/69 ..	2 226	818	450	900					4 394
1969/70 ..	2 226	818	450	900					4 394

P-gruppen räknar för sin del med att det under andra hälften av 1960-talet torde vara möjligt att öka utbildningskapaciteten vid de centrala spärrade linjerna med ytterligare ca 950 nybörjarplatser, varav ca 650 vid teknisk högskola, ca 100 vid medicinsk fakultet och ca 200 vid handelshögskola. Huruvida denna ur arbetsmarknadssynpunkt önskvärda ytterligare ökning skall ske vid nu befintliga läroanstalter eller på en ny universitetsort får bli föremål för ytterligare överväganden. Härvid måste mer ingående kostnadsjämförelser göras mellan olika alternativ.

Slutligen måste understrykas, att den här skisserade utbyggnaden endast kan ske i den takt som de statsfinansiella och realekonomiska resurserna medgiver.

De *matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna* torde komma att öka sitt sammanlagda studerandeantal under andra hälften av 1960-talet i en sådan om-

fattning att det kan finnas anledning att relativt snart inrätta ytterligare en ny utbildningsenhet. Det skall erinras om att en matematisk-naturvetenskaplig fakultet inrättades i Göteborg 1961 samt att i Umeå redan hösten 1963 matematisk-naturvetenskaplig utbildning sannolikt kommer att påbörjas. Många skäl talar för att, om en ny matematisk-naturvetenskaplig fakultet inrättas, denna förläggs till samma ort som en eventuell ny teknisk högskola. Den påbörjade utvecklingen på nu existerande högskoleorter mot en gradvis integration av matematisk-naturvetenskaplig och teknisk utbildning och forskning synes, inte minst av arbetsmarknadsskäl, böra påskyndas.

Den totala utbildningskapaciteten i de laborativa ämnena inom de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna på 2-betygsnivå synes böra höjas högst väsentligt. Eljest kommer den väntade ökningen av antalet studerande vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna att kanaliseras till icke-laborativa ämnen i en utsträckning som allvarligt skulle rubba balansen mellan skilda ämnen vid dessa fakulteter. Den sammanlagda utbildningskapaciteten omkring år 1970 på 2-betygsnivån i de fyra grundläggande matematisk-naturvetenskapliga laborativa ämnena beräknas här till följande siffror.

	1966/67 vid nu befintliga fakulteter	omkring 1970 vid samtliga då befintliga fakulteter
Fysik	720	1 300
Kemi	720	1 300
Botanik	285	600
Zoologi	255	600

I tablån har dessutom angivits motsvarande kapacitet enligt universitetsutredningens förslag för år 1966/67 vid de fyra nu befintliga matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, d. v. s. i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm.

En väsentlig del av den tillkommande kapaciteten torde böra förläggas till Umeå samt i förekommande fall till en ny ort.

Den exakta fördelningen av platsantalet torde lika litet nu som enligt 1960 års program böra fixeras till orter. Inte heller bör de angivna totalsiffrorna låsas. De bör tjäna som en allmän riktpunkt i det fortsatta planeringsarbetet. Det torde få ankomma på vederbörande instanser att under hänsynstagande till utrymmesförhållanden samt forsknings- och utbildningsförhållanden i varje särskilt fall fastställa den lämpliga storleken av utbildningskapaciteten i dessa laborativa ämnen på olika orter för skilda tidsperioder. Det bör här liksom tidigare i förarbetena till 1960 års program understrykas vikten av att man i skilda planeringsmoment eftersträvar att möjliggöra största tänkbara elasticitet i fråga om utbildningskapaciteten, i syfte att möjliggöra den anpassning av utbildningens inriktning som kan vara motiverad av förändringar i efterfrågan på utbildning inom och mellan nu gällande ämnen och ämnesområden.

För *de samhällsvetenskapliga ämnenas* del synes en ytterligare kapacitetsökning böra eftersträvas. I Umeå torde inom kort en utbildnings- och forsknings-

organisation i samhällsvetenskapliga ämnen komma att byggas upp. Vad som tidigare sagts om önskvärdheten av att successivt integrera ekonomutbildningen och den samhällsvetenskapliga utbildningen — i förening med tidigare framförda synpunkter rörande ekonomutbildningens framtida lokalisering — talar starkt för att för den händelse ekonomutbildning förläggs till en ny ort jämväl dit lokalisera en utbildnings- och forskningsorganisation i samhällsvetenskapliga ämnen.

För *övriga ämnen inom de nuvarande humanistiska fakulteterna* synes för närvarande inga särskilda konkreta planeringsåtgärder böra vidtagas utöver vad som redan pågår för dessa ämnens del. Det skall erinras om att arbetet på en differentierad humanistutbildning pågår, bl. a. inom KNUFF, samt att programkommittéerna för Uppsala, Göteborg och Stockholm har i uppgift att utarbeta lokalprogram för de humanistiska fakulteterna på dessa orter.

Tillströmningen till *de juridiska fakulteterna* torde komma att öka i betydande omfattning. Med hänsyn till att de nu existerande juridiska fakulteterna fortfarande är relativt små, räknat i antal lärare och elever, och med hänsyn till de svårigheter som för närvarande föreligger att få till stånd en stark återväxt inom forskningskarriären vid dessa fakulteter synes för närvarande tillräckliga skäl ej föreligga att nu planlägga inrättandet av ytterligare en juridisk fakultet. Frågan om den juridiska utbildningens fördelning på studieorter torde dock fortsättningsvis böra följas med stor uppmärksamhet av berörda myndigheter.

För *de teologiska fakulteternas* del synes för närvarande inga förändringar vara påkallade.

På basis av det nu redovisade alternativet, universitetsutredningens beräkningar av fördelningen av totalantalet studenter på orter och senare fattade beslut i hithörande frågor samt efter övervägande av det statistiska material som redovisas i statistikbilagan har följande sammanställningar över *det totala studerandeantalet* (enligt den officiella statistikens definitioner) på skilda utbildningslinjer och på olika orter sammanställts. Siffrorna anger det önskvärda antalet studenter i *början av 1970-talet*. Därvid redovisas först totalantalet studerande inom skilda utbildningslinjer. Därefter redovisas studerandeantalet för de nu befintliga orterna, om hela den i det föregående diskuterade ökningen av utbildningen vid de spärrade linjerna skulle fördelas på dessa orter. Därvid antages bl. a., att den senast diskuterade ökningen om 950 nybörjarplatser fördelas lika på nu befintliga orter. Som ett alternativ, angivet inom parentes, anges storleken av studerandeantalet, om ingen del av den senast diskuterade ökningen av de spärrade utbildningslinjerna förlägges till befintliga orter.

Totalantalet studerande i början av 1970-talet.

Fakultet/högskola	Antal närvarande stud.
Teol. fak.	1 500
Jur. fak.	6 000
Hum. fak.	22 500
Mat.-nat. fak.	20 700
Med. fak.	8 200
Tekn. högsk.	15 300
Tandl.-högsk.	2 200
Handelshögsk.	4 400
Övr. högsk.	1 800
Totalt	82 600
Därav studerande vid fria fak.	50 700
Därav studerande vid spärrade utb.-linjer	31 900

Totalantalet studerande på befintliga orter enligt två alternativ.

Fakultet/högskola	Uppsala	Lund/Malmö	Göteborg	Stockholm	Umeå
Teol. fak.	750	750	—	—	—
Jur. fak.	2 000	2 000	—	2 000	—
Hum. fak.	5 600	3 600	4 100	8 100	1 100
	(5 500)	(3 500)	(4 000)	(8 000)	(1 000)
Mat.-nat. fak.	5 200	5 200	4 100	5 100	1 100
	(5 000)	(5 000)	(4 000)	(5 000)	(1 000)
Med. fak.	1 225	1 925	1 725	2 625	700
	(1 000)	(1 700)	(1 500)	(2 400)	—
Tekn. högsk.	—	4333	5 133	5 833	—
	—	(3 200)	(4 000)	(4 700)	—
Tandl.-högsk.	—	600	600	700	300
Handelshögsk.	—	1 366	1 366	1 666	—
	—	(1 100)	(1 100)	(1 400)	—
Övr. högsk.	1 150	—	—	650	—
Totalt	15 925	19 774	17 024	26 674	3 200
	(15 400)	(17 850)	(15 200)	(24 850)	(3 000)

Det bör observeras, att här räknats med att de studenter som i fortsättningen kan komma att få utbildning vid decentraliserade kurser registreras på universitetsorterna. Om denna kursverksamhet får en större omfattning, påverkas därigenom den konkreta utformningen av byggnadsplaneringen på universitetsorterna.

Vidare bör observeras, att man i anslutning till räkneexemplet i statistikbilagan räknar med att tillströmningen till de humanistiska fakulteterna kommer

att minska under andra hälften av 1960-talet. Detta kan i första hand åstadkommas genom åtgärder på det icke-akademiska postgymnasiala området. Endast om kraftfulla insatser för höjande av detta områdes konkurrenskraft snabbt kan åstadkommas, är det möjligt att hålla nere det totala studerandeantalet vid de humanistiska fakulteterna.

Eftersom man ej reglerar tillträdet till samtliga fakulteter, blir det nödvändigt att med hjälp av olika slags åtgärder verka för att studenternas fördelning på orter kommer att bli den som här angivits och vilken bör vara vägledande vid generalplanering och konkret byggnadsplanering. En åtgärd av stor betydelse därvidlag är en med universitetsplaneringen i möjligaste mån synkroniserad planering av studentbostadsproduktionen. Det synes böra ankomma på bostadsstyrelsen att i samråd med byggnadsstyrelsen och respektive bostadsbyggnadsorgan utarbeta en långsiktig plan för denna bostadsproduktion.

Övriga åtgärder, som fordras för en fortsatt balanserad expansion av det högre utbildningsväsendet och vilka berörts i det föregående, är av sådan karaktär att de ej behöver närmare preciseras av P-gruppen. Det torde i första hand ankomma på berörda myndigheter och organisationer att ta upp dessa åtgärder till övervägande.

I sammanhanget skall dock erinras om vad som tidigare anförts om kommande förslag rörande universitets- och högskoleorganisationens effektivisering.

Beträffande den icke-akademiska postgymnasiala utbildningen skall avslutningsvis här framhållas, att det uppenbarligen föreligger ett behov av en samordnad kraftinsats från statens och de icke-statliga huvudmännens sida för att höja denna utbildningssektors kvalitet och därmed dess attraktionskraft samt öka dess kapacitet. Det synes föreligga skäl att i någon lämplig form institutionalisera en sådan samordningsmekanism. En för detta ändamål bildad samordningsgrupp mellan intressenterna bör med fördel, åtminstone under några år framåt, också verka som ett utredningsorgan med uppgift att ta initiativ och framlägga konkreta förslag i syfte att den viktiga del av handlingsprogrammet, som en utbyggnad av den ifrågavarande utbildningssektorn utgör, verkligen skall fullföljas.

F. Industrihögskola i Östergötland

a. Allmänt

I syfte att undersöka behovet av och förutsättningarna för högskolemässig utbildning inom Östergötlands län konstituerades den 8 april 1961 — på initiativ av stadsfullmäktige i Linköping — genom samverkan mellan Östergötlands läns landsting, de kommunala myndigheterna i Linköping, Norrköping och Motala samt företrädare för länets industri och näringsliv en kommitté, som antog namnet Högskolekommittén i Östergötland. Inom denna kommitté har arbetat särskilda delegationer för utredning av i första hand frågorna om medicinsk utbildning, lärarhögskola och teknisk-ekonomisk högskoleutbildning. Sistnämnda

delegation har utarbetat betänkandet Industrihögskola i Östergötland. I betänkandet föreslås att en fyraårig teknisk-ekonomisk utbildning av s. k. ekonomingenjörer förlägges till en s. k. industrihögskola i Östergötland. Den föreslagna utbildningen är på högskolemässig nivå. Högskolans kapacitet föreslås dimensionerad för intagning av 100 studerande per år.

Inom avdelningsrådet för maskinteknik vid tekniska högskolan i Stockholm utarbetades 1955 ett förslag rörande en särskild ekonomingenjörslinje. Enligt förslaget skulle ekonomingenjörernas utbildning innehålla matematiska och tekniska ämnen i sådan omfattning, att de studerande fick ingenjörskompetens. Ungefär halva studietiden under fyra år var anslagen till tekniska ämnen. Matematiken och mekaniken skulle ha samma omfattning som för studerande inom fackavdelningarna för kemi och bergsvetenskap, under det att den tillämpade matematiken och statistiken skulle utvidgas utöver den nuvarande kursen vid fackavdelningen för maskinteknik. De tekniska tillämpningsämnena skulle erhålla ett mer begränsat utrymme.

Den andra hälften av studietiden skulle omfatta de ekonomiska och organisatoriska ämnena. Dessa skulle påbörjas redan i första årskursen med de teoretiska grunderna i företagsekonomi och nationalekonomi samt avsågs fortsätta under andra årskursen med psykologi och företagsekonomiska specialämnen såsom kostnadskalkylering och budgetering. I tredje och fjärde årskurserna skulle de organisatoriskt inriktade ämnena tillkomma.

Trots välvillig behandling i de flesta remissinstanser föranledde förslaget icke någon åtgärd. En vägande invändning var att man skulle få två typer av civilingenjörsexamen, varav emellertid den ena utan hittillsvarande kompetens på visst specifikt tekniskt fackområde. Å andra sidan skulle den i och för sig önskvärda ekonomiska utbildningen leda till för lång studietid, om den skulle kombineras med fullständig utbildning inom någon av de existerande fackavdelningarna vid de tekniska högskolorna.

Ekonomisk utbildning har hittills förekommit i begränsad omfattning vid de tekniska högskolorna. Vid tekniska högskolan i Stockholm inrättades 1940 en professur i ämnet industriell ekonomi och organisation. Undervisningen har utbyggts att omfatta de väsentliga problemställningarna inom industriföretagets ekonomi och organisation med anknytning även till samhällsekonomiska frågeställningar. Den allmänna delen av ämnet är obligatorisk för studerande inom avdelningarna för maskinteknik, bergsvetenskap och flyg- och skeppsteknik men är valfri för studerande inom de elektrotekniska och kemiska fackavdelningarna.

Vid Chalmers tekniska högskola finns sammanlagt tre speciallärarbefattningar i ämnena nationalekonomi samt industriell ekonomi och organisation. Under en följd av år har högskolan äskat en professur i ämnet industriell ekonomi och organisation. Äskandet har emellertid ännu inte vunnit statsmakternas bifall. För tekniska högskolan i Lund har föreslagits dels en professur i industriell organisation, dels ett universitetslektorat i industriell ekonomi.

I fråga om förekomsten av förevarande slag av utbildning i andra länder må nämnas, att i USA har sedan flera årtionden tillbaka funnits en särskild utbildningslinje som kallas industrial engineering. Den huvudsakliga avsikten med denna utbildningslinje är att de studerande skall bibringas en teknisk utbildning, som är tillräcklig för en ingenjör, varjämte de skall erhålla en sådan utbildning i ekonomiska och organisatoriska ämnen, att de kan lösa erforderliga rationaliserings- och organisationsuppgifter i industriföretag.

I flera europeiska länder har en utveckling skett mot en förbättrad utbildning i ekonomiska ämnen för ingenjörer. Särskilt gäller detta Storbritannien, Schweiz och Tyskland. Beträffande det senare landet har vid tekniska högskolan i Darmstadt inrättats en avdelning för utbildning av ekonomingenjörer. Föreliggande svenska förslag överensstämmer till vissa delar med utbildningsprogrammet vid denna avdelning.

b. Förutsättningar för industrihögskola i Östergötland

I arbetsmarknadsstyrelsens lokaliseringsutredning för Östergötlands län (1961) sägs bl. a., att Linköping/Norrköping från kommunikationssynpunkt har ett lämpligt läge som lokaliseringsplats för serviceanläggningar gemensamma för ett stort område omfattande inte bara länet utan även angränsande län eller delar därav. Befolkningsunderlaget i detta område uppgår till ca en miljon invånare. Även när det gäller för hela landet gemensamma serviceanläggningar är Linköping/Norrköping ett lämpligt lokaliseringsalternativ. Följande anföres för att närmare belysa detta.

Omkring 1,3 miljoner invånare har kortare resavstånd till Linköping/Norrköping än till universitetsstäderna Stockholm, Uppsala, Göteborg och Lund. Mjölby ligger halvvägs mellan Stockholm och Göteborg och Gränna halvvägs mellan Stockholm och Lund, räknat längs riksväg. Ännu betydelsefullare är områdets befolkningstäthet. Omkring 250 000 invånare kan på högst en timmes restid nå Linköping/Norrköping med tåg och drygt 300 000 med bil (jfr Regionsjukvården, SOU 1958: 26). Av de städer som kan komma i fråga som nytt högskolecentrum i Götaland eller Svealand bör, med hänsyn till såväl folkmängd inom det närmaste omlandet som avstånd till övriga universitetsstäder, Linköping eller Norrköping komma i första hand.

Den industriella miljön är av största betydelse för en industrihögskola. De resurser i fråga om personal och utrustning som industrin förfogar över bör nämligen kunna betraktas som en potentiell tillgång för högskolan. I detta sammanhang aktuella resurser finns i första hand inom metall- och verkstadsindustri och särskilt hos företag inom denna bransch med livlig egen verksamhet för att utveckla nya produkter.

Som en allmän bakgrund må det vara av intresse att erinra om några data ur den officiella industristatistiken (1958). I fråga om totala antalet anställda inom industrien kommer Östergötlands län på femte plats efter Stockholms stad,

Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län och i fråga om antalet tjänstemän inom industrin på fjärde plats. Enligt länsarbetsnämndens företagsinventering år 1960 var metallindustrin helt dominerande i länet med 29 800 sysselsatta eller 53,5 procent av totala antalet sysselsatta inom industrin, byggnadsverksamhet undantagen, medan motsvarande siffra för hela riket uppskattades till 44 procent. Som industrigren nummer två i länet kommer textil- och beklädnadsindustri med 7 800 sysselsatta eller 14 procent av de industrianställda. Norrköping har det största totala antalet industrianställda 14 742 år 1958, följd av Linköping med 11 088 samma år. Linköping har emellertid det största antalet industritjänstemän, nämligen 4 099 (1958). Motsvarande siffra för Norrköping utgjorde 3 494. Den i Linköping dominerande industritypen kräver stor andel tekniker. Den relativa andelen industritjänstemän i procent av totala antalet anställda var år 1958 i Linköping 37,6, i Finspång 29,4 och i Norrköping 23,7.

Som exempel på de större industrierna i Östergötlands län kan nämnas Holmens bruks- och fabriks AB, Norrköping (papper, textil, wallboard och järnmanufaktur), Fiskeby AB, Norrköping (papper), Norrköpings elektrotekniska fabriks AB, Norrköping (radio och TV), Svenska aeroplan AB, Linköping (flygplan och robotar med mekanisk och elektronisk utrustning), AB Svenska järnvägsverkstäderna, Linköping (transportmateriel, värmeteknisk utrustning), AB Nordiska armaturfabrikerna, Linköping (ventiler och utrustningar för cellulosaindustrin, ångkraftverk och byggnadsindustrin), Turbin AB de Laval Ljungström, Finspång (ång- och gasturbiner, kuggväxlar, kompressorer och värmeteknisk utrustning för kraftverk), AB Svenska metallverken, Finspång (plåt, profiler, rör m. fl. metallhalvfabrikat), AB Motala verkstad, Motala (stålgjutgods och smiden, maskin- och stålkonstruktioner, värme- och ångteknisk utrustning, tillverkningsmaskiner) och AB Åtvidabergs industrier, Åtvidaberg (räknemaskiner, kontorsinredningar, trycksaker, kemisk-tekniska artiklar).

Lärarbristen utgör för närvarande ett svårlöst problem inom de flesta skolformer. En betydelsefull faktor i förväntat samarbete mellan industrihögskolan och den omkringliggande industrin är utan tvivel möjligheten att bland industrins specialister finna personer med kompetens och intresse för befattning som s. k. speciallärare. En »personalunion» mellan högskola och industri utgör ett mycket värdefullt och smidigt sätt att hålla undervisningen på en nivå som kontinuerligt följer utvecklingen inom såväl tekniska som ekonomiska ämnesområden. Det största antalet potentiella lärare har de industrier som bedriver egen forsknings- och utvecklingsverksamhet. Detta förhållande sätter sin prägel på i första hand den tekniska verksamheten inom ett företag men återverkar även på de ekonomiska och administrativa områdena. Officiella uppgifter om vilka industrier som tillhör den utvecklingsbetonade typen finns icke tillgängliga. En viss vägledning erhålles emellertid av de tidigare angivna värdena för procentuell andel tjänstemän, inklusive tekniker. Industriföretag med stor andel tjänstemän i procent av totala antalet anställda torde rimligtvis tillhöra den utvecklingsbetonade industritypen även om utvecklingsverksamhet icke behöver

vara den enda förklaringen till hög tjänstemannaandel. Av nämnda östgötaindustrier har Svenska aeroplan AB i Linköping och Turbin AB de Laval Ljungström i Finspång de högsta värdena på tjänstemannaandelen. Båda företagen har en mycket betydande utvecklingsverksamhet.

Det bör i sammanhanget påpekas, att till följd av enskilda initiativ högre teknisk och ekonomisk utbildning bedrives redan nu i icke obetydlig omfattning inom Östergötlands och Jönköpings län. Den mest omfattande kursverksamheten på högskolenivå inom berörda län har förekommit i Linköping. Ett företag — Saab — har vartannat år sedan 1948 påbörjat fyraåriga kurser. Även i Jönköping genomför Saab — i samverkan med andra företag — en liknande fyraårig högskolemässig kurs. Från och med hösten 1961 bedriver vidare Turbin AB de Laval Ljungström i Finspång kursverksamhet på högskolenivå.

c. Förslagets utformning

Enligt delegationens uppfattning talar starka skäl för anordnandet av en reguljär högskoleutbildning med teknisk-ekonomisk inriktning inom Östergötlands län. Inom överskådlig tid torde det icke vara ekonomiskt möjligt att upprätta en fullständig teknisk högskola, som skulle innehålla ett flertal av de fackavdelningar, som nu finns inom de tekniska högskolorna i Stockholm, Göteborg och Lund. Utbildningen bör snarare koncentreras till en enda fackavdelning. Efter ingående övervägande i fråga om arten och utformningen av en sådan utbildningsväg har delegationen stannat för att föreslå en fyraårig teknisk-ekonomisk utbildning. Utbildningen skulle omfatta för såväl tekniker som ekonomer grundläggande ämnen. Tillämpningsämnena skulle inriktas på maskinteknik med hänsyn till att den för landet i allmänhet och länet i synnerhet dominerande industribranschen är metall- och verkstadsindustri. Utbildningen skulle förläggas till en särskild statlig högskola, som med hänsyn till sin art bör benämnas industrihögskola. Vid denna skulle utbildas s. k. ekonomingenjörer. Utbildningen i de grundläggande tekniska ämnena skulle bli likvärdig med civilingenjörsutbildningen. Högskolans kapacitet skulle dimensioneras för intagning av 50—100 studerande per år.

Hälften av studietiden skulle ägnas åt tekniska ämnen och hälften åt ekonomiska. De grundläggande tekniska ämnena skulle vara matematik, fysik, mekanik, hållfasthetslära, kemi och mekanisk värmeteori samt strömningslära. Bland de tekniska tillämpningsämnena kan nämnas maskinelement, maskinkonstruktion, elektroteknik, mekanisk teknologi och industriell anläggningsteknik.

De viktigaste ekonomiska ämnena skulle vara företagsekonomi, företagsorganisation, nationalekonomi, sociologi, psykologi och rättslära. Vissa ämnen — t. ex. matematisk statistik — kan sägas vara lika mycket tekniska som ekonomiska. Vårterminen under det fjärde studieåret skulle ägnas helt åt examensarbeten. Dessa skulle lämpligen utföras vid olika företag inom området.

Eftersom undervisningen skall ligga på högskolenivå fordras professorskom-

petens i de viktigaste ämnena. Av ekonomiska skäl föreslås, att man vid starten begränsar antalet professurer till fyra, varvid två alternativ diskuterats. Enligt alternativ 1 föreslås professurer i matematik, konstruktionslära, företagsekonomi och företagsorganisation och enligt alternativ 2 professurer i hållfasthetslära, mekanisk teknologi och verktygsmaskiner, maskinelement samt företagsorganisation.

Efter ingående överväganden förordar delegationen alternativ 1 med hänsyn till dels matematikens och statistikens fundamentala betydelse för såväl tekniker som ekonomer, dels att de mot utvecklingsverksamhet inriktade ämnena bör betonas något mera än de produktionstekniska. Vidare torde företagsekonomi vara ett av de viktigaste ämnena för ekonomingenjörer.

Antalet professorsbefattningar har antagits bli ett minimum. Professorerna förutsättes få ägna sig åt undervisning, dess ledning, övervakning och utveckling. I flertalet av i undervisningsplanen ingående ämnen förutsättes undervisningen skötas helt eller delvis av speciallärare. Dessa bör ha intim kontakt med utvecklingen på ämnesområdet. En speciell kontaktform mellan lärare, studerande och industri utgör de studerandes examensarbeten. Omfattningen av detta motsvarar sex månaders arbete, vilket av industrins representanter hälsats med glädje, då det bedömes värdefullt för de studerande att under sakkunnig ledning men ändock självständigt få tränga in i en aktuell problemställning.

Ehuru en kortare utbildningstid än fyra år av olika skäl skulle kunna vara önskvärd har delegationen kommit till den uppfattningen, att den föreslagna studietiden är nödvändig om utbildningen i såväl tekniska som ekonomiska ämnen skall ligga på en högskolemässig nivå och de utexaminerade ekonomingenjörerna på kortaste sammanlagda tid skall kunna bli produktivt verksamma.

Det finns visserligen icke någon ingående utredning, som visar vilka arbetsuppgifter en utexaminerad ingenjör ägnar sig åt. Det är emellertid en allmän erfarenhet att en civilingenjör redan efter några få år ofta får administrativt ansvar för en arbetsgrupp inom ett företag, där hans uppgifter till väsentlig del kan bli av ekonomisk och administrativ natur. Bland de funktioner, som kan sägas vara särskilt lämpade för ekonomingenjörer, må följande nämnas:

Linjefunktioner

Ledning av konstruktions- eller produktionsverksamhet som avdelnings- eller platschef vid industri; avdelnings- eller platschef vid kommunalt eller statligt verk; marknadsföring av tekniska produktionsmedel; marknadsföring av exportprodukter; fabrikschef utomlands; ledande uppgifter inom distributionsföretag och branschorganisationer.

Stabsfunktioner

Operationsanalys och systemanalys med teknisk-ekonomisk inriktning; tekniskt-ekonomiska och organisatoriska utredningar; teknisk-ekonomisk budget-

beredning; metodstudier och kostnadsstudier i anslutning till produktion; kvalitetskontroll med ekonomisk optimering; produktionsplanering och arbetsberedning; planering av anläggningar och interna transporter; lokaliseringsuppgifter och planering av externa transporter; administrativ databehandling; diverse rationaliseringsuppgifter inom industri, handel och transportväsende.

Övriga uppgifter

Konsulterande ingenjörer och organisationsexperter; lärare vid lägre och högre tekniska utbildningsanstalter och vid industrins egen utbildningsverksamhet; experter och medhjälpare inom näringslivets skilda organisationer och arbetsmarknadens organ; konsultverksamhet i samband med u-landshjälp.

Med utgångspunkt i ett förslag till studieplan har behovet av lärare och övrig personal beräknats. Sammanlagt föreslås befattningar för 4 professorer, 8 universitetslektorer, 16 speciallärare, 3 biträdande lärare, 8 assistenter och 5 kanslibiträden. Professurer föreslås i ämnena matematik, maskinkonstruktion, företagsekonomi och företagsorganisation, d. v. s. i ett grundläggande och ett tillämpat ämne i vardera gruppen av tekniska och ekonomiska ämnen. Universitetslektorat föreslås i ämnena fysik, mekanik, hållfasthetslära, kemi, företagsekonomi, matematik (statistik), maskinelement samt sociologi och psykologi.

De sammanlagda årliga lönekostnaderna uppskattas i fortvarighetstillståndet till 850 000 kr. (1961 års löner), vartill kommer lön till rektor eller direktör vid högskolan. Omräknat till 1963 års löner utgör nämnda belopp 960 000 kr.

En uppskattning av lokalbehovet för högskolan slutar på ca 5 000 m² effektiv golvyta.

Kostnaderna för utrustning av laboratorierna har approximativt beräknats till 1 150 000 kr. (1961 års priser). Därvid har förutsatts att laboratorierna endast utrustas för undervisningens behov.

Utrymmesbehovet för laboratorier har i planen beräknats under förutsättning att studiebesök, examensarbeten och speciell forskning förlägges till industrier på orten eller länet i övrigt. Det är icke realistiskt att tänka sig att industrilaboratorier skulle komma att utnyttjas för schemabundna övningar, men däremot för speciella övningar och kurser, företrädesvis på kvällstid. Studiebesök vid laboratorier bör, om dessa ligger inom nära räckhåll för högskolan, medge utomordentliga möjligheter att åskådliggöra undervisningen med aktuella exempel. Det stora kapital, som ofta ligger i ett industrilaboratorium, kan endast ett stort universitet mobilisera, vartill kommer höga kostnader för att upprätthålla hög modernitetsnivå för utrustningen. De fördelar industrihögskolan skulle ha av tillgång till industrilaboratorier, även om detta måste inskränkas till relativt få tillfällen, kan icke nog värdesättas.

De angivna resurserna måste givetvis betraktas som potentiella möjligheter för industrihögskolan. Det bör framhållas, att industrins villighet att ställa dessa resurser till förfogande icke närmare undersökts av delegationen.

3. Yttranden

A. Allmänna omdömen

Det stora flertalet myndigheter och organisationer konstaterar i sina yttranden nödvändigheten av en fortsatt utbyggnad av det högre utbildningsväsendet. Den betydande osäkerhet som särskilt vidlåder bedömningarna av det framtida behovet av akademiskt utbildad arbetskraft framhålles emellertid. Man understryker betydelsen av en intensifierad prognosverksamhet samtidigt som man finner en fortsatt utbyggnad önskvärd.

Universitetskanslern instämmer i P-gruppens bedömning, att det finns anledning räkna med att tillströmningen till universitet och högskolor under 1960-talet kommer att öka i sådan omfattning att nu gällande förutsättningar rörande studentantal för planeringsarbeten med utbyggnad av det högre utbildningsväsendet behöver omprövas. Fortsättningsvis anför universitetskanslern huvudsakligen följande.

Liksom P-gruppen finner jag det vara av allra största vikt att dimensioneringen av de högre utbildningsanstalterna baseras på tillförlitliga prognoser rörande behov och utbud av akademisk arbetskraft samt att dylika prognoser blir föremål för löpande översyn och korrigering. Även om vi i dagens läge tyvärr saknar sådana säkra förutsägelser är det dock enligt min mening uppenbart, att ett låt vara ofullständigt prognosmaterial likväl är bättre än lösa gissningar om framtida tillgång och efterfrågan inom den akademiska arbetsmarknadens olika sektorer. Enligt mitt förmenande bör därför de nu föreliggande beräkningarna med vissa reservationer läggas till grund för det fortsatta planeringsarbetet och senare korrigeras om så erfordras. I enlighet härmed anser jag att en omfattande utbyggnad av spärrade utbildningslinjer utöver tidigare program bör komma till stånd.

Målsättningen för planeringen bör vara att uppnå balans mellan tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden. För att bedöma denna fråga fordras emellertid mer långsiktiga beräkningar än som nu föreligger, eftersom effekten av en utbyggnadsåtgärd ofta icke påverkar tillgångssidan förrän 5—8 år efter det den vidtagits men sedan kan göra det relativt snabbt. En avgörande fråga blir därmed *när* balansen bör inträda och hur man skall förfara för att erhålla stabil balans. Bedömningen härav försvåras av att dagens behov och vad man kan förutse om framtida behov icke är något säkert mått på det faktiska behovet om 15—20 år.

Mot bakgrund av dessa allmänna överväganden vill jag framhålla, att situationen inom olika utbildningsområden enligt nu framlagda beräkningar uppvisar viktiga skiljaktigheter. Även med P-gruppens maximala utbyggnadsalternativ skulle en betydande brist på civilingenjörer föreligga 1975. Samtidigt förväntas utbyggnaden av de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna leda till ett betydande överskott på personer med dylik utbildning vid samma tid. Med hänsyn till den förhållandevis dyrbara utbildning och det mycket stora antal personer det här gäller måste enligt min mening övervägas, om det är rationellt att en i och för sig önskvärd och lämplig »teknifiering» av natur-

vetarutbildningen bör göras så oerhört omfattande i stället för att upprätta ytterligare en teknisk högskola eller fakultet. En närmare undersökning av i vilken utsträckning personer med måttligt »teknifierad» filosofisk examen kan användas för de arbetsuppgifter civilingenjörer för närvarande sköter är enligt min mening erforderligt om den av P-gruppen föreslagna fördelningen av intagningen mellan naturvetenskaplig fakultet och teknisk högskola skall kunna accepteras.

Beträffande den förväntade bristen på civilekonomer ställer det sig annorlunda, eftersom samhällsvetare med ekonomiska ämnen i sin examen antas kunna bidra till att fylla behovet av ekonomer. Då tillträdet till samhällsvetenskaplig utbildning, liksom till övrig humanistisk utbildning, är fritt innebär det att en effektiv upplysnings- och yrkesvägledningsverksamhet kan leda till att en betydande del av humanisterna väljer samhällsvetenskaplig utbildning och därigenom kan fylla behovet snabbare än som beräknats. Det är här icke — såsom är fallet med teknisk och experimentell naturvetenskaplig utbildning — enbart fråga om samhällets målmedvetna planering av utbyggnadsbehovet inom olika utbildningslinjer med hänsyn till förväntat behov utan även om en annan utbildningspolitisk princip, nämligen fritt tillträde till humanistisk fakultet. Det ter sig därför icke här på samma sätt möjligt att planera, eftersom man har en så stor osäkerhetsfaktor att räkna med som konsekvenserna av det fria tillträdet till universitetens humanistiska fakulteter.

Såvitt gäller medicinsk och i viss mån även odontologisk utbildning förefaller det mig som om det svåraste problemet vore att beräkna det framtida behovet av dels praktiskt verksamma läkare, dels forskare. Vidare torde det för den medicinska utbildningen vara nödvändigt att föra prognoserna fram till 1980 eller 1985 för att bedöma omfattningen av de åtgärder beträffande ändrad intagning under 1960-talet och början av 1970-talet som är erforderliga.

Två av de av mig hörda remissinstanserna, nämligen det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Göteborg och humanistiska fakulteten vid universitetet i Stockholm, har förordat, att någon form av reglerad intagning av studerande vid de fria fakulteterna skulle övervägas. Såsom skäl härför åberopas svårigheterna att planera undervisning för ett mycket snabbt ökande elevantal samt farhågor för att elevmaterialets kvalitet skulle sjunka och äventyra undervisningens standard. För egen del kan jag icke godta de framförda argumenten för spärrar. Enligt min mening skulle de angivna problemen bättre kunna lösas genom ökat antal ordinarie lärartjänster samt genom en väl planerad undervisning som medför ett urval av studielämpliga elever. I övrigt delar jag helt de principiella invändningar mot spärrar som anförs i P-gruppens promemoria.

Beträffande möjligheten att snabbare än som föreslagits i promemorian öka utbildningskapaciteten vid spärrade högskolor och fakulteter har samtliga remissinstanser, som uttalat sig om denna fråga, anfört starka invändningar däremot. Det synes mig därför som om denna lösning vore förknippad med betydande problem och därför påfordrar närmare undersökning innan slutligt ställningstagande kan ske.

Liksom P-gruppen vill jag starkt understryka vikten av att en betydande utbyggnad av de postgymnasiala fackutbildningslinjerna kommer till stånd.

Slutligen vill jag framhålla, att nödvändiga förutsättningar för den föreslagna utbyggnaden är dels att programkommittéerna snarast får konkreta direktiv, dels att åtgärder vidtas i syfte att förbättra rekryteringen till högre och lägre akademiska lärartjänster.

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna finner det synnerligen värdefullt, att genom upprättandet av ett särskilt prognosinstitut frågan om behovet på lång sikt av civilingenjörer och annan akademisk arbetskraft blir föremål för kontinuerlig uppmärksamhet.

Arbetsmarknadsprognoser måste helt naturligt med hänsyn till svårigheten att även på kort sikt förutsäga den ekonomiska utvecklingen kännetecknas av stor osäkerhet. Av desto större betydelse är vid dylikt förhållande, att tillförlitliga metoder för beräkningen av det framtida utbudet och behovet av arbetskraft utarbetas, och att det statistikmaterial, vilket bland annat skall bilda underlaget för framtidsbedömningen, är av tillfredsställande omfattning. De brister, som kunnat konstateras för närvarande vidlåda prognosverksamheten i dessa avseenden bör i görligaste mån rättas till.

De prognoser, som hittills utarbetats om efterfrågan på akademisk arbetskraft, har publicerats med fleråriga intervaller. För en planmässig utbyggnad av universiteten och högskolorna erfordras, att dylika rapporter i fortsättningen lämnas tätare och med jämna mellanrum. Vidare framstår det för de tekniska högskolornas del såsom nödvändigt, att en ökad differentiering genomföres, så att prognoserna kan tjäna som vägledning även vid dimensioneringen av de olika fackavdelningarna inom högskolorna.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, att de framlagda tendensberäkningarna avseende tillströmningen till det högre utbildningsväsendet starkt understryker vikten av en kontinuerlig uppföljning av olika prognoser samt anför ytterligare följande.

Det material, som år 1959 framlades av universitetsutredningen, har på flertalet punkter blivit helt inaktuellt. Den snabba ökningen i tillströmningen till gymnasierna och som en följd därav ökad tillströmning till universitet och högskolor har lett till att de beslut, som år 1960 fattades av statsmakterna vad gäller det högre utbildningsväsendets utbyggnad, nu från grunden måst revideras. Beräkningarna understryker också vikten av att mycket långsiktiga planer vad gäller den framtida utbildningspolitiken lägges upp och att samhället sätter upp en målsättning för utbildningspolitiken, som tar hänsyn till både arbetsmarknadens efterfrågan på arbetskraft och ungdomens efterfrågan på viss utbildning. De beslut som fattas i dag kommer att få full effekt först i början av nästa årtionde och påverka arbetskraftens sammansättning under flera årtionden framåt.

Styrelsen är väl medveten om de stora svårigheter, som är förbundna med en så långsiktig utbildningspolitik, men anser att en sådan är nödvändig, om vårt näringsliv skall kunna utvecklas i önskvärd riktning. Tillgång på lämpligt utbildad arbetskraft är en av de viktigaste förutsättningarna därvidlag.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller vidare, att akademikernas arbetsmarknad icke kan och icke bör betraktas som skild från den övriga arbetsmarknaden. En hög sysselsättning totalt sett medför också stor efterfrågan på olika akademikergrupper. Styrelsen begränsar emellertid sitt yttrande till några speciella frågor, som särskilt sammanhänger med de strukturella förändringarna på en arbetsmarknad med starkt stigande tjänstemannaandel och anför bl. a.

Arbetsmarknadsstyrelsen kommer inom kort att anta ett särskilt aktivitetsprogram för arbetskraft med längre teoretisk utbildning, innebärande en rad åtgärder eller förslag till sådana, vilka syftar till att förbättra arbetsmarknadsverkets möjligheter att dels informera den yrkesväljande ungdomen om den väntade utvecklingen inom olika sektorer på akademikernas arbetsmarknad och dess olika delsektorer, dels förbättra den service verket kan erbjuda arbetsgivare och arbetssökande inom denna del av arbetsmarknaden. Styrelsen vill emellertid redan här anföra följande.

Den prognosverksamhet, som genom statsmakternas beslut år 1960 organiserades inom arbetsmarknadsstyrelsen, har visat sig ha alltför begränsade resurser för att möjliggöra en systematisk långsiktig verksamhet avseende hela arbetsmarknaden och därjämte kunna tillgodose speciella utredningsbehov. Större delen av de tillgängliga resurserna har måst ägnas åt efterfråge- och tillgångsprognoser avseende vissa akademikergrupper samt vissa andra läraryrken. Under de år en mera omfattande prognosverksamhet ägt rum inom arbetsmarknadsverket, har emellertid värdefulla erfarenheter vunnits avseende prognosverksamhetens fortsatta inriktning. Samtidigt som metodiken, särskilt vad gäller efterfrågeprognoser, ytterligare behöver utvecklas, måste en i första hand kvalitativ upprustning av prognossektionens resurser anses nödvändig. Styrelsen har för avsikt att i samband med sina anslagsäskanden för budgetåret 1964/65 inkomma med förslag till kraftig förstärkning av prognosinstitutet.

Statskontoret anser det otillfredsställande, att den framtida efterfrågan på akademisk arbetskraft icke är bättre undersökt och anför vidare.

Visserligen föreligger betydande svårigheter att mäta denna efterfrågan, men merparten av de försök som hittills gjorts förefaller inte ha fullt utnyttjat de statistisk-ekonomiska metoder som står till buds. Med hänsyn till den stora samhällsekonomiska betydelse som utvecklingen på det berörda området har och med hänsyn till de allvarliga konsekvenser felbedömningar härvidlag medför för såväl den enskilde som samhället, syns de planeringsinsatser som gjorts icke ha varit tillfyllest. Det viktiga arbete, som nu utförts av universitetsutredningen och P-gruppen, bör därför enligt vad statskontoret föreslagit i en till universitetsutredningen i juli 1962 avlämnad rapport »Universitetsväsendets organisation» i framtiden anförtros organ av permanent karaktär och med tillgång till behövliga utredningsresurser.

Det är för statskontoret inte möjligt att göra en inträngande bedömning av det av P-gruppen framlagda programmets olika delar. Statskontoret kommer därför i det följande att utgå från att den redovisade prognosen är realistisk vid diskussion av åtgärder som kan tänkas vara lämpliga att vidtaga inom det akademiska undervisningsväsendet för att höja dess kapacitet. Dessförinnan anföres emellertid några allmänna kommentarer.

I promemorian framhålls det nuvarande prognosmaterialets betydande svagheter. Enligt P-gruppens mening ger dock de existerande prognoserna trots sina brister ett värdefullt stöd vid de bedömningar av framtiden som måste göras. Statskontoret delar P-gruppens uppfattning att även mindre tillförlitliga prognoser kan vara av värde för en framtidsbedömning men endast under förutsättning att deras resultat görs till föremål för ingående kritik och att slutsatserna formas med hänsynstagande till de befintliga bristfälligheterna och ges karaktären av alternativa utvecklingsmöjligheter. Så behandlade kan mindre tillförlitliga prognoser tänkas i viss utsträckning ge underlag för bedömningar och program. Däremot kan det inte betraktas som ett tillfredsställande

tillvägagångssätt att låta mindre säkra prognoser utan en sådan penetration läggas till grund för ställningstaganden enbart av det skälet att några bättre förutsägelser inte existerar. Det sagda kan tyckas ha självklarhetens prägel, men icke desto mindre torde det förekomma att samhällsinriktade bedömningar företas på grundval av statistiskt mindre tillfredsställande material.

Om man med hänsyn till osäkerheten i prognosmaterialet är tveksam om P-gruppens allmänna slutsatser, finns enligt gruppens mening ingen annan indikator rörande framtidsbehovet än ungdomens efterfrågan på olika typer av utbildning. Enligt statskontorets åsikt måste denna indikator vara i än högre grad osäker och sammanhänga med tillfälliga arbetsmarknadsutsikter och andra tillfälliga förhållanden. En faktor av betydelse i detta sammanhang är också det sätt, på vilket det ekonomiska studiestödet från samhällets sida utformas samt omfattningen av detta stöd. Med en så explosionsartad utveckling, som för närvarande sker på den högre utbildningens område — på en tioårsperiod förväntas antalet närvarande studerande vid universitet och högskolor öka från ungefär 36 000 till mellan 80 000 och 85 000 — måste ställas frågan: Vilken är den samhällsekonomiskt rimliga proportionen akademiker i förhållande till annan arbetskraft?

Statskontoret har inte skäl att tro, att det av P-gruppen framlagda programmet skulle leda till en samhälleligt sett för hög akademikerandel av den totala arbetskraften, men anser att en analys av problemet ur arbetskraftsbalanssynpunkt snarast bör göras som komplement till de nu utförda trend- och tendensberäkningarna. Det kan inte anses helt uteslutet, att en så snabb utbudsökning av akademiker som förutskickas leder till störningar på arbetsmarknaden.

Enligt P-gruppen torde det under inga förhållanden under förutsebar tid bli fråga om arbetslöshet för akademiker utan möjligen om inadekvat sysselsättning. Statskontoret delar denna uppfattning under förutsättning att den fortsatta ekonomiska politiken inriktas på bevarandet av den fulla sysselsättningen men anser därutöver att även en inadekvat sysselsättning, vilken kan sägas vara liktydig med undersysselsättning, av akedemiker måste uppfattas som en allvarlig olägenhet och bottna i samhällsekonomiska felinvesteringar. En full sysselsättning inom akademikergruppen indikerar inte heller i och för sig en ur samhällets synpunkt optimal fördelning på olika arbetstagarkategorier.

Vid uppgörandet av prognoser för behovet av akademiker måste med andra ord även prognoser göras för behovet av andra yrkeskategorier. Dessa prognoser måste därefter vägas mot varandra. Detta innebär att man måste uppgöra ett slags samhällsekonomisk investeringskalkyl för att rätt kunna avväga de olika behoven och fastställa ett handlingsprogram.

Frågan om hur stor andel akademiker som bör utbildas har även uttryckts så, att samhället bör tillhandahålla den utbildning som den enskilde önskar. Tillströmningen till universitet och högskolor bör med denna utgångspunkt i princip vara fri. Ett sådant mål syns inte stå i konflikt med arbetsmarknadsmässiga avvägningar av de olika utbildningslinjernas storlek, eftersom lönebildningen kan, åtminstone på lång sikt, förväntas mekaniskt justera eventuellt uppkomna skevheter i balansen mellan olika yrkeskategorier. Genom bättre prognoser kan man emellertid på tidigt stadium förhindra samhällsekonomiskt icke motiverade ansvällningar på ospärrade utbildningslinjer och eliminera det risktagande, som en utbildning inom den fria akademiska sektorn innebär. Ett utpräglat risktagande i detta avseende kan varken betraktas som rimligt ur samhällets eller den enskildes synpunkt.

Riksrevisionsverket anför i sitt remissyttrande huvudsakligen följande.

Den utpräglade högkonjunktur som rått under större delen av efterkrigstiden har kännetecknats av stark konkurrens om arbetskraft. Att döma av de resultat 1959 års långtidsutredning framlagt kan svårigheterna att tillgodose behovet av arbetskraft vid en förutsatt fortsatt samhällsekonomisk expansion väntas komma att bli bestående under överskådlig tid framöver. Inför detta perspektiv är enligt riksrevisionsverkets mening särkalkyl över det högre utbildningsväsendets utbyggnadsbehov, utan hänsynstagande till arbetskraftsbehoven i övrigt, i och för sig ägnad inge betänkligheter. Det förefaller emellertid rimligt antaga, att behovet av teoretiskt högt utbildad arbetskraft kommer att stiga mycket snabbt relativt sett, varigenom betänkligheterna mot en fristående kalkyl för det högre utbildningsväsendet väsentligen undanröjes. De kalkyler över den väntade tillströmningen till högre utbildningsanstalter, som redovisas i promemorian och som, genom att de bygger på uppgifter om årskullar och examensfrekvens, förefaller vara tämligen realistiska, ger också uttryck för ett väsentligt utbyggnadsbehov.

Utbyggnadsbehovet i betydelsen ökad utbildningskapacitet gör sig särskilt starkt gällande för de spärrade utbildningslinjerna, för vilka prognosticeras såväl ett växande samhällsekonomiskt behov som starkt ökande tillströmning av studerande. För vissa andra utbildningslinjer främst inom de humanistiska fakulteterna kan visserligen tillströmningen väntas öka väsentligt, men risk finns, att arbetsmarknadens krav på arbetskraft med ifrågavarande utbildning kan komma att understiga tillgången. Det kan i detta sammanhang erinras om att arbetsmarknadsläget för arbetskraft med viss humanistisk utbildning varit och alltjämt är tämligen kärvt, medan samtidigt en påtaglig brist på arbetskraft med mera praktiskt inriktad yrkesutbildning förelegat inom flertalet områden. Även om inte enbart samhällsekonomiska synpunkter kan läggas på omfattningen av den humanistiska utbildningen, gör sig dock bristen på en allomfattande kartläggning av behovet av arbetskraft påmind i detta sammanhang.

Som framhålles i promemorian är möjligheterna att genom ökade resurser ytterligare utbygga utbildningskapaciteten begränsade på kort sikt. Erforderliga investeringar i byggnader, apparatur och lärarutbildning ger avkastning först efter mycket lång tid. Detta understryker betydelsen av en mera långsiktig planering än vad som kommit till uttryck i promemorian, för att erforderliga resurser skall kunna tillföras det högre utbildningsväsendet i tid. En självklar förutsättning för en ökad resurstilldelning till det högre utbildningsväsendet är, att detta ter sig mera angeläget än andra alternativa användningar av resurserna.

Kommerkollegium framhåller i sitt remissyttrande huvudsakligen följande.

Planeringen av det högre undervisningsväsendet påverkas icke uteslutande av förväntade ändringar i tillströmningen av studerande och efterfrågan på akademiskt utbildad arbetskraft. Såsom framhålles i promemorian har även förändringar i utbildningsarbetets effektivitet och intensitet mycket stor betydelse. Rent schematiskt kan sägas att om utbildningstiden kan förkortas så ökas utbildningskapaciteten. Det kan sålunda finnas anledning att även beakta möjligheterna att påverka utbildningstiden genom att modifiera utbildningsmålen. Om studietiden förkortas från exempelvis fem till fyra år genom ändring av utbildningsmålen så ökas antalet personer som kan beredas tillgång till undervisning med en fjärdedel under förutsättning att utbildningsresurserna i båda fallen

kan utnyttjas lika effektivt. Särskilt när det gäller de områden, där det råder påtaglig brist på utbildade och samtidigt utbildningsmöjligheterna är starkt begränsade är det av vikt att rätt avgörande träffas rörande den mest ändamålsenliga kombinationen av utbildningsmål och antal utbildade.

En person som studerat vid fackhögskola har ofta ej användning av hela det kunskapsstoff som inhämtats under högskolestudierna men samtidigt stort behov av fördjupade kunskaper på något visst specialområde eller att kunna kontinuerligt följa den tekniska och vetenskapliga utvecklingen inom detsamma. Behoven av fördjupade eller kompletterade kunskaper bör i dylikt fall i stor utsträckning kunna tillgodoses genom olika former av vidareutbildning.

Kollegium har den uppfattningen att olika former av akademisk vidareutbildning numera kan anses utgöra ett naturligt led i det högre undervisningsväsendet. Frågan vad den akademiska grundutbildningen skall omfatta kommer därmed i ett delvis nytt läge. Det är givetvis betydelsefullt att arbetsfördelningen mellan den akademiska grundutbildningen och den akademiska vidareutbildningen blir så rationell som möjligt. Med all sannolikhet kommer resurserna inom det högre undervisningsväsendet att vara förhållandevis starkt begränsade under avsevärd tid framåt. Alla möjligheter till ökad hushållning med dessa resurser måste därför bli noggrant prövade.

En väsentlig utvidgning av det högre undervisningsväsendet måste dock under alla förhållanden anses ofrånkomlig.

Jernkontoret anför i huvudsak följande.

Jernkontoret vill uttala sin tillfredsställelse över att frågan om den högre undervisningen tagits upp till förnyad prövning efter de beslut, som 1960 års riksdag fattat på grundval av det handlingsprogram, som förordades av 1955 års universitetsutredning. Det är glädjande att den av nämnda utredning föreslagna prognosverksamheten nu kommit i gång. Att universitetsutredningens beräknade tillströmning av studenter till universitet och högskolor redan efter några år visat sig vara vida underskattad understryker behovet av »rullande» prognoser. Diskrepansen mellan olika utförda prognoser för arbetsmarknadens behov av kvalificerad akademisk arbetskraft är iögonfallande. Det är därför av största vikt att själva prognosmetodiken utvecklas så att framtida bedömningar av arbetskraftbehovet kan bli säkrare. När det gäller utbyggnaden av den *högre* undervisningen är det ingalunda givet, att samhällets samlade behov av olika yrkesutövare överensstämmer med ungdomens egen efterfrågan på olika typer av undervisning, eftersom denna efterfrågan ofta kan vara betingad av mera kortsiktiga överväganden. Ungdomens stora intresse i dag t. ex. för de tekniska yrkena är givetvis glädjande. Denna företeelse kan dock till viss del vara en direkt följd av den svåra brist på tekniker, som för närvarande tyvärr råder på grund av eftersläpningen i fråga om utbyggnaden av den högre undervisningen och som lett till exceptionellt goda inkomst- och karriärmöjligheter för dessa grupper. Om hänsyn tages enbart till ungdomens studieönskemål, kan sålunda en snedvridning av utbyggnaden av det högre undervisningsväsendet komma till stånd. Bedömningen av det långsiktiga behovet av akademiskt utbildad arbetskraft bör ej influeras av efterfrågan på kort sikt, ty en dylik påverkan kan leda till en överskattning av det framtida behovet.

De prognoser och planer som redovisas i utredningen avser delvis läget om 12 år, dvs. 1975. Det säger sig självt, att det är omöjligt att med någon nämnvärd säkerhet förutsäga utvecklingen under en så lång period framåt. Ändå förefaller det som om det i vissa fall vore lämpligt med ett ännu längre tidsperspek-

tiv. Utredningens målsättning är att så snart som möjligt avhjälpa bristen på vissa slag av akademiskt utbildad arbetskraft. Detta innebär sannolikt, att utbildningskapaciteten utbyggs mer än som svarar mot det långsiktiga behovet i ett jämviktsläge, då bristerna försvunnit. Ett försök till analys av detta långsiktsbehov bör därför göras. Den måste också taga hänsyn till balansen mellan antalet akademiskt utbildade och andra yrkeskategorier. Att betrakta behovet av akademiker isolerat från hela befolkningens närings- och yrkesindelning synes mindre fruktbart och medför risker för grova felbedömningar.

Byggnadsstyrelsen anför i huvudsak följande.

Det av P-gruppen framlagda utbyggnadsalternativet innebär i olika avseenden påtagliga avvikelser ifrån tidigare handlingsprogram. Väsentligast ur styrelsens synpunkt är konstaterandet av de ökade dimensionerna i nybyggnadsbehovet och den alltmera forcerade takt i vilken detta behov synes behöva tillgodoses. Dessa förhållanden kommer självfallet att medföra utomordentligt starka påfrestningar på de resurser som kan ställas till förfogande för realiserandet av ett aktuellt program.

Efter omorganisationen har styrelsen i och för sig givits förutsättningar ifråga om kapacitet och flexibilitet att bemästra även härmed förbundna problem. En kvantitativ anpassning till det nya läget blir dock nödvändig och styrelsen kommer, sedan ytterligare klarhet vunnits rörande de ändrade riktlinjernas innebörd, att på sedvanligt sätt göra erforderliga äskanden i detta syfte. Styrelsen vill emellertid här peka på att en ytterligare forcerad byggnadstakt medför risker för att alltför kort tid kommer att stå till förfogande för planering och projektering, vilket kan bli svårt att förena med ett ekonomiskt byggande. Olika åtgärder kan dock vidtagas för att underlätta verksamheten.

Erfarenheterna av hittillsvarande byggnadsverksamhet har således bekräftat att projekteringsresurserna kan utnyttjas mera effektivt, om de kan koncentreras på ett mindre antal stora objekt i stället för ett stort antal små. För att en utbyggnad skall ske enligt av P-gruppen angiven omfattning synes vidare programkommittéer snarast böra utses för sådana fakulteter och institutioner, som för närvarande saknar dylika. Styrelsens erfarenhet av det arbete, som utförts av hittills utsedda programkommittéer är mycket god.

Byggnadsstyrelsen utgår från att det nu framlagda siffermaterialet skall tjäna som underlag för en revision eller komplettering av 1960 års principprogram för utbyggnad av universitet och högskolor m. m. För Umeå och Uppsala har byggnadsstyrelsen redan utarbetat utbyggnadsplaner. För Lund och Karolinska mediko-kirurgiska institutet samt universitet i Stockholm pågår arbete härmed. För Göteborgs universitet avser styrelsen att om möjligt under innevarande år påbörja en översyn av gällande utbyggnadsplan. Samtliga dessa planer har utformats respektive avses komma att utformas på sådant sätt, att utbyggnad kan ske enligt P-gruppens förslag.

Länsstyrelsen i Örebro län yttrar bl. a. följande.

Länsstyrelsen finner det nödvändigt, att det ökade trycket på universitet och högskolor lättas, och att tillgången på kvalificerad arbetskraft å de utbildningsområden, där behov därav föreligger, ökas. Det är därför angeläget, att alla åtgärder vidtagas för att utvidga utbildningskapaciteten för den högre undervisningen.

Länsstyrelsen delar den i promemorian uttalade uppfattningen om att friheten

i valet av sysselsättning skall vara vägledande princip för utbildningspolitiken. Av denna anledning bör enligt länsstyrelsens förmenande någon spärr icke införas för tillträde till de fria fakulteterna och, därest det av statsfinansiella skäl är möjligt, utbildningskapaciteten beträffande de nu spärrade utbildningslinjerna så ökas, att dessa linjer skall kunna taga emot alla sökande till sådan utbildning.

Behovet av kvalificerad arbetskraft med medicinsk, teknisk och ekonomisk utbildning kommer alltfort att ökas. Utbildningskapaciteten å dessa linjer är redan nu kraftigt underdimensionerad. Det är därför synnerligen angeläget, att dessa linjer snabbt utbygges. En snabb utbyggnad kommer visserligen med hänsyn till den ökning av antalet akademiska lärare, som därvid erfordras, att tillfälligt medföra en minskning av antalet nyexaminerade läkare för sjukvården samt civilingenjörer och civilekonomer för näringslivet. Antalet nyexaminerade kommer dock efter en övergångstid att bliva avsevärt större, vilket på längre sikt kommer att väl uppväga de olägenheter, den tillfälliga minskningen skulle medföra.

Frågan om hur utbyggnaden skall ske, är ett samhällsproblem av stor omfattning. Vid bedömningen av problemet måste därför hänsyn tagas till såväl samhällsplaneringssynpunkter som arbetsmarknadens och näringslivets synpunkter.

Försvarets forskningsanstalt framhåller i sitt remissyttrande bl. a. följande.

Utredningsgruppen har uttalat, att den starka ökningen av antalet studerande bör föranleda snabbt verkande åtgärder, snarare än en genomgripande reform baserad på en ny fullständig och tidsödande översyn av det akademiska området. Med understrykande härav får anstalten även erinra om att departementschefen i proposition 1960: 119 (sid 382—383) uttalat, att utbyggnaden av universitet och högskolor borde planläggas och utföras så, att den utan mera omfattande tids- och kostnadskrävande omläggningar skulle kunna fullföljas utöver det då uppställda programmet. Som grund för bedömningen av de åtgärder, som skall vidtagas, bör läggas så utförliga och rättvisande prognoser som möjligt, varför det får anses vara synnerligen angeläget att bedriva en effektiv prognosverksamhet. En bestämd varning måste dock uttalas för att dra vittgående slutsatser från extrapolerade diagram över utvecklingen inom olika delar av arbetsmarknaden. Samhällets och teknikens utveckling kan nämligen relativt snabbt leda till radikalt förändrade förhållanden mellan de i dagsläget konstaterade behoven. En effektiv studierådgivning och yrkesvägledning är även mycket viktiga faktorer i detta sammanhang.

Utsikterna för genomförandet av en önskvärd ökning av de studerande inom bland annat de spärrade utbildningslinjerna är nära beroende av möjligheterna att erhålla erforderliga lokaler och lärare. Universitetsutredningen torde ha sökt göra en realistisk uppskattning härav som grund för sina föreslagna intagningssiffror; dessa har sedan av statsmakterna i regel justerats något uppåt, vilket tyder på förståelse för syftet och en positiv bedömning av utbyggnadsmöjligheterna. Hittillsvarande erfarenheter av utbyggnadsprogrammet visar, att tillgängliga resurser måste pressas till det yttersta för att detta skulle kunna genomföras. Det är därför något förvånande, när det i promemorian angives, att ett ytterligare betydande nybörjarintag vid de nuvarande tekniska högskolorna skulle vara möjligt redan från och med 1965/66 utan vidtagande av mera omfattande nybyggnadsåtgärder. Hur detta skall ske, framgår icke direkt av promemorian men »flerskifts»-utbildning och annan »intern-rationalisering» anges

som principiella möjligheter. Här måste viss betänksamhet anmälas beträffande kvaliteten på de studieresultat, som kan nås i en lokalmässigt hårt belagd och tidsmässigt pressad undervisningsmiljö med sannolik otillräcklig tillgång på lärarkrafter.

Skolöverstyrelsen konstaterar i sitt remissyttrande, att de realekonomiska faktorerna, vilka kan stå hindrande i vägen för en utbyggnad av den högre utbildningsorganisationen, ur den enskildes och ur det allmännas synpunkter är så betydelsefulla att de förtjänar att ingående uppmärksammas i det fortsatta planeringsarbetet. Styrelsen anför härom huvudsakligen följande.

Betraktelsesättet bör vara att utbildning är att betrakta som en investering i immateriellt kapital och att uteblivna sådana investeringar innebär ett sämre utnyttjande av ett lands tillgångar med konsekvenser, som för ett mindre land sannolikt är på kortare eller längre sikt mer kännbara än för ett större land, därför att det senare landet har större möjlighet än det mindre att flexibelt utnyttja tillgängliga resurser. På forskningens nuvarande ståndpunkt torde det föreligga stora svårigheter att få ett säkrare grepp kring dessa frågor men sannolikt kan en analys föras längre än som i promemorian skett och i varje fall leda till slutsatsen att det är helt befogat att mycket snabbt och effektivt inrikta sig på sådana åtgärder som akademisk korrespondensundervisning, kvällsfakulteter, decentraliserad akademisk utbildning och användning av hjälpmedel i betydligt vidgad utsträckning, vilka alla har det gemensamt att det blir möjligt att inom ramen för tillgängliga eller lättmobiliserbara resurser inte oväsentligt öka den akademiska utbildningens kapacitet.

Gymnasieutredningen anknyter i sitt yttrande till problematiken kring de begränsade realekonomiska resurserna och framhåller huvudsakligen följande.

I promemorian framhållas också att de realekonomiska resurserna är begränsade. Härmed torde bl. a. avses personella resurser. Gymnasieutredningen är medveten om att utbyggnaden av den högre undervisningen — likväl som den lägre — ökar efterfrågan på lärare. Hur stor denna ökning blir är emellertid beroende av hur lärarantalet relateras till elevtillströmningen. En rationalisering i syfte att bl. a. minska det relativa behovet av lärare är sålunda mycket angelägen och bör därför skyndsamt utredas och prövas. Därvid bör undersökas hur normerna för bestämning av antalet lärartjänster i praktiken tillämpas.

Vad här sagts om lärare gäller i viss utsträckning också lokaler. Framförallt när det gäller teknisk och naturvetenskaplig utbildning finns emellertid outnyttjade resurser utanför universitet- och högskoleorterna. Våra gymnasier — i första hand de tekniska — förfogar i många fall över rymliga och välutrustade institutioner i tekniska och naturvetenskapliga ämnen. Beläggningen av dessa är f. n. i regel inte heller högre än att de med stor fördel borde kunna utnyttjas också för andra ändamål än gymnasieundervisning. Gymnasieutredningen har i sin skrivelse den 21 november 1962 med förslag till lärarutbildning vid teknisk högskola m. m. visat, att en decentralisering av teknisk högskoleutbildning efter dessa principer är genomförbar med relativt små kostnader. Det är synnerligen angeläget att detta förslag förverkligas och att en riktlinje i den fortsatta planeringen blir att utvidga och komplettera den s. k. decentraliserade akademiska utbildningen. Ur många synpunkter torde denna väg innebära fördelar, när det gäller att komma tillrätta med de svårigheter, som ligger i vägen för en kapacitetsökning även inom den tekniska utbildningssektorn.

Överstyrelsen för yrkesutbildning framhåller i sitt remissyttrande i huvudsak följande.

Enligt överstyrelsens uppfattning har den bild, som man får vid studiet av de gjorda undersökningarna rörande den väntade utvecklingen, i hög grad sannolikhetens prägel. Den enligt överstyrelsens uppfattning värdefullaste delen av de gjorda undersökningarna återfinnes i fjärde kapitlet. Den där återgivna s. k. tendensberäkningen utgör i stort sett en revision av universitetsutredningens tidigare kalkyler och måste bedömas såsom i stort sett realistiska. Även i detta sammanhang kommer man in på det ofta diskuterade humanistöverskottet, som enligt tendensberäkningen blir förhållandevis stort. Det är mot bakgrunden av detta, som man får se femte kapitlets programmatiska räkneexempel, med en skiss till en styrd utveckling syftande mot en viss minskning av den humanistiska utbildningen och en ökning av den tekniska.

Därest man anlägger uteslutande ekonomiska synpunkter, är det naturligtvis angeläget att söka anpassa den humanistiska utbildningens omfattning i förhållande till den beräknade efterfrågan av arbetskraft med dylik utbildning. Enligt överstyrelsens uppfattning är det emellertid motiverat att bedöma denna fråga ur en litet vidare synvinkel. En humanistisk utbildning har, även om vederbörande icke får tillfälle att tillgodogöra sig värdet av denna i sitt arbete, dock ett värde i och för sig. Utan tvekan kan många gånger en sådan utbildning berika livet på olika sätt. Men vidare skapar utan tvekan en humanistisk utbildning förutsättningar för att en person skall bättre kunna utföra sitt arbete än om dylik utbildning saknas. Överstyrelsen har icke menat, att man skall bortse från de ekonomiska bedömningarna. Den justering, som sker i avsnittet Det programmatiska räkneexemplet, är också mycket försiktig; den har sannolikt värde, då det gäller att ställa upp ett mål för den önskade utvecklingen.

Överstyrelsen vill understryka angelägenheten att prognoser av här förevarande natur kommer till stånd och att så sker jämförelsevis ofta. Skall emellertid prognoserna kunna läggas till grund för åtgärder från statsmakternas sida och sålunda verkligen få avsedd betydelse måste de fylla stora krav. I detta sammanhang vill överstyrelsen framhålla vikten av att arbetsmarknadsstyrelsens resurser för denna verksamhet stärkes.

Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO) uttrycker sin tillfredsställelse över att en översyn av 1960 års program kommit till stånd och understryker betydelsen av, att även i fortsättningen utbyggnadsplanerna kontinuerligt överses med hänsyn till arbetsmarknadens behov och tillströmningens omfattning och inriktning. SACO anför i huvudsak följande.

I 1960 års program ingick konkreta planer på en utbyggnad av universiteten och högskolorna fram till mitten av 1960. Det är nu tid att fixera planerna på en fortsatt utbyggnad fram till 1970-talets början. Problemen inför den fortsatta utbyggnaden synes i stort sett vara av samma art, som de som ingående behandlats i universitetsutredningens betänkande Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle. SACO har i sitt yttrande över detta utförligt redovisat sin uppfattning om universitets- och högskoleväsendets utbyggnad och om de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som erfordras med anledning härav.

Utvecklingen på tillströmningssidan föranleder dock enligt SACO:s uppfattning mera långtgående åtgärder än vad som hittills varit erforderliga. Universitetsutredningen gjorde den bedömningen, att en övergångsfrekvens till univer-

sitet och högskolor om 60 % vore ur arbetsmarknadssynpunkt rekommendabelt. Utvecklingen hittills visar, att övergångsfrekvensen varit avsevärt större, över 80 %, och de nu framlagda beräkningarna fram till 1975 tyder på att tillströmningen kommer att öka ännu mer. Det är givet, att detta ökade tryck på universitets- och högskolesektorn i vissa fall gör det nödvändigt att ompröva tidigare arbetsmarknadsbedömningar och utbildningspolitiska målsättningar.

Mot denna bakgrund ter det sig förvånande, att planeringsgruppen tar så lätt på den snedvridning mellan de olika högre utbildningslinjerna, som blir alltmera markant. Inför den alltmer påtagliga, kommande överproduktionen av humanister, heter det i promemorian, att det under förutsebar tid icke blir »fråga om arbetslöshet utan möjligen om inadekvat sysselsättning». Hur planeringsgruppen definierar begreppet arbetslöshet anges ej. Det är emellertid uppenbart, att om man accepterar långtgående former av »inadekvat sysselsättning» behöver det aldrig anses råda arbetslöshet bland någon grupp av arbetskraft överhuvudtaget. Det är beklagligt, att planeringsgruppen ansett sig kunna avfärda denna problematik genom en meningslös lek med ord.

SACO måste för sin del inskärpa, att samhället har ett ansvar för även de akademiskt utbildades fulla och meningsfulla sysselsättning inom de yrken för vilka de utbildats. Samhället har naturligtvis också ett ansvar för att de begränsade utbildnings- och begåvningsresurserna användes på ett så produktivt sätt som möjligt. Inom andra områden anser man det självklart, att största möjliga framstegstakt skall eftersträvas genom att resurserna sätts in på de områden där de ger bäst utdelning. Det borde inte vara annorlunda när det gäller den högre utbildningen. Den högre utbildningens stora betydelse för de materiella och kulturella framstegen gör det tvärtom särskilt angeläget att här eftersträva dels en optimal resursanvändning, dels att detta område får betydligt större resurser än nu. Det är därför svårt att förstå en utbildningspolitik, som med hänvisning till begränsade resurser avstår från att utbygga utbildningsmöjligheterna på områden inom vilka ungdomen önskar utbildning och där samhället har behov av utbildning, medan samtidigt resurser avsättes att felutbilda ungdomar som valt denna utbildning endast av brist på alternativ.

SACO måste således, liksom i tidigare sammanhang, på nytt understryka, att kraftfullare åtgärder krävs för att komma tillrätta med snedvridningen. Det gäller att skapa tillräckliga och adekvata yrkesutbildningsmöjligheter åt studenterna, både inom och utanför universitets- och högskoleväsendet.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) anför huvudsakligen följande.

TCO anser att det markant ökade utbildningsintresse, som redovisas på olika avsnitt av det högre utbildningsväsendet i och för sig måste betraktas som värdefullt. Beräkningarna avser ungdomen och dess val av utbildning. Det måste emellertid kraftigt betonas, att intresset och behovet av utbildning icke endast är knutet till ungdomen utan att det även innefattar stora grupper av dem som är ute i yrkeslivet. Det är angeläget att samhället i sin utbildningspolitik på ett positivt sätt över hela linjen kan möta detta samlade utbildningsintresse och erbjuda möjligheter till en utbildning, som successivt anpassas till utvecklingen i samhälls- och näringsliv. TCO vill nu, liksom tidigare, framhålla att statsmakterna inte får hesitera för att påtaga sig en ökad kostnad för det högre utbildningsväsendet. Utgifter för reformer på utbildningens område utgör en utomordentligt god investering, varigenom samhället skapar möjligheter för en fortsatt välståndsutveckling.

TCO vill härtill framhålla, att det hade varit av stort intresse om utredningen behandlat den ekonomiska problematiken kring den av samhället tillhandahållna kostnadsfria högre utbildningen. Sambanden behöver klarläggas mellan den ökade tillströmningen till såväl ren yrkesutbildning som allmänbildning, kostnadskonsekvenserna härav liksom de uppkommande köproblemen. Även sambandet mellan de studiesociala åtgärdernas utformning, tillströmningen och utbyggnadsplanerna bör uppmärksammas. Utredningen har endast i förbigående tangerat dessa frågor om den grundläggande allmänna politiken. TCO föreslår att dessa frågor tas upp till närmare undersökning. Utan närmare utredningar står det dock klart att en viss överensstämmelse alltid måste råda mellan de studiesociala åtgärderna och utbyggnaden av utbildningskapaciteten. Om inte sådan överensstämmelse råder, skapas lätt stocknings- och överskottsproblem på olika linjer, vilket uttrycker att det eftersträvade fria studievalet i praktiken inte helt realiserats. Av stor vikt är att de studiesociala åtgärderna ges en sådan generell utformning att de icke styr tillströmningen i den ena eller andra riktningen utan att de verkar neutralt.

TCO framhöll i sitt yttrande över universitetsutredningens sjätte betänkande att de då framlagda beräkningarna i flera fall var tilltagna i underkant. Universitetsutredningen beräknade att totalantalet studerande på skilda högre utbildningslinjer och studieorter skulle uppgå till omkring 53 400 år 1970. Den nu föreliggande utredningen har kraftigt reviderat denna siffra och kalkylerar i stället med över 80 000 år 1970, därav över 30 000 vid spärrade utbildningsvägar och över 50 000 vid de fria fakulteterna. Redan nu är antalet studerande omkring 40 000. Det sagda visar klart nödvändigheten av att nya beräkningar — av det slag som nu föreligger — utarbetas successivt och att gällande riktlinjer från år 1960 revideras med hänsyn till den senaste tidens utveckling. Med hänsyn bl. a. till den långsiktighet som gäller för utbildningsplaneringen är det särskilt angeläget att erforderliga omprövningar av gällande riktlinjer sker på ett så tidigt stadium som möjligt och att en rullande framtidsplanering sker.

Statstjänstemännens Riksförbund (SR) yttrar huvudsakligen följande.

SR delar uppfattningen att det under andra hälften av 1960-talet torde vara möjligt att öka utbildningskapaciteten vid de centrala spärrade linjerna med ytterligare ca 950 nybörjarplatser varav ca 650 vid teknisk högskola, ca 100 vid medicinsk fakultet och ca 200 vid handelshögskola.

Den totala utbildningskapaciteten i de laborativa ämnena inom de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna på 2-betygsnivå bör höjas högst väsentligt. SR vill särskilt understryka nödvändigheten av ökad utbildning av lärare i naturvetenskapliga ämnen.

Landsorganisationen i Sverige (LO) tillstyrker det framlagda förslaget till fortsatt utbyggnad av det högre utbildningsväsendet och anför i huvudsak följande.

LO har i remisser till ett flertal tidigare utredningar vilka berört utbildningens kvantitet uttalat sig positivt till en fortsatt utbyggnad. I linje med detta önskemål vill organisationen ställa sig välvillig till de i föreliggande PM framförda förslagen och därmed tillstyrka utbyggnadsprogrammet.

Det är alldeles uppenbart att arbets- och kvalifikationsförhållandena radikalt förändras. Behovet av arbetskraft med längre utbildning kan om ett tiotal år krävas i sysselsättningar där man i dag har lägre krav. Förändringarna kan

gälla många områden. Tillgångssiffrorna gällande antal studerande kommer även att kunna påverkas av exempelvis de förslag beträffande lönemöjligheter, som den studiesociala utredningen kommer att överlämna. Till detta kommer att dagens samhälle, som till sin majoritet består av människor med 7-årig skolgång, kommer att förändras när alla får en 9-årig skolgång och längre.

I samband med frågan om ett kommande behov av kvalificerad arbetskraft bör även inberäknas u-ländernas efterfrågan på teknisk, naturvetenskaplig, medicinsk och samhällsvetenskaplig utbildning. Därtill bör man räkna med att en friare internationell arbetsmarknad kommer att öppnas inte minst för den akademiskt utbildade arbetskraften.

Svenska Arbetsgivareföreningen med instämmande av *Handelns Arbetsgivarorganisation* och *Sveriges Verkstadsförening* anför i sitt remissyttrande huvudsakligen följande.

Det bör noteras att gruppen själv betonar att prognosmetoderna är långtifrån fulländade och att stor osäkerhet vidlåder åtskilliga av de framräknade resultaten. I likhet med P-gruppen anser dock föreningen att prognosmaterialet som helhet ger väsentliga hållpunkter för en bedömning av den fortsatta utvecklingen av universitets- och högskoleutbildningen.

Prognosmaterialet ger framför allt belägg för den redan tidigare kända svårigheten att undvika en fortsatt och förvärrad snedbelastning mellan de ospärrade respektive de spärrade utbildningslinjerna samt för risken att detta på akademikernas arbetsmarknad kommer att leda till en mycket besvärande bristsituation inom stora och väsentliga sektorer samtidigt som ett betydande överskott uppstår inom andra områden.

Det material som hittills framlagts ger föga underlag för en bedömning av hur långt kapaciteten vid de spärrade utbildningslinjerna kan byggas ut. P-gruppen har stannat vid en del allmänna och vaga utttalanden om vad som enligt dess mening är möjligt att åstadkomma. Det är bl. a. oklart i vilken utsträckning hänsyn till statsfinanserna respektive till de realekonomiska resurserna varit utslagsgivande.

När det gäller den statsfinansiella sidan påpekar P-gruppen bl. a. att utbildningskostnaderna vid de spärrade fakulteterna »genomgående är väsentligt högre» än vid de fria fakulteterna. En minskad kapacitet vid dessa erbjuder »vid en given totalkostnad» icke ett motsvarande antal nya utbildningsplatser vid de spärrade utbildningslinjerna. Det understrykes bl. a. i samband med lokalbehovsfrågan att någon direkt utbytbarhet i fråga om drift- och kapitalkostnadsfaktorer mellan de spärrade och de fria fakulteterna icke föreligger. Dylika jämförelser i fråga om utbildningskostnader bör enligt föreningens mening användas med särskilt stor försiktighet, när frågan gäller en avvägning mellan de alternativ i fråga om högre utbildning som samhället ställer till förfogande. Det är bl. a. rimligt att taga en viss hänsyn till totalkostnaderna för de studerandes hela utbildning. Om så sker torde kostnadsskillnaderna mellan de av planeringsgruppen åsyftade utbildningsalternativen i flertalet fall bli relativt små. I varje fall är dessa skillnader av underordnad betydelse i förhållande till den samhällsekonomiskt viktiga frågan hur utbildningen kan utnyttjas. De marginella kostnadsskillnaderna bör i synnerhet icke fälla utslaget, då som i förevarande fall den dyrare utbildningen avser för hela samhällsekonomin känsliga bristområden, under det att den mindre kostnadskrävande utbildningen gäller sektorer, där — enligt vad P-gruppen själv understryker — »inadekvat sysselsättning» kan vara

att vänta. I de större sammanhangen torde den kostnadsökning, som kommer utöver vad P-gruppen förutsatt, att bli av relativt begränsade dimensioner.

Vad åter angår de realekonomiska resurserna utgör bl. a. bristen på lärare och lämpliga lokaler besvärliga flaskhalsar. I promemorian konkretiseras i ett par sammanhang anförda svårigheter. Det sker emellertid på ett sätt som kan tyda på att gruppen icke räknar med att de spärrade linjernas utbyggnad kommer att ges högsta prioritet eller kommer att genomföras med tillräcklig målmedvetenhet. Gruppen konstaterar att byggnadsarbetena för redan beslutade utbyggnader endast i begränsad utsträckning igångsatts, men att bl. a. projekteringen i stort sett är slutförd, varför »huvudproblemet de allra närmaste åren ligger på den egentliga byggnadssidan». Under hänvisning till den allmänna expansionen på berörda universitetsorter kommer P-gruppen till den något pessimistiska slutsatsen att »konkurrensen om byggnadsarbetskraften blir sålunda ytterligt stark». De svårigheter som här åberopas synes emellertid icke vara av den storleksordning att de icke bör kunna behärskas genom målmedvetna insatser. Det bör också uppmärksammas att P-gruppen utan vidare tycks förutsätta, att de växande och absolut sett utan tvivel mycket betydande lokalbehoven för de ospärrade utbildningslinjerna skulle kunna tillfredsställas. Någon tveksamhet i fråga om finansieringen och tillgången på arbetskraft framförs icke i detta sammanhang. Ytterligare en synpunkt bör anföras när det gäller lokalfrågan. Visserligen är de spärrade utbildningslinjerna jämförelsevis mera lokalkrävande och projekteringstiden är betydligt längre, men det synes föreningen å andra sidan anmärkningsvärt om man icke i tid skulle hinna iordningställa de lokaler som mot slutet av decenniet kan behövas för en kapacitetsökning, som redan nu bedömes som synnerligen önskvärd.

I promemorian konkretiseras också på en punkt de svårigheter som lärarbristen medför. Att redan före 1965/66 åstadkomma en önskvärd ytterligare intagning vid handelshögskolorna anser P-gruppen icke vara möjligt med hänsyn till »de relativt stora svårigheterna att de närmaste åren erhålla kompetenta sökande till aktuella och planerade professurer bl. a. i företagsekonomi». Föreningen är synnerligen medveten om de påtalade svårigheterna. Den finner det samtidigt angeläget att man i detta liksom i andra fall noga undersöker om icke kapacitetsökning trots allt kan åstadkommas genom rationaliseringar eller provisoriska åtgärder, t. ex. i form av ett mindre antal professorstimmar i berörda ämnen.

Med hänsyn till vad ovan anförts anser föreningen det angeläget att en inventering snarast möjligt utföres och presenteras beträffande de konkreta förutsättningarna för en maximal utbyggnad av de spärrade utbildningslinjerna.

Sveriges Industriförbund anför bl. a. följande.

Det finns goda skäl att antaga, att tillströmningen till akademiska studier kommer att stabiliseras under 1970-talet. En av utbildningspolitikens mest väsentliga uppgifter bör således vara att redan under 1960-talet tillgodose ett växande utbildningsbehov. Behovet av snabba åtgärder talar mot sådana utbyggnadsalternativ, som kräver nya stora basinvesteringar, t. ex. upprättande av ett sjätte universitet. Att den totala tillströmningen troligen kommer att stabiliseras under 1970-talet innebär givetvis inte att tillströmningen till olika utbildningsvägar kommer att fortgå i samma proportioner som hittills. Därför bör den kommande utbyggnaden i lokal- och utrustningshänseende göras så flexibel att även vid en avsevärd förskjutning av tillströmningen till studieorter och utbildningsvägar risken för felinvesteringar så långt möjligt begränsas.

Kooperativa förbundets styrelse konstaterar bl. a. följande.

Styrelsen anser, i likhet med P-gruppen, att snabba åtgärder nu är att föredraga framför en mer genomgripande reform, som med nödvändighet förutsätter en tidskrävande utredning och en fullständig översyn av det akademiska området. I princip är det heller icke något nytt för de stora ungdomskullarna från 40-talets första år, som nu nått upp till den ålder, att de söker sig till universitet och högskolor, att man tillämpar provisorier. För denna ungdomsgeneration har provisorier och hastigt tillkomna lösningar på skolområdet karakteriserat hela deras skoltid.

Svenska Stadsförbundet yttrar i huvudsak.

Av promemorian framgår att en utvidgning av de nu spärrade akademiska utbildningslinjernas kapacitet utöver nu gällande program bör genomföras men att det inte synes möjligt för närvarande att vidta en sådan utbyggnad som inom överskådlig framtid skulle skapa numerisk balans mellan tillgång och efterfrågan. Begränsningen i fråga om de statsfinansiella och realekonomiska resurserna — i sistnämnda avseende främst lärare och lokaler — anses härvid utgöra ett betydande hinder. Såvitt styrelsen kan finna, är detta en realistisk bedömning.

Styrelsen vill därtill i detta sammanhang ånyo fästa uppmärksamheten på ett tidigare — bl. a. i remissyttrandet över universitetsutredningens sjätte betänkande — anfört problem, som från kommunal synpunkt är av stor vikt, nämligen frågan om bostäder och andra serviceanordningar för det ökade antalet studenter. Den mycket betydande utbyggnad av det högre utbildningsväsendet som statsmakterna nu samlar sig till och som kommer att gå längre än de utbildningspolitiska förutsättningar 1960 års riksdagsbeslut angav, är en reformpolitik av största vikt och betydelse. Som huvudman för denna högre undervisning har staten ansvar för dess planering, dimensionering och lokalisering. Staten har emellertid också ett ansvar när det gäller att skapa erforderliga yttre betingelser för de studerandes bosättning på studieorten. Bostadsfrågan är ett påtagligt praktiskt problem som inte får förbigås vid planeringen. Det gäller för övrigt inte bara problemet om bostäder för såväl studenter som lärare, det gäller också sådana sociala anordningar som daghem för gifta studenters barn, hälsokontroll, medicinsk service för studenterna, tandkliniker, institutioner för gymnastik och idrott etc., allt uppgifter som måste betecknas som statliga i detta sammanhang.

Om det yttersta ansvaret för allt detta ligger hos statsmakterna, föreligger givetvis också ett kommunalt medansvar som gör en kommunal medverkan till problemens lösande nödvändig. I anslutning härtill vill styrelsen för det första uttala önskvärdheten av att vederbörande statliga myndigheter i god tid tar erforderliga kontakter med berörda kommuner för information och överläggningar rörande aktuella utbyggnadsplaner. För det andra måste styrelsen nu liksom i annat sammanhang — senast i remissyttrandet över förslaget om en industrihögskola i Östergötland — betona att det i princip synes önskvärt med en spridning på flera orter av den expanderande högskoleutbildningen. Det vore av flera skäl betänkligt om den fortsatta utbyggnaden väsentligen skulle koncentreras till de främst i storstäderna befintliga utbildningsinstitutionerna.

Sveriges Förenade Studentkårer (SFS) framhåller i huvudsak följande.

Redan som en konsekvens av hittills fattade beslut kommer 1960-talet att framstå som en period av kraftigt ökade investeringar på utbildningens område.

Basen i utbildningspyramiden förstärkes genom inrättandet av den nioåriga obligatoriska skolan. Därigenom kommer rekryteringsunderlaget för vidare studier att breddas, samtidigt som redan nu en ökad efterfrågan på högre utbildning kan konstateras, bl. a. till följd av de växande gymnasiekullarna och den stigande studieviljan bland ungdomen.

Ur ett vidare perspektiv måste dessa tendenser betecknas som en glädjande företeelse. Även ur samhällsekonomisk synpunkt utgör den ökade tillströmningen till högre utbildningsanstalter en potentiell tillgång. Investeringar i utbildning torde i framtiden komma att utgöra en av de viktigaste förutsättningarna för en fortsatt produktions- och välståndsökning.

I nuläget inställer sig emellertid en rad svårbemästrade avvägningsfrågor, beroende på det högre utbildningsväsendets totalt sett otillräckliga dimensionering samt den snedvridna fördelningen på skilda utbildningssektorer. På sikt torde en balanserad expansion mellan olika utbildningsvägar inte kunna åstadkommas utan genomgripande reformer på gymnasienivån. Dessa ger emellertid effekt först i slutet av den här aktuella perioden, och redan dessförinnan är kraftåtgärder nödvändiga. Genom en grundläggande avvägning på det centrala planet måste önskvärdheten av investeringar i utbildning ställas mot andra angelägna investeringsbehov. Eftersom en betydande begränsning i resurstilldelningen ej torde kunna undvikas under en överskådlig framtid, ter det sig vidare synnerligen angeläget, att utbildningen inom skilda sektorer bättre anpassas till efterfrågan på personer med sådan utbildning, samtidigt som den enskilde beredes en ökad reell valmöjlighet mellan skilda utbildningsalternativ.

En tredje avvägning som blir aktuell avser resursernas fördelning på skilda nivåer. Det är angeläget, att man därvid inte låser sig vid de konventionella utbildnings- och examensformerna utan förutsättningslöst prövar skilda alternativ. I sammanhanget torde slutligen behöva beröras fördelningen av resurserna mellan utbildning och forskning. Denna sistnämnda fråga bör bli föremål för ingående behandling, bl. a. inom den utredning rörande forskarutbildningen och forskarkarriären, som SFS nyligen i annat sammanhang tillstyrkt.

Centerns Ungdomsförbund och Centerns Studentförbund yttrar:

Centerns Ungdomsförbund delar P-gruppens uppfattning, att de principiella rekommendationer, som lades till grund för nu gällande program, i sina huvuddrag bör vara vägledande även vid den fortsatta utbyggnaden av det högre utbildningsväsendet. Den pågående reformeringen av gymnasieutbildningen, de snabba förändringarna i utbildningsvanorna, arbetsmarknadens hastigt växlande förhållanden samt prognosmetodernas relativa osäkerhet understryker emellertid vikten av att planeringsarbetet grundas på ständigt förnyade prognoser och uppskattningar. Vid det fortsatta prognos- och planeringsarbetet bör också en samordning ske, så att det blir möjligt att med jämna mellanrum erhålla en samlad bild av den aktuella situationen.

Sveriges Liberala Studentförbund (SLS) uttalar:

Den kraftigt ökade tillströmningen till högre utbildningsvägar nödvändiggör uppenbarligen en omprövning av samhällets utbildningspolitik. SLS hälsar därför med tillfredsställelse den typ av tendensberäkningar och utredning som nu genomförts och vill i detta sammanhang understryka vikten av att det högre undervisningsväsendets utbyggnad även i framtiden blir föremål för kontinuerlig planering på längre sikt. Prognosverksamheten bör emellertid intensifieras

och förbättras. Den prognosmetodik som f. n. utnyttjas är i många avseenden otillfredsställande och det bör sålunda bli en angelägen uppgift att stimulera forskningen på detta område.

Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund (SSU) framhåller bl. a.

De statistiska sammanställningarna utgör enligt SSU:s mening ett värdefullt material för kännedomen om det högre utbildningsväsendet. Behovet av en fortlöpande prognosverksamhet, vilket varit mycket starkt på utbildningens område, har härmed ytterligare understrukits. Materialet utgör i vissa avseenden en direkt uppföljning av universitetsutredningens sjätte betänkande, men är mer detaljerat och samtidigt också mer klart än detta.

Den centrala frågan för P-gruppen har varit, hur samhället skall kunna tillgodose de krav på högre utbildning efter studentexamensnivå som i ökad utsträckning ställs från ungdomens sida. Gruppen har, enligt SSU:s uppfattning, härvid valt den rätta utgångspunkten för sitt arbete och SSU delar också i stort de slutsatser som kommit fram i promemorian.

B. Statistiken över tillströmning och behov

a. Tillströmning till fakulteter och högskolor

Endast några myndigheter och organisationer har i sina remissyttranden närmare behandlat P-gruppens beräkningar rörande tillströmningen till fakulteter och högskolor. Flertalet har i stort sett accepterat ifrågavarande beräkningar, vilket framgått av redovisningen i föregående avsnitt.

Statistiska centralbyrån anför i huvudsak följande.

Tillgångsberäkningarna utgår bl. a. från det fria utbildningsvalet, vilket innebär att tillträdet till de fria fakulteterna är obegränsat. Antalet studerande vid dessa fakulteter erhålles som en kalkylmässig skillnad mellan den totala tillströmningen till universitet och högskolor och det antal, som beräknas kunna tas in på de spärrade utbildningslinjerna. Det är mot denna bakgrund klart att den prognos över antalet studentexamina, som läggs i botten på prognosen, får ett mycket avgörande inflytande på den slutliga prognosens utfall med avseende på de icke spärrade linjerna.

P-gruppen har vad gäller studentexamina utgått från för 1962—64 de uppgifter som publicerats i Skol- och utbildningsstatistiska uppgifter (Arbetsmarknadsinformation Serie S nr 2/1962) och för 1965—70 den prognos, som framlagts i ämneslärarprognosen (Arbetsmarknadsinformation Serie S nr 1/1962). Enligt dessa uppgifter skulle examinationen vid de allmänbildande gymnasierna stagnera fr. o. m. 1965, medan examina vid fackgymnasierna skulle fortsätta att öka. Totalt skulle andelen ungdomar med examen från allmänt gymnasium, tekniskt gymnasium eller handelsgymnasium av hela antalet 20-åringar öka från 17,2 % år 1965 till 21,7 % år 1970. Statistiska centralbyrån har redan i sitt yttrande över ämneslärarprognosen anmält sin tveksamhet inför antagandet att examinationen vid de allmänna gymnasierna skulle stagnera fr. o. m. 1965. Byrån är nu i tillfälle att med utgångspunkt i uppgifterna

om antalet elever i gymnasiets årskurs I^3 och II^4 hösten 1962 göra en ganska tillförlitlig prognos över examinationen 1965 vid samtliga tre gymnasieformer.

Jämfört med de antagna elevantal hösten 1962, som ligger bakom statistikbilagans prognos, var det verkliga elevantalet i II^4 och I^3 hösten 1962 inte mindre än ungefär 1 950 högre för Ag, 65 högre för Tg och 250 högre för Hg.

Med samma antagande om examination, som tillämpats i statistikbilagan, erhålles följande beräknade studentexamination 1965 jämfört med beräkningen i ämneslärarprognosen.

	Ag	Tg	Hg	S:a	S:a i % av 20-åringar
Ämneslärarprognosen	17 250	3 150	2 250	22 650	17,1
Centralbyråns beräkn. ...	18 470	3 206	2 441	24 117	18,2
Differens	+1 220	+56	+191	+1 467	+1,1

Man kan således konstatera, att hela antalet examina från de tre gymnasieformerna kommer att ligga inemot 1 500 eller 6,5 procent högre 1965 än vad man räknat med i statistikbilagan. Den väsentliga frågan är givetvis hur examinationen kommer att förändras under återstoden av 1960-talet. Statistiska centralbyrån skall här ta upp några alternativa framtidsmöjligheter.

Som framhålles av P-gruppen föreligger betydande svårigheter att beräkna studentexaminationen, dels med hänsyn till att man i dag ej känner till hur gymnasiet kommer att vara utformat under senare delen av 1960-talet, dels därför att man ej kan beräkna den avlänkande effekt de nya fackskolorna kommer att få. Det nya gymnasiet kan dock inte påverka examinationen förrän omkring 1970 och bör således ej väsentligt inverka på den här aktuella prognosperioden. Det förefaller centralbyrån som man under alla omständigheter som ett minimialternativ bör räkna med att den höjning av examinationsfrekvensen som kunnat konstateras för 1965 får slå igenom även under följande år t. o. m. 1970. Detta innebär att andelen examinerade av antalet 20-åringar av de tre kategorierna ökar med 0,92 procentenheter för Ag, 0,04 procentenheter för Tg och 0,14 procentenheter för Hg. Detta leder till en examination av följande omfattning.

År	Ag	Tg	Hg	S:a	S:a i % av 20-åringar
1963	14 875	1 978	90	16 943	13,7
1964	17 004	2 873	1 700	21 577	16,4
1965	18 470	3 206	2 441	24 117	18,2
1966	18 500	3 450	2 800	24 750	18,9
1967	18 550	3 650	3 100	25 300	19,8
1968	18 400	3 850	3 400	25 650	20,4
1969	18 150	4 050	3 700	25 900	21,4
1970	17 900	4 300	4 050	26 250	22,8

Det synes dock centralbyrån synnerligen osäkert om man kan räkna med en stagnation ens på denna nivå med avseende på examinationen från de allmänna gymnasierna. Man kan således peka på att till de tre gymnasieformerna år 1961 sökte ungefär 32 500 ungdomar, varav i runt tal 7 100 ej vann inträde. Hur

många som skulle ha sökt till gymnasierna om dessa ej varit spärrade är svårt att ange. Det torde emellertid finnas ytterligare en betydande grupp ungdomar, som önskar inträde men som nu måste avvisas på grund av platsbrist. Det synes därför vara skäl att vänta att ökningen av antalet studenter från de allmänna gymnasierna fortsätter att öka även 1966 och icke, som antagits i beräkningarna, stagnera. På grund av de anförda osäkerhetsmomenten avstår dock centralbyrån från att söka kvantifiera denna ökning. Centralbyrån vill endast framhålla att studentexaminationen fram t. o. m. 1970 sannolikt kommer att bli av väsentligt större omfattning än vad som angivits i statistikbilagan.

Elevsiffrorna för höstterminen 1962 ger också möjligheter att bedöma om det skett några ytterligare förskjutningar i fördelningen efter gymnasielinje, som kan vara av betydelse för prognosen. För det grenade gymnasiet är fördelningen på linje 1961 respektive 1962 följande. Latin- och reallinjens s. k. A-kombinationer har förts till den allmänna linjen.

Ring/År	Latinlinje	Allmän linje	Reallinje	Summa
IV[4] + III[3]				
1961	25,4	28,8	45,8	100
1962	23,2	29,3	47,5	100
III[4] + II[3]				
1961	23,5	29,4	47,1	100
1962	20,4	31,2	48,4	100

Det sker således en fortgående ökning av andelen elever på reallinjen och den allmänna linjen medan latinarnas andel minskar.

Enligt de av centralbyrån framräknade studentexamenstalen skulle den totala inskrivningen vid universitet och högskolor förändras på följande sätt med användande i övrigt av samma antaganden som i statistikbilagan.

Inskrivningsår	Statistik-bilagan	Statistiska centralbyrån	Differens
1964/65	13 455	13 539	+ 84
1965/66	14 774	15 338	+ 564
1966/67	15 525	16 389	+ 864
1967/68	16 016	16 971	+ 955
1968/69	16 320	17 304	+ 984
1969/70	16 433	17 401	+ 968
1970/71	16 507	17 448	+ 941

Man får alltså en inskrivning, som fr. o. m. 1966/67 är inemot 1 000 studerande högre varje år än vad man räknat med i statistikbilagan. Med bibehållande av uppgifterna om övergången till de spärrade högskolorna, som icke påverkas av antagandet om fördelningen på de fyra fria fakulteterna, erhålles följande nettoantal nyinskrivna vid fria fakulteter 1964/65—1970/71.

Läsår	Teol.	Jur.	Hum.	Mat.-nat.	Summa
1964/65	216	810	6 639	3 131	10 796
1965/66	245	981	7 353	3 677	12 256
1966/67	262	1 114	7 670	4 064	13 110
1967/68	270	1 214	7 690	4 317	13 491
1968/69	272	1 226	7 626	4 494	13 618
1969/70	270	1 216	7 428	4 592	13 506
1970/71	267	1 200	7 203	4 669	13 339

Inskrivningen vid humanistisk fakultet skulle enligt detta ligga drygt 7,5 procent högre 1970/71 än vad som man kommit fram till i statistikbilagan.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller huvudsakligen följande.

Utredningen visar de stora förändringar, som kommer att äga rum på akademikernas arbetsmarknad fram till 1975. På flera punkter har utredningen måst frångå de antaganden och målsättningar beträffande såväl gymnasiets expansion som studenternas övergångsfrekvens till högre studier, som universitetsutredningen utgick ifrån. Ett av de grundläggande antaganden, som den nu framlagda utredningen gör, innebär att de spärrade utbildningsvägarna under andra hälften av 1960-talet kommer att öka antalet nybörjarplatser med 25 procent utöver det av 1960 års riksdag beslutade platsantalet för 1965/66. Även om redan detta antagande i och för sig innebär ett föregripande av eventuellt kommande beslut, förefaller det enligt styrelsens uppfattning realistiskt att räkna med en fortsatt utbyggnad av dessa utbildningsvägar även för denna period. Det hade emellertid varit önskvärt att utredningen prövat flera alternativ, så att man bl. a. hade kunnat få en uppfattning om vilken utbyggnad, som är nödvändig, för att de brister på akademiskt utbildad arbetskraft, som man f. n. räknar med, skall vara avskaffade år 1975.

Beträffande tillgångsberäkningarna finner styrelsen att utredningen givit en i stort sett realistisk bild av utvecklingen. Några osäkerhetspunkter i beräkningarna vill dock styrelsen här rikta uppmärksamheten på. Den prognos ang. studentexaminationen, på vilken utredningen grundar sina tillgångsberäkningar, utgår ifrån att det allmänna gymnasiet efter 1965 i stort sett kommer att stagnera. Det kan enligt styrelsens uppfattning vara tveksamt om en sådan bedömning är realistisk, även om de tekniska och merkantila gymnasieformerna lyckas realisera sitt utbyggnadsprogram.

Vad gäller bedömningarna av examinationsfrekvenser och studietider, utgår utredningen från hittillsvarande data. Såväl examinationsfrekvenser som studietider kan emellertid påverkas av olika åtgärder som statsmakterna kan komma att vidtaga i syfte att rationalisera och effektivisera undervisningen inte minst vid universiteten. Den variation i examinationsfrekvenserna som föreligger mellan olika studievägar, ger enligt styrelsens uppfattning anledning till en översyn av undervisnings- och examinationsformerna.

Vid fördelningen av de studerande mellan olika studievägar skils mellan spärrade studievägar med maximerad intagning och fria studievägar, där några sådana spärrar ej existerar. Antaganden beträffande fördelningen av de studerande på de fria fakulteterna får betraktas som ytterligt osäkra. Man torde kunna förutsätta, att väntad arbetsmarknadsutveckling inom den ena och den andra sek-

torn påverkar valet av ämneskombinationer och tillströmningen till olika studiebanor.

Slutligen har de ytterligt sparsamma data, som finns tillgängliga beträffande den kvinnliga yrkesverksamhetsgraden, fått ligga till grund för utredningens bedömning av framtida yrkesverksamhetsgrad. Här kan givetvis olika åtgärder från samhällets sida förbättra de gifta kvinnornas möjligheter att söka sig ut på arbetsmarknaden, åtgärder, som inte minst när det gäller personer med lång och dyrbar utbildning från samhällsekonomisk synpunkt måste anses ytterligt önskvärda.

SACO anför i huvudsak följande.

Beräkningarna av den framtida tillgången på akademisk arbetskraft synes vara genomförda med en säkerhet, som kan anses möjlig med hjälp av idag tillgänglig statistisk information.

Vad gäller antagandena om övergångs- och examinationsfrekvensen synes de i stort sett rimliga, om man ser dem som ett uttryck för tendenserna i den hittillsvarande utvecklingen. Genom utbyggnaden av fackgymnasierna kommer antalet nyinskrivna vid universitet och högskolor inom kort att överstiga antalet studentexamina vid de allmänbildande gymnasierna. En ökad benägenhet hos vuxna att vidareutbilda sig kommer i fortsättningen sannolikt ytterligare att öka anspråken på universitet och högskolor.

Tendenserna på tillströmnings- och behovssidan kan sammanfattas sålunda.

1. Konkurrensen på arbetsmarknaden gör det alltmer nödvändigt för studenter vid allmänbildande gymnasier att skaffa sig en yrkesutbildning. Samtidigt ökar intresset hos fackskolestudenter för högre yrkesutbildning samt hos vuxna för vidareutbildning. Sammantaget leder detta till en större tillströmning av studerande till universitet och högskolor än dessa med bibehållen effektivitet kan utbilda. Knappheten på utbildningsplatser vid fackhögskolor och fackutbildningslinjer leder till att en växande andel av studenterna söker sig till de filosofiska fakulteterna.

2. Genom denna nödtvungna inriktning av tillströmningen kommer nuvarande ur arbetsmarknadssynpunkt felaktiga fördelning av examinationen att ytterligare accentueras. Tvärtemot utvecklingen på efterfrågesidan skulle antalet humanister öka både absolut och relativt. Bristen på bl. a. civilingenjörer, civilekonomer och läkare förutses kvarstå ännu 1975.

3. De som vid filosofisk fakultet söker sig en yrkesutbildning kommer att i ökad utsträckning få göra detta i konkurrens med dels studerande som kompletterar för annan yrkesutbildning, dels vuxna som önskar vidareutbildning. Man kan befara, att en våldsamt ökad tillströmning kommer att skapa svårigheter inom undervisningen och menligt påverka den yrkesutbildning som lämnas vid de filosofiska fakulteterna.

För att undvika en fortsatt och ytterligare accentuerad snedvridning av det högre utbildningsväsendet, är det enligt SACO:s uppfattning nödvändigt att snabbt vidtaga åtgärder, som går utöver 1960 års utbyggnadsprogram. Sålunda måste den hittills beslutade utbyggnaden av de spärrade högskolorna forceras, och härutöver bör en ytterligare utbyggnad vara möjlig, framför allt ifråga om teknisk och merkantil utbildning. Det är vidare nödvändigt att snabbt bygga ut fackutbildningslinjerna utanför universiteten och högskolorna.

SFS yttrar bl. a.

Arbetsgruppen har genom sina prognoser visat, att tillströmningen till högre studier kommer att bli långt större än vad tidigare beräknats och ansetts önsk-

värt. Även om prognoserna rymmer en del osäkerhetsmoment står det klart, att om tillströmningen fortsätter i den takt som hittills varit rådande en snedvridning av arbetsmarknaden kommer att uppstå.

De siffror arbetsgruppen presenterat baseras ifråga om examensfrekvens och studietid på den situation som hittills varit rådande. Ur såväl samhällets som den enskilde individens synpunkt är det angeläget, att åtgärder vidtages för att öka examinationsfrekvensen och sänka studietiden för en rad olika utbildningar. SFS vill i detta sammanhang understryka denna synpunkt, eftersom organisationen anser det vara av största betydelse, att studietiderna hålls nere. Anledningarna till att dessa förlänges är ännu långt ifrån klarlagda. SFS förutsätter, att även denna fråga beaktas vid planeringen av universitetens och högskolornas framtida organisation. Den registrering av de studerande vid de filosofiska fakulteterna, som försöksvis anordnats, är ett viktigt led i dessa strävanden och SFS anser, att systemet bör utbyggas att omfatta samtliga ämnen vid alla universitet. Det är vidare enligt SFS:s mening motiverat, att frågan om registrering av studieresultat m. m. bör bli föremål för närmare undersökning även för fler högre läroanstalter än som för närvarande har sådan registrering.

b. Behov av akademiskt utbildad arbetskraft

Ett flertal myndigheter och organisationer har framfört synpunkter på behovet av skilda akademikerkategorier. Endast ett mindre antal har mer ingående behandlat problematiken kring prognosmetodik och prognosarbete. Inledningsvis redovisas vissa yttranden rörande denna problematik. Därefter följer en redogörelse för framförda synpunkter på behovet av skilda akademikerkategorier.

Statistiska centralbyrån yttrar i huvudsak följande.

En prognos måste för att kunna läggas till grund för ett rationellt planeringsarbete bygga på klart angivna förutsättningar och klart redovisade prognosmodeller. De nu framlagda prognosberäkningarna utgår från 1960 års utbildningsprogram för universitet och högskolor, vilket antages bli genomfört och i viss omfattning ytterligare påbyggt. Beräkningarna skall ligga till grund för den fortsatta utbyggnaden efter 1965.

Tillgångs- och behovsberäkningarna har sammanställts till schematiska arbetsmarknadsbalanser fram t. o. m. 1975.

Av promemorian framgår att den angivna målsättningen att skapa en bättre balans mellan tillgång och efterfrågan på akademikerarbetsmarknaden skall upprätthållas samtidigt som man bibehåller kravet på det fria utbildningsvalet. Detta krav karakteriseras som en för utbildningspolitiken vägledande princip.

Vid diskussionen av den framtida utbyggnaden framhåller gruppen att valfriheten vad gäller utbildningen i första hand bör förverkligas genom en fortsatt målmedveten utbyggnad av de spärrade utbildningslinjerna. Man konstaterar dock att det ej är möjligt att under andra hälften av 1960-talet skapa utbildningsplatser vid dessa i sådan omfattning att trycket på de fria fakulteterna radikalt skulle minska. Tanken på spärrar vid de fria fakulteterna avvisas av gruppen med motivering, att införandet av spärrar inom den fria universitetssektorn skulle medföra en påtaglig inskränkning av valfriheten.

Statistiska centralbyrån vill till en början ta upp dessa grundläggande förutsättningar till diskussion. De är av utomordentlig betydelse, då man har att ta ställning till vilka konsekvenser prognosresultatet skall få med avseende på samhällets handlande. Här kan nämnas att gruppen anger att ett realiserande av den i det s. k. programmatiska räkneexemplet angivna expansionen överslagsmässigt kan beräknas på ett decennium höja utgiftsnivån för direkta årliga driftkostnader under ecklesiastikdepartementet med ett belopp av storleksordningen 300 miljoner kr. Den totala insatsen för kapitalkostnader under samma period skulle vara av storleksordningen 2,5—3 miljarder kr.

De samhällsekonomiska konsekvenserna av en utbyggnad av utbildningsväsendet i antydd riktning är således betydande. Många avvägningsproblem uppstår vid bedömningen av en sådan utbyggnadsplan med avseende på allokeringen av samhällets resurser mellan olika utbyggnadsområden. De ekonomiska problemställningarna och de ekonomiska konsekvenser som olika åtgärder medför har icke inarbetats i prognoserna. Det vore värdefullt att som grund för en prognos av här aktuellt slag ha klart definierade grundläggande antaganden om den framtida ekonomiska utvecklingen i Sverige liksom också en diskussion av de olika investeringarnas avkastning. Detta gäller både bedömningen av den optimala nivå som de samlade investeringarna inom den högre undervisningen bör sikta mot och problematiken kring fördelningen av de satsade medlen på olika utbildningslinjer. Det är tänkbart att en ekonomisk analys skulle leda till att man skulle lägga ner betydligt mer på utbildningsområdet än vad som nu planeras, men man kanske också kunde komma fram till att den optimala investeringsnivån ligger lägre.

Utan en sådan grundläggande ekonomisk värdering klart uttryckt i prognosförutsättningarna synes det mycket svårt att ge en tillfredsställande principiell målsättning för utbyggnaden. Även tillgång och efterfrågan påverkas givetvis av en rad ekonomiska faktorer.

Utbildningen kan sägas ha dels en konsumtions-, dels en investeringsaspekt. Sett ur individens synpunkt kan diskuteras huruvida konsumtionsvalet vad gäller utbildning skall vara fritt på alla nivåer och inom alla olika utbildningslinjer. Om man ser på utbildningsområdena mellan den obligatoriska skolan och universiteten har en sådan målsättning icke kunnat upprätthållas under en lång följd av år, utan spärrar har funnits framför realskolor, gymnasier och yrkesskolor. Ett upphävande av spärrarna framför dessa skolformer och de spärrade högskoleutbildningarna skulle kunna leda till att en student som valde en utbildning inom någon av de senare kunde riskera att få vad som i promemorian kallats inadekvat sysselsättning, dvs. en läkare kunde tänkas sysselsatt inom en icke medicinsk verksamhet osv. Med denna utgångspunkt har man således i viss mån släppt anknytningen av utbildningen till yrkesverksamheten.

Det andra sättet att se på utbildningen är att anse den som en investeringsfaktor, dvs. i utbildning investeras — både av samhälle och individ — för att arbetsmarknaden skall kunna erbjudas den utbildade arbetskraft som den behöver inom olika produktionssektorer.

P-gruppen har framför allt av realekonomiska skäl ej kunnat uppställa tesen om ett helt fritt utbildningsval. I stället har man då valt att tillgodose valfrihetskravet genom fortsatt fritt tillträde till de s. k. fria fakulteterna. Detta har dock skapat en kompromiss i målsättningen som synes mindre lycklig. Det hade enligt centralbyråns mening varit värdefullt om man mot samhällsekonomisk bakgrund hade diskuterat en alternativ målsättning innebärande en ännu kraftigare insats på de spärrade utbildningslinjerna.

Den centrala frågan är ju här att man vid slutet av prognosperioden trots det framlagda utbyggnadsalternativet kommer att ha mycket betydande balansrubbningar i form av å ena sidan brist på arbetskraft inom en rad för vår ekonomi strategiska områden och å andra sidan en »anstormning» mot de fria fakulteterna. Centralbyrån vill redan nu peka på att studentexaminationen under tiden fr. o. m. 1965 kommer att bli väsentligt högre än vad som antagits i tendensberäkningarna. Detta måste leda till en väsentligt högre investeringsnivå än den beräknade men även högre löpande utgifter. Under förutsättning att icke de spärrade utbildningslinjerna byggs ut ytterligare kommer hela denna kostnadsökning att träffa de fria fakulteterna för utbildning av personer som ytterligare kommer att rubba balansen på dessa utbildningsgrupper.

Det slutresultat P-gruppen kommer till i det programmatiska räkneexemplet tyder på mycket betydande balansstörningar för en rad utbildningskategorier. Samtidigt som man för 1975 redovisar kalkylmässiga underskott för civilingenjörer på 6 000 personer förväntas det finnas ett överskott på naturvetare på 11 000 alternativt 13 300 personer och på humanister på 9 000 alternativt 12 900. Statistiska centralbyrån vill på denna punkt endast mot bakgrund av de osäkerhetsmoment m. m. som tidigare diskuterats anmäla tveksamhet, särskilt vad gäller fördelningen mellan de olika kategorierna inom gruppen »samhällstekniker» samt mellan civilingenjörer och naturvetare.

Konjunkturinstitutet anför i huvudsak följande.

Eftersom de gjorda prognoserna syftar till — eller bör syfta till — att utgöra underlag för ett statligt handlingsprogram är det av största vikt att de förutsättningar prognoserna bygger på klart redovisas. Förutsättningarna bestämmer nämligen till stor del prognosresultatet på såväl utbuds- som efterfrågesidan. Dessutom är förutsättningarna i många fall offentliga handlingsparametrar — eller medel — dvs. man kan genom att ändra dessa åstadkomma en viss önskad utveckling. Bland sådana förutsättningar inom hithörande verksamhetsområde kan nämnas lärartätheten vid olika utbildningsanstalter, utbildningens innehåll och fördelning på olika utbildningsanstalter (t. ex. fördelningen på gymnasier och universitet), vilket påverkar behovet av olika typer av lärare, önskemål om en viss produktivitetsutveckling, vilket påverkar behovet av t. ex. tekniker, åtgärder som påverkar yrkesintensitet och arbetstidens längd och som därmed påverkar utbudet av akademiskt utbildad arbetskraft. Eftersom planeringsperioden är så pass lång blir nästan alla de »data» som på kort sikt brukar anses »givna» här variabla, vilket innebär ett flertal möjliga medels-kombinationer för att uppnå en utveckling som man anser önskvärd. — En annan förutsättning är frågan om det relativa löneläget och dess förändring. Inom efterfråge- och utbudsanalysen för varumarknader brukar det relativa priset tillmätas stor vikt som förklaring till utvecklingen. Troligen påverkar inte det relativa löneläges förändring utvecklingen på arbetsmarknaden i motsvarande omfattning, men man torde inte kunna helt bortse från lönernas betydelse i sammanhanget.

En svaghet som vidlåder en del av behovsprognoserna är att de grundas på ett historiskt material för en period som karaktäriserats av bristande jämvikt på den arbetsmarknad det är fråga om. Ett typexempel härpå är delprognosen för behovet av »samhällstekniker» (civilekonomer, jurister och samhällsvetare). Den relation som på ett historiskt material kan framräknas mellan denna grupp å ena sidan och civilingenjörer å den andra — och som ligger till grund för behovsprognosen för samhällstekniker — beror givetvis på i vilken takt dessa grupper utbildats dvs. på utbudsförhållanden. Hade man utbildat fler civil-

ingenjörer under 50-talet hade man fått en annan relation. Samma sak gäller för den relativa fördelningen — och dess utveckling — av olika typer av samhällstekniker. Man kan inte på goda grunder hävda att de historiskt konstaterbara förhållandena mellan dessa olika typer av arbetskraft skulle ge uttryck för någon — ur teknisk eller ekonomisk synpunkt — naturlig eller önskvärd utveckling. Det är här fråga om ett från annan samhällsanalys välkänt s. k. identifikationsproblem. När ett sådant föreligger blir alla resultat ytterst svårtolkade. Det är därför något förvånande att man drar följande slutsats: »I den mån utbildningsresurserna inte räcker till för produktion av önskvärt antal civilingenjörer skulle så som uppläggningen av beräkningarna gjorts behovet av samhällstekniker i motsvarande omfattning nedgå.» Rent logiskt blir det så eftersom man ansett en viss historisk utveckling återspegla efterfrågan på arbetskraft. Faktiskt kan det förhålla sig tvärtom om nämligen nämnda kategorier av arbetskraft kan ersätta varandra — med eller utan konskvenser för produktiviteten.

Man kan därför bara instämma i det uttalande som görs i statistikbilagan. »De nu antydda grundläggande metodiska svagheterna och skiljaktigheterna i metod mellan några av de viktigaste prognoserna gör det vanskligt att mot varandra ställa och rätt tolka de skilda prognosresultat som framkommer.» I promemorian framhålls vidare: »Det skulle ha erfordrats ett omfattande metodiskt arbete för att möjliggöra en logiskt sammanhängande och fullt meningsfylld analys av det siffermaterial som har sammanställts.» Institutet anser emellertid att, för en logiskt sammanhängande analys syftande till ett aktivt handlingsprogram, det framför allt fordras att förutsättningarna klart specificeras så att prognosernas innebörd framträder. Därmed framträder också vilka förändringar som behöver göras — sett utifrån förutsättningarna — för att uppställda mål skall nås. Förutsättningarna bör specificeras av de organ som svarar för planeringen på området — så att koordinering med samhällsplaneringen i stort erhålles — och överlämnas till det eller de organ som utför själva prognosarbetet.

I den s. k. statistikbilagan anges målsättningen vara att »åstadkomma en bättre framtida balans mellan tillgång och efterfrågan (år 1975) för skilda utbildningsgrupper än vad de schematiska arbetsmarknadsbalanserna, baserade på nu gällande utbildningspolitik och behovsvärderingar, utvisar». Denna målsättning torde ligga till grund även för promemorian även om detta inte sägs. Med utgångspunkt härifrån återges i denna en åtgärdsinventering och slutligen anförs ett utbyggnadsalternativ för en del av de spärrade linjerna, vilket i någon mån förbättrar balansen mellan förväntad tillgång och efterfrågan på arbetskraft.

De sammanfattande resultaten över balansen på olika delmarknader för akademiskt utbildad arbetskraft som redovisas i tabell 5.7:2 i statistikbilagan ger vid handen en väntad bristande balans på flertalet delmarknader och ibland t. o. m. ökad balansrubbning under planeringsperioden. Med hänsyn härtill hade man väntat sig en diskussion rörande konsekvenserna härav ur samhällsekonomisk synpunkt för att mot dem ställa konsekvenserna av att man genom olika medel söker uppnå balans på arbetsmarknaderna. Som ett exempel på vad som menas här kan tas promemorians resonemang när det gäller frågan om ökad intagning till spärrade utbildningslinjer.

Man framhåller där två hinder för ökad intagning nämligen dels statsfinansiella skäl, dels svårigheter på det realekonomiska planet — brist på lärare och lokaler. Den statsfinansiella frågan gäller — vid given budgetram — allokeringen mellan olika statliga verksamhetsområden. Lärarfrågan är ett problem om avvägning inom olika yrkesområden av det produktionsbortfall som ianspråk-

tagande av lärare innebär och produktionsökningen längre fram när den utbildade arbetskraften kommer in i produktionen. Lokalfrågan gäller avvägningen mellan olika typer av investeringar.

I ingendera av dessa frågor får man någon ledtråd för hur avvägningarna gjorts. Beträffande den statsfinansiella avvägningen sägs endast att utbildningskostnaderna är högre vid de spärrade utbildningslinjerna än vid de fria fakulteterna och att statsfinansiella omständigheter kan försena ett i och för sig önskvärt utvidgningsprogram. I fråga om bristen på lärare framhålls att »en forcerad utvidgning av de spärrade linjerna ökar på kort sikt efterfrågan på lärare till förfång för avnämarnas möjligheter att på kort sikt tillgodose sina behov». Detsamma gäller emellertid även för de icke spärrade linjerna eftersom all arbetskraft som disponeras för lärarverksamhet betyder produktionsbortfall inom något annat arbetsfält. Det är således fråga om den relativa storleken av produktionsbortfallet i de olika alternativen. Även om det produktionsbortfall man får omedelbart om man låter t. ex. en tekniker vara verksam som lärare i stället för inom ett annat yrke skulle vara större än om man omdirigerar en humanist på motsvarande sätt kan det förra ändå vara rationellt beroende på att den alternativa investering i arbetskraft som detta innebär har olika avkastning i framtiden. I synnerhet gäller detta när man som i promemorian förutser »överskott» och därmed inadekvat sysselsättning längre fram av humanistiskt utbildad arbetskraft. (Härtill kommer att man förutsätter att utbildningen inom de matematiskt-naturvetenskapliga fakulteterna successivt skall bli mer inriktad på teknisk tillämpning och att företagsekonomisk utbildning skall ges en starkare ställning i den samhällsvetenskapliga utbildningen i vilket fall samma typ av lärarkrafter erfordras inom vissa av de spärrade och de icke spärrade områdena.)

Lokalbehovet tillmäts i promemorian stor betydelse, där det framhålles: »Huvudproblemet de allra närmaste åren ligger därför på den egentliga byggnadssidan.» Man erinrar om att möjligheterna att bygga nya universitets- och högskoleinstitutioner har sina bestående begränsningar eftersom de i allmänhet är förlagda till regioner, där industri och servicenäringar expanderar snabbt. Att olika investeringsprojekt konkurrerar om produktionsresurser är emellertid inte något ovanligt och så långt möjligt bör då de angelägnaste investeringarna prioriteras. Institutet är väl medvetet om de svåra problem som är involverade i sådana investeringsavvägningar. Det är dock här frågan om för den enskilde och för samhället så pass viktiga investeringar att de torde komma högt i prioritetsordning. Förekomsten av reglerad intagning till viss utbildning hindrar ju balans på viktiga delmarknader under den nu aktuella planeringsperioden samtidigt som den strider mot önskemålet om fritt yrkesval. Dessa synpunkter måste på något sätt explicit komma till uttryck i det slutliga ställningstagandet.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller i huvudsak följande.

Beträffande efterfrågeberäkningarna bygger dessa i huvudsak på material från arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut. Beräkningar ang. framtida efterfrågan på visst slag av arbetskraft liksom behov av arbetskraft totalt måste tolkas med försiktighet. Den metodforskningsgrupp, som är knuten till arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut, utreder f. n. vissa av de problem, som sammanhänger med efterfrågeprognoser vad gäller arbetskraft. Flera av de efterfrågeprognoser, som utnyttjas av utredningen är av äldre datum, men summeras i utredningens balansräkningar med nya efterfrågeprognoser för andra områden. Aktuella pro-

gnoser för hela arbetsmarknaden, sektor för sektor, är önskvärda, även om en sådan målsättning f. n. är omöjlig att realisera.

På de områden, där efterfrågeprognoser saknas, har utredningen gjort vissa antaganden om likformig utveckling med andra grupper, för vilka prognoser finns tillgängliga. Detta gäller särskilt gruppen »samhällstekniker». Styrelsen delar utredningens uppfattning, att det torde finnas ett samband mellan efterfrågan på tekniskt utbildad personal och personal som har att handlägga uppgifter avseende bl. a. administration, samhällsplanering samt olika frågor rörande människans beteende i grupp och som enskild individ, men vill ifrågasätta realismen i att extrapolera en utveckling avseende personalgrupper, vilkas storlek är helt beroende av den tidigare intagningskapaciteten och ej den verkliga efterfrågan. Det kan också ifrågasättas om de framtida relationstal, som anförts mellan jurister, samhällsvetare och civilekonomer är realistiska.

Utredningen bortser från de fortlöpande förändringar i produktionsmetoder, som medfört att många arbetsuppgifter som för 10—15 år sedan handhades av arbetskraft med kortare utbildning, i dag rationellt har övertagits av arbetskraft med längre utbildning. Det finns anledning räkna med att denna förändring av arbetsuppgifterna kommer att fortsätta och att arbetsuppgifter, som i dag bedöms som icke »adekvata» för akademiker enligt utredningen, i framtiden mycket väl kan komma att fullgöras av akademiker.

Det må också framhållas att denna stora ökning i akademikerantalet på arbetsmarknaden i sig medför ökad efterfrågan på tjänster från olika akademikergrupper. Det torde framstå klart att ett samhälle med hög levnadsstandard och med stort inslag av personer med lång teoretisk utbildning efterfrågar flera och delvis andra tjänster än ett samhälle, där ca 90 procent har endast 7-årig skolgång. Detta gäller inte minst inom sådana områden som biblioteksväsende, fritidsstudier, resor och andra fritidsarrangemang, konst, musik, teater och liknande.

De balanssiffror utredningen anför framkommer som en differens mellan tillgångsberäkningarna och efterfrågeberäkningarna. De synpunkter som framförts ovan särskilt vad gäller efterfrågeberäkningarna medför, att styrelsen ifrågasätter vissa av de slutsatser utredningen dragit av balansräkningarnas resultat.

För den totala arbetskraften är samhällets målsättning full sysselsättning, och efterkrigspolitiken har visat, att en sådan målsättning har kunnat förverkligas. Problemet har snarare gällt, att arbetskraften inte räckt till för ett förverkligande av alla planer inom olika sektorer av hushållningen. Långtidsprognoser, som gäller utvecklingen under återstoden av 1960-talet, tyder på knapphet på arbetskraft även under detta decennium. Denna knapphet torde i första hand komma att gälla den kvalificerade arbetskraften. Av hela befolkningen i arbetsför ålder utgör akademikerna i dag ca 2 procent. År 1975 kan denna andel beräknas ha vuxit till ca 4 procent.

Det bör i detta sammanhang starkt framhållas, att denna ökning av andelen akademiker icke är något hastigt övergående fenomen. Den utbyggnad av vårt högre utbildningsväsende, som ägt rum och kommer att äga rum de närmaste åren framåt, medför att akademikerantalet kommer att öka ända fram mot sekelskiftet. Överslagsberäkningar ger vid handen, att man kan förutse en akademikerandel av den arbetsföra befolkningen på ca 8 procent år 1990.

Styrelsen hyser den uppfattningen, att ett ökande antal personer med kvalificerad utbildning måste ses som en klar positiv tillgång för samhällsekonomin. Bristen på kvalificerad arbetskraft har hittills utgjort en av de viktigaste be-

gränsningarna för nationalproduktens tillväxt. Denna brist har gällt flertalet sektorer inom vårt näringsliv.

Styrelsen delar emellertid utredningens uppfattning om en klar skillnad i efterfrågeutvecklingen vad gäller personer med examen från fackhögskolorna resp. från universiteten. Knapphet torde sålunda komma att råda på bl. a. sådana grupper som civilingenjörer, läkare och civilekonomer. När utredningen i balansräkningarna kommer fram till ett underskott på jurister men överskott på samhällsvetare, vill styrelsen erinra om sina ovan framförda synpunkter på dels tillgångsberäkningarna för de fria fakulteterna, dels efterfrågeberäkningarna vad gäller »samhällsteknikerna». Det överskott, som i utredningen framkommer beträffande naturvetarna, bör ses i samband med bristen på civilingenjörer. Även om styrelsen ej delar utredningens uppfattning vad gäller storleksordningen av överskottet på humanistiskt utbildad arbetskraft, kan dock vissa sysselsättningssvårigheter komma att uppstå för personer, som söker sig till de traditionella humanistyrkena.

SACO anför huvudsakligen följande.

P-gruppen har i statistikbilagan gjort en sammanställning av olika delprognoser och gör på basis därav en behovsberäkning för hela den akademiska arbetsmarknaden. Behovsberäkningarna har den väsentliga svagheten, att några egentliga prognoser ej funnits tillgängliga för flera av de akademikergrupper, som examineras från de ospärrade fakulteterna, såsom naturvetare och humanister utanför lärarbanan, jurister, samhällsvetare m. fl. Det är just dessa gruppers arbetsmarknad som riskerar att bli utsatt för de svåraste påfrestningarna på grund av en ökad okontrollerad tillströmning. Även för vissa ospärrade utbildningsvägar saknas ett tillfredsställande prognosunderlag. Detta gäller exempelvis gymnastiklärare och jägmästare.

En annan svag punkt i prognosen är, att man saknar undersökningar om yrkesverksamhetsgraden hos kvinnliga akademiker. Inom utbildningsgrupper där det kvinnliga inslaget är relativt betydande, t. ex. humanister, jurister, samhällsvetare m. fl., kan förändringar i de gifta kvinnornas yrkesintensitet ge mycket kraftiga utslag på utbudssidan. Man vet idag mycket litet om vad som åstadkommer förändringar i yrkesintensiteten för akademiker. Det är troligt, att yrkesintensiteten inom vissa gränser varierar med sysselsättningsläget, så att flera gifta kvinnliga akademiker stannar hemma, när det är brist på platser än när det är gott om platser. I så fall skulle förändringarna i yrkesintensiteten verka dämpande på svängningarna i sysselsättningsläget. Å andra sidan synes situationen på sjuksköterskeområdet visa, att utbudet av lediga platser är av underordnad betydelse i jämförelse med exempelvis lönevillkor, arbetsförhållanden, möjlighet till barnpassning etc.

Inte minst med hänsyn till det ökade antalet kvinnor som söker sig till de ospärrade utbildningslinjerna, är det angeläget att undersökningar snarast utföres om akademikernas yrkesintensitet. Härigenom skulle säkrare prognoser kunna göras, bl. a. på humanistområdet.

Skilda meningar kan råda ifråga om utvecklingen av akademikerbehovet på olika områden och berättigade anmärkningar kan framföras mot P-gruppens prognosmaterial. Enligt SACO:s uppfattning är emellertid dessa icke av sådan art, att de för flertalet utbildningsområden i väsentliga avseenden rubbar den bild beräkningarna ger av huvudtendenserna i efterfrågeutvecklingen på akademikernas arbetsmarknad.

TCO framhåller bl. a.

Rörande behovsberäkningarna som helhet anser TCO att man kan räkna med att den allmänna höjningen av utbildningsstandarden kommer att leda till en ökad akademikerandel även inom yrken, där akademikerrekrytering tidigare ej varit vanlig. Utvecklingen kan beräknas bli förenad med sådana förändringar av arbetsuppgifterna inom olika yrken att större utbildningsmässiga krav kommer att ställas. Detta kan exempelvis komma att gälla för mera kvalificerade yrken inom sjukvård och socialvård. TCO räknar med att dessa frågor bl. a. uppmärksammas av den pågående utredningen om sjuksköterskeutbildningen.

Det är vidare angeläget att utbildningspolitiken — och sålunda även behovsberäkningarna — är flexibel bl. a. genom att behovet av nya utbildningsvägar ständigt prövas utifrån de nya krav som yrkeslivet ställer. Det är välbekant att existensen av en viss utbildning verkar konserverande på respektive yrke. Förutsättningslösa yrkesanalyser skulle kunna påvisa behovet av nya yrken och därmed av nya typer av utbildning. I det kontinuerliga planläggningsarbetet för yrkesutbildningen på alla nivåer måste denna aspekt vara väsentlig.

SFS framhåller huvudsakligen följande.

Det kan visserligen göras gällande, att den nu föreliggande prognosen inrymmer ett flertal osäkra faktorer, och att enskilda prognostiska beräkningar således inte kommer att överensstämma med verkligheten. Likväl torde knappast helhetsbilden komma att förändras i väsentliga avseenden, såvida inte planerade och styrande åtgärder sättes in på ett tidigt stadium.

SFS vill uttrycka sin stora tillfredsställelse över den av arbetsgruppen gjorda översikten och samtidigt uttala förhoppningen, att denna typ av rullande planering och redovisning av arbetsmarknadssituationen kommer att tillhöra de ordinarie arbetsuppgifterna. Det är SFS:s uppfattning, att prognosverksamheten måste utbyggas och effektiviseras. Mot bakgrund av den inverkan på tillströmningen till högre studier som kan bli följden av de förslag, som är att vänta från en rad arbetande utredningar är det nödvändigt med en kontinuerlig uppföljning av prognoserna. I flera fall kan, som arbetsgruppen själv framhållit, invändningar resas mot de primitiva prognostiska metoder vilka kommit till användning. Man bör därför satsa på metodforskning inom dessa områden. I vad avser enskilda prognoser vill SFS här i första hand understryka önskvärdheten av väl underbyggda prognoser rörande behovet av gymnastiklärare, psykologer och samhällstekniker. Vad beträffar gymnastiklärare bör vid uppgörande av en prognos även det sedan gammalt väckta förslaget beaktas, att gymnastiklärarexamen måtte kunna inräknas som en del av filosofisk ämbetsexamen. Ett annat område som icke undersökts av arbetsgruppen är behovet av lärare i kristendom. SFS påpekade önskvärdheten härav i samband med remissbehandlingen av »lärare i läroämne» och vill här på nytt framhålla behovet av en sådan prognos.

Behovet av civilingenjörer och naturvetare med teknisk inriktning

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna anför i huvudsak följande.

Vad angår den beräkning av det framtida civilingenjörsbehovet, på vilken P-gruppen inom ecklesiastikdepartementet grundat sin skissering av den fortsatta utbyggnaden av det högre tekniska undervisningsväsendet, utgöres

denna av en av arbetsmarknadsstyrelsen år 1962 framlagd prognos i ämnet. Prognosen har utarbetats med användande av tillgänglig arbetsmarknads- och lönestatistik samt efter förfrågningar hos olika företag och uppvisar ett ingenjörsbehov, som vida överstiger det, som teknikerkommittén kom fram till. Behovet av civilingenjörer år 1975, som teknikerkommittén uppskattade till 28 600, har således av arbetsmarknadsstyrelsen beräknats till 38 800 eller 35 % mer. Som överstyrelsen tidigare i liknande sammanhang framhållit, är det svårt att utan ingående kännedom om metodik och andra hithörande problem avgöra, huruvida en beräkning, som den av arbetsmarknadsstyrelsen framlagda, kan anses ge en realistisk bild av den kommande efterfrågan på ingenjörsutbildad personal. Överstyrelsen ställer sig dock i viss mån tveksam till arbetsmarknadsstyrelsens prognos. Det synes icke uteslutet att den däri presenterade efterfrågan på civilingenjörer kan i icke ringa grad komma att överskrida arbetsmarknadens behov. Bland de antaganden i prognosen, som överstyrelsen icke finner på ett riktigt sätt motsvara den troliga framtida utvecklingen, är proportionen mellan antalet civilingenjörer och gymnasieingenjörer, vilken beräknats bli 1 till 2. Med stor sannolikhet torde en riktig behovsfördelning leda till ett betydligt större relativt antal gymnasieingenjörer. Överstyrelsen vill vidare göra den kommentaren, att prognosen har utarbetats under en utpräglad högkonjunktur, som kan ha påverkat företagens bedömningar av civilingenjörsbehovet i höjande riktning.

Ingeniörsvetenskapsakademien framhåller huvudsakligen.

Den starkt ökade tillströmning av utbildningsvillig ungdom är en viktig nationell tillgång, och det gäller att tillvarataga denna på bästa sätt. Bland olika former för tillgodogörande av den arbetsförkortning som det svenska folket för närvarande beviljar sig, torde ökad utbildning vara den ur alla synpunkter mest fördelaktiga. Behovet av fördjupade kunskaper synes böra ges företräde framför andra personliga önskemål, och dagens ungdom med betydligt större studentårskullar än tidigare bör ej få sämre möjligheter till utbildning än vad som bjudits de närmast föregående. Snäva bedömningar av de realekonomiska resursernas begränsning får inte tas till motivering för en återhållsamhet i utbyggnaden av den högre undervisningen.

Man kan ha olika uppfattning när det gäller vilken grund som skall väljas för prognoser om arbetsmarknadsförhållanden för ingenjörer och andra högskoleutbildade, särskilt om man syftar till långtidsförutsägelser. De nu föreliggande undersökningarna tyder emellertid alla på att antalet platser vid de tekniska högskolorna med omedelbar verkan bör höjas kraftigt. Akademien ansluter sig till de synpunkter som framföres i promemorian, som talar för en höjning av antalet utbildade högskoleingenjörer och vill tillfoga följande.

Näringslivets erfarenhet under praktiskt taget alla de senaste 25 åren har varit att ingenjörstillgången utgjort flaskhalsen för det tekniska utvecklingsarbetet. Man anser sig kunna konstatera, att det tekniska konstruktions-, utvecklings- och rationaliseringsarbetet jämfört med annan verksamhet inom företagen haft en hög lönsamhet. Det har vidare påpekats, att det numera är få civilingenjörer som under en större del av sin yrkesverksamma ålder ägnar sig åt aktiv konstruktionsverksamhet. Denna grupp anses icke endast relativt utan sannolikt även i absolut tal ha minskat under senare decennier. Detta förhållande anses otillfredsställande och kan möjligen vara en bidragande orsak till att antalet uppfinningar i vårt land visat tecken till stagnation. Det är önskvärt att i så stor omfattning som möjligt skapa miljöer, i vilka värdefulla innovatio-

ner i form av nya konstruktioner och metoder har gynnsamma förutsättningar att komma fram, och erfarenhetsmässigt har ingenjörsgrupper sysselsatta med konstruktionsarbete visat sig ha goda förutsättningar att skapa sådana miljöer. Våra dagars avancerade teknik kräver vidare ingenjörer med hög utbildning för att ge möjligheter till innovationer av värdefullt slag. Slutsatsen av detta resonemang blir att det är väsentligt, att utbildningen av civilingenjörer utvidgas och nuvarande bristsituation mildras.

Vattenfallsstyrelsen anför bl. a. följande.

Bland de anställda inom vattenfallsverket har ingenjörsutbildad arbetskraft en nyckelroll för lösande av verkets arbetsuppgifter. Vattenfallsstyrelsen har under en lång följd av år besvärats av svårigheter när det gäller att rekrytera och behålla främst civilingenjörer men även läroverks- och institutsingenjörer. I det arbetsmarknadsläge som uppstod som en följd av ett stigande ingenjörsbehov och en otillräcklig utbildningskapacitet vid de tekniska högskolorna och läroverken, har vattenfallsstyrelsen fått vidtaga särskilda åtgärder för att försöka säkerställa för verksamhetens bedrivande erforderligt antal ingenjörer.

Genom ändrade förutsättningar för vattenfallsverkets investeringsverksamhet, har personalantalet inom verket minskat fr. o. m. 1959. Härvid har också det erforderliga antalet högskoleutbildade och andra ingenjörer nedgått. Även för år 1963 räknas med en ytterligare nedgång i verkets personalbehov.

Oberoende av hur utvecklingen av vattenfallsverkets behov av akademisk arbetskraft i fortsättningen kommer att gestalta sig, kan det konstateras, att verket är i hög grad beroende av personal från de spärrade linjerna, främst civilingenjörer, men även, i mindre men ökande utsträckning, av civilekonomer.

Vattenfallsstyrelsen ser det mot ovanstående bakgrund — liksom utredningen — som synnerligen betydelsefullt att arbetsmarknadsbalans snarast möjligt uppnås beträffande dessa utbildningslinjer och därmed också i högre grad för de fria fakulteterna.

Endast under förutsättning av en mera balanserad arbetsmarknad kommer det att bli möjligt för statsverket som helhet och därmed för vattenfallsverket att tillämpa en lönepolitik med bättre avpassad avvägning mellan olika arbetstagarkategorier. Det bör därför enligt vattenfallsstyrelsens förmenande vid bedömningen av de ekonomiska möjligheterna att öka utbildningsresurserna vid de spärrade utbildningslinjerna tas i beaktande, att staten som arbetsgivare genom att decennium efter decennium få rekrytera viss personal från utpräglade bristmarknader belastas med icke oväsentliga merkostnader i förhållande till en mera balanserad arbetsmarknadssituation.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framhåller bl. a.

Med utgångspunkt från erfarenheterna inom väg- och vattenbyggnadsverket får styrelsen instämma i konstaterandet av den otillräckliga tillgången på viss högre utbildad arbetskraft samt den otillräckliga utbildningskapaciteten, speciellt vad beträffar utbildning av civilingenjörer och civilekonomer, liksom att hittills beslutad utbyggnad av denna icke är tillräcklig. Styrelsen ser allvarligt på detta. Det har medfört en stark uttunning av den kvalificerade arbetskraften både relativt och numerärt inom verket. Samtidigt har det skett en mycket stark utveckling inom verksamhetsområdet som medfört ett ökat behov av sådan arbetskraft. Utan arbetskraft av den ifrågavarande kategorien skulle verkets möjligheter att fullgöra sina uppgifter vara betydligt begränsade.

Svenska Väg- och vattenbyggares Riksförbund (SVR) anför i huvudsak följande.

SVR, som företräder civilingenjörer verksamma inom byggnadsbranschen och som 1962 omfattade ca 3 200 medlemmar, har sedan lång tid kontinuerligt följt förhållandena på arbetsmarknaden för denna yrkeskår. Anställningsförhållandenas förändringar inom kåren har kunnat följas då medlemmar varje år lämnat anställningsuppgifter till förbundet. SVR har också med jämna mellanrum gjort s. k. verksamhetsanalyser för att studera inriktningen av väg- och vattenbyggarkårens arbetsuppgifter. 1956 gjorde SVR en prognos om det framtida behovet av högskoleutbildade väg- och vattenbyggare, vilken tidigare överlämnats till berörda myndigheter. Förberedelser för en förnyad prognos har nyligen gjorts inom förbundet. SVR föreslår, att specialutredningar för speciellt byggnadsbranschens behov av ingenjörer, fördelat på olika kunskapsnivåer påbörjas av arbetsmarknadsstyrelsens prognosgrupp. Vid dessa utredningar måste byggnadsbranschen ses som en enhet, då verksamheten inom själva byggnadsindustrin, den konsulterande ingenjörsverksamheten och den offentliga byggnadsverksamheten intimt sammanhänger, avskild från övrig industri.

Förbundet vill understryka nödvändigheten av att kontinuerliga prognoser görs, då det bl. a. ur samhällsekonomisk synpunkt torde vara av utomordentlig vikt att den arbetskraft som meddelats viss utbildning verkligen kan beredas en sysselsättning som ger samhället avkastning på de i utbildningen gjorda investeringarna. SVR är av den bestämda uppfattningen, att prognoser rörande behovet av tekniker icke bör göras schablonmässiga under beaktande av utbildningsgruppen civilingenjörer för sig, läroverksingenjörer för sig etc., utan närmare analys av vad olika verksamhetsfält fordrar i teknikerväg. Behovet av ingenjörer på olika utbildningsnivåer är synnerligen differentierat inom olika branscher och fack. Inom speciellt byggnadsbranschen, som är ett klart, utskiljbart arbetsfält, är de inom denna gren sysselsatta högskoleutbildade ingenjörerna till övervägande delen examinerade från avdelningen för väg- och vattenbyggnad. Utbildningen av dessa ingenjörer och fackets art är å andra sidan så speciell, att arbetsuppgifter för väg- och vattenbyggare endast undantagsvis finnes utanför branschen.

Det är därför relativt lätt att studera sysselsättningsinriktningen för denna utbildningsgrupp, och med utgångspunkt från bedömningar av den framtida utvecklingen av dels konstruktions- och byggnadsteknik, dels storleken av investeringar i hus och anläggningar, torde realistiska prognoser rörande det framtida behovet av ingenjörer på olika utbildningsnivåer i byggnadsbranschen som helhet kunna göras.

TCO yttrar i huvudsak.

TCO vill i vad avser behovet av civilingenjörer och naturvetare med teknisk inriktning framhålla, att den beräkning, som ligger till grund för de angivna talen för det framtida civilingenjörsbehovet, inte är helt tillförlitlig och utsatts för kritik från flera håll. TCO anser att den snarare bör betraktas som ett räkneexempel än som en egentlig prognos, eftersom de antaganden, som den bygger på inte genomgående kan anses vara de mest sannolika. Vid behovsberäkningarna bör även uppmärksammas, att en intensifiering av de i överstyrelsens för yrkesutbildning regi anordnade fortbildnings- och påbyggnadskurserna för ingenjörer samt utbyggnad och stöd till den interna företagsutbildningen, som

syftar till att ge instituts- och gymnasieingenjörer fullständig civilingenjörskompetens eller högskolekompetens i ett fåtal utvalda ämnen, i viss utsträckning kan kompensera bristen på civilingenjörer.

Behovet av läkare

Medicinalstyrelsen har funnit det vara av intresse, att med de i promemorian föreslagna höjningarna som förutsättning, betrakta tillgångssituationen på längre sikt och har därför utarbetat en tillgångsprognos, som sträcker sig fram till år 2010. Styrelsen anför med anledning härav huvudsakligen följande.

P-gruppensprognosen är en bearbetning av den i läkarprognosutredningens betänkande (SOU 1961: 8) redovisade, varvid samma förutsättningar antagits gälla, som de av utredningen i tabell 4: 14 gjorda. Prognosen får betraktas som en överslagsberäkning på vilken inga större krav på exakthet kan ställas, något som för övrigt med de långa tidsperioder det här rör sig om, vore svårt även med mera precisa beräkningar. I enlighet med promemorian har antagits en ökning av intaget vid de medicinska fakulteterna av 100 från och med budgetåret 1966/67, med ytterligare 40 från och med 1968/69 och från och med samma budgetår med en i promemorian till andra hälften av 1960-talet tidsatt ytterligare ökning med 100 platser, som eventuellt skulle ske vid en ny universitetsort. Uttrycket »heltidsarbetande läkare», som använts av läkarprognosutredningen, har här på grund av riskerna för missförstånd ersatts med »årsinsatser av läkare».

Läkarprognosutredningen beräknade behovet av läkare till 11 300 årsinsatser år 1970 och ca 15 500 år 1980. Inkluderades en viss arbetstidsförkortning beräknades behovet stiga till 12 200 respektive 16 700 årsinsatser. Enligt medicinalstyrelsens tillgångsprognos skulle en behovstäckning även med alternativet 918 platser icke vara möjlig förrän en bit in på 1980-talet. Detta alternativ ger, innan ett stationärt läkarbestånd uppnås, en i jämförelse med hittills föreslagna höjningar av intaget relativt stark ökning av läkarkårens omfattning, mer än 30 000 år 2010, som tillsammans presterar 29 000 årsinsatser. I en till 8,5 miljoner invånare uppskattad befolkning skulle detta ge relationstalet 1 läkare på mindre än 300 invånare. Det bör i detta sammanhang beaktas att utbildningen av läkare icke kan betraktas som ett från utbildningen av annan medicinalpersonal fristående problem. Den så småningom starkt ökande läkarkåren kommer att kräva ett stort antal hjälpkrafter för att kunna utnyttjas på ett adekvat sätt. (Relationen läkare/sjuksköterskor kan t. ex. för närvarande antagas uppgå till 1: 3.)

Socialstyrelsen framhåller bl. a. följande.

Ur de synpunkter socialstyrelsen har att bevaka vill styrelsen starkt understryka angelägenheten av att man noggrant prövar alla tänkbara vägar att snabbt utvidga utbildningen av läkare. Inom snart sagt alla sociala vårdområden utgör läkarbristen en hämsko på utvecklingen. Styrelsen har i olika sammanhang haft anledning påtala detta, särskilt ifråga om åldringssjukvården, rehabiliteringsverksamheten, ungdomsvården, mentalsjukvården och nykterhetsvården.

Läkarutbildningsberedningen framhåller i sitt remissyttrande huvudsakligen följande.

Enligt läkarutbildningsberedningens mening motiverar den rådande och även för den närmaste framtiden förväntat bestående läkarbristen liksom den snabbt växande tillgången på studenter en ökning av läkarutbildningens kapacitet inom landet. Beredningen saknar för sin del underlag att ta ställning till storleken av den därvid erforderliga kapacitetsvidgningen. Beredningen vill dock framhålla, att man vid bedömningen av intagsstorleken inte bör hysa tveksamhet inför en utvidgning, även om en sådan på mycket lång sikt skulle kunna resultera i en överproduktion av läkare inom landet. Beredningen är för sin del övertygad om att i framtiden svenska läkare liksom övrig sjukvårdspersonal i betydande utsträckning skall engageras i arbete utanför landets gränser och då framförallt i utvecklingsländerna. Behovet inom utvecklingsländerna av dylik personal är enormt och det kan därför synas välmotiverat, att vårt lands utbildningsresurser på angivet sätt utnyttjas för en insats i hjälpen till dessa länder. Det bör således enligt beredningens mening vara möjligt att kraftigt vidga läkarutbildningskapaciteten inom landet utan risk för att läkarna i framtiden blir inadekvat sysselsatta.

Mentalsjukvårdsberedningen anför i huvudsak följande i sitt remissyttrande.

Med utgångspunkt från förevarande behovsprognoser och med anknytning till vad beredningen i tidigare sammanhang angivit beträffande det psykiatriska vårdområdets behov av läkarkrafter synes i och för sig starka motiv finnas för en ytterligare utökning i alternativt tänkt utsträckning av utbildningskapaciteten vid de medicinska högskolorna. Ett realiserande av de i statistikbilagan och promemorian angivna alternativen synes dock rimligen kunna på längre sikt medföra betydande konsekvenser för förhållandet mellan tillgång på och behov av läkare. För att man skall kunna intaga en definitiv ståndpunkt till lämpligheten av ett förverkligande av vederbörande alternativ, måste dessa följdverkningar kunna överblickas med ett relativt stort mått av säkerhet. Detta förutsätter emellertid en förhållandevis tillförlitlig och långtgående prognos beträffande det framtida läkarbehovet. De reella möjligheterna att kunna basera ett bedömande av detsamma på förefintliga prognoser är dock starkt begränsade. Sålunda har läkarprognosutredningen endast uppskattat det år 1980 föreliggande behovet av läkare som en preliminär riktpunkt för utbildningsplaneringen. Några prognoser beträffande läkarbehovet för tid efter år 1980 har icke verkställts och redovisats i officiell form. Den bristande tillgången på för ändamålet tjänliga prognoser försvårar därför i hög grad möjligheterna till ett vederhäftigt bedömande av förevarande fråga. Beredningen finner det följaktligen vanskligt att ur bland annat denna synvinkel nu förorda en utökning av antalet nybörjarplatser i den omfattning, som förutsättes enligt de i statistikbilagan och promemorian redovisade alternativen. Det slutliga ståndpunktstagandet till en ökning av angiven storleksordning av utbildningskapaciteten synes vara avhängig av det resultat, som en ny långtidsprognos av förordad beskaffenhet och omfattning kommer att utvisa. Beredningen finner för sin del, att densamma, därest detta är praktiskt möjligt, bör avse behovsfrågans utveckling under hela 1980-talet.

Ledamöterna Birke och Fahlander har i ärendet avgivit reservation.

Ledamoten Ljungberg samt experten Osterman ävensom herrar Lundquist och Nordman har i ärendet avgivit särskilt yttrande.

Sveriges Läkarförbund intar en positiv hållning till att åtgärder vidtas för att häva nuvarande läkarbrist. Förbundet visar att den intagningsökning, som föreslås av P-gruppen, kommer att få konsekvenser för läkartillgången först i slutet av 1970-talet och då i ringa omfattning. Efter år 1980 kommer intagningsökningens effekt på läkartillgången däremot att bli kraftig — men prognoser som sträcker sig så långt finns ännu icke utarbetade. Läkarförbundet understryker därför vikten av ytterligare intensifiering av prognosverksamheten och trycker särskilt på behovet av rullande prognoser för läkare för att anpassa läkarutbildningskapaciteten till behovsutvecklingen. Förbundet sammanfattar sin ståndpunkt i behovsfrågan enligt följande.

1. Endast arbetsmarknadsmässiga överväganden i form av behovsanalyser bör ligga till grund för en ökning av intaget till de medicinska fakulteterna. Rullande prognoser bör komma till stånd så att en kontinuerlig anpassning kan ske av läkarutbildningskapaciteten till behovsutvecklingen.

2. De i olika förslag framförda alternativa ökningarna i intaget påverkar endast i ringa grad det prognosticerade läkarbehovet fram till 1980. Efter denna tid uppstår en ackumulerande effekt. Överensstämmelsen mellan denna och läkarbehovsutvecklingen kan i dag inte förutsägas. P-gruppens analys av behovet av och följderna vid den föreslagna ökningen av medicinarintaget finner läkarförbundet emellertid vara alltför ytlig för att läggas till grund för beslut om ökat intag.

Svenska läkaresällskapet framhåller bl. a. följande i sitt remissyttrande.

P-gruppen inom ecklesiastikdepartementet synes ha förbisett, att dimensioneringen av utbildningsväsendet fram till år 1975 i vissa avseenden helt saknar betydelse för tillgången på akademiskt utbildad arbetskraft under återstoden av 1960-talet. Särskilt gäller detta beträffande läkarutbildningen, där en ökad intagning av studerande inte kan få någon positiv effekt på arbetskraftstillgången förrän cirka 7 år senare. Om man konstaterar att det vid en viss tidpunkt råder brist på arbetskraft inom ett visst område, måste det vara en angelägen uppgift att undersöka vilka åtgärder, som kan vidtagas för att *snabbt* häva eller kompensera denna brist. Några åtgärder av detta slag diskuteras inte av P-gruppen, även om visssa sådana åtgärder omnämnes i den katalog (»Åtgärdsinventering»), som förekommer i promemorian.

Ännu mera betänkligt är att P-gruppen helt synes ha förbisett att en utbyggnad av det högre utbildningsväsendet, som verkställes fram till år 1975, får effekter efter år 1975 och att dessa effekter måste beaktas såväl när det gäller yrkesvägledningen som i fråga om planeringen på andra områden än det rent utbildningsmässiga.

Behovet av tandläkare

Medicinalstyrelsen framhåller bl. a. följande.

Tandläkarens utbildning är helt specifik och han kan icke utnyttjas för annan verksamhet än tandvårdande. Tandvårdens framtid ter sig dessutom oviss; tandläkarnas arbetsfält är begränsat och i hög grad beroende av förändringar i tandvårdskonsumtionen. Så skulle t. ex. en utvidgad profylaktisk verksamhet

kunna tänkas få betydande verkningar. De i promemorian anförda reservationerna vill styrelsen starkt understryka. Den prognos om tandläkarbehovet varpå P-gruppen grundat sina beräkningar är enligt styrelsens mening redan föråldrad.

Styrelsen tillstyrker en ökning av intaget vid tandläkarhögskolorna med hänsyn till den föreliggande bristen på tandläkare men anser att, innan en sådan företages, en förnyad behovsprognos bör föreligga, och att studieplanerna överses ur effektivitetssynpunkt. Styrelsen vill i detta sammanhang föreslå, att en samtidig prövning företages, huruvida vissa folktandvårdspolikliniker icke skulle kunna utnyttjas för en avlastning av högskolorna beträffande viss praktisk träning och utbildning av de studerande.

Socialstyrelsen yttrar i huvudsak.

I promemorian har framhållits att det — med hänsyn till den allmänna osäkerheten beträffande det framtida tandläkarbehovet — är mindre självklart att öka tandläkarutbildningen än övriga i promemorian berörda utbildningsriktningar. Man har därför förordat en försiktig ökning av tandläkarutbildningen.

Socialstyrelsen vill för sin del starkt ifrågasätta om denna försiktighet är berättigad. Den akuta bristen på tandläkare är mycket stor och utgör, som socialstyrelsen inom sina vårdområden kunnat konstatera, ett allvarligt problem. Förhållandena inom anstaltstandvården har belysts i en framställning från socialstyrelsen till Konungen (socialdepartementet) den 16 maj 1962. Styrelsen vill även erinra om att folktandvården och den därtill hörande skol- och ungdomstandvården ännu är långt ifrån utbyggd. För människor i åldrarna över 30 år har möjligheterna att erhålla tandvård i ännu större utsträckning varit begränsade. Den stigande standarden i landet torde emellertid medföra — och kan enligt styrelsens mening antagas för lång tid framåt komma att medföra — en stigande efterfrågan på alltmer kvalificerad tandvård från den mycket stora grupp medborgare som icke åtnjutit kontinuerlig vård sedan barndomen. Vad som anförts rörande hänsynstagande till att en eventuellt framgångsrik profylax mot karies kan ge resultat » något årtionde in på 2 000-talet» synes socialstyrelsen knappast förtjäna beaktande i förevarande sammanhang.

Expertgruppen för odontologisk utbildning i Göteborg framhåller bl. a. följande.

En överslagsberäkning synes giva vid handen att vid 450 intagna per år — enligt P-gruppens förslag — bör motsvarande antal effektiva tandläkare vara omkring 8 000 år 1980 och omkring 10 000 år 1990. Enligt Statistisk årsbok 1962 kan hela befolkningen 1980 beräknas uppgå till 8,5 miljoner, i »tandsjukvårdsåldrarna» sannolikt omkring 7,5 miljoner. Fram till 1980 torde alltså P-gruppens förslag kunna bära; om 8 000 tandläkare stå till förfogande för en tandsjukvårdsbehövande befolkning av omkring 7,5 miljoner, angives därmed 1 effektivt verksam tandläkare på omkring 850 individer, vilket icke kan sägas utgöra någon överproduktion av tandläkare. I prognosdelegationens utredning 1960 betonas, att utvecklingen efter 1980 icke från dagens läge kan avgöras, endast matematiskt-teoretiskt antydas. Vid slutet av 70-talet borde emellertid effekten av profylaktiska åtgärder mot karies kunna tydligare avläsas; mot parodontopatierna känner forskningen av i dag ingen annan profylaktik än tandläkarens åtgärder i det individuella fallet. En fortlöpande prognosutredning måste — såsom prognosdelegationen 1960 betonat i överensstämmelse

med P-gruppens i promemorian nu gjorda uttalanden — vara förutsättningen för ställningstagande under 70-talets senare period till behovet av utbildningsplatser vid de spärrade odontologiska lärosätena.

Sveriges Tandläkarförbund understryker behovet av grundligare prognoser och anför i huvudsak följande.

Som källor angives 1951 års tandläkarkommittés betänkande »Ökad examination av tandläkare», 1957 års folktandvårdssakkunnigas betänkande »Folktandvården», Tandläkarprognosdelegationen 1960 samt en kompletterande skrivelse 1961.

Den förstnämnda innehåller resultatet av grundliga, statistiskt vederhäftiga fältstudier av tandvårdsbehovet inom landet, huvudsakligen för den vuxna befolkningen. Den andra ger en motsvarande bild av vårdbehovet för skolåldern, i viss mån också förskoleåldern. På basis av undersökningarna ansågs en årlig intagning vid tandläkarhögskolorna om 300 studerande behövlig; tills vidare har utbyggnad skett endast till 260. De sakkunniga beräknade behovet av tandläkare 1980 vara 5 700 verksamma tandläkare, resp. 6 700, enligt olika alternativ för tidåtgången. Prognosutredningen 1960 och den några månader senare lämnade departementspromemorian innehåller inga nya utredningar om tandvårdsbehovet, endast omräkning av de gamla värdena.

Den ur behovssynpunkt mest betydelsefulla faktorn, den årliga tidåtgången på patienter under regelbunden behandling, beräknades av 1951 års kommitté vara 1,5 till 2 timmar. Prognosdelegationen 1960 har utan att redovisa några nya undersökningar höjt detta värde till alternativen 2, 2,5 och 3 timmar. Dessutom antages godtyckligt, att tandläkarnas nuvarande arbetstid i en icke alltför avlägsen framtid sänkes med ca 17 %. Enligt prognosdelegationen skulle tandläkarbehovet 1980 ligga mellan 8 760 och 11 160 verksamma tandläkare, och den årliga intagningen vid tandläkarhögskolorna fr. o. m. 1968 behöva ökas till 450.

Mot de sakkunnigas maximital, 6 700, svarar prognosdelegationens 11 160, varvid samma faktiska material ligger till grund i båda fallen.

Departementspromemorian »Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad», redovisar beträffande tandläkarna intet eget material och framför ej heller något förslag. Sveriges Tandläkarförbund har med ovanstående velat påvisa, hur riktigt det är av prognosgruppen att understryka osäkerheten hos prognoserna. Det är enligt förbundets mening ovillkorligen nödvändigt att nya fältstudier komma till stånd.

Behovet av apotekare och receptarier

Styrelsen för farmaceutiska institutet anför under åberopande av yttrande från farmaceutiska institutets lärarkollegium, att bristen på farmaceutiskt utbildad personal för närvarande är mycket uttalad. Även bristen på receptarier är markant. Den sedan 1958 ökade intagningen av studerande vid farmaceutiska institutet kommer icke att vara tillräcklig för att fylla det ökade behovet av farmaceutiskt utbildad personal på arbetsmarknaden. Styrelsen anför vidare bl. a.

Ett ökat behov av personal med kvalificerad farmaceutisk utbildning blir allt mer aktuell. Detta gäller särskilt inom den snabbt expanderande läkemedelsindustrin men även inom andra arbetsområden såsom livsmedelsindustri och

sjukhusapotek. Genom att höja farmaceutiska institutets resurser i nivå med andra högskolor och skapa erforderliga möjligheter till forskarutbildning och en differentierad undervisning efter de krav, som numera böra ställas på apotekare, kommer efterfrågan på sådan personal med kvalificerad farmaceutisk utbildning att ytterligare öka. I många fall bör vidare apotekare kunna göra kvalificerade insatser på områden där deras kemiska och humanbiologiska kunnande kan utnyttjas, t. ex. som kemister på sjukhus och som lärare. Det må även framhållas önskvärdheten av att kunna utsända välutbildade apotekare som instruktörer för utvecklingsländernas behov. Även receptarierna får numera i ökad omfattning ett vidgat arbetsområde, t. ex. som föreståndare för filialapotek och för sjukhusens centralförråd, informationsarbete för läkare m. fl., sekreterare-assistenter inom läkemedelsindustrin samt diverse laboratoriearbete.

Farmaceututbildningskommittén framhåller huvudsakligen följande.

Arbetsmarknadsstyrelsen redovisade 1960 en bedömning av det framtida behovet inom läkemedelsområdet av bl. a. apotekare. Arbetsmarknadsstyrelsen beräknade, att utbildningsbehovet torde kunna täckas genom ett årligt intag av 75 elever fram till år 1972 och därefter av 95 elever per år. Nuvarande intag är 80 elever per år. Senare undersökningar liksom erfarenheterna under de två hittills gångna åren ger vid handen, att arbetsmarknadsstyrelsen på väsentliga punkter underskattat utvecklingstakten inom läkemedelsområdet. Till detta kommer det behov av farmaceutiskt utbildad arbetskraft, som framkommer inom andra områden än som hittills rekryterat dessa utbildningskategorier. En vidgning av den farmaceutiska utbildningskapaciteten utöver arbetsmarknadsstyrelsens beräkningar framstår således som angelägen.

Med hänsyn till de betydligt vidgade arbetsmarknadsmöjligheter den nya differentierade farmaceutiska utbildningen förväntas ge, har farmaceututbildningskommittén kommit fram till den ståndpunkten, att denna utbildning i fortsättningen inte borde vara en i princip spärrad utbildningsbana. Kommittén avser därmed att arbetsmarknadsbehovet inte bör vara den enda avgörande faktorn vid dimensionering av utbildningskapaciteten.

Arbetsmarknadsstyrelsen beräknade att det framtida utbildningsbehovet för receptarieutbildningens del skulle motsvara ett intag av 105 studerande åren 1962—64, 79 åren 1965—69, 105 åren 1970—74 och 152 från och med år 1975. Från de prognostiska utgångspunkter, som i dag är kända, finns det enligt farmaceututbildningskommitténs mening skäl vidga angivna utbildningskapacitet. Kommittén har därvid funnit, att det årliga intaget elever till ifrågavarande utbildning tills vidare bör fastställas till 180 studerande. Detta innebär ett i förhållande till nuläget oförändrat intag studerande. Kommittén står dock icke främmande för tanken att i framtiden med ett stigande arbetsmarknadsbehov av personer med receptarieutbildning krav kan komma att ställas på ytterligare vidgning av nämnda intagskapacitet.

Behovet av agronomer

Styrelsen för lantbrukshögskolan framhåller under åberopande av lantbrukshögskolans lärarkollegiums yttrande i huvudsak följande.

Lärarkollegiet instämmer helt i slutsatsen, att en utvidgning av de spärrade utbildningslinjernas kapacitet bör komma till stånd. Därvid bör även övervägas

om och i vilken utsträckning en ökning av intagningen till lantbrukshögskolan skulle vara lämplig och önskvärd.

Vid sådana överväganden bör givetvis i första hand hänsyn tagas till utvecklingen inom de yrken, där traditionellt agronom- eller hortonomexamen framstår som den normala kompetensen. Det är önskvärt, att denna arbetsmarknad följes genom en kontinuerlig prognosverksamhet. Hänsyn bör härvid också tagas till att den högskolemässiga hortonomutbildningen är ny och en väsentlig vidgning av hortonomernas arbetsuppgifter förefaller ej osannolik, bl. a. till följd av det stigande intresset för och behovet av miljö- och naturvård.

Det bör emellertid också uppmärksammas, att enligt det nu föreliggande utredningsmaterialet kommer under överskådlig framtid att kvarstå en brist på främst ekonomer och personer med högre teknisk utbildning. Efter lantbrukshögskolans nyligen genomförda omorganisation täcker agronomutbildningen ett större område än förut, i det att möjligheter skapats för utbildning av ekonomer med betydligt starkare specialisering än tidigare, liksom av naturvetenskapliga specialister av olika slag, vilka har relativt god anknytning till praktik och teknik. Under en period av brist på ekonomer och tekniker synes det därför tänkbart, att en ökad utbildning av agronomer och hortonomer är berättigad även utöver vad som är motiverat av utvecklingen inom den arbetsmarknad som traditionellt är agronomisk.

Lantbruksstyrelsen yttrar i huvudsak följande.

Tjänster för högskoleutbildad arbetskraft inom hushållningssällskapsorganisationen samt vid jordbrukets yrkesskolor rekryteras till övervägande del av personer med agronomexamen. Inom lantbruksorganisationen är en del tjänster avsedda för agronomer, andra för agronomer eller lantmätare, varjämte några jägmästare anställts för ytterligare uppgifter inom lantbruksnämnderna. Vid hushållningssällskapen och vissa yrkesskolor finnes vidare tjänster avsedda för hortonomer samt vid sällskapen även för veterinärer. Huruvida och i vad mån behov finnes av en fortsatt utbyggnad av de utbildningslinjer, från vilka personal med denna utbildning rekryteras, är svårt att bedöma med hänsyn till de osäkra prognoserna rörande det framtida behovet av sådan arbetskraft. Inom lantbruksstyrelsens verksamhetsområde föreligger f. n. rekryteringssvårigheter och det finns skäl till antagande att personer med den utbildning, varom här är fråga, i större utsträckning än hittills kommer att efterfrågas av den enskilda sektorn och att rekryteringen i anledning därav kan ytterligare försvåras. En viss utbyggnad av de berörda utbildningslinjerna finner styrelsen därför vara motiverad. Enligt styrelsens mening synes utredningens rekommendationer, såvitt nu är ifråga, grundade på mycket försiktiga bedömanden.

Behovet av jägmästare

Styrelsen för skogshögskolan anför under åberopande av yttrande från skogshögskolans lärarkollegium huvudsakligen följande.

En utökning av kapaciteten vid civiljägmästareutbildningen i syfte att möjliggöra intagning av fler studenter skulle — särskilt i anslutning till fältundervisningen — ställa sig synnerligen dyrbar. Av flera skäl är alltså en nämnvärd utökning av den årliga intagningen till civiljägmästareutbildningen för närvarande ej att rekommendera. Samtidigt gäller dock att skogsbruket spelar så

stor roll i vårt land att det vore väl befogat att ge ett avsevärt större antal studenter högre skoglig utbildning. Inom ett flertal andra yrkesgrupper och verksamhetsområden t. ex. jordbrukare, ingenjörer av olika slag, samhällsplanerare, fritidsverksamheten, naturvården m. m. ställs ofta krav på ingående skoglig kunskap och förståelse för skogsbrukets problem.

När vi nu står inför kravet att ge fler studenter högre utbildning inom många olika områden synes man alltså med hänsyn till skogsbrukets betydelse i vårt land och mångsidiga anknytning till andra verksamhetsområden böra överväga att till någon institution vid de olika universitets- och högskolecentra knyta ett examensämne innebärande en grundläggande tämligen brett upplagd skoglig utbildning, som i kombination med övriga studier vid universitet eller annan fackhögskola skulle berättiga till fortsatta studier vid skogshögskolan för avläggande av skogsvetenskaplig licentiatexamen. Skogshögskolan omfattar för närvarande 15 institutioner, varför sålunda förefinnes en icke oväsentlig möjlighet att mottaga studerande på licentiatplanet utöver det antal, som kan beräknas komma från civiljägmästareutbildningen.

Domänstyrelsen framhåller bl. a. följande.

Den del av prognosen, som berör skogsbruket, stämmer väl överens med de tendenser man kunnat skönja i de senaste årens utveckling, i varje fall vad beträffar storskogsbruket. Den ökade rationaliseringsverksamheten och som följd av denna en kraftigt stegrad mekanisering har resulterat i en utvidgad efterfrågan på tekniskt och ekonomiskt utbildad personal, medan behovet av jägmästare varit mera stabilt. Under den närmaste 10-årsperioden förväntas denna trend bliva bestående.

Styrelsen är av den uppfattningen att nuvarande spärr vid skogshögskolan bör bibehållas eller eventuellt sänkas. Efterfrågan på jägmästare torde snarare minska än öka fram till mitten av 1970-talet, varför examinationsöverskottet av jägmästare förefaller bli något större än det som redovisas av P-gruppen.

Skogsstyrelsen yttrar huvudsakligen följande.

Skogsbruket omdanas för närvarande kraftigt till följd av den ekonomiska press under vilken näringen arbetar. För att upprätthålla lönsamheten tvingas skogsbrukets samtliga ägarekategorier till kostnadsbesparande rationaliseringar inom såväl avverknings- som skogsskötselområdet. Dessa förbättringar genomförs på skilda sätt. Man söker t. ex. skapa större och mer samlade brukningsenheter, vilket sker genom förändringar av fastighetsstrukturen och inom bondeskogsbruket även genom samverkan i olika former. Skogsbilvägnätet byggs också ut i avsevärd utsträckning. Dessutom strävar man efter att koncentrera arbetena till få och stora objekt, samtidigt som en omfattande mekanisering av arbetet genomförs. Allt detta syftar bland annat till att minska behovet av arbetskraft.

Det föreligger även en tendens till att göra de enskilda skogsförvaltningarna inom storskogsbruket större än för närvarande och således färre till antalet. Detta leder till minskat behov av jägmästare inom den arbetsfunktion, som hittills varit den kvantitativt dominerande för denna kår. Däremot synes den antydda utvecklingen leda till ett ökat behov av specialister av skilda slag inom den skogliga organisationen. Antalet jägmästare i sådana befattningar har också ökat väsentligt de senaste åren. Därjämte ökar behovet av jägmästare hos vissa centrala skogliga organ och myndigheter samt för forsknings- och utbildningsverksamhet.

Svårigheter föreligger att i dagens läge kunna göra en nöjaktig uppskattning av behovet av jägmästare för framtiden. I promemorian anges skäl för en måttlig utbyggnad av elevantalet vid skogshögskolan fram till 1970. Dessa grundar sig på tidigare prognoser, som utvisat ett ökat behov av jägmästare. Under nuvarande svårbedömbara läge torde det emellertid vara nödvändigt att avvakta dels resultatet av den inom arbetsmarknadsstyrelsen pågående utredningen om jordbruket och skogsbrukets framtida behov av arbetskraft, dels inom skogshögskolan pågående undersökning angående utbildningens framtida uppläggning, innan konkreta förslag om förändringar av antalet studerande vid skogshögskolan framläggs.

Behovet av veterinärer

Styrelsen för veterinärhögskolan anför under åberopande av yttrande från veterinärhögskolans lärarkollegium huvudsakligen följande.

Med bibehållande av en begränsad intagning anser lärarkollegiet att ramen för denna spärr kan vidgas till att omfatta ett större antal studerande. Det i statistikbilagan redovisade veterinärbehovet, grundat på Arbetsmarknadsinformation, Serie S nr 4/1959 och 2/1961, anser kollegiet vara angivet i underkant. Lärarkollegiet vill här framhålla områden och delvis nya typer av arbetsuppgifter, där det är både möjligt och nödvändigt att veterinärer tages i bruk i ökad omfattning, nämligen

1. inom livsmedelshygienen
2. inom radiobiologien
3. inom läkemedelsindustrien
4. inom kontrollverksamhet av försöksdjursuppsättningar vid sjukhus, laboratorier, läkemedelsindustrier etc.
5. inom försvarsmedicinsk forskning inkluderande toxikologisk forskning.
6. inom många delar av den humanmedicinska forskningen, samt
7. inom hjälpen åt U-länderna.

Vidare bör beaktas att behovet av veterinärer ökar i och med det successiva upprättandet av djursjukhus i olika delar av landet, liksom även genom en utbyggnad av konsulentverksamheten rörande vissa djurslags hälso- och sjukvård.

Veterinärstyrelsen yttrar bl. a. följande.

Veterinärstyrelsen finner arbetsmarknadsläget för veterinärer för närvarande och för den närmaste framtiden peka i den riktningen, att elevintagningen icke bör understiga nuvarande nivå och, därest användningen av svensk veterinär arbetskraft bl. a. utomlands utvidgas, försiktigt utökas för att tillgodose dessa behov.

Veterinärhögskoleutredningen framhåller i huvudsak följande.

Vid en intagning av ungefär ett trettiotal studerande per år förutsättes en utveckling av den veterinära arbetsmarknaden helt i linje med de förutsättningar och den användning av veterinär arbetskraft, som hittills förekommit. Emellertid torde det vara berättigat att i vår tid se på en teknisk-ekonomisk-medicinsk expertis med denna eller närbesläktad utbildning utifrån i viss mån nya utgångspunkter.

För det första är det, vilket även framhållits i ecklesiastikdepartementets promemoria, eftersträvansvärt att utrymme beredes även vid våra fackhögskolor för en vidgad intagning. Även här borde, såsom i det föregående anförts, intagningen kunna hållas så fri att i och för sig möjligheterna till ett fritt yrkesval förelåge på ett annat sätt än nu. Det kan nämligen i och för sig icke sägas vara lyckligare för samhället, att ett överskott i fråga om akademiskt utbildad arbetskraft helt pressas över till den humanistiska sidan endast därför, att man där upprätthåller en fri intagning till utbildningsanstalterna, än om en del av överskottet skulle få exempelvis medicinsk utbildning. Ej minst på det veterinärmedicinska området skulle en större tillgång på högre utbildad personal inte bara möjliggöra ett större urval till befintliga uppgifter utan säkerligen också leda till att denna specialutbildade arbetskraft på ett befruktande sätt spred sig över angränsande yrkesområden och samhällsområden. Utredningen vill i detta sammanhang ifrågasätta om det som i departementspromemorian benämnes »inadekvat sysselsättning» i och för sig behöver innebära en nackdel för samhället eller den enskilde.

Vidare vill utredningen framhålla att ett till arealen krympande jordbruk icke behöver eller ens bör innebära att behovet av experter minskar. Tvärtom talar den stigande inriktningen mot en alltmer högklassig produktion och en intensivare och mer industrialiserad drift för ett ökat behov av experthjälp av olika slag, däribland även veterinärer.

Av stor betydelse för avgörandet av frågan om utbildningskapaciteten är att veterinärerna torde mer och mer kunna tagas i anspråk inom andra delar av de medicinska arbetsområdena. Redan nu torde exempelvis bristen på medicinare göra att stora delar av hygienområdet inte försetts med den mängd expertis som av såväl rent medicinska skäl som av rent ekonomiska skäl är påkallad. Antalet förlorade arbetsdagar till följd av otillräcklig livsmedelskontroll och livsmedelsupplysning liksom på grund av andra brister på hygienområdet är fortfarande säkerligen betydande och varje förlorad arbetsdag är numera en stor gemensam samhällelig förlust. Livsmedelskontrollen i teknisk mening handhaves för närvarande av veterinärerna. Enligt utredningens mening erfordras en kraftig utvidgning och intensifiering av verksamheten såväl inom denna kontroll som inom övriga delar av hygienområdet. Bl. a. kommer den radiobiologiska verksamheten, som är en viktig del av den allmänhygieniska beredskapen, att kräva ökade personella resurser. Vissa av nu ifrågavarande områden kan ofta med fördel förses med personal, som erhållit veterinärmedicinsk skolning. I vart fall finnes här många uppgifter, där konkurrens mellan olika former av medicinsk utbildning skulle kunna vara utvecklingsbefrämjande.

Ett annat område som torde ligga väl till för veterinärmedicinskt skolad personal är läkemedelskontrollen och läkemedelsforskningen. Inte minst neurosedyntragedierna torde ha öppnat allmänhetens ögon för behovet av en intensivare forskning liksom kontroll och prövning av läkemedlen. Problemen inom de nu nämnda gränsområdena mellan veterinärmedicin och humanmedicin är av den arten, att de i sinom tid bör leda till att frågan om utbildning av en ny typ av medicinska tekniker göres till föremål för utredning. Lämpligen bör denna fråga upptas till prövning i samband med utvecklandet av planerna på en ny medicinsk högskola. Härigenom skulle utformningen av forskningen och den högre utbildningen inom gränsskiktet mellan human- och veterinärmedicinen jämte utbyggnaden med nya resurser för ändamålet på ett riktigt sätt kunna fogas in i sitt sammanhang.

Behovet av civilekonomer, jurister och samhällsvetare

Statens råd för samhällsforskning konstaterar bl. a.

I statistikbilagan framhålles, att då aktuellt prognosmaterial saknats, har schematiska prognoser utförts. Den viktigaste av dem gäller vad som kallas »samhällstekniker», d. v. s. jurister, civilekonomer och samhällsvetare. Flertalet delprognoser kan, heter det vidare, karakteriseras som programmatiska prognoser, d. v. s. prognoser som uttrycker vad experterna på arbetsmarknadsförhållandena ifråga anser vara en önskvärd utveckling. Vidare framhålles, att de grundläggande värderingar, som således i hög grad varit bestämmande för prognosernas resultat, ej är att betrakta som vederbörande prognosmakares egna uppfattningar utan fast mer som en sammanfattning och sammanjämkning av de värderingar som gäller bland de myndigheter, organisationer samt enskilda forskare och experter, vilkas synpunkter och sakkunskap utnyttjas vid prognosernas utarbetande.

Det är enligt rådets uppfattning av värde att förutsättningarna för de sålunda gjorda prognoserna klart angivits. I själva verket torde prognoser av detta slag vara att föredraga framför skenbart objektiva prognoser, byggande exempelvis på enkätsvar vilkas förutsättningar är okända och där ingen som helst sammanjämkning av skilda synpunkter ägt rum.

TCO anför i huvudsak följande.

Vad angår behovet av civilekonomer, jurister och samhällsvetare kan erinras om att TCO i sitt yttrande över socionomutbildningskommitténs betänkande betonat vikten av att prognoser för angivna grupper bör bedömas i anknytning till beräkningen av socionombehovet. TCO vill dessutom uttala sin stora tvekan inför den beräkningsmetod i fråga om behovet av jurister, civilekonomer och samhällsvetare som grundas på en funktion av antalet civilingenjörer.

Beträffande behovet av *civilekonomer* anför *Direktionen för handelshögskolan i Stockholm* under åberopande av lärarrådets vid handelshögskolan yttrande bl. a. följande.

De prognoser, som göres i de remitterade handlingarna, är såsom utredarna själva understryka ytterst osäkra, och de har delvis så osäkert underlag att de icke är annat än rekommendationer. Det skulle uppenbarligen vara tänkbart att bygga prognoserna på delvis andra antaganden, som skulle kunna vara ungefär lika sannolika som de av utredarna uppställda premisserna. Man skulle därvid delvis få andra resultat, men dessa skulle förmodligen icke nämnvärt ändra helhetsbilden av en oerhört stark kvantitativ ökning av efterfrågan på universitetsutbildning under de närmaste 10 à 15 åren. Lärarrådet anser sig därför icke ha anledning att ingå på en närmare granskning av utredarnas premisser men vill dock sätta ett frågetecken vid en av dessa. Utredningen beräknar ett totalt »behov» av »samhällstekniker», omfattande jurister, civilekonomer och samhällsvetare. Dessa tre grupper behandlas tillsammans, eftersom det enligt utredningens mening råder stor utbytbarhet mellan dem. Detta är säkerligen befogat, så mycket mera som samhällsvetarna kan väntas i stor utsträckning välja ämneskombinationer, som nära överensstämmer med ekonomexamen. Lärarrådet vill emellertid framhålla att det dessutom råder stor utbytbarhet mellan civil-

ekonomer och civilingenjörer inom ett relativt stort område med arbetsuppgifter av huvudsakligen administrativ karaktär. Det kan därför ej vara riktigt att bedöma behovet av civilingenjörer och behovet av civilekonomer såsom två av varandra oberoende storheter. Om det uppstår knapphet på civilingenjörer, måste man räkna med att åtskilliga civilekonomer tages i anspråk för uppgifter som kanske eljest skulle ha tilldelats civilingenjörer, medan en knapphet på civilekonomer kan tänkas få en motsatt effekt.

Stockholms stads handelskammare anför bl. a. följande.

Handelskammaren finner för sin del vanskligt att uttala någon uppfattning om storleken av ekonombristen inom näringslivet och om gruppens beräkningar härutinnan. Det är också svårt att utan att frågan om ändrade kursplaner för samhällsvetarna blivit närmare belyst ha någon bestämd mening om möjligheterna att genom »ekonomifiering» av samhällsvetarna tillgodose näringslivets speciella behov av ekonomisk utbildning. Huruvida det över huvud taget är möjligt att inom ramen för universitetens undervisningssystem lägga önskvärd vikt vid skolning för de praktiska uppgifterna inom näringslivet kan emellertid vara tveksamt. Det kan därför ifrågasättas, om de »ekonomifierade» samhällsvetarna skulle kunna i tillräcklig omfattning påräkna en efter deras utbildning avpassad sysselsättning inom näringslivet.

Beträffande behovet av *jurister* understryker *juridiska fakulteten vid universitetet i Uppsala,* att prognosmaterialet är bristfälligt. *Juridiska fakulteten vid universitetet i Stockholm* anför härom i huvudsak följande.

Utredningen antager att antalet nyinskrivna kommer att stiga fr. o. m. 1963/64 t. o. m. 1970/71 från 628 till 1 116. Den mycket starka uppgången 1962/63 kan antagas fortsätta i viss utsträckning. Nedgången 1959/61 kan i viss mån förklaras av den avrådningsverksamhet som tidigare skedde. Med hänsyn härtill och då de framtida arbetsmöjligheterna nu synes tillfredsställande och de spärrade utbildningslinjerna ej torde hinna utbyggas i tillräcklig omfattning, finner fakulteten utredningens antaganden om tillströmningen till de juridiska fakulteterna godtagbara.

Examinationsfrekvensen beräknade 1955 års universitetsutredning till 60 %, vilken siffra under de senaste åren visat sig vara för låg. Förevarande utredning utgår från en examinationsfrekvens om 70 %. Denna siffra kan måhända synas något för hög. Många studerande skriver in sig vid juridisk fakultet utan någon allvarligare avsikt att studera och avbryter oftast studierna efter kort tid.

Beträffande åter det beräknade behovet av jurister vill fakulteten framhålla att de av utredningen gjorda antagandena förefaller vida mer realistiska än den av arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut år 1961 beräknade ökningen om 10 % per femårsperiod fram till 1975. Utredningen har beräknat behovet av jurister för åren 1965, 1970 och 1975 till 10 600, 12 600 och 12 900. Fakulteten vill i detta sammanhang erinra om att det för närvarande råder brist på jurister främst inom statsförvaltningen. Dessutom har advokatbyråerna i landsorten haft vissa rekryteringssvårigheter. Då den offentliga sektorn säkerligen kommer att fortsätta att expandera kraftigt, liksom troligen ökade arbetsmöjligheter för jurister kommer att finnas till följd av det ökade internationella utbytet finner fakulteten de av utredningen beräknade siffrorna för behovet av jurister icke osannolika. Dock kan väl ifrågasättas om juristernas andel av totalantalet »samhällstekniker» kommer att sjunka i sådan grad att behovet av jurister

under perioden 1970—1975 icke ökar med mer än 300 mot 2000 under femårsperioden dessförinnan.

Sveriges Juristförbund anför bl. a. följande.

Beräkningar av arbetsmarknadens behov av jurister har tidigare gjorts av universitetsutredningen och arbetsmarknadsstyrelsen. Arbetsmarknadsstyrelsens prognos utsattes i remissbehandlingen för viss kritik. Dels ifrågasatte man från skilda håll om den metod som användes var lämplig, dels ansåg man att det underlag som använts var bristfälligt och inte tillräckligt differentierat. För närvarande förbereds inom arbetsmarknadsstyrelsen en betydande omarbetning av prognosen. Såsom ett första led i detta arbete har i dagarna en prognos beträffande det framtida behovet av advokater färdigställts. I detta partiella prognosarbete har uppenbarligen de synpunkter, som framfördes i den tidigare remissbehandlingen beaktats. Prognosen är dock i stora drag gjord på samma sätt, som den tidigare.

Departementet har i sitt försök att göra en prognos tagit ett helt annat grepp på ämnet, vilket förbundet finner förvånande, så mycket mer som departementet i promemorian uttalat att tidigare prognosmaterial, ehuru ofullständigt, dock kan och bör ge vissa riktpunkter för det framtida handlandet.

Departementet har antagit att behovet av jurister kommer att stå i viss relation till behovet av civilingenjörer och har på grundval av en prognos rörande ingenjörsbehovet framräknat behovet av jurister. Förbundet anser metoden djupt otillfredsställande. Det finns knappast någonting som talar för att utvecklingen för två så vitt skilda kategorier skulle vara densamma. Det finns tvärtom omständigheter som talar för motsatsen.

Arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut gjorde 1962 en undersökning av tjänstemannastrukturen inom industrin avseende åren 1955—61. Av denna framgår att civilingenjörerna under angivna år ökade med 23,7 % medan jurister och samhällsvetare inte ökade med en enda procent. Detta tyder på att storleken av ingenjörstillväxten är fullkomligt irrelevant när det gäller att bedöma juristernas expansion. Vad gäller industrin kan det också påpekas att det rör sig om två grupper som i storlek är väsentligt skilda, nära 5 000 civilingenjörer mot knappt 200 jurister och samhällsvetare. Några meningsfyllda slutsatser rörande den ena gruppens expansion i förhållande till den andras kan inte göras.

Förbundet anser sålunda att departementets behovsberäkningar vad gäller jurister inte kan läggas till grund för den framtida utbyggnaden av de juridiska fakulteterna. Förbundet anser det emellertid ytterst angeläget att gott underlag för bedömning av utbyggnaden av de juridiska fakulteterna snarast frambringas.

Förbundet har under hela sin verksamhet fortlöpande följt utvecklingen på juristernas arbetsmarknad och anser sig kunna göra vissa bedömningar rörande det framtida behovet. Dessa bedömningar kan dock inte bli så preciserade att de tar sig uttryck i siffror.

Den förestående omorganisationen av domstolsväsendet gör bedömningarna på domarbanan ovissa. Den kan innebära en måttligare expansion än vad man med hänsyn till ökad brott- och tvistemålsfrekvens tidigare räknat med. Även inom åklagarväsendet är bedömningarna vanskliga med hänsyn till att åklagarväsendet skall omorganiseras. Flera faktorer, bl. a. ett eventuellt införande av juristkompetens för samtliga åklagare, talar dock för ett ökat behov av jurister på detta område. I statsförvaltningen gör sig rationaliseringssträvanden gällande, innebärande att mindre kvalificerade arbetsuppgifter överförs från akademiker till annan arbetskraft. Detta kan i viss mån för förvaltningsakademikernas

vidkommande dämpa den expansion, som väntas inom statsförvaltningen i stort. På det kommunala området är det troligt att det behövs flera jurister än f. n. dels med hänsyn till kommunreformen och dels med hänsyn till de alltmer komplicerade uppgifter, som kommunerna ställs inför. Expansion är också trolig när det gäller advokatverksamhet och annan privat verksamhet med juristuppgifter p. g. a. samhällsfunktionernas alltmer komplicerade natur och ökningen av brott- och tvistemål. Det är också möjligt att jurister i viss mån kommer att behövas på områden, som f. n. endast i undantagsfall sysselsätter jurister. Vidare talar de nu yrkesverksamma juristernas åldersfördelning för ett något ökat ersättningsbehov p. g. a. dödsfall och pensionsavgång.

Totalt torde det sålunda enligt förbundets bedömning finnas utrymme för och behov av ett större antal jurister på arbetsmarknaden än f. n. Förbundet anser emellertid att behovet inte alls kommer att vara så stort som departementet beräknat. Särskilt markant avvikande är bedömningarna när det gäller slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Arbetsmarknadens struktur ändras inte så radikalt, som departementets bedömningar förutsätter, på så få år.

För närvarande råder det brist på jurister. Särskilt staten har de senaste åren haft uppenbara rekryteringssvårigheter. Tjänstemän i ledande ställning i den offentliga arbetsförmedlingen har bedömt den nu aktuella bristen i Stockholm till ungefär 50 jurister. Förbundet anser denna bedömning riktig. I hela landet torde det röra sig om en brist på högst något hundratal jurister. Mot den bakgrunden ter sig departementets uppskattning, att det om två år skulle föreligga en brist på 3 000 jurister, verklighetsfrämmande.

Beträffande behovet av *samhällsvetare* sammanfattar *Sveriges Samhällsvetareförbund* sina synpunkter på den schematiska behovsberäkningen sålunda.

Samhällsvetareförbundet kan icke se att denna »prognos» beträffande samhällsvetarebehovet kan läggas till grund för några allvarliga överväganden beträffande samhällsvetarutbildningens framtida dimensionering. För att kunna lägga det funna sambandet mellan »samhällstekniker» och civilingenjörer till grund för prognosarbetet är det nödvändigt att ge sambandet någon rimlig innebörd. Man måste därvid klargöra varför sambandet uppstått och om det ger uttryck för en i viss mening optimal utveckling i framtiden. Rent beräkningstekniskt synes det dessutom felaktigt att utgå från sambandet mellan antalet »samhällstekniker» och civilingenjörer i gången tid men sedan basera prognosen på *behovet* av civilingenjörerna. Dels räknar man redan nu med att ett mycket betydande underskott skall råda på civilingenjörer vid prognosperiodens slut, dels diskuterar man inte den effekt en omstrukturering mellan olika ingenjörskategorier kan få.

Det är enligt förbundet mycket beklagligt att den samhällsvetareprognos som arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut påbörjade redan 1960 ännu icke färdigställts. Detta gäller särskilt mot bakgrund av den snabba utvecklingen från en mycket liten sektor av akademikerarbetsmarknaden till en betydande sektor som samhällsvetarna nu beskriver. Det är enligt förbundets mening synnerligen otillfredsställande att beslut rörande samhällsvetarutbildningens framtida dimensionering skall grundas på beräkningar som på intet sätt säkert fastställer behovet av tjänster av samhällsvetarnatur utan som i stället bygger på en i och för sig diskutabel beräkning av civilingenjörsbehovet.

Liknande kritiska synpunkter framföres i *Statistiska Centralbyråns* och *Konjunkturinstitutets* yttranden.

Behovet av gymnastiklärare

Skolöverstyrelsen finner i sitt remissyttrande det synnerligen önskvärt, att en prognos rörande behovet av gymnastiklärare med största skyndsamhet utarbetas.

Direktionen över gymnastiska centralinstitutet framhåller bl. a. följande.

I skrivelse till direktionen av den 19 februari 1963 föreslår Skolöverstyrelsen direktionen att ingå till Kungl. Maj:t med förslag om ytterligare intagning av elever vid institutet som ett led i de extraordinära åtgärder, som nu vidtages mot lärarbristen i olika ämnen.

Av en bilaga till skrivelsen framgår, att enbart i de högre skolorna tjänstgjorde läsåret 1961—1962 144 icke utbildade lärare i gymnastik, vilket motsvarar 12,2 % av veckotimtalet för dessa skolor. Motsvarande siffra för läsåret 1960/61 var 9,6 %. Skolöverstyrelsen konstaterar vidare att bristsituationen för den obligatoriska skolan och under styrelsen för yrkesutbildning stående läroanstalter är okänd men otvivelaktigt är ännu större.

Antalet sökande till gymnastiska centralinstitutet visar sig öka för varje år. Läsåret 1962—1963 sökte 450 studenter till 100 platser. Av de antagna har ca 50 % tagit från 1—7 akademiska betyg före inträdet vid institutet.

Situationen är således den att tillströmningen av sökande till institutet är större än någonsin och bristen på gymnastiklärare ökar för varje år. Direktionen anser att åtgärder skyndsamt måste vidtagas för att häva gymnastiklärarbristen och att därför en prognos snarast måste göras för att åtgärderna skall kunna planläggas på ett rationellt sätt.

Behovet av teologer

Teologiska fakulteten vid universitetet i Uppsala framhåller sammanfattningsvis följande.

Fakulteten finner, att den i betänkandet framlagda prognosen för behovet av teologer vilar på förutsättningar som inte längre är relevanta. Det är därför angeläget att en ny prognos utarbetas. Denna bör grundas på en aktuell och realistisk beräkning av det behov av teologiskt utbildad arbetskraft, som för närvarande kan överblickas.

Behovet av akademiker med examen från filosofisk fakultet

Kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna anför huvudsakligen följande.

Utslagsgivande för den framtida tillströmningen till universiteten kommer att bli den organisatoriska form man ger gymnasierna, samt den attraktionsförmåga som den s. k. studentkarriären kan utveckla. Allt tyder emellertid på att personer med huvudsaklig humanistisk utbildning kommer att öka på ett mycket markant sätt.

Utvecklingen måste därför leda till att personer med akademisk utbildning kommer att söka sig till yrken, som traditionellt rekryterats av personer med lägre utbildning. Det innebär en allmän standardökning, men behöver i och för

sig inte innebära »inadekvat» sysselsättning. Troligt är att inom många yrkesområden anspråken på den anställda kommer att öka, t. ex. i fråga om språkkunskaper och samhällsvetenskaplig allmänbildning. Man kan därför antaga att högre utbildning kommer att möjliggöra bättre prestationer.

I dagens dynamiska samhälle finns det all anledning att antaga, att utvecklingen ständigt ställer nya utbildningskrav och att det således öppnas nya utbildningsvägar. Inom det nuvarande examenssystemet finns det stora möjligheter att genom nya kombinationer möta dessa krav. Som exempel kan nämnas, att det väl med säkerhet kommer att föreligga ett växande behov av folk med kunskaper i språk av typen ryska, spanska, arabiska, japanska och kinesiska, kombinerad med kunskaper i samhällsvetenskapliga ämnen. Svårigheten tycks för närvarande vara att locka in ungdomar på dessa till synes osäkra utbildningsvägar. Kommittén för nya utbildningsvägar har emellertid för avsikt att närmare analysera det problemkomplexet. Det torde dock knappast vara troligt, att dessa nya utbildningsvägar kan leda till sysselsättning för alla som söker sig till de filosofiska fakulteterna. För kommittén för nya utbildningsvägar framstår därför en ökad kapacitet av de nu spärrade utbildningsvägarna samt en utbyggnad av studentkarriärens utbildningsmöjligheter såsom ofrånkomlig.

Gymnasieutredningen framhåller bl. a. följande.

Med utgångspunkt i antagandena om tillströmning och examinationsfrekvens har i statistikbilagan beräknats examinationen bl. a. vid matematisk-naturvetenskaplig fakultet under ett antal år framåt. År 1974—1975 beräknas examinationen vara i det närmaste fem gånger så stor som den var 1960—1961. Det följer av vad gymnasieutredningen ovan framfört om studiernas organisation inom de fria fakulteterna att utredningen är tveksam om så stor examinationskapacitet kommer att uppnås, såvida inte en omorganisation av studierna sker. Men även om examinationen skulle bli den i utredningen beräknade är det ytterst osannolikt att den på arbetsmarknaden kommer att ge upphov till ett överskott av naturvetare. I statistikbilagan har några olika alternativ angivits men i samtliga skulle år 1975 finnas ett överskott av några tusen naturvetare. Utan att ifrågasätta sannolikheten av de efterfrågeberäkningar rörande naturvetare, som genomförts i statistikbilagan, vill utredningen dock understryka, att det här är fråga om en grupp akademiker, som torde få en vidsträckt användning i framtiden. Behovet av naturvetenskapligt utbildade vid universitet och högskolor och inom forskningsinstitutioner kommer sannolikt att växa utomordentligt starkt. Därutöver vill gymnasieutredningen understryka vad som i promemorian anföres om möjligheterna att helt eller delvis ersätta tekniskt utbildad arbetskraft med naturvetenskapligt skolad personal.

De synpunkter utredningen anfört beträffande naturvetarna gäller i viss mån också humanisterna. Även för denna kategori är efterfrågan svårbedömbar. Gymnasieutredningen anser att det starkt växande antalet humanister visserligen kan bli svårt att — såsom angives i promemorian — sysselsätta på det sätt som enligt våra nuvarande värderingar svarar mot vederbörandes utbildning men anser det ännu icke klarlagt vare sig om något besvärande »humanistöverskott» kommer att uppstå eller om arten av ett eventuellt överskott. Utredningen vill i detta sammanhang framhålla, att man inte bör dra någon skarp gräns mellan akademiskt och icke-akademiskt utbildade. Det finns stora områden av tjänster inom vilka de båda grupperna kan substituera varandra.

Slutsatsen av beräkningarna i statistikbilagan är sålunda knappast att man inom det ena eller andra området riskerar stora överskott om 10 eller 15 år utan

att de tekniskt, medicinskt, naturvetenskapligt och samhällsvetenskapligt utbildade bör utgöra en relativt sett väsentligt större andel av akademikerna än nu.

Beträffande *behovet av ämneslärare* inom det högre skolväsendet anför *lärarutbildningssakkunniga* bl. a. följande.

Problemet är enligt de sakkunnigas uppfattning, om P-gruppens kalkyler anses hållbara för tiden fram till 1975, att åstadkomma balans genom att å ena sidan vidtaga kapacitetshöjande åtgärder, så långt det går, för de spärrade linjerna och att på ett realistiskt sätt bygga ut högskoleorganisationen samt att å andra sidan stimulera tillströmningen från överskotts- till bristsektorn. Ett område, som därvid intar en viktig plats, är skolans arbetsmarknad. För denna gäller, att det f. n. råder brist på lärare inom högstadiet, realskolor och gymnasier. Att denna brist för vissa humanistiska ämnen kommer att försvinna inom några få år, kan med ledning av senast gjorda ämneslärarprognos anses sannolikt. För de naturvetenskapliga ämnena kommer bristen däremot att med all sannolikhet bestå under hela 1960-talet.

Skolöverstyrelsen framhåller bl. a. följande.

Ett realekonomiskt intresse av största vikt är att snabbt öka tillgången på lärare. Vid de avvägningar som är nödvändiga vid investeringar inom det akademiska utbildningsområdet måste uppmärksammas att lärarutbildning är att betrakta som en produktionshöjande faktor i samhället — sannolikt i samma omfattning som t. ex. teknikerutbildningen. En annan avvägningsfråga bör också beaktas. Den s. k. automatiken beträffande antalet lärartjänster för den lägre akademiska undervisningen har medfört att ett betydligt ökat antal akademiker kunnat stanna kvar vid universiteten i den dubbla funktionen av lärare och forskare. Denna i och för sig både glädjande och nödvändiga anordning har dock otvivelaktigt ökat lärarbristen framför allt i gymnasierna och speciellt i de typiska bristämnena. Denna brist ökar sannolikt det antal studenter som icke erhållit gymnasieutbildning av önskvärd kvalitet. Eftersom det övervägande antalet studenter går vidare till universitet och högskolor, kan den eventuellt sänkta standarden i fråga om studenternas kunskaper medföra behov av förstärkt undervisning på 1- och 2-betygsstadiet, vilket ytterligare ökar behovet av akademiska lärare.

TCO yttrar huvudsakligen följande.

Beträffande behovet av ämneslärare och klasslärare vill TCO framhålla att mer ingripande åtgärder på lärarutbildningens område kan vidtas först då lärarutbildningssakkunniga fullgjort sitt arbete och innehållet i såväl ämnes- och klasslärarnas utbildning fastställts samt lärarnas användningsområde klarlagts. TCO vill vidare erinra om att organisationen i annat sammanhang framhållit att starka skäl föreligger att vidga de vidareutbildade folkskollärarnas arbetsområde utöver två femtedelar av ämneslärartjänsterna.

Målsmännens riksförbund anför bl. a.

Av arbetsgruppens undersökningar framgår tydligt, att man snart har att vänta ett överskott på humanister. MR finner det vara mycket viktigt att detta överskott kommer skolorna tillgodo. Uppenbarligen kommer den stora bristen på

lärare i matematik och naturvetenskapliga ämnen att hindra, att man inom överskådlig framtid kan generellt minska storleken av klasserna. Detta borde emellertid icke behöva hindra, att man inför mycket generösare regler än de som för närvarande gäller för delning av klasser vid språkundervisning och ej heller att man inför möjligheter till dylik uppdelning vid undervisning i orienteringsämnena. Båda dessa åtgärder torde kunna få stor betydelse för undervisningsresultaten. Den senare åtgärden är dessutom så gott som nödvändig om icke den metodik, som rekommenderas i grundskolans läroplan och som kan förväntas komma att spela stor roll för det kommande gymnasiet, skall stanna på papperet.

Beträffande *behovet av akademiker med filosofisk examen inom andra yrkesområden än utbildningsväsendet* har synpunkter redovisats av bl. a. följande remissinstanser.

Skolöverstyrelsen anför följande beträffande *psykologbehovet.*

En yrkeskategori som i växande utsträckning kommer att tagas i anspråk inom skolväsendet är psykologerna. Denna akademikergrupp efterfrågas inom överstyrelsens ämbetsområde för undervisning i psykologi vid folkskoleseminarier och lärarhögskolor och som skolpsykologer vid länsskolnämnderna och i vissa kommuner. Bristen på psykologer medför för närvarande stora svårigheter vid tillsättandet av lektorat i psykologi och pedagogik vid folkskoleseminarier och lärarhögskolor. En utbyggnad av skolpsykologverksamheten inom bl. a. länsskolnämnderna skapar dessutom ett ökat behov av kvalificerade psykologer.

Riksarkivarien anför i huvudsak följande rörande *behovet av humanister inom arkivväsendet.*

I förhållande till det stora överskottet av humanister, som beräknas uppstå i slutet av 1960-talet väger naturligtvis arkivväsendets behov av arbetskraft tämligen lätt. Å andra sidan är arkivväsendet ur denna synpunkt av särskilt intresse, då det väl är den enda förvaltningsgren, som uteslutande rekryterar humanister. I den beräkning av behovet av akademiskt utbildad arbetskraft fram till mitten av 1970-talet, som lämnas i statistikbilagan, redovisas arkiven under rubriken Humanister inom andra verksamhetsområden och antalet yrkesverksamma akademiker på detta område har icke specificerats. Tillsammans med museimännen antagas de på grundval av akademikerräkningen år 1955 ha uppgått till 300.

F. n. sysselsättes inom arkivväsendet och därtill anslutna verksamhetsgrenar (riksarkivet, krigsarkivet, landsarkiven, stadsarkiven i Stockholm, Malmö, Västerås och Borås, utrikesdepartementets arkiv och näringslivet samt de till riksarkivets verksamhet nära anknutna Svenskt diplomatarium, vitterhetsakademiens undersökning av äldre pergamentsomslag och Svenskt biografiskt lexikon) 97 akademiker. Av dessa tillhör 61 riksarkivet, landsarkiven och de med landsarkiven jämställda stadsarkiven i Stockholm och Malmö, 14 krigsarkivet och 5 utrikesdepartementets arkiv. Den rent kommunala arkivorganisationen sysselsätter 3 akademiker, företagsarkiven 5 och den till riksarkivet anslutna verksamheten 9. Därest den planerade utvidgningen av personalorganisationen genomföres tillkommer under tiden 1963—67 8 tjänster inom riksarkivet och landsarkiven och 2 i den anslutna verksamheten, avgången genom pensionering kan

fram till 1970 beräknas till 12. Nyrekryteringsbehovet skulle sålunda fram till och med 1970 uppgå till siffran 22 dvs. knappt 25 % under en sjuårsperiod. Under tiden 1971—1975 kunna på grund av pensionering 10 personer beräknas avgå. I statistikbilagan beräknas utvidgningsbehovet inom detta område till 35 % per femårsperiod fram till 1975, vilket skulle medföra en fördubbling av antalet yrkesverksamma akademiker inom arkivområdet under tiden 1961—1975.

De här ovan angivna siffrorna grunda sig på den nu planerade personaluppRustningen inom riksarkivet och landsarkiven. Givetvis kan ett större behov av akademiskt utbildad personal tänkas uppkomma. Vad riksarkivet och landsarkiven beträffar kan detta bli en följd av de ökade krav, som särskilt tillströmningen till de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna kan komma att ställa på dem. I sitt yttrande den 24 november 1958 över universitetsutredningens betänkande V: Forskningens villkor och behov har riksarkivet framhållit den betydelsefulla roll, som dessa arkivinstitutioner spelar såsom baser för historisk forskning i mycket vidsträckt mening. En fortsatt utbyggnad av universiteten för att motsvara den ökade tillströmningen av studenter kommer givetvis att i detta hänseende ställa ökade krav även på arkivinstitutionerna. Men också i den primära universitetsundervisningen har de en uppgift att fylla. De institutioner, som är belägna i universitetsstäder, medverkar redan nu genom kurser i källkunskap och handskriftstolkning i universitetsundervisningen. Givetvis kommer den starka ökningen av studenttalet att medföra stegrade anspråk på deras medverkan i undervisningen. Hur dessa anspråk skall mötas har ännu icke i detalj planerats. En möjlighet vore att vid de större institutionerna inrätta särskilda tjänster som arkivlektorer i likhet med de museilektorstjänster, som inrättas vid vissa större museer.

Det är emellertid framför allt på den kommunala sektorn och inom näringslivet som expansionsmöjligheterna är att söka.

I den rent kommunala arkivorganisationen sysselsättes f. n. endast 3 akademiker (stadsarkivarierna i Göteborg, Västerås och Borås). Därutöver medverka vissa tjänstemän i den statliga arkivorganisationen genom särskilda uppdrag såsom sakkunniga i den kommunala arkivvården, som i övrigt omhänderhas av kommunalkamrerarna och deras underställda personal. Landstingens arkivfrågor är f. n. under omprövning. Arkivorganisationen såväl hos primär- som sekundärkommunerna är sålunda f. n. tämligen svagt utbyggd. Den förestående kommunreformen, varigenom kommunala enheter med större ekonomisk bärkraft kommer att skapas samtidigt som den kommunala organisationsapparaten ytterligare utvecklas, kommer givetvis att samtidigt skapa ett större behov av verkligt effektiv kommunal arkivvård och bättre ekonomiska förutsättningar att tillfredsställa detsamma. I samma riktning kan också landstingens vidgade uppgifter såsom huvudmän inom sjukvården komma att verka. Hur detta behov skall mötas är ännu svårt att säga. Det kan ske genom tillskapande av särskilda för akademiker avsedda arkivarietjänster hos större kommuner eller genom inrättande av tjänster som arkivkonsulenter hos kommunförbunden eller genom en kombination av båda dessa åtgärder.

Svårbedömbar är också utvecklingen inom näringslivet. Det är visserligen påtagligt att intresset för arkivorganisation och arkivfrågor i ökad utsträckning gör sig gällande också på detta område vilket bl. a. kommit till uttryck genom tillkomsten av ett särskilt forum för näringslivets arkivfrågor benämnt Näringslivets arkivråd, som bl. a. anordnat kurser i arkivvård. F. n. finnes emellertid särskilda tjänster för akademiskt utbildade arkivmän endast vid några av de större företagen. I regel ombesörjes arkivvården inom kontorsorganisationens ram och

av dess personal. En fortskridande rationalisering och specialisering av arbetsuppgifterna, som en följd bl. a. av kontorsautomatiseringen, kan emellertid komma att medföra behov av specialutbildad arkivpersonal hos de större företagen. F. n. är det icke möjligt att siffermässigt fixera detta behov.

Riksbibliotekarien anför i huvudsak följande rörande *behovet av biblioteksutbildad personal.*

Den prognos rörande rekryteringsbehovet vid de vetenskapliga biblioteken, som framlagts i utredningen på grundval av en tidigare av arbetsmarknadsstyrelsen genomförd undersökning bygger i allt väsentligt på forskningsbibliotekens erfarenhetsmässiga bedömning av möjligheterna till personalförstärkningar, icke på objektiva beräkningar av vad som verkligen skulle erfordras för att gentemot den forskande och studerande allmänheten kunna prestera en snabb och effektiv service. Med stöd av erfarenheterna från den vid kungl. biblioteket under det senaste årtiondet bedrivna rationaliseringsverksamheten — liksom med hänsyn tagen till bibliotekariekårens åldersmässiga sammansättning — håller jag för troligt att de för bibliotekariepersonalen angivna siffrorna kan tänkas i huvudsak motsvara rekryteringsbehoven. I fråga om assistent- och biträdespersonal anser jag däremot att det verkliga rekryteringsbehovet kommer att vara avsevärt större än här angivits. Man bör här taga hänsyn till att denna till ca 90 % kvinnliga personal i stor utsträckning måste betraktas som mycket lättrörlig, vilket givetvis starkt ökar rekryteringsbehovet. Även med en normal personalomsättning skulle emellertid det här angivna rekryteringsbehovet vara mycket för knappt tilltaget om inriktningen är att åstadkomma en verkligt effektiv forskarservice; vad beträffar femårsperioderna 1961/65 och 1966/70 skulle jag närmast vara benägen att se behovet ökat med 100 %. Inom denna ram bör enligt mitt förmenande organiseras en ny personalkategori, där de grundläggande kompetenskraven är lägre akademisk examen och en grundlig biblioteksutbildning. Denna personal bör kunna befordras upp till bibliotekarieplanet i 21:a och 23:e lönegraderna. Genom tillkomsten av denna nya befordringsgång torde bibliotekariepersonal med högre akademisk examen komma att kunna avlastas vissa arbetsledaruppgifter till förmån för deras självklara ställning som experter för skilda ämnesområden.

C. Den fortsatta utbyggnaden av fakulteter och högskolor

a. Vissa allmänna synpunkter

Av de remissinstanser som berört P-gruppens åtgärdsinventering förordar några, bland dem *skolöverstyrelsen,* att samtliga förslag snarast genomföres.

I det följande redovisas remissinstansernas synpunkter — i den mån de icke framgått av anförda yttranden under avsnittet Allmänna omdömen — på ett effektivare utnyttjande av tillgängliga resurser, decentraliserad utbildning på ett- och tvåbetygsnivå, korrespondensundervisning, studentbostadsproblemet, yrkesvägledning och studierådgivning samt meritkomplettering.

Effektivare utnyttjande av resurser

Flera remissinstanser går in på frågan om hur tillgängliga undervisningsresurser bäst skall utnyttjas. Den interna rationaliseringen tillmätes stor betydelse.

Statskontoret anför i huvudsak följande.

Det hinder för en kapacitetshöjning, som för närvarande finns på grund av otillräcklig tillgång på utrustning (lokaler, laboratorier, maskinanläggningar), kan enligt statskontorets mening delvis forceras genom ett rationellare utnyttjande. Laboratorieresurserna torde exempelvis kunna ges en effektivare användning, om de sammanfördes till centrala övningslaboratorier. Flera olika typer av centrala laboratorier och andra anläggningar kan härvid komma ifråga; för två eller flera institutioner gemensam anläggning, för en hel läroanstalt gemensam anläggning, för institutioner inom skilda läroanstalter gemensam anläggning och för flera läroanstalter gemensam anläggning. Statskontoret har i en rapport framlagt förslag om administrationen av sådana centrala anläggningar (service-enheter) och har också för Frescatikommitténs räkning låtit utarbeta en rapport »En teknisk institution inom Stockholms Universitet», i vilken presenteras ett konkret förslag till hur en sådan central anläggning bör byggas upp. Det bör i framtiden övervägas om inte en särskild teknisk sektion bör inrättas inom de universitets- och högskoleadministrationer till vilka ett stort antal eller mer omfattande centrala anläggningar kommer att knytas.

Även genom en förbättrad planläggning av de laborativa kurserna och skiftgång på laboratorierna kan utnyttjandegraden ökas. Sådan skiftgång bör även kunna införas i andra avseenden än beträffande laborationer. Statskontoret vill i detta sammanhang också tillstyrka den av P-gruppen framförda tanken på treterminsutbildning. För närvarande står den för utbildningen avsedda kapitalutrustningen vid universiteten och högskolorna outnyttjad under en tredjedel av året. Genom att för olika lärar- och studentkategorier variera ferierna, skulle utnyttjandegraden kunna ökas.

Ökat institutionssamarbete och genomtänkt inköpspolitik kan enligt statskontorets mening också väsentligt bidra till ett rationellare utnyttjande av de till läroanstalterna givna resurserna.

Genom införande av ett kvalificerat kuratorsystem skulle bortfallet bland studenterna kunna minskas, vilket är liktydigt med en kapacitetshöjning. Vid några läroanstalter och fakulteter följer man redan nu noggrant studenternas studieutveckling. På andra håll och då främst vid de fria fakulteterna syns emellertid de enskilda studenternas studiegång icke i tillräcklig grad uppmärksammas. För att en förbättring i detta hänseende skall kunna åstadkommas, fordras snarast införande av ett detaljerat system för studentregistrering. Statskontoret anser därför att det förslag till studentregistrering vid de filosofiska fakulteterna, som på universitetskanslerns uppdrag utarbetats av registreringskommittén, omedelbart bör genomföras.

Statskontoret anser vidare, att till de generella åtgärder som bör vidtagas i kapacitetshöjande syfte också hör en prövning av undervisningsgruppernas storlek. Statskontoret anför:

Organisationsplanesystemet syns ha lett till för små undervisningsgrupper och därigenom en misshushållning med de knappa lärarresurserna. Genom forskning

och undersökningar på detta område torde betydande kapacitetsökningar kunna vinnas.

Beträffande en *tillförlitlig registrering* av de studerande finner *skolöverstyrelsen* vidtagande av åtgärder i detta syfte angeläget.

Statens tekniska forskningsråd betonar vikten av att inte bara en väsentligt tillförlitligare registrering av de studerande åstadkommes utan att denna även utformas så, att studietakt, avbrottsfrekvens och verklig studietid kan uppföljas och därigenom påverkas.

Gymnasieutredningen anför i sammanhanget bl. a. följande.

De antaganden, som görs beträffande examinationsfrekvensen, är framförallt då det gäller de fria fakulteterna svårbedömbara. Att det kommer att krävas stora insatser — och detta inte bara rent numerärt — av de ansvariga inom det akademiska undervisningsväsendet är höjt över varje tvivel. Gymnasieutredningen finner det emellertid sannolikt att även formerna för studiernas organisation inom de fria fakulteterna måste ändras i riktning mot en fastare uppbyggnad. Ett första steg i denna riktning måste snarast tas genom införande av tillfredsställande registreringssystem. En sådan åtgärd enbart är emellertid otillräcklig. Nästa steg synes böra bli någon form av fasta studiegångar. Fördelarna härmed är många. Studierna blir mera målinriktade, vilket för flertalet studenter betyder ökad effektivitet. Den enskilde individens studier kan lättare följas och härigenom blir möjligheterna att ingripa hjälpande och stödjande väsentligt större. Hur fasta studiegångarna bör utformas får givetvis prövas från fall till fall.

Statistiska centralbyrån anför i huvudsak följande.

Frågan om registrering av de studerande berör centralbyrån i så måtto att den statistiska bearbetningen av primärmaterialet till registreringsverksamheten enligt hittills framlagda förslag skall åvila ämbetsverket och ingå som en integrerad del av statistiken över högre studier. I samband därmed skall huvuddelen av denna statistikgren överföras till elektronisk databehandling. På grund av den mycket omfattande arbetsinsats, som krävs i samband med utarbetande av ett elektroniskt databehandlingssystem, har centralbyrån efter samråd med ecklesiastikdepartementet under drygt ett år arbetat med en systemlösning, som i princip ansluter till den försöksverksamhet med registrering, som pågått under innevarande läsår. Detta planeringsarbete befinner sig nu i slutfasen och enligt planen skall statistikgrenen för första gången bearbetas med elektronisk databehandling i april 1963. Därvid ingår bearbetningen av försöksmaterialet från registreringsverksamheten höstterminen 1962. Den tekniska lösningen av systemet är således i det närmaste klar. Centralbyrån finner det mot bakgrund härav mycket beklagligt att den administrativa grund på vilken verksamheten skall vila ej finns klar. En detalj i systemet framstår därvid som särskilt viktig. Under förutsättning att man i överensstämmelse med gruppens synpunkter även i framtiden skall räkna med fri tillströmning till de filosofiska fakulteterna kommer dessa att växa till mycket betydande omfattning. Det kommer därvid att bli väsentligt att kunna ge en tillförlitlig information om studentantalet i de olika ämnena, inte minst som underlag för bedömningen av lokal- och lärarbehov.

I den försöksverksamhet, som nu bedrivs vid universitetens filosofiska fakul-

teter, används en definition på närvarande studerande som innebär att man räknas som närvarande i ett ämne om man deltagit i undervisningen vid minst ett undervisningstillfälle. Undersökningar, som gjorts inom Frescatikommittén, antyder att rimligheten i denna definition kan diskuteras, då den även medräknar studerande som endast deltagit i undervisningen vid några få tillfällen. Det synes därför centralbyrån angeläget att närvarodefinitionen ges en för konsumenterna ändamålsenlig utformning. Skulle man därvid stanna för en definition, som bygger på antagande om en viss minimifrekvens beträffande deltagandet i undervisningen, måste förutsättningar skapas för inhämtande av ett tillfredsställande statistiskt primärmaterial. Den systemlösning centralbyrån utformat kan anpassas till alternativa närvarodefinitioner.

Universitetskanslern meddelar i sitt remissyttrande, att han förbereder avgivande av förslag till ett definitivt registreringssystem vid de filosofiska fakulteterna.

Beträffande förslaget om *tvåskifts- och treterminsutbildning* råder delade meningar bland remissinstanserna.

Universitetskanslern anför:

Såvitt angår förslaget om tvåskifts- eller treterminsutbildning synes för närvarande — bl. a. på grund av lokalsvårigheter — möjligheter knappast föreligga att på så sätt öka utnyttjandet av befintliga lokaler. Dock bör i samband med utredningen rörande decentraliserad akademisk undervisning undersökas i vad mån befintliga laboratorier vid universiteten kan utnyttjas för kortare eller längre experimentella fysik- och kemikurser.

Liknande synpunkter framföres av *överstyrelsen för de tekniska högskolorna,* som yttrar:

Lokalerna i de tekniska högskolorna utnyttjas redan intensivt och används regelmässigt under såväl dag- som kvällstid. Terminerna vid de tekniska högskolorna sträcker sig från den 22 september till den 22 juni, varför endast 3 månader av året för de studerandes del icke upptages av direkt högskolearbete. Många studerande tvingas dock anslå ferietiden för fullgörande av examensarbeten. Dessutom måste denna tid utnyttjas för föreskrivet praktikarbete, vilket å flertalet avdelningar skall omfatta sex månader, och för fullgörande i vissa fall av militärtjänst. Möjligheterna att just genom tvåskifts- eller treterminsundervisning öka utnyttjandet av befintliga lokaler torde därför av praktiska skäl vara uteslutna.

Även *länsstyrelsen i Västmanlands län* anför betänkligheter mot ifrågavarande förslag.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att införande av tvåskiftsutbildning på grund av sin karaktär inte bör betraktas som annat än en nödfallsutväg avsedd att under kortare tid råda bot på en bristsituation.

Sveriges arbetsgivareförening med instämmande av *Handelns arbetsgivareorganisation* och *Sveriges verkstadsförening* uttalar:

Särskilt i bristämnena är det ytterst angeläget att skilda rationaliseringsåtgärder som kan bidraga till att minska åtgången på lärare och lokaler prövas. Det gäller bl. a. tvåskifts- samt treterminsundervisning liksom ett rikligare utnyttjande av pedagogiska hjälpmedel. Med hänsyn till bl. a. bristen på akademiska lärare vill föreningen också understryka vikten av att det inför den förestående utbyggnaden av det högre utbildningsväsendet noga överväges om man kan och bör bibehålla nuvarande normer och proportioner i fråga om fördelningen mellan undervisning och forskning.

SACO finner att en övergång från två till tre terminer inte kan öka kapacitetsutnyttjandet på ett avgörande sätt med hänsyn till att undervisning och tentamina numera i stor utsträckning påbörjas i mitten av augusti och pågår till mitten av juni.

TCO anser däremot, att frågan om att införa tvåskifts- eller treterminsutbildning i syfte att ytterligare öka utnyttjandet av befintliga lokaler efter erforderliga utredningar kan vinna en positiv lösning. Bland andra betydelsefulla åtgärder, som kan minska det relativa behovet av lärare och lokaler, föreslår TCO införande av AV-hjälpmedel, programmerad undervisning etc. TCO anser även, att möjligheter till gemensam utbildning med de övriga nordiska länderna bör uppmärksammas.

Centerns ungdomsförbund och *Centerns studentförbund* är inte beredda att tillstyrka förslaget. Organisationen framhåller följande.

Den tid — främst under sommaren — som lokalerna nu ej utnyttjas, bör istället reserveras för en mer omfattande och regelbunden fortbildning av olika akademikergrupper, inte minst lärare.

Decentraliserad utbildning på ett- och tvåbetygsnivå samt korrespondensundervisning

Universitetskanslern anför följande i fråga om decentraliserad utbildning.

Beträffande upprättande av universitetsfilialer för 1- och 2-betygsundervisning i bristämnena samt utvidgning av den decentraliserade akademiska utbildningen på lågstadiet anser jag i likhet med bl. a. de historisk-filosofiska och språkvetenskapliga sektionerna vid universitetet i Uppsala och humanistiska fakulteten vid universitetet i Stockholm, att dessa frågor påfordrar en närmare undersökning, icke minst såvitt angår universitetens medverkan. Beträffande de naturvetenskapliga laborationsämnena torde vissa speciella problem uppstå i samband med en decentralisering; pågående undersökningar om möjligheten att anordna 2-betygsundervisning i fysik och kemi i Örebro och Linköping tyder på att kostnaden per elev kommer att bli mycket hög om laborationsundervisningen helt skall decentraliseras. Jag finner emellertid förslaget vara så viktigt med hänsyn till den rådande svåra bristen på lärare i framför allt naturvetenskapliga ämnen att en närmare utredning om möjligheterna att decentralisera 1- och 2-betygsundervisningen bör göras. Därvid bör övervägas bl. a. hur administrationen av denna utbildningsverksamhet skall ske, i vilka former universitetens medverkan

är nödvändig eller lämplig samt på vad sätt universiteten skall ha ansvar för verksamheten.

Även *skolöverstyrelsen* förordar en utbyggnad av den decentraliserade akademiska utbildningen. Överstyrelsen anför bl. a.

I sammanhanget bör påpekas att en till kvällstid förlagd och genomförd akademisk utbildning kan avsevärt öka utbildningskapaciteten vid universiteten i storstäderna utan att kräva däremot proportionella kostnadsökningar. Det finns sannolikt även ett icke obetydligt antal akademiska lärare i karriären som skulle föredraga att få forska under dagtid och undervisa under kvällstid.

Arbetsmarknadsstyrelsen yttrar:

Vid utbyggnaden av det högre utbildningsväsendet är givetvis snabba åtgärder av nöden. Förslagen om decentralisering av undervisningen och skapandet av universitetsfilialer, bör realiseras snarast. Nödvändigheten av att med snabba åtgärder lösa den nuvarande krisen i det högre undervisningsväsendet får dock inte medföra att man enbart stannar för lösningar som huvudsakligen är av värde på kort sikt eller medför en kvalitativ försämring av undervisningen.

Länsstyrelsen i Västmanlands län uttalar:

Det synes vara en riktig tanke att kraftigt utvidga den så kallade decentraliserade akademiska utbildningen på 1- och 2-betygsnivån. Sådan utbildning har med av allt att döma gott resultat under senare tid bedrivits i bland annat Västerås.

Länsstyrelsen i Malmöhus län finner däremot upprättande av universitetsfilialer närmast vara en nödlösning för att under kortare tid råda bot på en bristsituation.

Statskontoret framhåller bl. a. följande.

På ett stort antal orter bedrivs idag en folkbildningsverksamhet på akademisk nivå. I många fall torde avsaknaden på dessa orter av lärare i vissa ämnen hindra en utbyggnad av denna utbildning. En förutsättning för att denna lokala akademiska utbildningsverksamhet skall kunna utökas är att lärare genom någon central instans kan ställas till förfogande. Det av statskontoret föreslagna nya administrativa ämbetsverket för universitetsväsendet torde vara mest lämpat att handlägga ärenden av detta slag. Detta ämbetsverk bör, om det ges uppgifter inom den lokala akademiska utbildningsverksamheten, även åläggas att ha tillsyn över denna utbildning.

SFS anför:

Decentraliserad akademisk undervisning meddelas för närvarande på ett flertal orter i landet och trots att några större erfarenheter icke kunnat göras inom organisationen anser SFS det motiverat, att en utbyggnad av denna verksamhet tills vidare anordnas. Enligt SFS:s förmenande bör dock dessa undervisningsformer betraktas som åtgärder för att övergångsvis bemöta en akut bristsituation. På lång sikt måste riktmärket vara att undervisningen meddelas vid de akademiska lärosätena. Vid planeringen av decentraliserad undervisning bör man inrikta sig på att inte sprida denna till ett allt för stort antal orter. I första hand

bör enligt SFS:s mening ämnena matematik, fysik och kemi ifrågakomma. Det torde vara obestridligt, att man genom detta slag av utbildning kan lösa den mest akuta lärarbristen vid olika skolformer.

En förutsättning för att SFS skall tillstyrka en decentralisering av den akademiska undervisningen, som bör inriktas på ett- och tvåbetygsnivån, är emellertid att universiteten utövar överinseende. Kursfordringarna måste således vara desamma som vid universiteten, och examinationen måste ske av akademiska lärare med kompetens för och erfarenhet av detta. Särskild uppmärksamhet bör enligt SFS:s mening läggas på ansvaret för undervisningens kvalitet.

Av betydelse i detta sammanhang anser SFS det vara, att den decentraliserade undervisningen jämställes med den som meddelas vid universiteten. Det är även av stor betydelse, att undervisningen vinner de studerandes fulla förtroende. Av bl. a. dessa anledningar finner SFS det önskvärt, att de studerandekategorier som det här blir fråga om får samma förmåner, som övriga studerande vid universitet och högskolor.

TCO framhåller huvudsakligen följande.

Det framstår som särskilt önskvärt att tillgången till högre utbildning i möjligaste mån erhåller en ökad geografisk spridning. Förutom många andra skäl talar härför det ständigt växande behovet av vidareutbildning, som omfattar stora grupper tjänstemän. Det gäller bl. a. att tillgodose det förnyelsebehov, som uppkommer ett antal år efter examinationen och den vidareutbildning som leder fram till en högre examen. Utbildningssamhället måste även kunna karakteriseras som »vidareutbildningssamhället» även av den anledningen att många av de yrkesverksamma i framtiden får sämre utbildningsgrund än de nya som träder ut i yrkeslivet. Totalt sett kan man alltså här förutse att stora krav kommer att ställas på statsmakterna, folkbildningsorganisationerna m. fl. I det kommande planeringsarbetet för vidareutbildning på högskolenivå bör närmare undersökas möjligheten att lokalt införa regelbundna studievägar för vidareutbildning, att utnyttja »tredjeterminen» vid utbildningsanstalterna och att pröva andra vägar, exempelvis kombinationer med korrespondensundervisning och handledda seminarier. Av stor betydelse i sammanhanget är de studiesociala anordningarna för dem som vidareutbildas. Förutom att de generella formerna av studiesocialt stöd i princip även bör avse vidareutbildningen bör man för exempelvis s. k. decentraliserad akademisk utbildning överväga särskilda stödformer med hänsyn till resekostnader etc. Det är önskvärt att man på detta och andra sätt verkar för tillkomsten av attraktiva regionala studieorter och minskar belastningen på universitetsstäderna. Den fackutbildning på högre nivå (decentraliserad akademisk undervisning etc.), som bedrivs av folkbildningsorganisationerna, bör byggas ut och erhålla statligt stöd. Som exempel kan även nämnas att den av TBV anordnade företagsekonomiska utbildningen, som bygger på handelsgymnasium, studieåret 1961/62 samlade 577 deltagare och att verksamheten bör kunna väsentligt utvidgas.

Samverkande bildningsförbunden och *Institutet för tekniska kurser* (ITK-skolan) förordar en utvidgad decentralisation. *ITK-skolan* finner det viktigt att man tager tillvara alla möjligheter att skapa nya centra för universitetsinstitutioner utanför de nuvarande universiteten, såväl på grund av att bostadsproblemen där lättare löses som därför att en utbildningsanstalt inte utan våda för effektiviteten bör ökas över en viss gräns.

SACO anser däremot, att alla möjligheter bör tillvaratagas att bygga ut befintliga universitet och högskolor inklusive Umeå, och avstyrker bestämt en utspridning av olika högskoleenheter på flera orter.

Kritiska synpunkter mot en vidgad decentraliserad akademisk undervisning framföres även av *statens tekniska forskningsråd* och *Arbetsgivareföreningen* med instämmande av *Handelns arbetsgivareorganisation* och *Sveriges verkstadsförening.*

Statens tekniska forskningsråd anför i huvudsak följande.

Rådet vill kraftigt betona vikten av att högre utbildning måste ske i en miljö där undervisningen ständigt håller kontakt med avancerad forskning. Detta innebär att även ett temporärt reducerande av forskningens relativa andel i aktiviteten vid akademiska lärosäten i allmänhet måste påräknas medföra allvarliga konsekvenser i kvaliteten i den meddelade utbildningen. Samtidigt med en kraftig upprustning av utbildningsresurserna måste därför gå en adekvat upprustning av forskningsresurserna vid de berörda institutionerna. Dessa nya forskningsresurser bör, t. ex. genom anslag från forskningsråd, i betydande utsträckning kunna kanaliseras mot praktiska problems lösande. Härigenom uppnås ett samspel som kan lämna väsentliga bidrag till att de studerande får en högklassig, aktuell och på viktiga frågeställningar inriktad utbildning.

Sett mot denna bakgrund kan icke några enklare utbildningsvägar rekommenderas för sagda områden. Å andra sidan får betydelsen av »arbete i akademisk miljö» icke stå som ett sakrosankt begrepp utan bör bedömas från fall till fall. Sålunda kan säkerligen exempelvis blivande adjunkter för de tekniska gymnasierna även utbildas regionalt blott de under utbildningstiden får lärare av tillräcklig kapacitet.

Arbetsgivareföreningen framhåller:

Visserligen kan decentraliseringen i en del fall vara berättigad bl. a. med hänsyn till möjligheterna att åtminstone provisoriskt utnyttja redan tillgängliga lokaler. Det finns emellertid skäl ifrågasätta om en decentralisering bidrager till att förbättra lärarsituationen i bristämnena. Då i allmänhet vissa delar av undervisningen torde få bestridas med lärare som kommer resande från universitetsorterna föreligger risk för att tillgängliga lärarresurser utnyttjas på ett föga rationellt sätt.

Statskontoret anser, att möjligheterna att genom korrespondensundervisning öka utbildningskapaciteten på de tekniska och ekonomiska områdena snarast borde undersökas och framhåller, att i utlandet, främst i Sovjet, USA och Kanada, en mycket stor del av civilingenjörerna med gott resultat utbildas per korrespondens.

Hermods korrespondensinstitut och *Nordiska korrespondensinstitutet* framhåller korrespondensmetodens fördelar och förklarar sig beredda att medverka till ökat användande av denna form av akademisk undervisning.

Hermods anför bl. a.:

Metodens fördelar är uppenbara, när det gäller att rationellt utnyttja tillgängligt antal utbildade akademiska lärare. Korrespondensstudierna bedrives enskilt

av andra kategorier än dem som deltar i den reguljära universitetsundervisningen, utan att dessa studerande under de egentliga korrespondensstudierna behöver bevista någon muntlig undervisning vid universitet eller högskola. Då universitetslärare med utnyttjande av sina erfarenheter av muntlig undervisning utarbetar vägledningar i kurslitteraturen i form av brevkurser och undervisar genom att granska de lösningar som insänds av eleverna efter varje genomgånget kursbrev, får varje lärare ett väsentligt större antal elever än vid konventionell undervisning.

Att behovet av lokaler är mindre än vid andra utvidgningar av universitetsundervisning, är en självklar följd av att korrespondensmetoden används. Det torde visserligen vara ofrånkomligt, att elever, som genomgått korrespondensdelen av en akademisk kurs, samlas till en kortare muntlig kurs som förberedelse för tentamen och för tillgodoseende av vissa moment i undervisningen, som inte kan meddelas per korrespondens, t. ex. laborationer, men denna muntliga undervisning kan begränsas till tiden, och dessutom kan kurserna förläggas till annan tid än »ordinarie» terminstid.

Gruppens förslag till decentraliserade akademiska kurser kan med fördel förenas med korrespondensmetoden. Därvid kan en avsevärd vinst nås i fråga om användningen av lärare. Då den egentliga undervisningen lämnas i kursbreven, kan i stället för undervisning i vanlig bemärkelse handledning meddelas. Denna handledning ställer inte så stora krav på lärares ämnesteoretiska utbildning som vanlig direktundervisning, varför också andra än docentkompetenta lärare, universitetslektorer eller motsvarande kan utnyttjas. Metoden öppnar alltså möjlighet till en breddad rekrytering av lärare.

Studentbostadsproblemet

Ordnandet av studenternas bostadsfråga anses av remissinstanserna vara utomordentligt betydelsefullt. Åtskilliga myndigheter anser svårigheterna på bostadsmarknaden så stora att redan på grund härav en decentralisering av undervisningen eller tillkomsten av nya universitetsorter måste komma till stånd.

Bostadsstyrelsen anför:

Tillgången på goda studentbostäder på de nuvarande universitetsorterna är synnerligen otillfredsställande. Trots möjligheterna att erhålla statliga lån på mycket gynnsamma villkor till finansieringen byggs inte nya studentbostäder i tillnärmelsevis den utsträckning som skulle behövas. Så långt styrelsen har sig bekant är icke heller planerings- och projekteringsläget sådant att produktionen — vid den ökning av studentantalet som kan förväntas — inom överskådlig tid kan bringas upp till en tillräcklig nivå. Detta gäller framför allt i huvudstadsområdet. Tillgången på goda, i förhållande till utbildningsanstalten välbelägna bostäder för studenterna synes vara en grundläggande förutsättning för att nå en effektivisering av den högre utbildningen. Därför måste situationen på nämnda orter bedömas så allvarlig att frågan om icke ökningen av utbildningskapaciteten bör åstadkommas genom tillskapande av högre läroanstalter på andra orter snarast bör bli föremål för prövning från statsmakternas sida.

I sina anvisningar till kungörelsen 1962: 537 om bostadslån har bostadsstyrelsen beträffande långivningen till studentbostäder bl. a. meddelat följande.

Det åligger kårortens centrala studentorganisation (kårortsorganet) att bedöma det framtida behovet av studentbostäder och att kontinuerligt följa pla-

neringen och projekteringen av byggnadsföretag avsedda att inrymma sådana bostäder. Uppgifter i angivna hänseende skall tillställas dels vederbörande kommun för beaktande vid dess planering av bostadsbyggandet och dels länsbostadsnämnden.

Enligt bostadsstyrelsens mening bör sålunda planeringen av studentbostadsbyggandet — liksom planeringen av bostadsbyggandet i övrigt — primärt vara en fråga på det lokala planet. Respektive kårortsorgan bör i samråd med kommunen utarbeta en långsiktig plan för denna produktion. Studentbostadsbyggandet bör utgöra en del av de kommunala bostadsbyggnadsprogram som i första hand alla kommuner med över 10 000 invånare skall uppgöra enligt kungörelsen 1962: 655. Uppgifterna om planerat studentbostadsbyggande i dessa program bör kunna centralt sammanställas och jämföras med föreliggande planer beträffande universitetsutbyggnaden. Härigenom kan erhållas en utgångspunkt för initiativ avsedda att aktivera den lokala planeringen.

Byggnadsstyrelsen framhåller i huvudsak följande.

Beträffande studentbostadsproduktionen vill byggnadsstyrelsen instämma i uttalandet att en universitetsplanering synkroniserad med planering av sådana bostäder är en åtgärd av stor betydelse. I enlighet med vad gruppen anfört synes det därvid i första hand böra ankomma på bostadsstyrelsen att i samråd med byggnadsstyrelsen respektive bostadsbyggnadsorgan handha den långsiktiga planeringen av denna produktion.

Det kan i detta sammanhang finnas anledning erinra om att en ökning av utbyggnadsprogrammet för universitet och högskolor ställer samhällsplaneringsproblem, vilka de berörda kommunerna med nödvändighet måste beredas möjlighet att i god tid angripa.

Länsstyrelsen i Uppsala län anför i huvudsak följande rörande studentbostadssituationen i Uppsala.

Stadens beredvillighet att medverka vid tillskapandet av bostäder för de studenter som välja att förlägga sina akademiska studier i Uppsala har medfört, att staden intager tätpositionen i vad det gäller speciella studentbostäder. Därför torde man också kunna räkna med att de bostadsproblem, som den väntade ökningen av antalet studerande givetvis måste medföra, skall kunna på ett tillfredsställande sätt lösas. I detta sammanhang torde emellertid böra uppmärksammas, att ett i det närmaste fördubblat studentantal kraftigt återverkar på stadens folkmängd i övrigt. Behovet av olika serviceanordningar m. m. ökar bl. a. betydligt. Här anmäler sig ett lokal- och bostadsproblem, vars lösning kan bli svårfunnen.

Stadsfullmäktige i Lund anför under åberopande av stadens drätselkammare och stadsbyggnadsdirektör följande beträffande studentbostadssituationen i Lund.

Den nu pågående och närmast förestående produktionen av studentbostäder är lokaliserad till stadens södra och västra delar. Därnäst kommer ett större projekt i stadens norra del. Önskemål har framförts bl. a. från universitetshåll om en lokalisering av ytterligare områden i så god anslutning som möjligt till universitetets och högskolans utbyggnadsriktningar, vilket skulle kunna minska kravet på parkeringsytor inom institutionernas grannskap. Från stadens sida har upprepade gånger pekats på önskvärdheten av att det i stadens generalplan

för studentbostäder disponerade området norr om Tunavägen tillhörande den ecklesiastika marken kan tagas i bruk för studentbostäder. Denna fråga är desto mer angelägen som den tidigare inom Sofieberg planerade studentbostadsbebyggelsen med hänsyn till Tunaområdets delvis hårda exploatering kan ifrågasättas. En framtida fördubbling av studentantalet i staden kommer att ställa utomordentligt stora krav på bostadsproduktionen även indirekt genom tillströmningen till staden av högkvalificerade lärarkrafter och genom näringslivets och servicenäringarnas stora tillväxt.

Stadsfullmäktige i Göteborg framhåller under åberopande av stadens statistiska kontor beträffande studentbostadssituationen i Göteborg bl. a. följande.

Man får räkna med en kraftig utbyggnad av antalet studentbostäder för att klara studentbostadsfrågan. Tillgängligt antal rum i öppna marknaden kan förväntas minska relativt kraftigt under 1960- och 70-talen som en följd av den sanering, som kommer att äga rum i Göteborgs centrala områden. Ett studentantal om 15 000 studenter i Göteborg i början på 1970-talet innebär, att man utöver nu befintliga studentbostäder samt redan planerade studentbostäder kan räkna med ett behov av ytterligare minst 5 000 rumsenheter. Därest icke avståndet mellan studentbostaden och institutionerna skall bli alltför stort, torde stora svårigheter föreligga att få fram erforderliga markresurser för en dylik utbyggnad.

Överståthållarämbetet yttrar bl. a. följande.

De studerandes bostadssituation är redan i många fall prekär, särskilt i Stockholm. De enskilda studenterna ha ofta stora svårigheter att över huvud taget få ett hyresrum, kvaliteten på rummen är stundom undermålig och hyrorna äro ej sällan oskäligt höga. Därtill kommer, speciellt i Stockholm, de många gånger långa avstånden till undervisningslokalerna, avstånd, som kunna kräva alltför långa restider. Sådana svårigheter göra ofta arbetet onödigt pressande. Ett angeläget krav måste vara, att statsmakterna vid varje utbyggnad av den högre undervisningen på alla utbildningsorter tillse att de studerande beredas godtagbara bostäder till rimliga hyror och inom rimliga avstånd från vederbörande undervisningslokaler. Med hänsyn till det exeptionellt svåra bostadsläget i Stockholm torde en omfattande decentralisering av den högre undervisningen i framtiden bli erforderlig.

Stockholms stadskollegium framhåller under åberopande av föredragande borgarråd följande beträffande studentbostadsproblemet i Stockholm.

Nödvändigheten av en lokal decentralisering framförallt av nya utbildningsinstitutioner har framhållits i både fastighetsnämndens och drätselnämndens yttranden. En bidragande orsak till dess ståndpunkstaganden är, att utbyggnaden av olika undervisningsinstitutioner också måste synkroniseras med planering av studentbostadsproduktionen. Denna fråga har icke närmare berörts i den remitterade promemorian. Från Stockholms stads sida bör dock understrykas, att vid bedömanden av lokaliseringen av den akademiska undervisningens utbyggnad vederbörlig hänsyn måste tagas till de svårigheter, som föreligger att ordna studentbostadsfrågorna i stor-stockholmsområdet.

Länsstyrelsen i Västerbottens län anför huvudsakligen följande rörande studentbostadssituationen i Umeå.

Såsom planeringsgruppen påvisat, föreligger det ett starkt behov av en betydande ökning av kapaciteten på det högre utbildningsväsendets område. Kapacitetsökningen bör genomföras snarast möjligt. Länsstyrelsen anser att en betydligt större del av ökningen än vad som föreslagits i promemorian bör falla på Umeå. Såsom stadsfullmäktige framhållit, kan staden utan svårighet mottaga ytterligare studenter, om studentbostadsplaneringen i god tid samordnas med universitetsplaneringen. Välplacerad mark för bostäder och institutioner finnes tillgänglig och brist på arbetskraft råder ej. Förutsättningarna för ett snabbt igångsättande av utbyggnaden i Umeå synes sålunda vara goda.

Nödvändigheten av att studentbostadsbyggandet samordnas med universitetens planering betonas av *SFS, Centerns ungdomsförbund* och *Centerns studentförbund* samt *Kooperativa förbundet.* SFS yttrar huvudsakligen följande.

Det synes realistiskt att räkna med att nettotillskottet av studenter i fortsättningen nästan uteslutande kommer att vara hänvisade till nyproducerade studentbostäder, vilket understryker önskvärdheten av kraftiga insatser på studentbostadsproduktionsområdet. SFS hälsar med tillfredsställelse förslaget om en planering av studentbostadsbyggandet, som i framtiden kommer att administreras av studenterna själva. Planeringen av studentbostadsbyggandet avses synkroniserad med universitetens planering och organisationen finner ett realiserande av detta förslag vara en nödvändig förutsättning för att icke bristande tillgång på studentbostäder skall utgöra en de facto-spärr, vilken inte skulle ge någon som helst garanti för att de mest studielämpade kommer till universitet och högskolor.

Yrkesvägledning och studierådgivning

P-gruppens förslag till åtgärder för kanalisering av de studerande till ur bristsynpunkt lämpliga akademiska områden genom intensifierad och förbättrad yrkesvägledning i gymnasierna och genom intensifierad och förbättrad studierådgivning vid universitet och högskolor vinner stor anslutning.

Universitetskanslern vill — liksom de av honom hörda remissinstanserna — starkt betona betydelsen av att här ifrågavarande åtgärder verkställs.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför:

De olika förslag som utredningen framlägger om en förbättrad och mera intensiv yrkesvägledning vill styrelsen starkt understryka. Genom yrkesvägledningen medverkar arbetsmarknadsmyndigheterna till en från arbetsmarknadssynpunkt lämplig fördelning av ungdomar på olika utbildningsvägar. Information om den väntade utvecklingen på arbetsmarknaden måste ingå som ett led i den information ungdomarna bör erhålla inför val av olika ämnen, linjer och grenar alltifrån grundskolan, genom gymnasiet och vid universiteten. De resurser, som hittills stått till yrkesvägledningens förfogande, är trots den förstärkning av de personella resurser, som ägt rum under senare år inte tillfyllest för att bl. a. i gymnasiet ge eleverna en tillfredsställande orientering och vägledning. De ytterligare insatser från yrkesvägledningens sida, som är nödvändiga i gymnasiet med hänsyn till ovan berörda tillströmningstendenser till universiteten, förutsätter

utöver förstärkta personella resurser även ett väsentligt ökat antal lektionstimmar och vidgade möjligheter till enskild vägledning.

Samtidigt anser styrelsen i likhet med utredningen, att yrkesvägledningen och studierådgivningen vid universiteten behöver intensifieras. Studenterna behöver hjälp med planläggning av studierna och orientering om platsmöjligheter och arbetsmarknadsförhållanden i övrigt. De resurser som f. n. står till förfogande är emellertid ytterst begränsade.

I detta sammanhang vill styrelsen tillstyrka att medel ställs till förfogande för olika undersökningsprojekt, som syftar till att närmare klargöra de olika mekanismer som påverkar yrkesvalstendenserna hos ungdomarna. Önskvärt är vidare att närmare undersöka orsakerna till studieavbrott och klargöra till vilka yrken eller utbildningsvägar personer, som avbrutit sina studier utan examen, söker sig.

Skolöverstyrelsen framhåller:

Det är viktigt att yrkesvägledningen i gymnasiet är korrekt och effektiv. Den skall emellertid inte vara styrande i annan mån än som kan bli följden av redovisade fakta om arbetsmarknadsläget. Med den inskränkningen kommer skolan att inom ramen för vissa resurser på allt sätt bidraga till en lämplig fördelning av de studerande på akademisk och annan postgymnasial utbildning. Det må tilläggas att undersökningar givit vid handen att gymnasisterna vill ha studierådgivningen kompletterad med psykotekniska prov.

Även *överstyrelsen för yrkesutbildning* understryker betydelsen av en vidgad yrkesvägledning såväl inom grundskolan som gymnasiet.

Gymnasieutredningen finner en intensifierad studierådgivning och yrkesvägledning i gymnasierna angelägen. Men man får enligt utredningen inte hysa någon övertro på yrkesvägledningens möjligheter att ensam påverka ungdomarnas inriktning. Dess framgång beror på åtgärderna på högskolestadiet och inom det övriga postgymnasiala utbildningsområdet ävensom på arbetsmarknadsförhållandena.

SFS yttrar:

SFS har vid upprepade tillfällen understrukit vikten av en förbättrad yrkesvägledning, varigenom individens önskemål om vidareutbildning på ett smidigt sätt kan bringas i överensstämmelse med behovet av kvalificerad arbetskraft inom skilda sektorer. Yrkesvägledningen måste sättas in på ett så tidigt stadium som möjligt och basera sig på en realistisk redovisning av det förväntade arbetsmarknadsläget inom olika yrkesområden. SFS vill i sammanhanget även framhålla önskvärdheten av att upplysning rörande studiegången vid olika utbildningslinjer meddelas gymnasister.

Det viktiga led för arbetsmarknadspolitiken i dess helhet som yrkesvägledning och studierådgivning utgör måste enligt SFS:s uppfattning ges en kraftig och omedelbar förstärkning, vari även bör inbegripas forskning på området. SFS anser, att dessa frågor bör ägnas en sådan uppmärksamhet, att de redan under instundande vår bör bli föremål för närmare utredning inom eller utanför kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna (KNUFF). Enligt SFS:s mening bör även studierådgivningen och annan kurativ verksamhet vid universitet och högskolor bli föremål för behandling inom den föreslagna utredningen.

Svenska arbetsgivareföreningen med instämmande av *Handelns arbetsgivareorganisation* och *Sveriges verkstadsförening* förordar en utbyggnad av den prognostiskt inriktade yrkesvägledningen. Föreningen anför i huvudsak följande.

En prognostiskt inriktad yrkesvägledning bör bli det främsta korrektivet mot de risker, som för den enskilde är förenade med att välja en utbildning som samhället inte kan garantera att vederbörande kan utnyttja inom på förhand utstakade gränser.

Prognosverksamheten skulle vidare bli av betydelse, när det gäller de mera långsiktiga åtgärderna för att i tid möta förändringar i fråga om tillströmningen till de skilda akademiska utbildningslinjerna. Däremot skulle prognosverksamheten förlora en av sina hittills viktigaste uppgifter, nämligen att ligga till grund för fixeringen av maximiantalet intagningsplatser på skilda utbildningsområden.

LO framhåller nödvändigheten av att större resurser ges till arbetsmarknadsstyrelsens prognossektion för att denna skall kunna funktionera på önskvärt sätt. LO yttrar bl. a.:

För såväl yrkesvägledningen på det gymnasiala stadiet som för utbyggandet är det av vikt att så säkra prognoser som möjligt kommer till utförande. Härvid bör nämnas att AMS prognossektioner ännu har allt för knappa resurser att klara de långtgående kraven som ställts. Skall sektionen kunna klara inte bara prognoserna för studenternas arbetsmarknad och därvid kunna ge vägledning för gymnasiets utbyggnad och akademikerutbildningen utan också de önskemål rörande prognoser för de traditionella manuella yrkena och yrkesskolornas utbyggande krävs väsentligen större resurser.

TCO anför följande.

TCO vill framhålla, att yrkesvägledningen måste erhålla en kraftig förstärkning av sina resurser, att en mera aktiv yrkesrådgivning bör komma till stånd och att anlagsprövning på olika åldersnivåer successivt bör utvecklas till ett normalt hjälpmedel i yrkesvägledningsarbetet. En förstärkning av denna verksamhet är särskilt angelägen i de allmänna gymnasierna. Vidare erfordras en målmedveten politik i fråga om de högre fackutbildningsvägarna samt utbyggnad av de studiesociala åtgärderna på sådant sätt att dessa icke hindrar en eftersträvansvärd avlänkning från de fria fakulteterna. Stor vikt måste även fästas vid att tjänstemannaförmedlingen erhåller en sådan ytterligare förstärkning av sina resurser, som möjliggör en aktiv insats i förmedlingsarbetet för personer med kvalificerad utbildning. De av utredningen skisserade åtgärderna i fråga om praktikplatser åt gymnasister och studenter m. m. bedömer TCO såsom intressanta och användbara uppslag, vilka bör kunna utformas till konkreta förslag och föras ut genom tjänstemannaförmedlingens försorg.

Även *SACO* anser, att studierådgivning och yrkesvägledning ytterligare bör utbyggas.

Meritkomplettering

Universitetskanslern anser, att det borde undersökas i vad mån de nyligen ändrade bestämmelserna angående intagning till medicinska studier påverkat situationen.

Gymnasieutredningen delar uppfattningen, att den akademiska meritkompletteringen bör minskas så långt det överhuvud är möjligt. Gymnasieutredningen får anledning återkomma till denna fråga i sitt huvudbetänkande om gymnasieutbildningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför i huvudsak följande.

Spärrarna för tillträde till vissa utbildningslinjer befordrar kompletteringssystem, vilka medför kostnadskrävande studieomvägar. Dyrbara studieplatser vid icke spärrade utbildningsvägar beläggs av komplettander till förfång för undervisningen åt övriga utbildningssökande. Dessa skadeverkningar blir desamma i vilken form eller på vilken nivå spärrarna sätts in, vare sig dessa tar sig uttryck i betygskrav, genomgång av vissa kurser osv. Ända ner i gymnasiet har effekten av spärrarna yttrat sig genom frivillig kvarsittning; med oekonomisk studieförlängning och försening av utsläppet på arbetsmarknaden av kvalificerad arbetskraft.

Överståthållarämbetet anför i huvudsak följande med anledning av *Stockholms stadskollegiums yttrande,* där stadens skoldirektion bl. a. behandlat frågan om frivillig kvarsittning i gymnasiet.

En följd av konkurrensen är en ökande tendens till frivillig kvarsittning i gymnasiets högsta ringar. Överståthållarämbetet vill understryka de olägenheter sådan kvarsittning kan medföra, därest den får stor utbredning. I skoldirektionens yttrande upplyses, att innevarande läsår vid några skolor de frivilliga kvarsittarnas andel i de högsta ringarna överstiger 10 procent av hela elevantalet. Vid ett läroverk har man till följd av den stora kvarsittningsfrekvensen nödgats skapa en ny klass, och vid andra skolor ha avgångsklasserna blivit besvärande stora. Det får anses angeläget att för framtiden genom olika åtgärder förhindra, att den ändock ansträngda gymnasieorganisationen åsamkas ökade kostnader och svårigheter genom sådan frivillig kvarsittning.

Meritkompletteringen vid universitet och högskolor medför problem av likartat slag. Vidare bör beaktas, att sådan meritkomplettering medför vanskliga bedömningsfrågor, då det gäller jämförelse med sökande, vilka med stöd enbart av goda betyg i studentexamen konkurrera om inträde på spärrad utbildningslinje. Å andra sidan är det önskvärt, att personer, som på grund av särskilda orsaker — sjukdom, försenad mognadsprocess, dåliga hemförhållanden och dylikt — inte kunnat göra sig själva rättsvisa i gymnasiet eller studentexamen, få möjligheter att i efterhand meritera sig. Utan att gå in på närmare förslag till lösning vill överståthållarämbetet hänvisa till vad skoldirektionen anfört på denna punkt.

SFS anför:

SFS har i en särskild skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 november 1961 hemställt om en allmän översyn och koordination av gällande bestämmelser rörande antagning till spärrade högre utbildningsanstalter samt en ingående prövning av de olika meriteringsgrundernas prognostiska värde. Mot bakgrund av den förväntade ökade tillströmningen till spärrade utbildningslinjer vinner detta krav i tyngd. Det måste ur samhällets synpunkt vara angeläget, att urvalsinstrumentet är så konstruerat, att det tillvaratar de sökande som uppvisar den bästa studie- och yrkeslämpligheten.

Under de senaste åren har intagningsbestämmelserna till flera utbildningsvägar justerats därhän att värdet av akademisk komplettering reducerats. SFS har ställt sig positiv till denna utveckling och finner, att intagningsbestämmelserna till i första hand tandläkare och gymnastikdirektörer bör ändras i samma riktning. De kompletteringar som sker bör ytterligare begränsas till sådana ämnen som har ett direkt värde för den fortsatta utbildningen och den framtida yrkesverksamheten.

SACO uttalar:

En fortsatt minskning av den akademiska meritkompletteringen är önskvärd. Särskilt gäller detta för intagning vid veterinär-, skogs- och lantbrukshögskolorna samt vid gymnastiska centralinstitutet. Samtliga dessa utbildningsanstalter har hittills karakteriserats av ett relativt begränsat antal platser och oinskränkta möjligheter till akademisk betygskomplettering. Detta har lett till en abnormt stor betygskomplettering före inträdet. Vid skogshögskolan är detta särskilt markant, där, enligt en undersökning som gjorts inom SACO, 33 av 36 antagna höstterminen 1962 hade akademisk betygsmeritering. I genomsnitt hade de som kompletterat över 6 akademiska betyg, d. v. s. en fullständig fil. kand.

Även *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* finner de konsekvenser, som det spärrade intaget till vissa utbildningsvägar föranleder, otillfredsställande. Förbundet yttrar bl. a.

Behovet av rationalisering inom det högre utbildningsväsendet genom åtgärder som syftar till att öka den relativa kapaciteten hos lärare och lokaler har understrukits i P-gruppens promemoria. Till denna rationalisering bör fogas åtgärder som ökar de nuvarande spärrarnas selektiva förmåga. De är nämligen för närvarande ofta utformade på ett sätt som minskar deras möjligheter att förutsäga det troliga studieutfallet för olika individer. En förbättring i detta avseende skulle öka den relativa kapaciteten, eftersom studiemisslyckandena skulle minska och alltså examinationsprocenten öka.

Svenska bankföreningen pekar på de konsekvenser, som meritkompletteringen medför för handelshögskolornas del. Föreningen anför bl. a. följande.

Med hänsyn till det stora antalet inträdessökande och det begränsade antalet nybörjarplatser måste en mycket sträng sovring företas bland de inträdessökande. Denna sovring sker för närvarande så gott som helt med hänsyn till studentbetygen, och följden har blivit mycket höga betygskrav för inträde — motsvarande närmare »a» i medelbetyg i studentexamen. De som kommer in på handelshögskolorna blir därför så gott som uteslutande de speciellt studiebegåvade, medan ingen eller i varje fall ringa hänsyn kan tas till den praktiska begåvning och de praktiska meriter som är av särskild betydelse även för högre studier i företagsekonomiska ämnen. Vad man i bankerna liksom inom näringslivet i övrigt har speciell användning för, är personal med kommersiell och organisatorisk begåvning som fått tillfälle att komplettera sina praktiska insikter med en teoretisk utbildning. Handelshögskolorna synes i detta hänseende på grund av principerna för intagningsprövningen ha blivit av mindre värde för näringslivets rekrytering av personal än vad fallet var tidigare, då intagningen var väsentligt friare.

Då det uppenbarligen icke är möjligt att inom överskådlig tid öka handels-

högskolornas utbildningskapacitet i så stor utsträckning att man når en balans mellan tillgång och efterfrågan, vill bankföreningen därför ifrågasätta om icke den rätt ensidiga hänsynen till studentbetygen vid intagningsprövningen borde ersättas med normer som i större utsträckning även tar hänsyn till mera praktiska meriter hos de inträdessökande.

De olägenheter som följer av inträdesspärren vid handelshögskolorna i dess nuvarande utformning kan näppeligen avhjälpas genom den i den remitterade promemorian rekommenderade — i och för sig önskvärda — omläggningen av den samhällsvetenskapliga utbildningen vid de »fria» universiteten. Om man i ökad utsträckning inriktar denna utbildning på sådana företagsekonomiska ämnen som tar sikte på en verksamhet inom näringslivet kan man visserligen därigenom medverka till att öka rekryteringsbasen för företagen i fråga om akademiskt utbildad personal. Men man får då den rätt orimliga konsekvensen att de teoretiskt mest begåvade studenterna tas in i handelshögskolorna, medan de studenter som icke har tillräckliga studentbetyg för att passera spärren i handelshögskolorna men kanske i stället har mycket goda praktiska meriter får skaffa sig sin teoretiska utbildning vid de »fria» universiteten. Det omvända systemet — att de mera praktiska begåvningarna sökte sig till handelshögskolorna och de mera teoretiskt lagda till universiteten — skulle naturligtvis i och för sig vara rimligare och ändamålsenligare.

b. Spärrade utbildningslinjer

Allmänt om ökningen av kapaciteten vid spärrade utbildningslinjer

Flertalet remissinstanser delar P-gruppens uppfattning om nödvändigheten av en betydande ökning av de spärrade utbildningslinjernas kapacitet. Somliga remissinstanser vill gå längre än P-gruppen i denna utbyggnad medan ett mindre antal uttrycker tveksamhet på vissa punkter.

I princip tillstyrker bl. a. följande remissinstanser P-gruppens utbyggnadsförslag för de spärrade utbildningslinjerna: *universitetskanslern* (medicinsk, odontologisk och ekonomisk utbildning ävensom inrättandet av en eller två tekniska högskolor), *överstyrelsen för de tekniska högskolorna* (teknisk utbildning vid befintliga högskolor), *styrelsen för farmaceutiska institutet, styrelsen för veterinärhögskolan* (veterinärutbildning), *styrelsen för lantbrukshögskolan* (agronomutbildning), *ingeniörsvetenskapsakademien* (teknisk utbildning), *statens medicinska forskningsråd* (medicinsk och odontologisk utbildning), *statens humanistiska forskningsråd, statens tekniska forskningsråd* (teknisk utbildning), *överbefälhavaren, försvarets forskningsanstalt, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, centrala sjukvårdsberedningen, telestyrelsen* (teknisk utbildning), *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen* (agronomutbildning), *veterinärstyrelsen* (veterinärutbildning), *kommerskollegium, sjöfartsstyrelsen, patent- och registreringsverket, försäkringsinspektionen, farmaceututbildningskommittén* (apotekar- och receptarieutbildning), *läkarutbildningsberedningen* (läkarutbildning), *gymnasieutredning-*

en, lärarutbildningssakkunniga, veterinärhögskoleutredningen (veterinärutbildning), *överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län, Malmöhus län, Norrbottens län, Uppsala län, Västerbottens län, Västmanlands län, Östergötlands län* och *Örebro län* jämte underinstanser, *Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen* jämte *Handelns arbetsgivareorganisation* och *Sveriges verkstadsförening, Svenska bankföreningen* (ekonomutbildning), *Kooperativa förbundets styrelse, Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet* (medicinsk och odontologisk utbildning) *SFS, SACO, TCO, SR, LO, Centerns ungdomsförbund* och *studentförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges liberala studentförbund, Sveriges socialdemokratiska studentförbund* och *Målsmännens riksförbund.*

Statskontoret tar i sitt yttrande upp frågan om de realekonomiska förutsättningarna för en utbyggnad av de spärrade utbildningslinjerna och anför i huvudsak följande.

Enligt statskontorets mening kan inte de realekonomiska reserverna betraktas som en given faktor. Om de spärrade utbildningslinjerna skall utbyggas eller ej måste bedömas på grundval av en samhällsekonomisk investeringskalkyl och genom en statsmakternas prövning av olika investeringsprojekts relativa lönsamhet.

Basinvesteringarna inom de spärrade utbildningslinjerna är genomsnittligt högre än inom de fria fakulteterna. Likaså är kostnaderna per student genomsnittligt högre. Inom vissa spärrade utbildningslinjer syns dessa större kostnader icke rimliga med beaktande av att motsvarande utbildning kan åstadkommas till lägre kostnader vid de fria fakulteterna. Så är bl. a. fallet i fråga om vissa ämnen inom de tekniska högskolorna i förhållande till motsvarande ämnen inom de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna och i fråga om ekonomutbildning i förhållande till samhällsekonomisk utbildning. Det torde böra undersökas om dessa högre kostnader för den spärrade utbildningen beror på att denna utbildning bedrivs mindre rationellt eller att utbildningsstorleken är inoptimal eller på andra faktorer.

De spärrade utbildningslinjer, som fordrar stora basinvesteringar, bör enligt statskontorets mening i största möjliga utsträckning geografiskt koncentreras. Med hänsyn till de höga investeringskostnaderna för vissa ämnen bör utbildningen i sådana ämnen meddelas vid så få läroanstalter som möjligt. Man bör exempelvis vid projekteringen av en ny teknisk högskola först undersöka vilka av de tekniska utbildningsfacken som med fördel kan utbyggas vid befintliga tekniska högskolor och sedan begränsa den nya högskolan till att omfatta återstående fack. I detta sammanhang vill statskontoret också framhålla att det, då så är möjligt, ur ekonomisk synvinkel är riktigare att, då utbildningskapaciteten behöver ökas, bygga ut befintliga läroanstalter eller att förlägga nya läroanstalter till nuvarande universitetsorter än att tillskapa nya läroanstalter och nya universitetsorter.

En rationellare användning av tillgängliga resurser för högre utbildning syns vidare enligt statskontorets uppfattning kunna uppnås genom ett ökat samarbete mellan institutioner i samma ämnen inom olika läroanstalter på en ort. Som särskilt betydelsefullt framstår det att ett sådant institutionssamarbete kommer till stånd mellan de tekniska högskolorna och de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, eftersom de erforderliga basinvesteringarna på dessa

utbildningsområden är mycket stora. Även forskningen syns ha fördelar att vinna genom sådant samarbete.

För att ökat intag till de spärrade linjerna skall kunna åstadkommas syns vidare olika åtgärder behöva vidtas i syfte att tillskapa incitament, som gör ledningarna för de berörda läroanstalterna mer intresserade av kapacitetshöjningar. För närvarande finns inte några sådana incitament, eftersom en ökad intagning för de anställda lärarna endast innebär merarbete. Med hänsyn till att objektiva normer för hur stor intagning en befintlig utbildningsanläggning kan assimilera saknas, har läroanstaltsledningarna ett avgörande inflytande på dimensioneringen. Förutom att man bör tillskapa mekanismer — ekonomiska eller andra — som stimulerar till ökad intagning, bör man, såsom statskontoret föreslagit i rapporten, inom universitetens och högskolornas administration ha funktioner, som kontinuerligt följer och undersöker olika frågor på utbildningsområdet, däribland möjligheterna att genom högre utnyttjandegrad öka intagningen till spärrade utbildningslinjer.

En marginell intagningsökning syns vidare utan större olägenheter kunna ske genom att möjligheterna att studera ett eller ett fåtal ämnen inom en spärrad utbildningslinje förbättras. Sådana studenter bör inom rimliga gränser kunna intas vid sidan av den spärrade intagningen.

Gymnasieutredningen anför bl. a. följande.

Utbildningskostnaderna vid de spärrade fakulteterna och högskolorna är visserligen i regel högre än vid de ospärrade. Jämfört med de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna är dock skillnaden inte alltför betydande. Lägges härtill de avsevärda kostnader, som samhället — och givetvis också den enskilde — åsamkas genom de dryga kompletteringar, som många studerande vid de spärrade utbildningslinjerna måste genomföra, innan de når den eftertraktade linjen, synes de statsfinansiella skälen mot en expansion av de nämnda utbildningsvägarna vara mindre tungt vägande.

Liknande synpunkter framföres av bl. a. *arbetsmarknadsstyrelsen.*

Länsstyrelsen i Uppsala län framhåller i huvudsak följande.

Det är nödvändigt, att nu spärrade utbildningslinjer ges en kapacitet, som i möjligaste mån neutraliserar spärrarna och tillåter de studenter, som begåvningsmässigt kan antagas äga förutsättningar för en mera specialiserad utbildning, att också erhålla den av dem eftersträvade utbildningen. Härför talar inte endast den rådande bristen på högskoletekniker, ekonomer och läkare utan även den i och för sig självklara regeln att man inte bör ge ungdomen en »i-stället-för-utbildning», d. v. s. en utbildning den inte eftersträvar och av vilken samhället kanske inte har något aktuellt eller överblickbart behov.

SFS föreslår, att grundliga undersökningar vidtages angående orsakerna till att intagningen till olika ämnen måste begränsas. En kartläggning av dessa frågor bör således komma till stånd, och målsättningen bör vara att eliminera de intagningsbegränsningar som icke är absolut nödvändiga.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund anför bl. a. följande.

Lösningen på strävandena att skapa en balanserad expansion på den högre utbildningens område får på kort sikt främst sökas i att öka kapaciteten vid

sådana utbildningslinjer, där man fortfarande kan konstatera brist på kvalificerad arbetskraft. I fråga om handelshögskolorna torde man överhuvud kunna ifrågasätta huruvida tillräckliga skäl föreligger för att dessa överhuvud skall vara spärrade; frågan härom torde böra övervägas. P-gruppens utbyggnadsförslag innebär att de spärrade utbildningsvägarnas platsantal skall komma att öka med ca 1 800 under senare delen av detta decennium; ökningen 1960—65 var lägre eller 1 600 platser. SSU betraktar inte detta som en definitiv lösning med hänsyn till att efterfrågan på vissa typer av arbetskraft visat sig avsevärt större än man bara för några år sedan förutsåg. Som en minimiriktpunkt vid den fortsatta utbyggnaden torde dock förslagen kunna accepteras.

Teknisk utbildning

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna anför i huvudsak följande.

Ökningen av tekniska högskolan i Stockholm med 105 platser fram till och med läroåret 1967/68 har i huvudsak tillstyrkts av högskolans kollegienämnd, vilken därvid omförmält, att avdelningen för teknisk fysik redan höstterminen 1964 skulle kunna ökas med 15 platser. I ett den 6 februari 1963 daterat yttrande har kollegienämnden dessutom tillstyrkt ett av lantmäteristyrelsen framlagt förslag om utökning av avdelningen för lantmäteri från 30 med 26 till 56 platser. (Överstyrelsen har för sin del tillstyrkt detta förslag i särskilt remissutlåtande denna dag). Av de föreslagna 105 platserna skulle följaktligen (15+26=) 41 kunna inrättas redan höstterminen 1964.

Kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm har erinrat därom, att kollegienämnden i andra remissyttranden tillstyrkt förslag om intagning i tredje årskursen av 50 universitetskemister vid avdelningen för kemi från och med höstterminen 1964 och om intagning likaledes i tredje årskursen vid underavdelningen för flygteknik av 30 flygtekniker från andra nordiska länder, varav 15 från och med höstterminen 1963 och resten från och med påföljande år. Härtill återkommer överstyrelsen i annat sammanhang. I sitt yttrande i förevarande ärende nämner kollegienämnden, att, därest en förbättrad biokemistutbildning kommer till stånd vid högskolan, avdelningen för kemi skulle kunna taga emot 10 studerande i fjärde årskursen från övriga tekniska högskolor i landet. Betingelserna för att de ovan nämnda ökningarna skall kunna genomföras finns översiktligt redovisade i kollegienämndens förevarande yttrande. Överstyrelsen ansluter sig till den av kollegienämnden gjorda kostnadsberäkningen, vilken för byggnadsarbeten upptar ett belopp av 1 100 000 kronor och för inredning ett belopp av 400 000 kronor.

I sitt yttrande i ärendet anför kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm vidare, att avdelningen för maskinteknik skulle år 1964 kunna ökas med 20 platser samt avdelningarna för teknisk fysik och elektroteknik från och med år 1966 tillhopa med likaledes 20 platser. Denna intagningsökning är emellertid beroende av huruvida det av gymnasieutredningen framlagda förslaget om utbildning vid de tekniska högskolorna av lärare för de tekniska gymnasierna realiseras eller ej. Överstyrelsen har i underdånigt utlåtande denna dag över gymnasieutredningens förslag för sin del tillstyrkt, att — därest denna lärarutbildning icke befinnes i tillräcklig omfattning kunna genomföras genom regionalt anordnad undervisning och genom ett fortsättande tills vidare av den lärarutbildning för de tekniska gymnasierna, som för närvarande bedrives i särskild ordning — den skulle prövas vid tekniska högskolan i Stockholm med en årlig

intagning av 60 studerande (30 höstterminen 1964 och 30 höstterminen 1966) ävensom eventuellt vid Chalmers tekniska högskola. En sådan åtgärd skulle emellertid enligt kollegienämnden omöjliggöra den ovannämnda stegringen i civilingenjörsutbildningen med (20+20=) 40 platser. Mot varandra får alltså vägas 40 platser för civilingenjörsutbildningen och 60 platser för lärarutbildningen.

En ytterligare utbyggnad i detta begränsade sammanhang (105-förslaget) kräver särskilda åtgärder i fråga om byggnader och andra resurser. En närmare bedömning härav skulle påkalla särskilda utredningar, som icke nu kunnat medhinnas.

Vid Chalmers tekniska högskola torde i första hand avdelningarna för teknisk fysik, kemi och arkitektur komma i fråga för utvidgning. Vid sistnämnda avdelning kan enligt vad som från högskolan upplysts en utökning ske, när den planerade byggnaden för avdelningen för arkitektur uppförts. Vid avdelningen för kemi torde en utökning kunna ske snabbt, om de för universitetsstuderande avsedda platserna inom det nya kemihuset icke fylles. Dock torde detta innebära en överbefolkning av de för de tillämpade ämnena avsedda kemiinstitutionerna. Om universitetsplatserna blir fyllda, kan en utökning ske endast om etapp II av kemibygget är färdigställd inom två år efter den ökade intagningen. En sådan utbyggnad torde behövas även för universitetets kemiinstitutioner. För avdelningen för teknisk fysik har från högskolans sida tidigare i annat sammanhang ifrågasatts en utökning, men lokaler härför finns för närvarande ej.

Vad gäller övriga avdelningar vid Chalmers tekniska högskola torde avdelningen för elektroteknik redan nu vara så stor, att en utökning icke är lämplig utan att en delning på två avdelningar företages. För avdelningarna för väg- och vattenbyggnad och maskinteknik är nybyggnader under projektering, avsedda och beräknade för det tidigare beslutade studerandeantalet, vilket är avsevärt större än det nuvarande. Några reservutrymmen har icke inrymts i projekteringen. Om en utökning skall ske vid de sistnämnda avdelningarna eller vid avdelningen för teknisk fysik, är det lämpligt att redan nu, medan byggnaderna för avdelningarna är under planering och projektering, utreda storleken av de extra lokalbehov, som blir nödvändiga, och inrymma dessa i projekteringen av byggnaderna.

De problem, som sammanhänger med den fortsatta utbyggnaden av Chalmers tekniska högskola, bör bli föremål för en särskild utredning. Överstyrelsen ifrågasätter om ej detta utredningsarbete bör omhänderhas av en kommitté av i stort sett samma karaktär som den tidigare till naturvetenskapliga samordningskommittén i Göteborg knutna organisationsgruppen för Chalmers tekniska högskola.

Vad härefter beträffar tekniska högskolan i Lund bör — såsom organisationskommittén för högskolan understrukit — den fortsatta utbyggnaden anstå tills den pågående uppbyggnadsetappen avslutats i och med att de däri ingående byggnaderna och lokalerna i huvudsak färdigställts. Organisationskommittén, som har sin uppmärksamhet riktad på förevarande problem, är beredd att återkomma med konkreta förslag till ökad intagning vid högskolan.

I tekniska högskolans i Stockholm yttrande samt i tekniska högskolans i Stockholm byggnadskommittés yttrande är detaljerade beräkningar framlagda rörande behov av personal och lokaler för en ytterligare utbyggnad. Beträffande ifrågavarande beräkningar hänvisas till nämnda yttranden.

Det bör i detta sammanhang erinras om, att i proposition 1963: 111 förutsatts, att lärarutbildning kommer till stånd vid tekniska högskolan i Stockholm med en årlig intagning av åtminstone 60 studerande, varav 30 fr. o. m. höstterminen 1964 och ytterligare 30 fr. o. m. höstterminen 1966.

Såsom framgår av överstyrelsens för de tekniska högskolorna yttrande, är *organisationskommittén för teknisk högskola i Lund* beredd att återkomma till konkreta förslag till ökad intagning vid högskolan så snart högskolans nu planerade lokaler i huvudsak färdigställts. Kommittén anför vidare.

Redan nu vill kommittén emellertid peka på möjligheten att öka intagningen vid kemiavdelningen genom att i K_3 taga in minst 50 universitetskemister utöver det antal teknologer som utbildats via K_1 och K_2. I sitt förslag till utformning av avd. K har kommittén föreslagit att lokalerna för avdelningen dimensioneras så att detta blir möjligt.

Stadsfullmäktige i Lund anför bl. a. följande under åberopande av stadens drätselkammare och stadsbyggnadsdirektören.

I generalplanens dispositionsplan (juni 1962) räknade man med en ökning av studentantalet i staden från ca 6 500 till 13 000 à 14 000. I Ecklesiastikdepartementets P. M. (december 1962) visar prognoserna för 1970 ett studentantal inom Lund—Malmö-området på närmare 20 000, vilket innebär mer än en fördubbling av nuvarande antalet inskrivna. Att en sådan ökning kommer att påverka planeringen av Lund är uppenbart. Nyssnämnda P. M. upplyser om att »den exakta fördelningen av platsantalet torde lika litet som enligt 1960 års prognos böra fixeras till orter». Grunden för planeringen förutsättes således vara flexibel, vilket måste medföra stor osäkerhet på planeringssidan, såväl centralt som lokalt. Den hittillsvarande planläggningen för utbyggnad av Lunds Universitet och Lunds Tekniska Högskola har i stor utsträckning karakteriserats av brist på markutrymmen. Särskilt markerat har detta varit inom de redan bebyggda områdena, men även nyplaneringen brottas med bl. a. svårlösta parkeringsproblem. På initiativ från stadens byggnadsnämnd har parkeringsfrågan inom institutionsområdena tagits upp till översiktlig granskning efter samma linjer som gjorts inom landstingets lasarettsområde. Redan nu kan påvisas att den mark som står till LTH:s förfogande är otillräcklig för att tillgodose projekterade institutioners framtida utbyggnadsmöjligheter. En stadsplaneutredning visar dessutom att den nu antydda utbyggnadsreserven kommer att indirekt påverka utbyggnadsmöjligheterna på såväl privat som kommunal mark utmed Tornavägen och Tunavägen (kv. Tegelstenen och Sofieberg). Då det gäller gruppering av nya institutionsbyggnader på tidigare icke bebyggd mark måste en mera spatiös exploatering av marken vara fullt motiverad för att möjliggöra även långt gående framtida utbyggnadsplaner. Det är således angeläget att den ecklesiastika marken öster om det nu upplåtna markområdet snarast kan inrangeras i planeringsområdet och till viss del tagas i anspråk för den aktuella bebyggelsen. I detta sammanhang bör lokaliseringen av studentbostäderna beröras.

Lantmäteristyrelsen framhåller i huvudsak följande beträffande en utbyggnad av avdelningen för lantmäteri vid tekniska högskolan i Stockholm.

En kraftig expansion av arbetsmarknaden för civilingenjörer med lantmäteriutbildning har skett och det finns anledning räkna med att denna fortsätter.

Med hänsyn till den nuvarande utbildningskapaciteten ter sig rekryteringsläget för närvarande mycket allvarligt och en betydande utökning av utbildningens kapacitet är ofrånkomlig därest icke allvarliga störningar skall uppstå inom de delar av samhällslivet, som är beroende av lantmäteriets medverkan — t. ex. bostadsbyggandet och jordbruksrationaliseringen. En fördubbling av den nuvarande utbildningskapaciteten vid Tekniska Högskolan i Stockholm (f. n. 28 à 30 elever pr år) kan ske på kort tid och med relativt blygsamma insatser av kapital och lärarkrafter. En sådan åtgärd synes därför stå i full överensstämmelse med grunderna för de rekommendationer, som P-gruppen givit. Styrelsen får därför med hänvisning till sin tidigare framställning föreslå att P-gruppens ökningsprogram för tekniska högskolan i Stockholm ökas med 28 nybörjare inom avdelningen för lantmäteri läsåret 1964/65 eller senast 1965/66.

Statens tekniska forskningsråd biträder P-gruppens förslag om inrättande av en ny teknisk högskola men vill framhålla följande.

Under startperioden kan en ny teknisk högskola — till skillnad från tekniska högskolan i Lund — vad assistentkrafter beträffar icke hämta dessa från en redan befintlig fakultet. Själva assistentproblemet kan därför under hela startperioden bli av så dominerande betydelse att detta i hög grad kommer att inverka på den takt med vilken en ny enhet kan uppbyggas. Som följd härav måste enligt rådets mening största uppmärksamhet ägnas åt lokaliseringsproblemet och möjligheterna att erhålla lärare av skilda slag samtidigt som det nogsamt måste övervägas i vilken utsträckning samma resultat kan uppnås genom ytterligare utbyggnad av de nu befintliga enheterna.

Länsstyrelsen i Norrbottens län utvecklar tanken på att förlägga en teknisk högskola till Luleå och yttrar bl. a. följande.

Avsevärd betydelse för bedömning av möjligheterna att få till stånd en teknisk högskola torde vara den tekniska miljön inom den region, där högskolan skall förläggas. Den tekniska miljö, som Norrbotten erbjuder, har i hög grad fått sin prägel av den pågående exploateringen av länets naturliga resurser, främst i form av skog, malm och vattenkraft. Här må exempelvis erinras om Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolags pågående eller planerade utvinning av malmer i Kiruna, Malmberget och Svappavaara samt den förädling av en del av dessa malmer som äger rum vid Norrbottens Järnverks Aktiebolag i Luleå. För närvarande pågår också utbyggnad av en metallurgisk forskningsavdelning vid järnverket. Av utomordentlig betydelse är också den förädling av länets skogstillgångar som äger rum vid Aktiebolaget Statens Skogsindustriers anläggningar främst i Piteå och Karlsborg samt vid Svenska cellulosabolagets anläggningar i Munksund utanför Piteå. Ytterligare bidrag till och differentiering av den tekniska miljön ger Vattenfalls många anläggningar, Geofysiska institutionen och den därtill knutna rymdforskningen i Kiruna, robotverksamheten i Vidsel m. m.

Mot bakgrunden av den ökade roll, som mätteknik, instrumentteknik, regleringsteknik o. dyl. fått, synes det vara av vikt, att tillgången på högkvalificerade »instrumentingenjörer» eller »automationsingenjörer» blir bättre tillgodosedd än vad som nu är fallet. Detta skulle exempelvis kunna ske genom att det i Luleå inrättas fackavdelningar för teknisk fysik eller elektroteknik — den senare eventuellt med speciell inriktning på automationstekniska problem.

Det är också uppenbart att det föreligger en markant brist på geofysiker. Detta har visat sig inte minst i samband med arbetet på det nyligen framlagda

betänkandet angående malminventering i Norrbottens län och därmed förknippade frågor. Bristen på geofysiker har gjort att den föreslagna malminventeringsplanen måste utsträckas till att omfatta en 10-årsperiod. Önskvärt hade varit att programmet kunnat genomföras på halva denna tid. Det kan därför ifrågasättas, om inte även utbildningen av geofysiker borde anknytas till en teknisk högskola i Luleå.

SACO framhåller, att en snabbare utbyggnad av den tekniska utbildningen än vad som P-gruppen framlagt i sitt alternativ måste eftersträvas. Antalet utbildningsplatser bör sålunda ökas utöver de 2 226 som anges i utbyggnadsalternativet. Denna ökning bör i första hand ske vid existerande läroanstalter, i andra hand vid nuvarande universitetsorter och först i tredje hand genom tillskapande av en ny universitetsort.

Intagningsökningens fördelning på olika linjer bör ske i första hand med hänsyn till arbetsmarknadskrav och icke primärt göras beroende av tillgången på lokaler och lärare. Bristen på civilingenjörer är nämligen icke jämnt fördelad på alla fack.

Beträffande utbildningen av kemiingenjörer framhåller *Svenska Kemiingenjörers Riksförening* följande.

SKR:s allmänna inställning till dessa frågor är, att under senare år framkomna prognoser åtminstone för kemister måste vara felaktiga dels på grund av allmän osäkerhet och dels på grund av i viss mån medvetet tendentiösa underlag. SKR varken kan eller vill förneka en stor brist — endast diskutera storleksordningen av densamma. Vi vill slå vakt om utbildningens kvalitet, och ställer oss tveksamma till frågan om begåvningsreserven räcker till. Ytterligare tillkommer, att den modernisering av gymnasieingenjörsutbildningen som pågår, kommer att i framtiden medföra en förändring i proportionen akademiker-lägre ingenjör mot ett lägre behov av universitetskemister och kemicivilingenjörer relativt sett. Mot denna bakgrund förordar SKR en utbyggnad i enlighet med universitetsutredningens tidigare förslag, varvid vi bl. a. vill slå vakt om Lunds Tekniska Högskola även i vad avser kemiutbildning. För övrigt får man enligt vår uppfattning ej binda sig för hårt. Alla provisoriska åtgärder att häva dagens och de närmaste årens brist förordas, eftersom de icke låser utvecklingen och icke heller ger så stora investeringsbehov.

Svenska Arkitekters Riksförbund anser, att en ytterligare ökning av arkitektintagningen bör föregås av en grundlig utredning om tillgång och behov av arkitekter och anför följande.

Under senare tid har en kraftig utökning av antalet arkitektstuderande beslutats och redan delvis genomförts. Under året 1957 ökades sålunda intagningen per år vid KTH från 36 till 72 och CTH från 25 till 50. Dessa större årskullar har först 1961—1962 börjat komma ut på arbetsmarknaden och har därför ännu inte kunnat påverka tillgången på arkitekter i större omfattning. I Lunds nya högskola börjar undervisningen med 30 nyintagna arkitektstuderande år 1964 och med 60 nyintagna varje år därefter. Dessa årskullar börjar komma ut i arbetsmarknaden först år 1968. För att kunna bedöma om denna kraftiga utbyggnad från 61 intagna år 1956 till 182 år 1965 kommer att fylla det framtida

behovet av arkitekter kräves en ingående analys av den sannolika framtida utvecklingen. Man kan i detta sammanhang framhålla att medan den årliga intagningen av arkitektstuderande under ovannämnda tid ökar till det tredubbla, intagningen på de tekniska högskolorna som helhet endast fördubblas. Med hänsyn till den stora tillgången på studieintresserad ungdom, som prognosen förutser, och den långa tid som det oftast tar att bygga ut nya avdelningar vid högskolorna, bör som ovan framhållits prognosarbetet forceras.

I promemorian diskuteras även olika möjligheter att inom ramen för nuvarande personal- och lokaltillgång genom rationaliserade undervisningsmetoder och andra effektiviseringar höja antalet studerande. I arkitektundervisningens huvudämnen är det nödvändigt att antalet studerande per professor ej blir för stort, då eljest kvaliteten i undervisningen allvarligt kommer att sänkas. I ett flertal utredningar har man funnit 30 elever per lärare vara ett maximalt antal, vilket också använts vid dimensioneringen av arkitektavdelningen vid den nya högskolan i Lund. Arkitektavdelningen vid KTH är för närvarande för stor, vilket även framhållits av vederbörande avdelningsråd, och borde snarare minskas, men vid CTH borde efter förstärkning av lärarkåren och omorganisation av arkitektavdelningen, denna kunna ökas från 2×25 till 2×30 studerande eller alltså sammanlagt med 10 nyintagna per år.

För ytterligare eventuell ökning av antalet arkitektstuderande bör helt nya avdelningar byggas upp. Härvid bör emellertid beaktas de svårigheter, som är förknippade med behovet av lärarkrafter. Exempelvis kan nämnas att antalet högskoleutbildade arkitekter som erfordras som lärare vid den nya högskolan i Lund beräknas uppgå till över 100, vilket är fler än totala antalet arkitekter som för närvarande är bosatta inom hela Malmöhus län.

Ingeniörsvetenskapsakademien förhåller sig kritisk till tanken på en integrering av teknisk och matematisk-naturvetenskaplig utbildning och anför i huvudsak följande.

Vid den väldiga utökning av utbildningen som fordras är det av vikt att ej låta utbildningsformerna stelna utan strukturmässigt ändras alltefter arbetslivets behov. Promemorian framhåller dock med rätta, att det akuta läget snarare bör föranleda snabba åtgärder än genomgripande reformer. I anslutning härtill må tagas upp de tankar om närmande mellan civilingenjörsutbildningen och utbildningen av naturvetare som antydes i promemorian. Akademien vill i denna fråga uttala som sin bestämda mening, att de båda utbildningsgrenarna även framdeles bör hållas klart åtskilda. Det är sant att i vissa fall, när det gäller forsknings- och utvecklingsarbete, ingenjörer och naturvetare kan arbeta med samma mål och medel och kan ersätta varandra. Men även inom forskningen gäller oftast en klar skillnad mellan den rena kunskapssökande verksamheten och nyttoforskningen. Den förstnämnda skall i huvudsak icke störas av förväntningar på tekniskt nyttiga resultat. Den senare skall betrakta problemen praktiskt ekonomiskt. I själva verket är det helt olika mentalitet som bör behärska dessa verksamheter, och i viss mån sammanhänger detta med det urval som automatiskt sker av personer med olika läggning till de båda utbildningsvägarna. Alldeles uppenbart gäller vidare, att de ingenjörer som skall arbeta som anläggnings- och driftingenjörer liksom i många andra funktioner (och dessa är betydligt fler än de som arbetar inom forskning och utveckling) måste få en för sitt arbete lämpad ingenjörsteknisk grundutbildning. Erfarenheter från olika länder visar, att det varit värdefullt att i Sverige kunskapsvetenskaplig

utbildning och ingenjörsutbildning bedrivits vid skilda institutioner, och denna viktiga huvudskillnad bör bibehållas.

Om akademien sålunda vill varna för föreställningen att naturvetenskaplig och teknisk utbildning skulle kunna »integreras» efter någon enkel formel så skall därav icke dras den slutsatsen att samarbete ej bör förekomma eller att icke mellanformer kan existera. Man har i denna sak bland annat att ta hänsyn till att alla studerande icke förstår att söka sig till den studiebana som passar hans läggning bäst. Det är därför som ett exempel värdefullt med den speciella ingenjörsutbildning som nyligen startat i Uppsala. Den ger möjlighet för den del av de naturvetenskapligt studerande, som har en teknisk läggning, att anpassa sin utbildning. Det numerärt sett icke särskilt betydande antal studenter, som kommer att genomgå denna utbildning, kommer säkerligen att finna användning i samhället. Även om de nuvarande huvudvägarna för högre utbildning av tekniker och naturvetare bör behållas, utesluter detta sålunda icke att mindre grupper av mellanformer inom utbildningen är önskvärda för att tillgodose speciella önskemål såväl från samhället som från enskilda studerande.

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna berör frågan om blandad teknisk-ekonomisk utbildning och hänvisar till sitt yttrande över förslaget rörande en industrihögskola i Östergötland samt anför i huvudsak följande.

Det bör i första hand övervägas att inom civilingenjörsutbildningens nuvarande ram få till stånd en utvidgning av undervisningen i ekonomiska ämnen. Därest detta ej går att genomföra i tillfredsställande omfattning, uppkommer frågan om inrättande av en kombinerat teknisk och ekonomisk studielinje, vilken om möjligt bör förläggas till någon av de befintliga tekniska högskolorna. Av väsentlig betydelse i detta sammanhang är dessutom möjligheten att genom fortbildningskurser vid handelshögskola eller ekonomisk fakultet ge civilingenjörerna en bredare ekonomisk orientering.

Medicinsk utbildning

Det av P-gruppen framförda utbyggnadsalternativet beträffande de nuvarande medicinska fakulteterna (motsvarande), nämligen en ökning i Stockholm med 100 nybörjarplatser och i Uppsala—Umeå med sammanlagt 40 platser tillstyrkes i princip av flertalet remissinstanser, som närmare berört frågan. Tanken på en ytterligare utbyggnad med 100 nybörjarplatser vid befintliga fakulteter (motsvarande) eller på ny ort accepteras av ett flertal remissinstanser. Viss tveksamhet uttryckes emellertid beträffande en dylik utbyggnad med hänsyn till det mer långsiktiga behovet av läkare och förnyade behovsprognoser efterlyses av ett antal remissinstanser.

Det större akademiska konsistoriet och medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala tillstyrker den föreslagna ökningen av antalet nybörjarplatser inom den medicinska fakulteten vid universitetet, förutsatt att erforderliga resurser ställs till förfogande. Fakulteten framhåller, att en ytterligare ökning av antalet nybörjare dessutom skulle kunna ske på villkor att det vid sidan av nuvarande medicine licentiatexamen skapas en teoretisk licentiatexamen, direkt

avpassad för blivande forskare inom det medicinska området. Bristen på kliniska utbildningsplatser utgör enligt fakultetens bedömning för närvarande ett hinder för att öka läkarutbildningen i Uppsala. Som alternativa lösningar av detta problem nämns en ökning av upptagningsområdet för akademiska sjukhuset, samarbete med närbelägna sjukhus, samarbete med en ny universitetsort, t. ex. Örebro eller Linköping, med överkapacitet beträffande kliniska platser, samt intensifierad undervisning med ökat antal lärare. Fakulteten förutsätter att en minskning av den medicinska utbildningskapaciteten kan behöva ske senare för att balans mellan tillgång på och behov av läkare skall åstadkommas.

Professor Ask-Upmark har i särskild skrivelse reserverat sig mot fakultetens beslut att tillstyrka ökad intagning till medicinsk utbildning. Han finner den prognos, som legat till grund för P-gruppens förslag, vara alltför kortsiktig och de ifrågasatta åtgärderna medföra överproduktion av läkare.

Medicinska fakulteten vid universitetet i Lund har i sitt remissyttrande anfört att man funnit prognosen rörande det framtida läkarbehovet i Sverige vara osäker. Även det *större akademiska konsistoriet vid universitetet i Göteborg* ställer sig kritiskt till läkarbehovsprognosen. Den föreslagna snabba ökningen av intagningen skulle enligt konsistoriets mening leda till alltför stor läkartäthet efter mitten av 1970-talet. Ytterligare utredning, varvid tillgångs- och behovsberäkningar görs på längre sikt, vore därför erforderlig.

Karolinska mediko-kirurgiska institutets lärarkollegium finner den för Stockholm föreslagna utökningen till 268 nybörjare per år möjlig att genomföra genom fortsatt utbyggnad utöver tidigare gjorda förslag. Lärarkollegiet förklarar sig ej berett att avge yttrande över prognosens riktighet men framhåller, att en framtida minskning av intagningen kan bli nödvändig. En dylik minskning vore lättare att genomföra om de befintliga lärosätena byggs ut än om nya skapas, enär då bättre möjligheter skulle föreligga att utnyttja de gjorda investeringarna för forskning och vidareutbildning. Lärarkollegiet menar vidare att det bör undersökas hur den medicinska undervisningsordningen enligt 1955 års stadga fungerat innan beslut fattas om ökad intagning.

Professorerna Biörck, von Euler, Karpe, Lindgren, Adams-Ray och Leksell har reserverat sig mot lärarkollegiets beslut och i särskilt yttrande anfört att beräkningen av läkarutbildningsbehovet är baserat på alltför kortsiktig bedömning samt att det föreslagna utbyggnadsprogrammet skulle leda till överproduktion av läkare under tiden efter 1975.

Organisationskommittén för medicinska högskolan i Umeå åberopar i sitt remissyttrande lärarkollegiets yttrande, vari anförs att behovet av medicinsk utbildning bör utredas ytterligare innan utbyggnad utöver 678 nybörjare per år påbörjas. Enligt lärarkollegiets mening finns risk för att den föreslagna ökningen är alltför kraftig. Kollegiet förklarar sig dock berett att medverka vid en utbygg-

nad av den medicinska utbildningen, om en sådan efter närmare utredning visas vara erforderlig.

Universitetskanslern anför:

Jag vill understryka vikten av att den medicinska utbildningens kapacitet ökas i den omfattning som är erforderlig för att så snart som möjligt häva den rådande och förutsedda läkarbristen. Det torde emellertid förhålla sig så, att den av P-gruppen föreslagna ökningen av intagningen till medicinsk utbildning kan förväntas medföra risk för överskott av läkare i Sverige efter 1975, försåvitt icke en minskning av intagningen sker eller det eljest finns anledning räkna med väsentligt ändrade förutsättningar beträffande läkarbehovet. Otvivelaktigt skapar det stora planeringsproblem att så lång tid förflyter mellan en ändring beträffande intagningen till medicinsk utbildning och effekten härav i form av ändrad tillgång på läkare. Sålunda kan en ökning av intagningen fr. o. m. 1966/67 knappast börja påverka läkartillgången förrän omkring år 1974. Å andra sidan medför en minskning av intagningen en nedgång i läkartillgången först ca 7 år senare. Vidare kommer en utökning av intagningskapaciteten att fördröja balansen mellan tillgång och efterfrågan, om ett betydande antal personer binds för undervisningsuppgifter. Det fordras därför en långsiktig planering beträffande den medicinska utbildningen, där man genom en successiv ökning och minskning av intagningen anpassar tillgången till behovet.

Enligt min mening är det av medicinska fakulteten i Uppsala och karolinska institutets lärarkollegium anvisade förfarandet att först öka intagningen och därefter, om så erfordras, minska den, att föredra framför en mer långsamt inträdande balans mellan tillgång och efterfrågan. De olägenheter för samhället som en i onödan förlängd läkarbrist medför finner jag vara allvarligare än de problem som kan väntas uppkomma i samband med en minskning av nybörjarintagningen. Det torde nämligen vara möjligt att utnyttja de resurser beträffande personal, lokaler och utrustning, som skulle friställas vid en reducerad intagning, för bl. a. vidareutbildning och skilda former av specialistutbildning samt för forskning. Flera av remissinstanserna har påtalat vikten av att behovet av medicinsk vidareutbildning tillgodoses.

Samtidigt som jag sålunda anser mig kunna förorda att principbeslut nu fattas rörande ökad intagning till medicinsk utbildning i Stockholm och Uppsala—Umeå i enlighet med P-gruppens förslag vill jag starkt understryka följande. De av P-gruppen gjorda beräkningarna rörande behov av och tillgång på läkare behöver ytterligare underbyggas och kompletteras för att kunna läggas till grund för definitiva beslut om den medicinska utbildningens kapacitet. Icke minst för ett ställningstagande till den föreslagna ytterligare ökningen med 100 nybörjare, eventuellt genom samarbete mellan Uppsala och ett nytt universitet, är det nödvändigt att äga tillgång till ett mer utförligt utredningsmaterial. I första hand bör beräkningarna föras fram till tiden efter 1975, då verkningarna av en ökad intagning under senare delen av 1960-talet blir märkbara, och alternativa beräkningar bör utföras, där en minskning av nybörjarintagningen beaktas. Vidare är det en nödvändig förutsättning för att den ökade läkarutbildningen skall få avsedd effekt i samhället att hjälpkrafter av olika slag inom sjuk- och hälsovården erhålles i motsvarande takt.

Statens medicinska forskningsråd finner bristen på bl. a. läkare motivera ett ökat intag och anför:

Statens medicinska forskningsråd anser, att den nuvarande och även i framtiden bestående bristen på läkare och tandläkare liksom den snabbt växande tillgången på studenter motiverar en utbyggnad av den medicinska och odontologiska utbildningsorganisationen. Om en utökning av läkarutbildningen av den storleksordning, som maximalt skisseras i promemorian skall komma till stånd, förefaller det rådet nödvändigt att även förlägga läkarutbildning till åtminstone en ny universitetsort. Rådet förutsätter, att redan från starten goda forskningsbetingelser skapas vid det nya lärosäte eller eventuellt de nya lärosäten, som därvid kan bli aktuella. Detta är erforderligt bl. a. för att tillgodose rekryteringen av goda lärarkrafter till de nya undervisningsklinikerna. För den kliniska undervisningen och forskningen är det även angeläget, att — i varje fall efter en övergångstid — teoretiska institutioner tillkommer på den nya undervisningsorten. Erfarenheterna från inledningsskedet av verksamheten vid medicinska högskolan i Umeå understryker för övrigt enligt rådets mening vad som här anförts.

Medicinalstyrelsen yttrar:

En maximal utbyggnad av undervisningen enligt de av P-gruppen framlagda förslagen skulle göra det möjligt att uppnå balans mellan tillgång och efterfrågan på läkarnas arbetsmarknad ett antal år tidigare än vad som skulle vara fallet vid en utbyggnad enligt tidigare förslag; behovstäckning skulle ändock icke uppnås förrän omkring år 1980. Härvid utgår styrelsen från de enda behovsprognoser, som finns tillgängliga i dag, nämligen de i läkarprognosutredningens betänkande (SOU 1961: 8) redovisade. Medicinalstyrelsen finner givetvis ett tidigare uppnående av behovstäckningen önskvärt, men vill framhålla att den föreslagna utbildningsvolymen raskt resulterar i ett läkarantal, som vi ännu ej kan bedöma om det är erforderligt. Styrelsen har, liksom på sin tid läkarprognosutredningen, hävdat att en rullande prognosverksamhet är erforderlig för att kunna bedöma läkarbehovet. Nya behovsprognoser bör göras ungefär vart femte år. Styrelsen anser det därför äventyrligt att annat än genom temporära åtgärder dimensionera läkarutbildningen för ett högre läkarantal än läkarprognosutredningen beräknat innan resultatet av en ny prognos föreligger, d. v. s. 1965.

Styrelsen vill i detta sammanhang anmäla, att de inom styrelsen förda registren över läkare och annan medicinalpersonal är föremål för översyn i syfte att erhålla en rationellare och bl. a. för prognosberäkningar lämpligare utformning av dessa. Denna översyn torde göra det möjligt för styrelsen att kontinuerligt kunna framställa tillgångsberäkningar för längre tidsperioder av berörda personalgrupper med efterhand ändrade förutsättningar.

Styrelsen finner det mycket angeläget att tillräckligt kliniskt undervisningsmaterial står till de studerandes förfogande, så att den för svensk läkarutbildning utmärkande höga standarden bibehålles beträffande den kliniska delen av utbildningen. Det är den som medger att licentiatexamen direkt berättigar till legitimation som läkare. Styrelsen är därför i princip mycket positiv till inrättande av flera undervisningssjukhus liksom till ytterligare en medicinsk fakultet i Örköping.

Centrala sjukvårdsberedningen framhåller bl. a. följande.

Beredningen har icke funnit anledning eller möjlighet att närmare överväga hållbarheten i det framlagda prognosmaterialet. Den kapacitetsökning utöver nu gällande utbyggnadsprogram, som föreslås i departementspromemorian för

de under ecklesiastikdepartementet hörande spärrade akademiska utbildningslinjerna, synes beredningen — i varje fall till den del den erfordrar endast mindre investeringsåtgärder — icke för högt tilltagen med hänsyn till att vid jämförelse med arbetsmarknadsbedömningarna därmed icke på långt när kommer att skapas balans mellan utbud och efterfrågan. Även om det ej är otänkbart att den på det statistiska materialet grundade prognosen kan visa sig vara felaktig, främst beroende på att behovsprognoserna närmast uttrycker vad expertisen på de arbetsmarknadsförhållanden, som det gäller, anser som önskvärd standardhöjning, synes det vid ett genomförande av de tänkta utbyggnadsåtgärderna således icke föreligga risk för överproduktion av ifrågavarande arbetskraft. Vad särskilt läkarutbildningen beträffar vill dock beredningen framhålla det önskvärda i att det mera långtgående alternativet kunde genomföras. Beredningen vill i detta sammanhang också betona vikten av att samtidigt åtgärder vidtages inom andra sektorer av utbildningsväsendet så att det för sjukvården förefintliga behovet av övrig personal kan tillgodoses. Utan sådana åtgärder ter sig varje ökning i läkarutbildningskapaciteten tämligen meningslös.

Läkarutbildningsberedningen anför i huvud följande.

Läkarutbildningsberedningen har inte haft möjlighet att i detalj granska förutsättningarna för ökad läkarutbildning på de skilda orterna. Beredningen vill dock i det följande mot bakgrund av den kännedom om de lokala och sjukvårdsmässiga m. fl. förhållanden, beredningen under sitt tidigare utredningsarbete erhållit, skissera vissa allmänna betingelser för det ökade intag medicine studerande, som är aktuellt med anledning av P-gruppens promemoria. Beredningen förutsätter emellertid, att, innan man tager definitiv ställning i frågan om ytterligare kapacitetsvidgning, noggrann utredning göres angående de skisserade alternativen. Därvid bör samråd även äga rum med de skilda lärosätenas lärarkollegier (motsvarande) samt med vederbörande sjukhushuvudmän.

I den följande diskussionen om förutsättningarna på de skilda medicinska läroanstalterna för ytterligare ökad läkarutbildning utgår beredningen från det alternativ, som framlagts av P-gruppen.

Beträffande en *ökning med 100 nybörjarplatser i Stockholm* framhåller beredningen följande.

För närvarande intages vid Karolinska institutet i Stockholm 168 elever. Den kliniska undervisningen för detta elevantal avses i framtiden för huvudämnenas del (medicin, kirurgi, pediatrik, psykiatri och obstetrik-gynekologi samt vissa laboratoriediagnostiska ämnen) bli lika fördelad mellan Karolinska sjukhuset och S:t Görans sjukhus. Undervisningen i övriga kliniska specialämnen kommer helt att bli förlagd till Karolinska sjukhuset. För närvarande och fram till mitten av 1970-talet — i avvaktan på att S:t Görans sjukhus omdanas till undervisningssjukhus — kommer emellertid i fråga om den kliniska undervisningen ett provisorium att råda, varvid bland annat serafimerlasarettet utnyttjas för undervisningsändamål.

En vidgning av läkarutbildningen av den storleksordning, som angivits av prognos- och planeringsgruppen (268 elever årligen), förutsätter vissa byggnadsåtgärder för den *teoretiska undervisningen*. I sitt remissvar över läkarutbildningsberedningens betänkande Program för ökad läkarutbildning har Karolinska institutets lärarkollegium angivit den lösningen för nu ifrågasatta ökning, att för undervisningen i samtliga teoretiska ämnen uppföres ett centralt undervis-

ningshus, varvid de nuvarande institutionsbyggnaderna helt — med undantag för vissa föreläsningssalar och laborationssalar — utnyttjas för den ökade forskning och forskningsundervisning, som blir aktuell med anledning av kapacitetsvidgningen.

Med hänsyn till de stora kliniska resurserna i Stockholmsområdet synes det beredningen fullt möjligt att för den *kliniska undervisningen* genomföra den nu berörda ökade utbildningskapaciteten. Ett tredje undervisningssjukhus för undervisning i de kliniska huvudämnena liksom avdelningar för flertalet specialämnen torde emellertid behöva ställas till undervisningens förfogande.

I Stockholmsområdet pågår för sjukvårdens del ett omfattande utbyggnadsarbete. Karolinska sjukhuset kommer att bli föremål för om- och utbyggnad, betingad såväl av den beslutade ökade utbildningen och forskningen som av sjukhusets inlemmande i en Stor-Stockholms sjukvårdsorganisation. S:t Görans sjukhus skall som tidigare nämnts under det närmaste decenniet omdanas till ett modernt undervisningssjukhus. Från stadens och landstingets sida föreligger vidare planer — förutom att utbygga och upprusta flertalet övriga befintliga sjukhus inom Stockholmsområdet — att uppföra tre helt nya sjukhus under den närmaste 15-årsperioden, nämligen i Enskede-Dalen, i Huddinge och i Järfälla. Beredningen saknar för sin del kännedom om detaljerna i angivna planer. Det förefaller emellertid beredningen rimligt antaga, att något av dessa sjukhus — antingen ensamt eller i kombination med annat nu befintligt eller tillkommande sjukhus — även skall kunna utnyttjas för undervisningsändamål.

Vid tillgång till undervisningskliniker i vartdera av de kliniska huvudämnena bör det enligt beredningens mening vara möjligt att på ett tillfredsställande sätt utbilda ett intag av ca 270 elever årligen i de kliniska ämnena i Stockholm (ca 3×90 elever). Om hänsyn tages till att ett begränsat antal elever bortfaller under det prekliniska skedet, borde intaget nybörjare till den teoretiska undervisningen kunna uppgå till ca 280.

P-gruppen har tidsmässigt räknat med att ifrågavarande ökade intag i Stockholm skulle kunna påbörjas höstterminen 1966. Det torde icke vara helt uteslutet att till den tidpunkten åstadkomma erforderliga byggnadsåtgärder för den teoretiska undervisningen. För detta fordras emellertid, att man kan realisera byggnadsprogrammet snabbare än vad som för närvarande synes möjligt. En tänkbar lösning vore därvid, att den ifrågasatta undervisningsbyggnaden erhöll en sådan flexibel konstruktion, som det nuvarande Wallenbergs-stiftelsens Jubileumslaboratorium på Karolinska institutet har.

Ett intag vid angiven tidpunkt förutsätter att kliniska undervisningsplatser för medicinkirurgiårets undervisning står till förfogande höstterminen 1969. Beredningen saknar för sin del kännedom, om det är möjligt att till denna tidpunkt tillskapa ett tredje undervisningssjukhus. Därest detta icke skulle vara fallet, kan det emellertid finnas anledning att pröva möjligheten att under en övergångstid åstadkomma provisoriska anordningar för att tillgodose behovet av undervisningsplatser. En tänkbar åtgärd vore därvid att forcera utbyggnaden av S:t Görans sjukhus, så att detta sjukhus kunde utnyttjas för undervisning av läkare redan från höstterminen 1969. Samtidigt skulle serafimerlasarettet i enlighet med den tidigare fastställda planen kvarstå som undervisningssjukhus, till dess det definitiva tredje undervisningssjukhuset vore färdigställt, dock längst till mitten av 1970-talet.

Beträffande en *ökning med 40 nybörjarplatser sammanlagt i Uppsala och Umeå* anför beredningen följande.

Intagskapaciteten i *Uppsala* är för närvarande 90 nybörjare årligen. Planer föreligger i Uppsala att uppföra nybyggnader för samtliga teoretiska ämnen. En nybyggnad för ämnena fysiologi och medicinsk fysik är för närvarande under projektering. För den patologiska institutionen planeras vidare en tillbyggnad. Av betydelse för den kliniska undervisningen är att en mycket omfattande utbyggnad pågår av Akademiska sjukhuset. Bland annat kommer vårdplatsantalet att ökas och även i övrigt förstärkta resurser att tillkomma för den kliniska undervisningen och forskningen.

För de *teoretiska ämnena* är en ökning av elevintaget fullt möjligt. Varje ökning kommer emellertid att accentuera det behov av till- och nybyggnader, som sålunda redan tidigare i annat sammanhang anmälts. Det kan också finnas anledning förmoda, att ett ökat intag av den storleksordning, som enligt vad i det följande skall omtalas, kan bli aktuell i Uppsala, nämligen 30 elever årligen, inte skall kunna beredas utrymme i de nuvarande medicinsk-kemiska och farmakologiska institutionsbyggnaderna liksom i den patologiska institutionsbyggnaden. Ny- och tillbyggnader för dessa ämnen torde således krävas före den tidpunkt, ökningen kommer att beröra ämnena.

Den pågående utbyggnaden av Akademiska sjukhuset kommer som nämnts att betydligt förbättra undervisningsförhållandena för den *kliniska utbildningen* i Uppsala. När utbyggnaden är avslutad, kommer det även enligt beredningens mening att finnas förutsättningar att öka intagningen i de kliniska ämnena. Beredningen räknar därvid med att det skall vara möjligt att mottaga 115 elever årligen. På Akademiska sjukhuset i Uppsala skulle man härigenom komma upp till samma utbildningskapacitet, som Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg för närvarande har. Beredningen är medveten om att den här angivna mycket betydande kapacitetsvidgningen kommer att medföra svårigheter, särskilt för undervisningen i medicin och kirurgi. Beredningen räknar emellertid med att det skall vara möjligt att genom utnyttjande av sjukhusplatser även utanför Akademiska sjukhuset, bland annat platser på Samariterhemmet och platser för kroniskt sjuka, kunna skapa tillfredsställande undervisningsförhållanden.

Enligt vad beredningen inhämtat har man i de hittills uppförda och färdigprojekterade byggnadsdelarna vid utbyggnaden av Akademiska sjukhuset dimensionerat undervisningslokalerna för ett intag av 90 elever årligen. Det bör emellertid enligt beredningens mening vara möjligt att utan större ombyggnadsåtgärder i dessa lokaler klara ett intag av 115 elever. Det är emellertid angeläget, att man vid den fortsatta utbyggnaden beaktar de behov av ökade utrymmen, som en eventuell framtida vidgning av läkarutbildningskapaciteten kan föra med sig. I den mån det är möjligt, bör man därvid korrigera de lokala förutsättningarna för ökat intag även i de nu uppförda och projekterade klinikbyggnaderna.

Enligt beredningens mening skulle det således vara möjligt att öka det kliniska intaget i Uppsala från 86 till ca 115 elever årligen. Om hänsyn tages till det av beredningen tidigare beräknade bortfallet av elever under det prekliniska skedet, skulle intaget nybörjare till den teoretiska undervisningen kunna uppgå till ca 120 årligen.

Tidpunkten för igångsättande av ifrågasatt ökad utbildning i Uppsala är beroende av utbyggnaden av de teoretiska institutionerna liksom av Akademiska sjukhusets utbyggnad. Enligt beredningens mening bör det vara möjligt att påbörja det ökade intaget nybörjare höstterminen 1966. Beredningen förutsätter därvid, att en nybyggnad för medicinsk kemi är färdigställd till hösten 1967 och en för farmakologi till våren 1969, liksom att den för utbildningen väsent-

liga utbyggnaden av Akademiska sjukhuset är avslutad under år 1969. För att det ökade elevantalet skall kunna beredas plats under det morfologiska året — i avvaktan på att nybyggnader för ämnena anatomi och histologi står färdiga — kan det dock bli erforderligt att även vidtaga vissa tillbyggnadsåtgärder — t. ex. i barackform — till de nuvarande anatomiska och histologiska institutionsbyggnaderna.

Enligt riksdagens beslut skall i *Umeå* från 1965 intagas 62 nybörjare årligen i de teoretiska ämnena. Programmerings- och projekteringsarbete pågår för uppförande av teoretiska institutionsbyggnader därstädes. För ämnena farmakologi, klinisk farmakologi, bakteriologi, klinisk bakteriologi, virologi och hygien planeras vidare tillbyggnad. Av betydelse för den kliniska undervisningen är att en utbyggnad av lasarettet i Umeå är igång. Beredningen har erfarit, att förseningar i utbyggnaden av lasarettet inträffat, innebärande, att de svårigheter, som den kliniska undervisningen och forskningen tidigare haft att kämpa med, kommer att kvarstå under de närmaste åren och kan även komma att accentueras i samband med att den vidgning av läkarutbildningskapaciteten, som är aktuell med anledning av riksdagens beslut enligt propositionen 1962: 104, kommer att beröra den propedeutiska och kliniska utbildningen i Umeå, nämligen från höstterminen 1964.

Möjligheterna att ytterligare vidga läkarutbildningskapaciteten i Umeå inskränkes framför allt av lasarettets i Umeå begränsade sjukvårdsmässiga förutsättningar. Den *kliniska undervisningens* resurser är således avgörande för intagningens storlek. Vid ett realiserande av föreliggande utbyggnadsprogram för lasarettet kommer exempelvis för undervisningen i medicin endast att stå till förfogande 180 vårdplatser, vartill emellertid tillkommer 60 vårdplatser, avsedda för rehabilitering och långtidsvård. Beredningen anser dock, att när utbyggnaden av lasarettet är avslutad, det bör vara möjligt att öka intaget elever till de kliniska ämnena med 20 elever årligen, d. v. s. från 60 till ca 80 elever.

De *teoretiska institutionerna* i Umeå är planerade för ett intag av 62 medicine studerande, 60 odontologie studerande samt 25 studerande i s. k. blandad medicinsk och annan utbildning. Beredningen räknar dock med att det skall vara möjligt att utan större ändringar i nuvarande byggnadsplaner möjliggöra ett ökat intag till ca 84 medicine studerande årligen. Det bör i det sammanhanget noteras, att efter vad beredningen erfarit, inga planer föreligger att vidga den odontologiska intagskapaciteten i Umeå. För vissa propedeutiska ämnens vidkommande kommer vidare möjlighet föreligga att ta emot ökat antal studenter i samband med att den planerade tillbyggnaden för dessa ämnen åstadkommes.

Med hänvisning till vad ovan anförts bör det sålunda enligt beredningens mening finnas möjlighet att öka intagskapaciteten i Umeå till ca 84 nybörjare årligen.

I fråga om tidpunkten för igångsättande av ökad läkarutbildning räknar beredningen med att den planerade utbyggnaden av lasarettet i Umeå skall stå färdig år 1970. Det av beredningen föreslagna ökade intaget skulle därvid kunna påbörjas höstterminen 1967. Man måste emellertid ta i beaktande möjligheten av ytterligare förseningar i realiserandet av utbyggnadsprogrammet, varför det skulle kunna bli aktuellt att för ett eller ett par år uppskjuta påbörjandet av nu aktuella kapacitetsvidgning.

Beträffande en *ytterligare ökning med 100 nybörjarplatser vid nu befintliga läroanstalter eller på en ny universitetsort* anför beredningen följande.

I det föregående har beredningen redovisat de enligt beredningens mening optimala utbildningsförutsättningarna i Stockholm, Uppsala och Umeå. I *Stockholm* skulle det emellertid kunna tänkas föreligga teoretiska förutsättningar att ytterligare vidga läkarutbildningskapaciteten genom längre gående byggnadsåtgärder för den prekliniska undervisningen och forskningen och genom ett större ianspråktagande av de betydande sjukvårdsresurser, som enligt vad ovan angivits, finnes i Stockholms-området. Inrättande av ett fjärde undervisningssjukhus i Stockholm skulle därvid bli aktuellt. Beredningen finner emellertid, att en sådan lösning såväl ur utbildningssynpunkt som ur allmän lokaliseringssynpunkt måste stå tillbaka för de övriga alternativ, som föreligger för att åstadkomma den önskade vidgningen av läkarutbildningskapaciteten.

Enligt under år 1962 avlämnade förslag av läkarutbildningsberedningen skulle läkarutbildningskapaciteten i såväl *Göteborg* som vid medicinska fakulteten i *Lund* komma att betydligt vidgas. Intaget i Göteborg skulle därvid uppgå till 168 nybörjare årligen och vid medicinska fakulteten i Lund till 190 nybörjare årligen. Förslagen utgår ifrån att ökade kliniska resurser skall ställas till undervisningens och forskningens förfogande. I Göteborg avses därvid ett under planering varande nytt sjukhus, benämnt Östra sjukhuset, bli utnyttjat. För undervisningen vid medicinska fakulteten i Lund tänkes förutom lasarettet i Lund, som för närvarande är föremål för utbyggnad, även hela Allmänna sjukhuset i Malmö bli disponerat. Även för Allmänna sjukhuset i Malmö planeras en betydande utbyggnad.

Nyligen har staten träffat avtal med de kommunala huvudmännen för lasarettet i Lund (definitivt) och för Allmänna sjukhuset i Malmö (preliminärt) om sjukhusens utnyttjande för läkarutbildning. I sistnämnda avtal har särskilt beaktats föreliggande förslag av läkarutbildningsberedningen om ökad läkarutbildning vid medicinska fakulteten i Lund. I fråga om ökat utnyttjande av kommunala sjukhus i Göteborg för undervisnings- och forskningsändamål pågår för närvarande avtalsförhandlingar mellan staten och Göteborgs stad.

För att inte rubba föreliggande förutsättningar för ingångna avtal och för pågående avtalsdiskussioner samt för att inte störa den sjukvårdsplanering, som är igång i Göteborg, Lund och Malmö och vars snabba slutförande är en förutsättning för att de av beredningen tidigare föreslagna ökningarna av läkarutbildningskapaciteten skall kunna realiseras enligt framlagt tidsprogram, synes det beredningen icke lämpligt att nu ta upp förnyade diskussioner om ytterligare ökad läkarutbildning på angivna orter. Med hänsyn till de betydande sjukvårdsmässiga resurser, som finnes i såväl Göteborg som i Lund—Malmö, skulle det emellertid enligt beredningens mening i och för sig kunna vara möjligt att vid dessa läroanstalter genomföra en begränsad ytterligare vidgning av läkarutbildningskapaciteten.

För den nu ifrågasatta ytterligare ökningen av läkarutbildningskapaciteten återstår sålunda att förlägga utbildningen till *en ny universitetsort*. Som beredningen tidigare redovisat i betänkandet Program för ökad läkarutbildning måste på de orter, som kan vara aktuella därvidlag, finnas tillgång till ett sjukhus med ett tillräckligt antal specialavdelningar för att en fullständig klinisk utbildning skall möjliggöras. De sjukhus utanför de nuvarande undervisningsorterna, som i första hand kan komma ifråga, är lasaretten i Linköping och Örebro. Dessa sjukhus är nu föremål för omfattande utbyggnad för att tjäna som regionssjukhus. Även om beredningen inte kunnat utreda förutsättningarna i detalj, finns det anledning förmoda, att båda sjukhusen skall kunna användas som undervisningssjukhus. Beredningen har inte kunnat taga ställning till vilket av

de två lasaretten, som skulle vara det mest lämpliga, om endast ettdera av sjukhusen skall utnyttjas för föregivet ändamål. En bedömning härvidlag kan inte ske enbart på grundval av undervisnings- och kostnadsfaktorer för läkarutbildningens del. Här måste också andra synpunkter av lokaliseringskaraktär beaktas, vilket ligger utanför läkarutbildningsberedningens möjligheter att bedöma.

Det är önskvärt, att en ny medicinsk högskola i Örköping, som den nya universitetsorten provisoriskt benämnts, förses med egna teoretiska institutioner. Av tidsskäl och eventuellt även kostnadsskäl skulle det emellertid kunna vara önskvärt, att — såsom fallet för närvarande är i Umeå — låta den teoretiska utbildningen (de två första studieåren) under en övergångstid äga rum vid ett eller flera befintliga lärosäten. Ett tänkbart alternativ till lösning av denna fråga vore att dimensionera de planerade teoretiska institutionsbyggnaderna i Uppsala för ett sådant högre intag, som skulle motsvara det nya lärosätets kliniska intagskapacitet. Som tidigare nämnts planeras för samtliga teoretiska ämnen i Uppsala nybyggnader och det borde därvid vara möjligt att med relativt begränsade kostnadsökningar åstadkomma de provisoriska ytterligare utbildningsplatser, som det enligt angiven lösning skulle bli fråga om. Dessa utrymmen skulle för övrigt, efter det att Örköping erhållit egna prekliniska institutionsbyggnader, kunna utnyttjas för de olika former av blandad medicinsk och annan utbildning, som i framtiden kan komma att vara aktuella i Uppsala.

Ett annat alternativ för att på annan ort skapa provisoriska utbildningningsplatser i de teoretiska ämnena för de studenter, som skall fullfölja den propedeutiska och kliniska utbildningen i Örköping, vore att utnyttja utbildningsresurserna i Stockholm. Det är, som tidigare nämnts, möjligt att relativt snabbt åstadkomma utbildningsplatser för den teoretiska undervisningen i Stockholm, medan svårigheter kan komma att föreligga att anordna kliniska sådana. Därest det icke är möjligt att färdigställa ett tredje undervisningssjukhus i Stockholm enligt det tidsprogram, som tidigare angivits, skulle ändock ett ökat antal studerande vid angiven tidpunkt kunna intagas i Stockholm, varvid det tillkommande antalet efter de två första studieåren skulle flytta över till Örköping. Detta förutsätter emellertid att, när ett ökat antal propedeutiska och kliniska utbildningsplatser finnes att tillgå i Stockholm, Örköping själv måste kunna ge teoretisk utbildning åt det antal elever, som vid samma tidpunkt skulle påbörja sin propedeutiska och kliniska utbildning därstädes.

Beredningen anser, att redan från starten utbildningsplatser i Örköping måste anordnas i samtliga propedeutiska ämnen. Nybyggnader av betydande omfattning för denna undervisning måste således tillkomma. För den kliniska undervisningen och forskningen torde säkerligen också betydande förstärkningsåtgärder erfordras.

Beredningen räknade tidigare i betänkandet Program för ökad läkarutbildning med att de kliniska resurserna vid vartdera av lasaretten i Linköping och Örebro skulle kunna tillåta en utbildningskapacitet av ca 60 elever årligen. Med hänsyn till att lasaretten i fråga torde komma att få ett vårdplatsantal av motsvarande storlek som lasarettet i Umeå, finns det enligt beredningens mening anledning antaga, att den kliniska intagskapaciteten i Örköping liksom i Umeå skall kunna uppgå till ca 80 elever årligen. De framtida teoretiska institutionsbyggnaderna i Örköping bör således mot bakgrund av det beräknade bortfallet av elever under de två första studieåren dimensioneras för en intagskapacitet av ca 84 elever.

Vad gäller de tidsmässiga förutsättningarna för ökad läkarutbildning i Ör-

köping, anser beredningen möjlighet föreligga att färdigställa nybyggnader för eventuella teoretiska ämnen tidigast höstterminen 1967 samt för de propedeutiska ämnena tidigast höstterminen 1968. Beredningen räknar därvid med en programmerings- och projekteringstid av två år samt en byggnadstid av likaledes två år. Det torde vara möjligt att inom den tidsram, som blir aktuell för varje särskilt ämne, om man utgår från ett studieschema, där den propedeutiska utbildningen påbörjas vid nyss angiven tidpunkt, kunna vidtaga de anordningar, som blir erforderliga för den kliniska undervisningen.

Med hänvisning till vad ovan nämnts vore det snabbaste sätt, på vilket läkarutbildning i Örköping skulle kunna igångsättas, att vid något nu befintligt lärosäte intaga elever i de teoretiska ämnena höstterminen 1966, varvid dessa elever höstterminen 1968 finge flytta över till Örköping för fortsatt propedeutisk och klinisk utbildning. Som tidigare anförts torde det finnas förutsättningar att i Uppsala och eventuellt även i Stockholm vid angiven tidpunkt mottaga ifrågasatt nybörjarintag. Därest det emellertid inte skulle anses lämpligt att förlägga den teoretiska utbildningen av de elever, som skall genomgå den resterande delen av läkarutbildningen i Örköping, till annat lärosäte, måste det första intaget nybörjare i Örköping uppskjutas till tidigast höstterminen 1967.

Nämnden för undervisningssjukhusens utbyggande framhåller bl. a. följande beträffande lokalsituationen i Stockholm och Umeå.

Därest de fortsatta övervägandena rörande det i promemorian framlagda förslaget om en ökning med ytterligare 100 nybörjare i *Stockholm* skulle leda till, att med hänsyn till ett eventuellt övergångsskede åtgärder bör tillgripas, vilka skulle innebära en forcering av hittills diskuterad tidsplan för utbyggandet av S:t Görans sjukhus, torde — såvitt nämnden kan bedöma — ett i högsta grad skyndsamt ställningstagande vara nödvändigt. Huruvida Stockholms stads myndigheter anser det praktiskt möjligt att genomföra en sådan forcering ankommer det ej på nämnden att bedöma. Mot bakgrunden av den kännedom nämnden har om hittillsvarande överväganden rörande S:t Görans sjukhus omdaning till undervisningssjukhus förefaller det nämnden dock icke byggnadsmässigt omöjligt att — därest överenskommelse därom kan träffas med Stockholms stad — under de närmaste åren i samband med redan diskuterad utbyggnad eller genom en delvis ändrad etapplanering skapa erforderliga förutsättningar för en vid detta sjukhus tidigare upptagen medicinsk undervisning och forskning, avseende i första hand medicin- och kirurgiårets kurser. Att därvid under en övergångstid måste tillgripas provisorier, som drar kostnader och kan medföra olägenheter av skilda slag, förefaller nämnden ofrånkomligt.

I promemorian har ställning ej tagits till storleken av en eventuell intagningsökning i *Umeå*. För Uppsala och Umeå förordas en sammanlagd ökning av studerandeintaget med 40 per år från och med läsåret 1968/69. Från de synpunkter nämnden har att företräda kan en bedömning ske av förutsättningarna för en eventuell kapacitetsökning endast i vad avser lokalförhållandena vid lasarettet i Umeå. Nämnden vill till en början i korta drag redogöra för det aktuella läget i fråga om detta lasaretts utbyggande.

Planeringen för uppförandet av de närmast i tur stående nybyggnaderna vid lasarettet i Umeå (byggnaderna 3 a och 1 b) har av olika skäl blivit avsevärt försenad. Med skrivelser den 5 och 19 november 1962 överlämnade Västerbottens läns landstings planeringsutskott till nämnden skissritningar avseende ifrågavarande byggnader. Vid överlämnandet hade från landstingets sida slutlig ställning ej tagits till åtskilliga väsentliga frågor avseende byggnadernas utform-

ning. Nämndens granskning föranledde också på flera punkter erinringar, vilka under hand meddelades landstingets representanter. Sedan komplettering av ritningarna och justeringar gjorts kunde emellertid nämnden vid överläggningar med representanter för landstinget den 30 november 1962 under hand meddela, att nämnden vore beredd att tillstyrka ett godkännande — i och för statsbidrags utgående enligt gällande avtal — av ritningar, utarbetade efter de riktlinjer, som överenskommits vid sagda överläggningar. Sedermera skedde emellertid — utan medverkan från nämndens sida — en omarbetning av i första hand den operationsavdelning, som avses ingå i byggnad 3 a. Denna omarbetning resulterade i ett alternativt förslag till avdelningens utformning. Slutlig ställning har från landstingets sida ännu icke tagits till de frågor, som aktualiserats i samband med omarbetningen. Nämnden har emellertid numera anledning förmoda, att så kommer att ske inom den närmaste tiden. Därefter torde huvudritningar för byggnad 3 a — och inom samma tidsram även för 1 b — kunna färdigställas relativt snabbt. Det är därför nämndens förhoppning, att ärendet angående ifrågavarande byggnader skall kunna underställas Kungl. Maj:t före hösten 1963.

Nämnden bedömer de inträffade förseningarna i fråga om byggnad 3 a såsom mycket allvarliga icke minst med hänsyn till konsekvenserna för den år 1961 beslutade intagningsökningen. Någon ytterligare fördröjning av planeringen för denna byggnad kan därför enligt nämndens mening under inga förhållanden accepteras.

Byggnaden 3 a kommer att omfatta arbetsavdelningar, expeditioner och undervisningslokaler för flertalet kliniker samt röntgen- och centraloperationsavdelning. De byggnadsmässiga förutsättningarna är sådana, att en mycket sträng begränsning måst ske i fråga om de lokalbehov, som avses bli tillgodosedda genom tillkomsten av denna byggnad. En ökning av studerandeantalet utöver hittills beslutad och därav föranledda behov av ytterligare lokalutrymmen för nyssnämnda kliniker m. m. kan visa sig medföra att byggnaden i dess helhet måste omplaneras. I sammanhanget förtjänar dock påpekas, att föreläsningssalarna (bortsett från två mindre salar) kunnat dimensioneras så, att de i och för sig medger viss ökning av studerandeantalet, därest en sådan — trots vad nämnden i detta yttrande uttalar — skulle bli aktuell.

Det hittills bedrivna ritningsarbetet avseende byggnad 3 a har sålunda föranlett en viss beskärning av bl. a. erforderliga undervisnings- och läkarutrymmen. Föreliggande behov av dylika utrymmen kommer därför icke att kunna helt tillgodoses — åtminstone icke i önskvärd utsträckning — förrän en för vissa kliniker m. m. diskuterad ny byggnad, benämnd nr 10, tillkommit. Avsikten har nämligen varit, att några, i byggnad 3 a nu övergångsvis inplacerade funktioner i framtiden skulle överföras till i första hand sagda byggnad 10 och att därvid friställda utrymmen i byggnad 3 a skulle tas i anspråk för de kliniker m. m., som kommer att där kvarbli. I fråga om byggnad 10 är emellertid läget det, att ingen egentlig planering för densamma ännu påbörjats. Samma gäller den enligt nämndens mening från undervisnings- och forskningssynpunkt ännu angelägnare nybyggnaden för kliniska laboratorieämnen och klinisk forskning (benämnd byggnad 3 b). Härtill kommer, att — enligt nämndens till landstinget vid upprepade tillfällen uttalade mening — planeringen för byggnaderna 3 b och 10 måste grunda sig på en generalplan för lasarettets fortsatta utbyggnad. Någon dylik plan föreligger emellertid icke. Helt nyligen har emellertid vissa förberedande åtgärder avseende generalplanearbetet vidtagits.

Mot bakgrunden av vad sålunda redovisats finner nämnden det uteslutet,

att nu göra något som helst uttalande i fråga om tidsplanen för lasarettets i Umeå fortsatta utbyggnad utöver byggnaderna 3 a och 1 b. Detta innebär enligt nämndens mening, att förutsättningar för närvarande saknas för ett ställningstagande till frågan om möjlig tidpunkt för en eventuell ytterligare ökning av studerandeintaget utöver redan beslutad.

Även oavsett vad sålunda anförts finner sig nämnden — med hänsyn till föreliggande förutsättningar i övrigt — med skärpa böra uttala, att någon ytterligare ökad läkarutbildning icke bör ifrågakomma i Umeå under den för lasarettet därstädes nu överblickbara utbyggnadsperioden.

Stockholms stadskollegium anför i huvudsak följande under åberopande av yttrande från *Stor-Stockholms sjukvårdsberedning.*

Redan år 1961 i samband med överläggningarna mellan staten och Stor-Stockholm angående Karolinska institutets andra undervisningssjukhus hävdades från Stor-Stockholmssidan att man borde räkna med ett större antal medicine studerande än 160 per årskurs under det kliniska skedet (motsvarande ett intag av 168). Såväl absolut som i relation till landet i övrigt ansågs det erforderligt med ett större antal utbildningsplatser för ungdomen i Stor-Stockholmsområdet och flera utbildade läkare för sjukvården inom hithörande räjong. Med hänvisning till riksdagens beslut, att undervisningen skulle utbyggas enligt alternativ F i det av läkarutbildningsberedningen år 1961 framlagda betänkandet Program för ökad läkarutbildning, förklarade statens representanter, att frågan om ett större elevintag i Stockholm icke kunde upptagas till diskussion. Avtalet mellan staten och Stockholms stad om S:t Görans sjukhus som det andra undervisningssjukhuset tillkom således under den grundläggande förutsättningen, att nybörjarintaget i Stockholm inom överskådlig framtid icke skulle vara högre än 168. Det vid samma tidpunkt pågående arbetet med en fullständig sjukhusplan för Stor-Stockholm fick därför också baseras på detta beslut om läkarutbildningens ordnande.

Omfattningen av läkarutbildningsbehovet har uppenbarligen tidigare bedömts för snävt. Behovet av ett ökat antal läkare i landet är ställt utom allt tvivel. För Stor-Stockholms del inger bristen på läkare särskilt inom mentalsjukvården och den öppna vården stora farhågor och kan komma att förhindra eller försena önskvärd och planerad utbyggnad av sjukvårdsresurserna. Skälen till att utbildningen ökas i första hand inom Stor-Stockholmsområdet kvarstår och det är angeläget att ökningen kommer till stånd snarast möjligt även med hänsyn till att de för utbildningen aktuella årskullarna nu är särskilt stora.

Vad beträffar den teoretiska undervisningen uttalade lärarkollegiet vid Karolinska institutet redan år 1961 i sitt yttrande över då framlagt förslag till ökad läkarutbildning att möjlighet torde föreligga av en utbildningskapacitet enligt alternativ H vid institutet, vilket alternativ innebar ett årligt nybörjarintag om 230 elever eller i det närmaste samma som nu diskuteras. Lärarkollegiet uttalade därvid också, att patientunderlaget i Stockholms stad och län utan tvekan medgiver erforderlig klinisk undervisning för ett intag av denna storleksordning.

Även om den nu aktualiserade ökningen av den medicinska undervisningen i Stor-Stockholm i viss mån skapar ändrade förutsättningar för den nyligen av sjukvårdsberedningen framlagda sjukhusplanen för området, vill beredningen bekräfta sin tidigare intagna ståndpunkt och sitt intresse för att medverka till en lösning av denna för alla parter betydelsefulla undervisningsfråga. Mot bakgrunden av den utbyggnad av sjukhusbeståndet som sjukhusplanen för Stor-

Stockholm innebär synas möjligheter föreligga att ställa erforderligt antal sjukhusplatser inom Stor-Stockholmsområdet till den kliniska undervisningens förfogande. Planen har numera godkänts av landstinget och stadsfullmäktige och dess förverkligande forceras av sjukvårdshuvudmännen. Förutom omdaningen av S:t Görans sjukhus till undervisningssjukhus samt utbyggnad eller upprustning av flertalet befintliga sjukhus innefattar planen även uppförande av tre helt nya sjukhus under den närmaste 15-årsperioden. Av dessa beräknas storsjukhusen i Huddinge och Enskededalen kunna tagas i bruk omkring 1970.

På detta stadium har det icke ansetts nödvändigt att närmare penetrera frågan om vilka kliniker som böra tagas i anspråk för en ökad undervisning, vilket för övrigt icke heller den korta remisstiden medgivit. En närmare utredning härom bör göras gemensamt med Karolinska institutet och andra berörda statliga organ. Det kan förutses, att vissa jämkningar i den fastställda sjukhusplanen kan bli nödvändiga för att tillrättalägga förhållandena för en ökad undervisning. Stor-Stockholms sjukvårdsberedning är beredd att diskutera sådana justeringar av planen som ur sjukvårdssynpunkt kan accepteras och icke försämra sjukvårdsservicen för området invånare. Den angelägna utvidgningen av läkarutbildningen får emellertid icke försvåra uppgiften att snarast möjligt avhjälpa bristen på sjukvårdsplatser inom Stor-Stockholms södra delar och ej heller rubba den jämvikt i sjukvårdsresurserna mellan Stor-Stockholms olika delar, som är en huvudlinje i sjukhusplanen. Överenskommelse om ökad läkarutbildning i Stor-Stockholm och därav betingade ändringar i sjukhusplanen måste träffas mycket snabbt, eftersom projekteringsarbetet för de nya sjukhusen och för upprustningen av flera äldre sjukhus är i full gång och senare ändringar kan medföra betydande merkostnader och förseningar.

Även om en definitiv lösning av »det tredje undervisningssjukhuset» i Stor-Stockholm icke skulle vara möjlig att få fram till våren 1969, vid vilken tidpunkt den kliniska undervisningen i promemorian förutsatts börja för att möjliggöra ökat intag läsåret 1966/67, måste det vara möjligt att för en kortare övergångstid åstadkomma godtagbara provisorier. Många befintliga kliniker inom Stor-Stockholmsområdet, som icke permanent är avsedda för undervisning, har redan tidigare under längre eller kortare perioder utnyttjats härför och andra synas utan större åtgärder kunna göras användbara. Det förutsätter dock givetvis att man från såväl sjukvårdshåll som undervisningshåll får acceptera vissa improvisationer intill dess permanenta undervisningskliniker kunna färdigställas. Med hänsyn till angelägenheten av att ökningen av undervisningen snarast kommer till stånd bör detta icke få verka hindrande. I detta sammanhang må framhållas, att den vid ett ökat elevintag för den teoretiska undervisningen erforderliga utbyggnaden av Karolinska institutet är brådskande, om ökningen skall kunna ske redan läsåret 1966/67.

Stor-Stockholms sjukvårdsberedning tillstyrker sålunda, att läkarutbildningen i Stor-Stockholm snarast ökas till en intagning av 268 elever. Beredningen vill framhålla angelägenheten av att besked från staten i denna fråga erhålles utan tidsutdräkt, så att i varje fall principöverenskommelse om den kliniska undervisningen kan träffas under våren 1963.

Mentalsjukvårdsberedningen anför i huvudsak följande.

De bristande förutsättningarna för ett prognosbedömande av effekten på längre sikt av en ytterligare utökning av utbildningskapaciteten torde icke kräva en lika hög grad av beaktande vid en begränsad ökning av antalet ny-

börjarplatser. Med hänsyn till den betydande omfattningen av det i nuläget bedömbara läkarbehovet synes en fortsatt moderat förstärkning av intagningskvoten kunna genomföras utan menlig inverkan på den framtida relationen mellan läkartillgång och läkarbehov. Den rådande kännbara läkarbristen inom sjukvården, enkannerligen inom mentalsjukvården, talar snarare för att möjligheterna till en ytterligare ökning av antalet nybörjarplatser bör tillvaratagas i den utsträckning, som är lämplig med hänsyn till bland annat prognosläget.

Även vid en utbyggnad av begränsad omfattning föreligger dock betydande svårigheter att inom ramen för nuvarande utbildningsorganisation kunna disponera lokaler och lärarkrafter i erforderlig utsträckning. Beredningen har uppmärksammat, att redan förverkligandet av den för det närvarande förutskickade etappvisa utbyggnaden av undervisningsorganisationen vid de medicinska fakulteterna är förbundet med förhållandevis stora problem i dessa avseenden. Det synes därför realistiskt att söka förlägga en ytterligare tillkommande medicinsk utbildning till en helt ny studieort och där utnyttja ett befintligt sjukhus. Beredningen vill förorda, att förutsättningarna härför närmare prövas i enlighet med de av läkarutbildningsberedningen i dess Program för ökad läkarutbildning uppdragna riktlinjerna. En tillämpning under angivna premisser av detta program aktualiserar det s. k. örköpingsalternativet. Realiserandet av nämnda alternativ skulle innebära ett ytterligare tillskott om 62 platser i de teoretiska läroämnena samt 60 kliniska och propedeutiska platser. Det totala antalet nybörjarplatser för medicine studerande skulle därigenom komma att uppgå till (678+62) 740. Ifrågavarande platsantal synes vara av en sådan rimlig omfattning, att en utökning av utbildningskapaciteten inom ramen för detsamma torde kunna genomföras utan avvaktan på en ny långtidsprognos angående läkarbehovet.

En förläggning till Örebro eller Linköping av en ny utbildningsinstitution för blivande läkare förutsätter enligt läkarutbildningsberedningen, att den prekliniska undervisningen övergångsvis kan anordnas å annan ort. Läkarutbildningsberedningen har ur denna synpunkt förordat en motsvarande utvidgning av nybörjarplatserna i de teoretiska ämnena i första hand vid den medicinska högskolan i Umeå och i andra hand vid Karolinska institutets teoretiska institutioner i Stockholm. Beträffande nybörjarplatserna vid den medicinska högskolan i Umeå föreligger ännu icke något beslut om en ytterligare utökning av antalet platser utöver den kvot av 62 platser, som omfattas av den enligt gällande program förutskickade utbyggnaden. Med anledning härav bör förutsättningarna för en temporär ytterligare utökning av intagningskvoten vid ifrågavarande högskola göras till föremål för förnyade överväganden. Vidkommande möjligheterna till en motsvarande ökning av utbildningskapaciteten i Stockholm torde desamma vara begränsade såväl beträffande den teoretiska som den kliniska utbildningen. Ett förläggande av ett ytterligare antal utbildningsplatser till huvudstaden är jämväl knappast förenligt med aktuella decentraliseringssträvanden.

Svenska landstingsförbundet betonar, att bristen på läkare nu är så stor, att den medför påtagliga svårigheter att upprätthålla en effektiv sjukvårdsorganisation. Förbundet finner för sin del starka motiv föreligga för den föreslagna utökningen av utbildningskapaciteten till 818 nybörjarplatser per läsår.

SACO anser, att en förnyad prognos på läkarområdet snarast bör komma till stånd. Organisationen finner angeläget, att planeringsarbetet omedelbart igångsättes för den utvidgning av intagningskapaciteten, som kan bli nödvändig.

Svenska läkaresällskapet förordar bl. a. en provisorisk intagningsökning under läsåren 1963/64 och 1964/65 samt framhåller, att frågan om vidareutbildning av läkare bör snabbutredas.

SFS anför bl. a.:

Argumenten för en utökning av läkarutbildningen utöver vad som tidigare beslutats är den av läkarprognosutredningen år 1961 konstaterade bristen på läkare.

Som SFS tidigare påpekat, är patientunderlagets storlek av avgörande betydelse för frågan om utbyggnaden av läkarutbildningen. I Stockholm föreligger ett patientunderlag, tillräckligt för utbildning av 268 studerande per år. En utökning av intagningen kommer således att bli avhängig av de existerande undervisningssjukhusens kapacitet. Enligt nu tillgängliga uppgifter skall S:t Görans undervisningssjukhus stå färdigt omkring 1975. Det synes således inte möjligt att så snabbt som i promemorian säges, genomföra en intagningsökning i Stockholm. Det måste ankomma på LUB att fastställa den närmare tidsplanen för denna utbyggnad.

Medicinska föreningen i Stockholm finner motiv föreligga för utbyggnad av utbildningskapaciteten vid de spärrade utbildningslinjerna och då även beträffande den medicinska utbildningen. Föreningen anför i huvudsak följande.

Utbyggnaden av den medicinska utbildningen måste, var i landet den än förlägges, utföras så att såväl teoretisk som klinisk utbildning utbygges i samma omfattning på en och samma ort. Patientunderlag för utbildning av 268 studenter per år föreligger inom Stor-Stockholms sjukvårdsområde. En klinisk utbildning för 268 studenter per år i Stockholm kräver tre fullständiga undervisningssjukhus. Tidpunkten 1966 för utökandet av nybörjarintaget till 268 mot bakgrund av nu tillgänglig information om sjukhusbyggnationen i Stor-Stockholm måste helt avvisas. Det är ytterst angeläget, att den definitiva tidpunkten för färdigställandet av det tredje undervisningssjukhuset går att fastslå innan slutlig ställning tages till när intaget skall utökas till 268. Den nu gällande studieordningens resultat måste bli föremål för värdering och undervisningsmetoder och lärarorganisation för kurser om 134 studenter föremål för studier innan intaget ökas utöver det nuvarande.

Sveriges konservativa studentförbund yttrar bl. a. följande.

Förbundet anser, att man redan nu bör inrikta sig på att inrätta medicinska fakulteter i såväl Linköping som Örebro. På så vis utnyttjas landets samtliga regionssjukhus för läkarutbildning. I detta sammanhang vill vi påpeka vikten av att dessa fakulteter blir fullständiga, så att de studerande har möjlighet att tillbringa hela sin utbildningstid vid samma lärosäte och ej såsom nu tvingas byta studieort.

Odontologisk utbildning

Flertalet remissinstanser finner en ökning av tandläkarutbildningen utöver nu gällande utbyggnadsprogram mindre självklar än utbyggnaden av vissa andra spärrade utbildningslinjer.

Lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm uttalar i sitt remissyttrande tveksamhet om prognosen beträffande tandläkarbehovet. Kollegiet finner det tvivelaktigt att grunda en ökad utbildningsvolym på en önskan att tillgodose ungdomens i möjligaste mån fria val av studieriktning; samhällets behov av tandläkare bör vara utgångspunkten för planeringen av utbildningens omfattning. Kollegiet tillstyrker dock den föreslagna utbyggnaden under förutsättning att en effektiv kontinuerlig prognosverksamhet igångsätts och att intagningen avpassas efter dess resultat. Vid en eventuell minskad intagning skulle friställda resurser beträffande personal, lokaler o. s. v., kunna användas för odontologisk vidareutbildning och specialistutbildning. Kollegiet framhåller, att en ökning av antalet nybörjare i Stockholm utöver nuvarande 100 icke kan ske i befintliga lokaler. Intagning av ytterligare 40 elever förutsätter därför omfattande nybyggnadsåtgärder. Eventuellt skulle en nybyggnad kunna göras för 100 nybörjare och provisorisk utbildning för ytterligare ca 60 anordnas i nuvarande lokaler.

Lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Malmö framför samma principiella invändningar mot grunden för beräkning av det odontologiska utbildningsbehovet som anförts av lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm. Kollegiet finner det vidare, med hänsyn till antalet i utlandet utbildade tandläkare, tveksamt om den av P-gruppen föreslagna utbyggnaden bör komma till stånd. Kollegiet ställer sig mycket tveksamt till möjligheten och lämpligheten att utöka den årliga intagningen vid tandläkarhögskolan i Malmö till 125 studerande. Högskolan är konstruerad för 80 nybörjare per år och har ansträngts starkt för att ta emot 100. Ytterligare ökning är icke möjlig utan mycket ingripande ombyggnader och tillbyggnader samt avsevärda dubbleringar av befattningshavare även på högsta nivå. Vidare skulle då förutsättas att medicinska fakulteten i Lund kunde öka intagningen för prekliniska studier. En ytterligare ökning av antalet odontologie studerande torde därför enligt kollegiets mening böra fördelas på högskolorna i Stockholm och Göteborg.

Universitetskanslern anför:

Med hänsyn till att den föreslagna spridningen av kapacitetsökningen för tandläkarutbildningen förefaller kräva betydande investeringar för ett jämförelsevis litet tillskott av platser vill jag förorda en koncentrering av utbyggnaden till en eller högst två högskolor. Det av lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm framförda förslaget synes mig böra beaktas vid den fortsatta planeringen.

Under förutsättning att en löpande effektiv prognosverksamhet sker beträffande tandläkarbehovet finner jag mig böra tillstyrka att principbeslut nu fattas om en viss ökning av den odontologiska utbildningen

Expertgruppen för odontologisk utbildning i Göteborg framhåller, att en ökning av det årliga studerandeintaget i Göteborg utöver planerade 100 bör ske redan från och med läsåret 1965/66 men därvid begränsas till 20 i stället för av

P-gruppen föreslagna 25 från och med läsåret 1968/69. Expertgruppen redovisar lokalbehovet för ifrågavarande utbyggnad enligt följande sammanställning.

	Nuvarande lokalprogram	Ökning	Summa
Teknologiinstitutionen	105 E	13 E	118 E
Barnkliniken	97 E	10 E	107 E
Tandsjukvårdscentralen			
Cariologi-protetik Parodontologi-Bettanalys	172 E	24 E	196 E
Röntgenavdelning Endodontiavdelning Operationsavdelning Undervisning och forskning Mottagningsavdelning	375 E	20 E	395 E
Summa	749 E	67 E	816 E
Procent	91,8	8,2	100,0

För utbildning årligen av 100 tandläkare erfordras 7,5 E, av 120 tandläkare 6,8 E per tandläkare. För en 20-procentig utökning av utbildningskapaciteten fordras endast 8-procentig utökning av byggnadskomplexet, om den verkställes nu. I sammanställningen ingår ej beräkning av ökade utrymmen för personalrum, omklädningsrum, studentlokaler, verkstäder, centralförråd o. dyl.

Expertgruppen redovisar med anledning av P-gruppens resonemang rörande införandet av ett mindre personal- och utrustningskrävande system i huvudsak följande synpunkter.

Arbetsgruppen för umeåinstitutets utbyggnad till tandläkarhögskola genomförde en åtgärd i denna riktning genom att i sin studieplan av den 27 april 1962, godtagen av universitetskanslern, nedskära den obligatoriska tjänstgöringstiden i de vad avser personal- och investeringskostnader hårdast belastande utbildningsområdena, teknologi och tandsjukvårdsutövning, för teknologin med 23 % av tiden (215 dagar till 165 dagar) och för kliniken från 396 dagar till 337 dagar eller med omkring 15 %. Det synes icke vara görligt att ytterligare sänka den tekniska utbildningstiden i de stora och kostsamma övningslaboratorierna. Däremot torde en sänkning utöver de 15 procenten av kliniktjänstgöringen böra allvarligt övervägas, ej minst därför att tandsjukvårdskostnaderna för staten i för hög grad belasta tandläkarhögskolorna. Detta framgår bl. a. av en tabellarisk översikt — utförd av expertgruppen på anmodan av departementet — vilken utvisar att av de i expertgruppens lokalprogram upptagna modulerna på 15 m² till ett totalt antal av 749 E, 423 E hänföra sig till tandsjukvårdens olika kliniker, utgörande 56 %, medan 236,5 E upptaga undervisningslokaler, 32 %, och endast 89,5 E eller 12 % forskningslokaler. Av byggnadskomplexets för utbildningsändamål avsedda lokaler, tillsammans 11 235 m², fördelas ej mindre än 6 345 m² på klinikerna med deras för varje arbetsplats dyrbara utrustning och personalstab.

Vid bedömning av denna fråga är det av vikt att bemärka, att den av arbetsgruppen för utbyggnad av umeåinstitutet till högskola verkställda ovannämnda nedskärningen av tiden för teknisk utbildning och träning samt för klinisk tandsjukvårdsutövning orsakades av den genomgripande reform, som består i praktikantlaboratoriets övertagande av allt väsentligt tandtekniskt laboratoriearbete åt tandsjukvårdsutövande kandidater. Nedskärningen av tiden för tandteknisk träning är en reell minskning, medan nedskärningen av tiden för tandsjukvårdsutövningen är skenbar; densamma innebär ingalunda någon minskning, snarare en ökning av tidigare härför disponibel tid. Den i 1947 års studieplan beräknade kliniska tjänstgöringstiden för envar kandidat omfattade nämligen även tiden för den tandtekniska laboratorieträningen vid kandidaternas utförande och färdigställande i alla detaljer av de tandtekniska protetiska arbetena inom protetik och cariologi. Då tiden för protetikens laboratorieverksamhet kan beräknas ligga vid 35 % och för cariologins vid 20 %, blir nedskärningen med omkring 20 % av kliniktiden totalt för funktionsenheten cariologi-protetik för ringa, även med beaktande av kvarstående tid för behövligt laboratoriemässigt planeringsarbete inom protetiken. Talet om en kvalitetsförsämring genom den nya studieplanens sänkning av klinisk tjänstgöringstid är oberättigat, sänkningen måste automatiskt följa av praktikantlaboratoriets inrättande. Den sammanlagda utbildningstiden i de i tandläkarstudierna ingående kliniska läroområdena sänktes endast med 14 dagar (458—444) eller 3 %. Den i följd av praktikantlaboratoriets verksamhet icke behövliga tiden ersattes sålunda närmast helt av tid för kvalificerad högskoleutbildning i proseminarieövningar, seminarier, journal- och litteraturstudier, undersökningsmetodik och terapiplanering.

I detta samband bör även påpekas, att bestämmelsen i 1947 års studieplan om minskning av den totala studietiden från 10 till 9 terminer för toppskiktet av kliniskt kunniga kandidater hittills endast tillämpats vid THS, medan man vid THM icke tillämpat densamma. Vid THS har den icke medfört den av 1947 års studieplan avsedda effekten, emedan den begränsade tjänstgöringstiden inneburit allt för pressande arbete för 9-terminersgruppernas kandidater. Om en bestämmelse förslagsvis fastslog, att fordringarna skulle tillrättaläggas i syfte att omkring 25 % av kandidaterna kunde färdigställa sina tandsjukvårdsuppgifter för examen inom ramen av 9 terminers utbildning, skulle en avsevärd minskning av den totala kliniska tjänstgöringstiden därav följa. Därmed kunde vinnas att investerings-, personal- och materielkostnader för klinikerna tillfullo utnyttjades så att ett större antal kandidater kunde utbildas utan ökade statliga utgifter för tandsjukvården.

I detta samband fäster expertgruppen uppmärksamheten på effekten av högskolans successivt skeende uppbyggnad under ettvart av åren 1966/67, 1967/68, 1968/69 och 1969/70. För var och en av de 8 terminerna ökas antalet studerande på laboratorier och kliniker med 50 kandidater. Här gives alltså en möjlighet att utbilda ett antal kandidater i en extragrupp under förutsättning att denna tidigare erhållit preklinisk utbildning. En utredning i sådant syfte borde omedelbart verkställas.

Medicinalstyrelsen, som tillstyrker P-gruppens förslag om fortsatt utbyggnad av tandläkarutbildningen, anför i huvudsak följande.

I flera avseenden föreligger vid en ökad intagning av studerande vid tandläkarhögskolorna liknande problem som vid en ökning av läkarutbildningen. Bl. a. förefinnes risk för att kvaliteten på utbildningen sänkes. Därtill kommer

speciella svårigheter, som har stor betydelse inom detta arbetsfält. Tandläkarens utbildning är helt specifik och han kan icke utnyttjas för annan verksamhet än tandvårdande. Tandvårdens framtid ter sig dessutom oviss; tandläkarnas arbetsfält är begränsat och i hög grad beroende av förändringar i tandvårdskonsumtionen. Så skulle t. ex. en utvidgad profylaktisk verksamhet kunna tänkas få betydande verkningar. De i promemorian anförda reservationerna vill styrelsen starkt understryka. Den prognos om tandläkarbehovet varpå P-gruppen grundat sina beräkningar är enligt styrelsens mening redan föråldrad.

Styrelsen tillstyrker en ökning av intaget vid tandläkarhögskolorna med hänsyn till den föreliggande bristen på tandläkare men anser att, innan en sådan företages, en förnyad behovsprognos bör föreligga, och att studieplanerna översES ur effektivitetssynpunkt. Styrelsen vill i detta sammanhang föreslå, att en samtidig prövning företages, huruvida vissa folktandvårdspolikliniker icke skulle kunna utnyttjas för en avlastning av högskolorna beträffande viss praktisk träning och utbildning av de studerande.

Svenska landstingsförbundet anser, att den av P-gruppen föreslagna ökningen av utbildningskapaciteten för tandläkarutbildning måste betecknas som ett minimum samt att ytterligare åtgärder sannolikt kommer att bli nödvändiga.

Svårigheterna att utbygga tandläkarhögskolan i Stockholm med hänsyn till nuvarande lokalförhållanden framhålles av Svenska tandläkaresällskapet och SFS.

Tandläkaresällskapet anför i huvudsak följande.

Tandläkaresällskapet finner det egendomligt, att en utvidgning föreslagits med 25 studerande årligen i Malmö och Göteborg, medan motsvarande siffra satts till 40 vid den notoriskt trångbodda och föråldrade stockholmshögskolan. Sällskapet finner här anledning att erinra om tandläkarorganisationernas tidigare framförda tanke på en temporär dubblering av stockholmshögskolan genom en välbehövlig nybyggnad jämsides med fortsatt utbildning under en övergångstid inom den gamla högskolans lokaler. En sådan lösning skulle på en gång fylla behovet av en odontologisk upprustning i Stockholm, möjliggöra en ökad total intagning av tandläkarstuderande, eliminera behovet av en svårgenomförd utvidgning av examinationen i Malmö och ge den önskvärda flexibiliteten i planeringen, eftersom den gamla stockholmshögskolan kan nedläggas eller omvandlas till en välbehövlig station för forskning och specialutbildning, om eller när behovet av tandläkare fyllts. Härigenom skulle således på ett smidigt sätt och utan risk för felinvesteringar möjlighet till tandläkarutbildning skapas för ett ökat antal studenter.

SFS yttrar:

Enligt SFS:s uppfattning kan en ökad intagning under nuvarande förhållande omöjligen ske vid tandläkarhögskolan i Stockholm. De sedan länge hårt belastade lokaliteterna i Stockholm omöjliggör detta. En utökning av den kvällsundervisning, som sedan länge förekommit på det prekliniska stadiet, vill SFS icke tillstyrka. SFS ser som enda möjlighet till ett genomförande av arbetsgruppens förslag, att projekterandet och uppförandet av en ny större tandläkarhögskola i Stockholm snarast igångsättes.

Farmaceutisk utbildning

Beträffande farmaceutiska institutets framtida utbildningskapacitet anför *styrelsen för farmaceutiska institutet* under åberopande av lärarkollegiet i huvudsak följande.

Bristen på farmaceutiskt utbildad personal är för närvarande mycket uttalad. Även bristen på receptarier är markant. Styrelsen vill därför som sin uppfattning framhålla att den sedan år 1958 ökade intagningen av studerande vid farmaceutiska institutet icke kommer att vara tillräcklig för att fylla det ökade behovet av farmaceutiskt utbildad personal på arbetsmarknaden. Med hänsyn till osäkerheten i nuvarande prognoser beträffande det framtida behovet av farmaceutiskt och annan akademiskt utbildad personal rekommenderar lärarkollegiet i likhet med P-gruppen en förbättrad och kontinuerlig prognosverksamhet varigenom man på ett bättre sätt än hittills skulle kunna reglera utbildningskapaciteten efter arbetsmarknadens behov.

Farmaceututbildningskommittén presenterar i sitt yttrande huvuddragen i kommitténs ställningstagande till den framtida farmaceututbildningens organisation och utbildningskapacitet och anför i huvudsak följande.

I fråga om den kvalificerade farmaceututbildningen är i viss mån redan den nuvarande apotekarutbildningen vid farmaceutiska institutet en form av blandad naturvetenskaplig och medicinsk utbildning. Den vilar sålunda på en bred kemisk bas med biologisk inriktning. Undervisningen i kemi på apotekarlinjen torde minst vara ekvivalent med nuvarande utbildning för tre betyg i kemi vid naturvetenskaplig fakultet. Vidare ingår i utbildningen omfattande undervisning i ämnen av biologisk och medicinsk karaktär. Exempel härpå är grenar av mikrobiologien samt farmakologi och toxikologi. Vid ett realiserande av ett program till moderniserad farmaceutisk utbildning, som farmaceututbildningskommittén avser framlägga, kommer den kvalificerade farmaceututbildningens karaktär av blandad medicinsk och naturvetenskaplig utbildning att ytterligare förstärkas. Moment i den föreslagna nya utbildningen, som tänkes få ökat utrymme, faller inom ämnen sådana som organisk kemi, biokemi, mikrobiologi, farmakologi och toxikologi. Samtidigt föreslås undervisningen i sådana traditionellt farmaceutiska ämnen såsom botanik och farmakognosi liksom den praktiska apotekstjänstgöringen betydligt minska i omfattning. Kommittén räknar vidare med att de studerande inom ramen för en föreslagen apotekarlinje skall erhålla möjligheter till ytterligare differentiering av utbildningen åt medicinskt eller naturvetenskapligt håll, därigenom att i utbildningen föreslås ingå en termin specialstudier i valfritt examensämne.

Utöver de differentieringsmöjligheter, som sålunda föreslås tillkomma inom den egentliga apotekarutbildningen, räknar farmaceututbildningskommittén med att ytterligare alternativ till breddning och fördjupning av utbildningen åt framför allt medicinskt håll skall föreligga. Detta skall kunna ske dels genom en forskarutbildning med inriktning på licentiatexamen och eventuellt doktorsgrad, som även skall kunna innefatta studier vid medicinsk eller naturvetenskaplig fakultet, dels ock genom en särskild medicinsk påbyggnadskurs efter en farmaceutisk grundutbildning.

Studietiden inom den föreslagna modifierade farmaceutiska utbildningen beräknas uppgå till fyra år. Utbildningen på en föreslagen apotekarlinje föreslås avslutas med en examen, farmacie magisterexamen, som även skall kunna ge

legitimation som apotekare. Samma tid skulle även den blandade farmaceutiska och medicinska utbildningen omfatta, varav fem terminer som farmaceutisk grundutbildning (avslutad med farmacie kandidatexamen) och tre terminer som medicinsk påbyggnadsutbildning.

Farmaceututbildningskommittén räknar med att intaget elever till den farmaceutiska grundutbildningen skall ske enhetligt, oavsett den senare fördelning av elever på olika linjer som sålunda kommer att äga rum. Denna senare fördelning måste bli beroende av elevernas fria val. Härigenom kommer deras egna intressen och önskemål att kunna göra sig gällande och det kan därvid förutsättas att marknadssituationen på olika aktuella områden i viss mån kommer att inverka på valet.

Ett realiserande av den angivna differentierade utbildningsorganisationen skulle i hög grad befrämjas genom en nära samverkan mellan farmaceutiska institutet och ett medicinskt lärosäte. Med hänsyn härtill avser kommittén föreslå, att den farmaceutiska forsknings- och utbildningsorganisationen samordnas med en motsvarande medicinsk organisation. I avvägningen mellan de olika möjligheter som därvid föreligger, har kommittén preliminärt stannat för en anslutning av det nuvarande farmaceutiska institutet till den medicinska undervisnings- och forskningsorganisationen i Uppsala, varigenom fördelen också skulle kunna erhållas av nära samverkan med övriga naturvetenskapliga discipliner.

Mot bakgrunden av en diskussion av utbildningsbehovet räknar farmaceututbildningskommittén med att de nya lokaler, som måste tillkomma för den farmaceutiska undervisningen och forskningen, tills vidare dimensioneras för ett studerandeantal, motsvarande ett årligt intag av 120 studerande. I övrigt räknar kommittén med att den nya utbildningen, som kommittén ämnar föreslå, i framtiden kan komma att mötas av en starkt stigande efterfrågan på utbildningsplatser, varför det enligt kommittén kan bli aktuellt med en väsentlig ökning av studerandeantalet.

Slutligen berör farmaceututbildningskommittén receptarieutbildningen och yttrar i anslutning härtill följande.

I fråga om utformningen av receptarieutbildningen har farmaceututbildningskommittén ännu inte tagit definitiv ställning. Det står emellertid klart för kommittén att studerande, som genomgått denna utbildning, i framtiden liksom hittills i huvudsak torde vara hänvisade till skilda befattningar inom läkemedelsområdet d. v. s. inom apotek och läkemedelsindustri. Med hänsyn härtill finns det fortfarande skäl att principiellt betrakta receptarieutbildningen som en spärrad utbildningslinje som till sin karaktär närmast motsvarar vissa former av annan post-gymnasialutbildning.

Ekonomutbildning

Ett flertal remissinstanser framhåller vikten av, att en utbyggnad av ekonomutbildningen snabbt kommer till stånd. Några remissinstanser förordar en kraftigare utbyggnad än den P-gruppen föreslagit.

Lärarkollegiet vid handelshögskolan i Göteborg framhåller i sitt remissyttrande att varje ökning utöver nuvarande intagning om 200 kräver omfattande utbyggnad av lokaler och lärarorganisation vid högskolan. Marginalkostnaden för ytterligare 75 nybörjare om året skulle därigenom bli orimligt hög. Vidare skulle årskursernas storlek bli olämplig för det nuvarande lokalbeståndet. Då samtidigt ett stort behov av civilekonomer föreligger föreslår lärarkollegiet en utökning av antalet nybörjarplatser i Göteborg till 400 i stället för 275. Härigenom uppkommande lokalproblem förutsätts kunna lösas genom tillbyggnad, och bästa möjliga samverkan skulle därvid kunna uppnås mellan tillbyggda och redan befintliga undervisningslokaler.

Vid planeringen av tillbyggnaden bör även beaktas i vad mån närbesläktade undervisningsinstitutioners lokalproblem samtidigt skulle kunna lösas. En samordning med universitetet, lämpligen genom att dess företagsekonomiska institution inryms i handelshögskolans lokaler, och med journalistinstitutet, vilket ävenledes skulle kunna lokalmässigt sammanföras med handelshögskolan, kunde enligt lärarkollegiets mening innebära stora fördelar.

Lärarkollegiet påpekar, att en fördubbling av intagningen vid handelshögskolan ej skulle kräva fördubbling av topptjänsterna, vilket vore av stor betydelse med hänsyn till rekryteringsvårigheterna i de ekonomiska ämnena.

Ekonomiska fakulteten vid universitetet i Lund, som finner det angeläget att tillgodose bristområden genom ökad utbildningskapacitet, framhåller att fakulteten på grund av uppgiften att meddela undervisning för filosofie och juris studerande har större svårigheter än handelshögskolorna i Göteborg och Stockholm att möta en ökning av utbildningskapaciteten. Den av P-gruppen föreslagna utbyggnaden av fakulteten skulle kräva en betydande upprustning av lärarsidan, vilket bl. a. med hänsyn till den mycket begränsade rekryteringen av licentiater och doktorer erbjuder stora svårigheter. Fakulteten hänvisar till att en »ekonomifiering» av samhällsvetarutbildningen kommer att ställa ytterligare krav på lärarresurserna i ekonomiska ämnen. Avslutningsvis rekommenderar fakulteten att nya lärosäten med bl. a. ekonomisk utbildning upprättas.

Universitetskanslern yttrar:

Jag vill betona vikten av att en kraftig utbyggnad av den ekonomiska utbildningen snabbt kommer till stånd. Det av lärarkollegiet vid handelshögskolan i Göteborg framförda förslaget om fördubblad intagning vid högskolan synes mig vara ett ytterst intressant och värdefullt uppslag, som förtjänar att omgående bli föremål för närmare utredning och detaljplanering.

Icke minst med hänsyn till svårigheterna att öka civilekonomutbildningen i Lund, där undervisningen i företagsekonomi och nationalekonomi för studerande inom filosofisk och juridisk fakultet kan väntas öka kraftigt i omfattning, vore en ytterligare ökning av utbildningskapaciteten vid handelshögskolan i Göteborg mycket önskvärd.

Icke blott i Lund utan även i Stockholm kan de filosofiska och juridiska fakulteternas behov av undervisning i ekonomiska ämnen förväntas medföra vissa

problem beträffande en utbyggnad av civilekonomutbildningen. Det är därför enligt min mening motiverat att redan nu fatta principbeslut om upprättande av en ny handelshögskola eller ekonomisk fakultet samt att omgående påbörja planeringen därav.

Skånes handelskammare anser, att vissa svårigheter föreligger för en utbyggnad av den ekonomiska fakulteten i Lund. Handelskammaren anför bl. a. följande.

Vad angår civilekonomutbildningen delar Handelskammaren för sin del uppfattningen, att trots den ökning av intagningen av studenter vid handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg och vid den ekonomiska fakulteten vid Lunds universitet, som de senaste åren skett och som kommer att inom en nära framtid medföra en icke oväsentlig ökning av antalet årligen utexaminerade civilekonomer, arbetsmarknaden har behov av ett ytterligare ökat antal befattningshavare med motsvarande utbildning. Handelskammaren vill alltså icke ifrågasätta riktigheten av de uppgjorda prognoserna på denna punkt, även om de framstår som osäkra. Men icke desto mindre måste Handelskammaren i denna del i varje fall för den ekonomiska fakultetens i Lund vidkommande allvarligen tillråda, att en paus införes i utvidgningsprogrammet; planerna på en ökning av antalet nyintagna från 200 till 275 redan fr. o. m. läsåret 1965/1966 torde näppeligen kunna realiseras vid avsedd tidpunkt. Fakulteten befinner sig nämligen i ett känsligt uppbyggnadsskede och en ökad intagning av antalet studenter kan inte ske utan en motsvarande ökning av antalet av akademiska lärare framför allt professorer. Därvid är också att beakta, att fakultetens professorer i det centrala ämnet företagsekonomi jämväl tagas i anspråk för undervisning och examination av de studerande inom de juridiska och humanistiska fakulteterna och sålunda icke såsom sina kolleger i Stockholm och Göteborg kan odelat ägna sig åt den egna fakulteten. Den bristande tillgången på kvalificerade lärare i ekonomiska ämnen såväl i företagsekonomi som i nationalekonomi torde nämligen i denna del för flera år framåt utgöra ett absolut hinder för en ökad intagning. Svårigheter har mött redan att besätta de nuvarande professurerna med kompetenta krafter. Att skaffa sådana för erforderliga nya professurer torde ligga utom möjligheternas gräns. En allmän brist på professorskompetenta sökande i ämnena nationalekonomi och företagsekonomi torde komma att göra sig gällande flera år framåt. Även tillgången till kvalificerade lärare under professorsplanet är otillräcklig. Handelskammaren menar fördenskull att den planerade ökningen av intagningen vid den ekonomiska fakulteten i Lund bör tillsvidare ställas på framtiden i avvaktan på att bristen på lärare blir hävd. Ett ytterligare skäl till en avvaktande hållning är att fakulteten bör få andrum för att verkställa sin successiva uppbyggnad och finna sin form.

Handelskammaren i Gefle anser det lämpligt att universitetet i Uppsala tillföres en civilekonomutbildningslinje och anför i detta sammanhang bl. a. följande.

Universitetet i Stockholm skulle härigenom i första hand kunna avlastas och en ökning av antalet civilekonomer kunna åstadkommas. Handelskammaren, som företräder industrin inom Gävleborgs län, Dalarna och Uppland, anser vidare, att det vore naturligt och berättigat om en sådan utbildningslinje lades till Uppsala, eftersom detta industriområde rekryterar en stor del av de ny-

utexaminerade civilekonomerna. En dylik lösning skulle även befrämja kontakten mellan universitet och näringsliv inom distriktet samt stimulera den ekonomiska och samhällsvetenskapliga forskningen och därmed även förmånligt påverka tillgången på akademiska lärare inom detta ämnesområde.

SACO framhåller bl. a. följande.

SACO anser, att handelshögskolornas utbildningskapacitet snarast bör utbyggas utöver vad som anges i utbyggnadsalternativet. Skälet att det saknas lärare i ett ämne, företagsekonomi, kan icke på detta enda utbildningsområde vara tillräckligt för att fördröja en ur andra synpunkter ytterst önskvärd utbyggnad. Tanken att begränsa handelshögskolornas utbyggnad på grund av bristen på lärare i företagsekonomi ter sig desto mer egendomlig, som det samtidigt förutsättes, att företagsekonomin skall ges en starkare ställning inom den samhällsvetenskapliga utbildningen och att tillströmningen till denna utbildning alltjämt skall vara fri. Olika värderingar av behovet av yrkesutbildning hos å ena sidan fackhögskolestuderande och å andra sidan universitetsstuderande torde ligga bakom denna olikartade behandling av de båda utbildningsvägarna. På civilekonomsidan anses en utvidgning först böra ske, när garantier skapats för en bibehållen kvalitet i utbildningen. Till samhällsvetarutbildningen är tillströmningen fri och de studerande anses där få nöja sig med de undervisningsresurser som står till förfogande, vare sig dessa räcker till eller ej. SACO måste givetvis kräva, att samma värderingar skall ligga till grund vid utbyggnaden av den samhällsvetenskapliga och den högre merkantila utbildningen. Systemet för intagningskontroll bör vara detsamma för båda utbildningslinjerna. SACO föreslår, att möjligheten att rekrytera lärare i företagsekonomi från utlandet undersöks för att täcka den akuta bristen. SACO vill slutligen ånyo erinra om sitt tidigare framlagda förslag till en integrerad merkantil och samhällsvetenskaplig utbildning.

SFS anför:

Som framhållits i bl. a. statistikbilagan kommer behovet av personer med ekonomisk utbildning att vara stort under en lång tid framöver. Den utbyggnad av denna utbildning som måste komma till stånd bör enligt SFS:s mening i första hand koncentreras till att gälla rekrytering av akademiska lärare i de ämnen som det här blir fråga om. SFS har vad denna fråga beträffar i en särskild skrivelse till Kungl. Maj:t och direktionen för handelshögskolan i Stockholm föreslagit, att rekryteringen icke begränsas enbart till vårt eget land utan att man även bör undersöka det lärartillskott som skulle kunna erhållas från andra nordiska och från anglo-sachsiska länder.

Med en större tillgång på lärare i ekonomiska ämnen torde möjlighet finnas att meddela civilekonomutbildning även inom universitetens ram och därvid utnyttja bl. a. de filosofiska fakulteternas lärarresurser. Ifråga om en samordning av ekonomisk och samhällsvetenskaplig utbildning bör, som SFS framhöll i en skrivelse den 22 april 1959 till 1955 års universitetsutredning, »det första steget vara, att man avlägsnar de administrativa svårigheterna för en student som önskar kombinera ämnen i en samhällsvetenskaplig examen med studier vid handelshögskola». I samband med en översyn av de totala utbildningsresurserna i ekonomiska ämnen bör en utredning företagas rörande de olika slag av ekonomutbildning som för närvarande meddelas.

Utbildning vid jordbrukets högskolor

Remissinstanserna har i princip ej haft något att erinra mot P-gruppens förslag om en 25-procentig ökning av intagningskapaciteten vid jordbrukets högskolor.

Styrelsen för veterinärhögskolan framhåller bl. a. följande under åberopande av lärarkollegiets vid högskolan yttrande.

Skäl synes tala för att inom en snar framtid öka antalet studerande vid veterinärhögskolan. Det synes ändamålsenligt, att även fortsättningsvis låta det ankomma på högskolestyrelsen att »när så prövas erforderligt till Kungl. Maj:t inkomma med förslag beträffande det antal studerande som varje läsår må intagas vid högskolan», (4 § p. 10 i Kungl. Maj:ts stadgar för veterinärhögskolan). Härigenom torde relationen mellan efterfrågan och tillgång på veterinär arbetskraft effektivt kunna kontrolleras.

Lärarkollegiet vill här icke underlåta att beröra frågan om möjligheten av att vid veterinärhögskolan även bedriva viss undervisning av studerande från andra fakulteter. Genom ett sådant interfakultetiskt samarbete skulle veterinärhögskolan, med utnyttjande av sin fulla kapacitet och under förutsättning av att erforderliga lärare ställes till förfogande, på ett aktivt sätt kunna bidraga till att inom vissa ämnesområden utbilda humanmedicinare, tandläkare, mikrobiologer, biokemister etc. Som exempel på dylika ämnesområden kan nämnas histologi, allmän och medicinsk kemi, fysiologi, farmakologi, allmän patologi, mikrobiologi, klinisk kemi, radiobiologi och födoämneshygien. Härigenom skulle veterinärhögskolan aktivt kunna bidraga till att lösa problemen rörande den ökade tillströmningen av studenter till vissa utbildningslinjer.

Veterinärhögskoleutredningen anför bl. a. följande.

Utredningen anser sig för veterinärhögskolans del kunna ansluta sig till uttalandet i departementspromemorian, att vad gäller högskolorna tillhörande jordbruksdepartementet det från många synpunkter synes lämpligt att öka intagningskapaciteten under 1960-talet. Även vid dessa högskolor gäller att resurserna, särskilt på byggnadsområdet lägger vissa hinder i vägen för en större ökning. Huruvida departementspromemorians uttalande om en »måttlig ökning» är tillfredsställande torde närmast få avgöras just av de befintliga resurserna på byggnadsområdet. Enligt den till departementspromemorian fogade bilagan har antalet nybörjarplatser vid fackhögskolorna antagits öka med 25 procent läsåren 1966/67—1970/71 (5 procent per läsår av antalet nybörjarplatser 1965/66). Mot rimligheten i detta antagande synes ej vara något att invända.

I betänkandet SOU 1962: 55 har i fråga om examinationen vid fakulteter och högskolor läsåren 1961/62—1974/75 beträffande veterinärhögskolan (s. 125 och 126) med utgångspunkt från nuvarande examination bl. a. antagits, att 90 % av antalet nybörjare avlägger examen under sjunde läsåret. Utredningen vill i anslutning härtill omnämna att utredningen avser att framlägga förslag till omläggning av studieplanen för veterinärhögskolan, syftande till att genom koncentration och rationalisering av undervisningen nedbringa bruttostudietiden med 1 till 1,5 år från nuvarande tid av mellan 7 och 8 år. Vinner utredningens förslag bifall exempelvis från och med läsåret 1965/66 kommer examinationen från och med läsåret 1970/71 att påverkas i motsvarande mån.

Veterinärstyrelsen finner arbetsmarknadsläget för veterinärer för närvarande och för den närmaste framtiden peka i den riktningen, att elevintagningen inte bör understiga nuvarande nivå och, därest användningen av svensk veterinär arbetskraft bl. a. utomlands utvidgas, försiktigt utökas för att tillgodose dessa behov.

Styrelsen för skogshögskolan anför bl. a. följande under åberopande av yttrande från högskolans lärarkollegium.

Vid skogshögskolan kan avläggas civiljägmästarexamen och skogsvetenskaplig licentiatexamen. Den förra examen erfordras som grund för den senare, vilken i sin tur utgör grund för erhållande av skoglig doktorsgrad.

Så länge nuvarande bestämmelser för nämnda examina gäller, har skogshögskolan knappast några möjligheter att medverka till att ett ökat antal studenter slussas in i näringslivet. Civiljägmästarexamen avlägges för närvarande årligen av cirka 36 studerande. Denna utbildning är till väsentlig del klart anpassad för förvaltartjänst eller chefstjänst inom vårt skogsbruk.

Inför kravet att ge fler studenter högre utbildning inom olika områden synes man emellertid med hänsyn till skogsbrukets betydelse i vårt land och mångsidiga anknytning till andra verksamhetsområden böra överväga att till någon institution vid de olika universitets- och högskolecentra knyta ett examensämne innebärande en grundläggande tämligen brett upplagd skoglig utbildning, som i kombination med övriga studier vid universitet eller annan fackhögskola skulle berättiga till fortsatta studier vid skogshögskolan för avläggande av skogsvetenskaplig licentiatexamen. Skogshögskolan omfattar för närvarande 15 institutioner, varför sålunda förefinnes en icke oväsentlig möjlighet att mottaga studerande på licentiatplanet utöver det antal, som kan beräknas komma från civiljägmästareutbildningen.

Styrelsen framhåller vidare, att undervisningen på grundplanet (civiljägmästarutbildningen) är under utredning inom högskolan. Resultatet av denna utredning kan beräknas påverka omfattningen av elevantalet även på detta plan.

Domänstyrelsen är av den uppfattningen, att nuvarande spärr vid skogshögskolan bör bibehållas eller eventuellt sänkas.

Skogsstyrelsen anser det nödvändigt att avvakta resultatet dels av pågående prognosarbete inom arbetsmarknadsstyrelsen, dels av ovan nämnda utredningsverksamhet inom skogshögskolan innan ställning kan tagas till förändring av antalet studerande vid högskolan.

Styrelsen för lantbrukshögskolan anför under åberopande av yttrande från högskolans lärarkollegium bl. a. följande.

Antalet inträdessökande till lantbrukshögskolan har efter omorganisationen varit 2—3 gånger större än antalet tillgängliga platser.

Genom att högskolan för närvarande genomgår en till stor del genomförd upprustning borde en ökad intagning vid lantbrukshögskolan kunna ske med jämförelsevis begränsade merkostnader. Det måste dock beaktas, att högskolans byggnadsfrågor eftersatts under en lång följd av år. Därigenom har en situation

uppkommit, där lokalsvårigheter för enstaka institutioner på ett avgörande sätt begränsar hela högskolans utbildningskapacitet. Det bör t. ex. framhållas att lantbrukskemin fått dras med provisorier sedan högskolans tillkomst och att bristfälliga undervisningslaboratorier redan vid nuvarande intagning ger upphov till stora svårigheter.

Lantbruksstyrelsen finner en viss utbyggnad av jordbrukets högskolor motiverad. Styrelsen finner P-gruppens rekommendationer grundade på mycket försiktiga bedömanden.

c. Fria fakulteter

Spärrfrågan

Det övervägande antalet remissinstanser avvisar liksom P-gruppen tanken på att spärra tillträdet till de fria fakulteterna.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Göteborg och *humanistiska fakulteten vid universitetet i Stockholm* har emellertid i sina remissyttranden förordat att någon form av spärrad intagning vid de humanistiska fakulteterna överväges.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Göteborg anser inadekvat sysselsättning för akademiker med humanistisk utbildning vara slöseri med såväl utbildningsresurser som enskilda medel. Samtidigt som konsistoriet principiellt är emot spärrar anser det dock att en viss kvalitet på undervisningen måste hållas och att planering för en viss bestämd intagning vore mer lätthanterligt än fritt tillträde. Med hänsyn icke minst till de filosofiska fakulteternas varierande funktioner — bl. a. att tillhandahålla undervisning för komplettander och allmänbildningssökande, vilka kan tillgodoses på annat sätt än genom den nuvarande humanistiska utbildningen — finner konsistoriet att tanken på reglerad intagning av studerande till de fria fakulteterna ej bör avvisas. En dylik reglering borde avse ej enbart lärarutbildning utan all utbildning inom fakulteten. Konsistoriet anser, att urval skulle kunna göras t. ex. genom en propedeutisk kurs samt att hela frågan bör bli föremål för utredning.

Humanistiska fakulteten vid universitetet i Stockholm finner ej de i P-gruppens promemoria anförda argumenten mot spärrar övertygande. I praktiken råder, menar fakulteten, valfrihet endast för de studerande som har betygspoäng nog för att komma in vid spärrade fackhögskolor. Fördelarna med en dylik begränsad valfrihet måste vägas mot nackdelarna med en så hastig expansion av humanistiska fakulteterna som förväntas enligt P-gruppens promemoria. Fakulteten finner det angeläget att överväga en liberal kvalitativ sovring av de studerande vid de fria fakulteterna.

Universitetskanslern anför:

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Göteborg samt humanistiska fakulteten vid universitetet i Stockholm har i sina remissyttranden

förordat att någon form av spärrad intagning vid de humanistiska fakulteterna övervägs. Jag finner mig icke kunna godta den argumentering för införande av spärrar som framförts. De svårigheter beträffande undervisningsplanering, som är förknippade med fritt tillträde och varierande studielämplighet hos eleverna, är enligt min mening allvarliga och viktiga att söka komma till rätta med. Jag kan emellertid icke finna att en generell spärr utgör någon tillfredsställande lösning av dessa problem, i all synnerhet som det torde vara utomordentligt svårt att fixera den lämpliga intagningen för varje ämne. Snarare bör då i de snabbt expanderande ämnena, där planerings- och lärarrekryteringsproblemen är svårast, inrättande av ordinarie tjänster i snabb takt vara en lösning. I vad gäller problemet med de studerandes bristande studielämplighet synes en väl planerad undervisning med förhör och deltentamina vara en avsevärt bättre metod än spärrar för att skilja ut de elever som saknar förutsättningar för akademiska studier.

Statskontoret framhåller bl. a. följande.

Vad beträffar ökningen av antalet studenter vid de fria fakulteterna och då främst de humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga är det enligt statskontorets mening angeläget att snarast en noggrann inventering görs av arbetsmarknadens behov av arbetskraft av detta slag. Det kan inte anses rimligt att dessa båda fakulteter utöver sin lärarutbildning får karaktär av uppsamlingsplatser för studenter, som icke fått plats vid de spärrade utbildningslinjerna. Överskottsproblemen inom dessa fakulteter kan inte ges någon adekvat lösning genom olika förändringar i lärartätheten. Lärarbehovet syns i stället böra behandlas avskilt från fakulteternas övriga utbildning. I den följande diskussionen av den humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga utbildningen bortses från lärarutbildningen.

De humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteternas utbildningsadministration har enligt statskontorets mening sämre förutsättningar att rationaliseras än den vid de spärrade utbildningslinjerna. En avgörande faktor härvidlag syns vara avsaknaden av bestämda utbildningsmål inom dessa fakulteter. Med bestämda utbildningsmål och ett bestämt förlopp för undervisningen ökar möjligheterna att avpassa de olika kurserna till varandra såväl tids- som innehållsmässigt. En undersökning gjord av handelshögskolan i Göteborg visade, att till och med små tillrättalägganden i nämnda avseenden ledde till en betydande höjning av studietakten och studieresultaten.

Det framstår som angeläget att man även för de humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna undersöker möjligheterna att vid sidan av de fria studierna fastlägga särskilda utbildningslinjer (ämneskombinationer). Härigenom kan också uppnås ett ökat ansvar hos de enskilda institutionerna för att studenterna effektivare och snabbare förs fram till examen. Särskilda utbildningslinjer av den föreslagna typen bör kunna bestå av ämnen tillhöriga olika fakulteter. Bland annat bör sålunda möjligheterna att i annan examen än juridisk medta ett eller flera ämnen inom den juridisk fakulteten vidgas. Av värde skulle vara, om till sådana särskilda utbildningslinjer kunde knytas utbildningsråd av avdelningsrådens karaktär.

Gymnasieutredningen yttrar bl. a. följande.

Gymnasieutredningen finner det sannolikt, att formerna för studiernas organisation inom de fria fakulteterna måste ändras i riktning mot en fastare uppbyggnad. Ett första steg i denna riktning måste snarast tas genom införande av

tillfredsställande registreringssystem. En sådan åtgärd enbart är emellertid otillräcklig. Nästa steg synes böra bli någon form av fasta studiegångar. Fördelarna härmed är många. Studierna blir mera målinriktade, vilket för flertalet studenter betyder ökad effektivitet. Den enskilde individens studier kan lättare följas och härigenom blir möjligheterna att ingripa hjälpande och stödjande väsentligt större. Hur fasta studiegångarna bör utformas får givetvis prövas från fall till fall.

Ingeniörsvetenskapsakademien intar en avvaktande inställning till frågan om införandet av spärr vid de fria fakulteterna och anför i huvudsak följande.

Man har att beakta den i promemorian redovisade mycket stora examinationen som är att förvänta vid gymnasierna. Det torde vara realistiskt att antaga att en stor del av dessa elever har relativt klena förutsättningar för universitetsstudier. Tidigare utredningar har visat, att studenter med låga studentbetyg når otillfredsställande resultat vid sina studier (hög avbrottsprocent, lång studietid för tentamina). Det är därför icke oberättigat att ställa frågan om vårt lands universitetsundervisning är avpassad för de minst studielämpade av den stora mängd elever som kommer att genomgå gymnasierna. Varken ur samhällets eller ur den enskildes synpunkt är det önskvärt att ett stort antal ungdomar med otillfredsställande förutsättningar studerar vid universiteten. För denna grupp bör andra former för vidareutbildning stå till förfogande. Det bör vidare observeras att, när man av principiella skäl avvisar tanken på spärrar, förbises att redan kravet på studentexamen innebär en spärr. Det betyder alltså icke något i princip nytt om man begär att den som skall bedriva universitetsstudier inom en ämnesgrupp visat sådan fallenhet och intresse för de ämnen han önskar studera, att detta tagit sig åtminstone något uttryck i det avgångsbetyg han erhållit från gymnasiet.

I promemorian uttalas, att kostnaderna (för lärare och lokaler) genomgående är väsentligt lägre vid de fria fakulteterna och att därför en minskning av studentantalet vid dessa skulle ge ett mindre antal nya utbildningsplatser vid de spärrade utbildningslinjerna än det antal platser som skulle undandras de studiesökande. Denna jämförelse är givetvis riktig, men konsekvenserna därav får icke dras hur långt som helst. Såsom utvecklingen tenderar att gå riskerar vi att genom tillströmningen till de fria fakulteterna hamna i ett läge som är oekonomiskt för samhället, ytterst besvärande för undervisningen inom berörda fakulteter och som också måste komma att öva inflytande på resurserna för de spärrade utbildningslinjerna. Det synes därför akademien orealistiskt att helt avföra frågan om inträdesspärr från diskussionen, även om sådan icke är aktuell för ögonblicket.

Lärarutbildningssakkunniga tar i sitt yttrande upp frågan om en reglerad eller styrd intagning vid de fria fakulteterna för utbildning av ämneslärare. De sakkunniga anför i huvudsak följande.

För närvarande råder brist på lärare inom högstadiet, realskolor och gymnasier. Att denna brist för vissa humanistiska ämnen kommer att försvinna inom några få år, kan med ledning av senast gjorda ämneslärarprognos anses sannolikt. För de naturvetenskapliga ämnena kommer bristen däremot att med all sannolikhet bestå under hela 1960-talet. Spärrade utbildningslinjer för lärare i naturvetenskapliga ämnen kan därför ej anses motiverade utifrån den traditionella meningen, att spärrad linje uppstår, när tillgången på sökande är större än

antalet utbildningsplatser. Beträffande lärare i sådana humanistiska ämnen, för vilka överskott emotses, kunde däremot en spärr vara tänkbar. Men av samma skäl, som P-gruppen anför, anser de sakkunniga en sådan ej motiverad. Däremot kan i en annan mening än den nyss nämnda en reglerad eller styrd intagning tänkas för utbildning av lärare. En sådan reglerad intagning måste i så fall avse en utbildningsform, som har en entydig målsättning, och kan tänkas avse endast vissa skolstadier. De sakkunniga är emellertid för närvarande ej beredda att i detta sammanhang närmare beskriva en sådan tänkbar utbildningsgång men vill framhålla, att, bortsett från andra synpunkter, en sådan reglerad studiegång i och för sig skulle underlätta beräkningarna av behovet av lärare. Det bör dock betonas, att ett sådant självändamål ej bör vara bestämmande för ett ställningstagande.

Skolöverstyrelsen anser att s. k. styrda studiegångar visserligen bör prövas för sådana studerande som önskar bli lärare men framhåller vidare följande.

Dessa s. k. styrda studiegångar torde inte utan vidare behöva hopkopplas med reglerad intagning. I själva verket kan ifrågasättas om man inte seriöst borde undersöka möjligheterna att avlägsna de spärrar som finns vid vissa utbildningsanstalter och arbeta med fri intagning såsom sker i vissa andra länder. Som ett led i det fortsatta planeringsarbetet bör ingå att undersöka utbildningsanordningarna i dessa länder.

Stockholms stadskollegium anför under åberopande av yttrande från stadens skoldirektion i huvudsak följande.

Av en nyligen för skoldirektionen redovisad promemoria över lärarsituationen i Stockholm framgår, att andelen icke behöriga lärare är 3 % på lågstadiet, 15 % på mellanstadiet och 36—38 % på högstadiet och i realskolan. I absoluta tal utgör bristen 32, 162 respektive 646 lärare.

Det som är särskilt anmärkningsvärt är den stora bristen på akademiskt utbildade lärare. Dessa studerar ju nästan undantagslöst vid de fria fakulteterna, där spärrar i egentlig bemärkelse icke förekommer. Vidare är bristen på sådana lärare inget nytt fenomen, även om den kan sägas ha förvärrats år från år. Trots att det sålunda under många år varit bekant att brist föreligger — vilket ju bör ha kommit till de studerandes kännedom — och trots att utbildningen ej är spärrad eller styrd, har det alltså icke gått att få fram tillräckligt antal lärare. Skulle man framdeles komma att begränsa antalet blivande lärare genom spärrar för utbildningen, är det av yttersta vikt att prognosmetodiken är så väl utvecklad, att lärarbristen ej permanentas för all framtid.

Överståthållarämbetet delar de av Stockholm stads skoldirektion framförda synpunkterna på en eventuell reglerad intagning till särskilda lärarutbildningslinjer vid universiteten.

Liksom överståthållarämbetet anser *länsstyrelserna i Uppsala län, Västmanlands län* och *Örebro län,* att spärrar vid de fria fakulteterna icke bör införas.

Länsstyrelsen i Uppsala län anför i huvudsak följande.

I promemorian göres uttalandet, att spärralternativet såsom metod att åstadkomma en balanserad expansion av det högre utbildningsväsendet för närvarande bör avföras ur debatten. Länsstyrelsen, som i sitt utlåtande över univer-

sitetsutredningens betänkande »Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle» hävdat, att individen borde ha frihet att välja utbildning och att därför förefintliga spärrar borde slopas därest kravet på balans på den akademiska arbetsmarknaden ändock kunde tillgodoses, delar obetingat denna uppfattning. Friheten att välja utbildningslinje och den sysselsättning utbildningen siktar till innefattar visserligen ett visst risktagande såväl ur den enskilde individens som samhällets synpunkt, men med en effektiv yrkesvägledning såväl i högstadier som gymnasier kan några betänkligheter mot en sådan självbestämmanderätt knappast resas.

Svenska arbetsgivareföreningen med instämmande av *Handelns arbetsgivareorganisation* och *Sveriges verkstadsförening* anför i huvudsak följande beträffande bl. a. en eventuell reglerad tillströmning till skilda lärarutbildningslinjer vid universiteten.

Att enbart med hänvisning till trängseln inom de spärrade utbildningslinjerna förorda fri tillströmning till den hittills fria sektorn kan förefalla vara en föga helhjärtad anslutning till valfriheten. Viktigare är emellertid att P-gruppen icke heller inom den angivna ramen låter sina konkreta ställningstaganden helt bestämmas av önskemålet om valfrihet. Vissa tecken tyder på att nu pågående utredningsarbeten kan komma att resultera i någon form av reglerad tillströmning till skilda lärarutbildningslinjer vid universiteten. P-gruppen konstaterar detta utan att finna anledning till avståndstagande från spärrar inom detta område. Eftersom lärarbanan hittills tagit hand om större delen av de examinerade från de fria fakulteterna, skulle spärrar på detta område på ett avgörande sätt minska den fria sektorn. Under sådana omständigheter torde riskerna för överproduktion och felaktiga investeringar relativt sett öka inom den kvarstående, tämligen begränsade fria sektorn. Det bör vidare uppmärksammas, att P-gruppen endast föreslår en ringa kapacitetsutbyggnad av en del spärrade utbildningslinjer samt att motiveringen därvid är arbetsmarknadens beräknade behov. Icke heller antyds att spärrarna på längre sikt kan tagas bort på de åsyftade linjerna.

Valfriheten bör enligt föreningens mening på ett mera konsekvent sätt läggas till grund för planeringen av hela det högre utbildningsväsendet. Planeringen bör inriktas på att snarast möjligt skapa full valfrihet för de studerande att inom ramen för uppställda kvalifikations- och meritkrav välja mellan skilda akademiska utbildningsvägar. Den fulla valfriheten skulle enligt föreningens mening erbjuda mycket betydande fördelar icke bara för den enskilde utan även för samhället. Framför allt skulle bättre förutsättningar skapas för en smidigare anpassning mellan å ena sidan antalet studerande inom skilda utbildningslinjer och å andra sidan arbetsmarknadens behov. Det bör också vara till gagn för näringslivet och samhället att inom stora sektorer undvika en bristsituation som kan medföra en monopolliknande ställning för vissa personalkategorier. Föreningen är medveten om att vissa felinvesteringar för individ och samhälle icke kan undvikas om man överlåter åt konsumenterna — de studerande — att genom sitt fria val bli avgörande för kapaciteten vid skilda utbildningslinjer. Men i det stora hela torde felinvesteringarna bli av betydligt mindre omfattning än under ett system, som innebär att tillströmningen till den ena halvan av utbildningsväsendet är helt fri, medan tillströmningen till den andra regleras i detaljer med hänsyn till bl. a. osäkra arbetsmarknadsmässiga bedömningar, tillfälliga statsfinansiella skäl och i en del fall personalgruppers inflytande.

Det bör också uppmärksammas att även en mycket betydande utbyggnad av de spärrade linjerna icke inom överskådlig framtid torde medföra överskott på akademisk arbetskraft. Ändå har hänsyn därvid icke tagits till att man på det internationella området kan förutsätta en kraftigt stegrad efterfrågan på just arbetskraft med högre teknisk, merkantil och medicinsk utbildning. Om mot all förmodan utbildningen av t. ex. civilingenjörer ökar i sådan omfattning, att utbudet inom landet skulle komma att överstiga det beräknade behovet, skulle följden likväl endast bli vissa förskjutningar i befattningsnivå på teknikerområdet. I detta sammanhang bör än en gång understrykas, att den fulla valfriheten i fråga om det högre utbildningsväsendet enligt föreningens mening erbjuder de bästa förutsättningarna för att undvika och undanrödja balansrubbningar på akademikernas arbetsmarknad.

SR och *TCO* anser att inga spärrar bör ifrågakomma för tillträde till de fria fakulteterna.

TCO yttrar i huvudsak följande.

Vad angår de fria fakulteterna finner TCO på i huvudsak de av utredningen framförda skälen det icke lämpligt införa inträdesspärrar. Såväl i fråga om lärarutbildningen som annan akademisk utbildning gäller att den i högre grad än hittills måste motsvara olika utbildningsbehov, som finns på arbetsmarknaden. Den önskvärda nyorienteringen av de humanistiska studierna och humanisternas användbarhet i näringslivet motverkas av att utbildningen hittills främst inriktats på lärarområdet, dock utan att ge en för läraryrket avpassad lärarutbildning. Att dessa synpunkter ligger i linje med nu aktuella strävanden framgår av direktiven för 1960 års lärarutbildningssakkunniga, där dessa frågor beröres. Den framtida utvecklingen kan bl. a. beräknas innebära att lärarutbildningen, oavsett hur den förlägges, till skillnad mot nu alltid måste föregås av ett egentligt yrkesval.

SACO föreslår vissa åtgärder för en kontrollerad tillströmning till de fria fakulteterna och anför i huvudsak följande.

Oviljan mot att skapa ett system för att kontrollera tillströmningen till de fria fakulteterna torde till stor del vara en följd av, att man vill slå vakt om de värden som ligger i att kunna bedriva fria studier, åtminstone vid några fakulteter. Samtidigt kan det emellertid ej accepteras, att olika individers behov av att få bildning och vidareutbildning leder till en desorganisation av yrkesutbildningslinjerna vid de filosofiska fakulteterna, eller att en okontrollerad tillströmning åstadkommer en krisartad arbetsmarknadssituation. Med syfte att söka förena dessa mot varandra delvis stridande önskemål vill SACO här skissera ett alternativ för att organisera tillströmningen till utbildningslinjerna vid de fria fakulteterna. SACO anser, att detta alternativ närmare bör övervägas.

1. I huvudsaklig anslutning till vad idag gäller inrättas vid de filosofiska fakulteterna, utan att nuvarande ämnesindelning rubbas, olika yrkesutbildningslinjer. Som exempel på sådana utbildningslinjer kan nämnas lärarutbildning, psykologutbildning, meteorologutbildning, bibliotekarieutbildning, försäkringsmatematikerutbildning. Den som önskar erhålla undervisning och handledning eller deltaga i laborationer eller motsvarande i ämnen, som omfattas av de olika yrkesutbildningarna, skall vara skyldig att söka inträde vid aktuell utbildningslinje. I den mån lärarresurser och institutionslokaler ej finns tillgängliga i erfor-

derlig omfattning, skall begränsningar i intagningen kunna göras. Även en ur arbetsmarknadssynpunkt för hög tillströmning bör kunna dämpas genom en intagningskontroll.

2. Utan hinder av att intagningen till vissa utbildningslinjer och ämnen måste kontrolleras, skall var och en som äger tillträde till högre studier få studera vilket ämne han vill. Universitetens skyldighet skall dock, vid brist på utbildningsresurser kunna begränsas till att lämna studievägledning samt att genomföra kunskapskontroll genom tentamen och examination. Undervisning skall sålunda ges till alla inskrivna i mån av resurser, men endast de som yrkesutbildar sig skall garanteras undervisning i erforderlig omfattning.

Flera skäl kan anföras för att pröva ett sådant system.

1. Utbildningen vid universiteten kan ges en fastare yrkesinriktning och en önskvärd integration av studiegången i olika ämnen underlättas.

2. De studerande som önskar en yrkesutbildning vid universiteten garanteras en viss kvalitet på utbildningen, oavsett tillströmningens storlek. Att kompletttander och personer som önskar vidareutbildning skall få ta i anspråk undervisningsresurser till förfång för dem som behöver en god yrkesutbildning, är en ordning som icke i övrigt tillämpas någonstans inom den högre utbildningen. Det saknas skäl för att acceptera ett sådant system vid de filosofiska fakulteterna.

3. En kontroll av tillströmningen skapar möjlighet att organisera och planera undervisningen på ett sätt som nu icke är möjligt. Problemet beträffande förhandsanmälningar bortfaller, och det blir möjligt att meddela förordnanden på lärartjänster i god tid före tjänstgöringens början. SACO vill här i övrigt hänvisa till vad organisationen i skrivelse den 20 december 1962 till Chefen för ecklesiastikdepartementet anfört rörande tillsättningen av lärare vid de filosofiska fakulteterna.

4. En kontrollerad tillströmning till yrkesutbildningslinjerna vid de filosofiska fakulteterna skulle göra det möjligt att bättre än nu anpassa utbildningskapaciteten till arbetsmarknadens behov. Inom all yrkesutbildning måste en balans eftersträvas mellan utbud och efterfrågan. Varken för individen eller samhället kan det vara lyckligt, om på vissa delar av akademikernas arbetsmarknad sysselsättningssvårigheter uppkommer med åtföljande sociala problem.

Med anledning av det ytliga sätt som arbetsmarknadsproblematiken behandlats av P-gruppen vill SACO här särskilt betona, att förutsättningen för att en specialiserad yrkesutbildning vid universitet och högskolor skall te sig motiverad måste vara, att utbildningen på ett adekvat sätt kan utnyttjas. Friheten i sysselsättningsvalet kan icke åberopas för att staten på vissa snävt avgränsade områden skall avsätta resurser för att felutbilda akademiker. Om den akademiska utbildningen anpassas efter samhällets behov, måste detta för individen innebära större frihet i sysselsättningsvalet, än om utbildningskapaciteten är för liten på vissa områden och för stor på andra. En snedvridning av utbildningen i förhållande till samhällets behov medför, att många som siktar på spärrade högskolor på grund av platsbrist i stället får utbilda sig på andra områden. Redan härigenom inskränks friheten i sysselsättningsvalet. Överskottsakademiker från vissa fria fakulteter, som antingen blir arbetslösa eller får s. k. inadekvat sysselsättning, har icke fått välja önskat arbete.

Var och en bör fritt få studera vid de filosofiska fakulteterna. Samhället bör alltid, som nu är fallet för t. ex. studentprivatister, ställa resurser till förfogande för studievägledning och kunskapskontroll. Det saknas däremot skäl för att

staten just på detta enda område inom yrkesutbildningsväsendet automatiskt skall avsätta utbildningsresurser, utan att någon hänsyn tages till de behov som föreligger inom andra utbildningsområden och till situationen på arbetsmarknaden. Dagligen tar statsmakterna ställning till intagningen till yrkesutbildningslinjer av olika slag, det må gälla utbildning av hårfrisörskor, brandchefer, telereparatörer, folkskollärare, murare eller flygvärdinnor. Det har dock aldrig ifrågasatts, att tvära kastningar i ungdomarnas yrkesval på dessa områden skall få motivera en annan utbildningskapacitet än den som ur arbetsmarknadssynpunkt är försvarlig. Även när det gäller den akademiska yrkesutbildningen måste arbetsmarknadssynpunkten på motsvarande sätt vägas in.

SFS anför i huvudsak följande.

SFS måste för sin del se det som angeläget, att personer med högskoleutbildning beredes tillfälle till adekvat sysselsättning. Ett läge där personer med akademisk utbildning mot sin vilja tvingas till sysselsättningar för vilka deras teoretiska studier icke kan användas, kan icke anses önskvärd vare sig ur den enskildes eller samhällets synpunkt.

Utbildningen vid de humanistiska fakulteterna synes därför böra konstrueras så att varje utbildningsväg har ett mål på arbetsmarknaden som är så klart angivet som möjligt. En ur denna synpunkt önskvärd utveckling är att man som redan i viss mån skett upprättar särskilda utbildningsenheter inom de filosofiska fakulteternas ram. Exempel härpå är lärar- psykolog- journalist- sekreterare- och reklamutbildning. Därigenom skulle man lättare kunna uppnå balans mellan utbud och efterfrågan som ur allmänna synpunkter är önskvärd.

Om i en situation, där olika avlänkande åtgärder visat sig bli utan avsedd effekt, det framstår som nödvändigt att införa någon form av reglering för dessa ovannämnda utbildningsvägar, måste enligt SFS mening följande synpunkter beaktas.

En spärr som generellt omfattar de nu fria fakulteterna finner SFS som tidigare framhållits beklaglig. Med tanke på samhällets snabba expansion och möjligheten att nya yrkesområden kan öppnas synes en arbetskraftsreserv av humanister kunna ha sitt värde förutsatt att dessa personer väljer sitt studium i medvetande om hurudana deras utsikter på arbetsmarknaden är. Det kan även ses som ett led i den allmänna standardhöjningen att möjligheter till akademisk utbildning hålles öppna för alla personer med förutsättning härför. Mot denna bakgrund framstår det som angeläget, att även en icke klart yrkesinriktad akademisk utbildningsväg också i framtiden kommer att stå öppen.

Sveriges konservativa studentförbund (*SKSF*) anför bl. a. följande.

I spärrfrågan har SKSF sedan länge hävdat att studiernas frihet skall utgöra en av hörnstenarna inom den högre utbildningen. Självfallet kan en alltför kraftig tillströmning leda till en omprövning av denna ståndpunkt. Innan man definitivt tar ställning i denna fråga vill emellertid förbundet rekommendera att en utredning av de former under vilka undervisningen bedrives, sker. Den kursbundna undervisningen medförde visserligen till en början viss ökning av examinationsfrekvensen, men någon allsidig undersökning över i vad mån studietiderna har nedbringats har så vitt förbundet känner till inte gjorts. Det är i detta sammanhang väsentligt att internationella jämförelser av olika studiesystems effektivitet kommer till utförande.

Sveriges liberala studentförbund (*SLS*) uttalar:

Möjligheten att bedriva akademiska studier efter genomgånget gymnasium eller motsvarande skolform måste anses vara en synnerligen värdefull princip i ett samhälle som syftar till medborgarnas materiella och andliga välfärd. Tvärtemot dem som anser att denstora anhopningen av studerande vid de fria fakulteterna är olycklig, ser SLS det som något värdefullt att allt fler människor omfattas av en bildningsambition. Traditionellt har studentexamen betraktats som slutmålet för den högre allmänbildningen, studier därefter har betraktats som yrkesutbildning. Enligt SLS åsikt bör denna uppfattning överges. Studier vid universitet kan betraktas som en form av konsumtion — och en konsumtion som måste anses värdefull och som samhället genom olika insatser måste understödja. SLS finner det icke förenligt med denna uppfattning att som utredningen tala om inadekvat sysselsättning. Studier vid exempelvis humanistisk fakultet behöver i sig icke implicera någon bestämd form av yrkesverksamhet. Detta innebär dock inte att dessa studier enbart behöver betraktas som en angenäm form av konsumtion. Högre studier innebär också träning i förmågan till självständigt och kritiskt tänkande vilket är en obestridlig tillgång för alla former av yrkesverksamhet.

Konsekvenserna av detta resonemang blir, enligt SLS uppfattning, att den traditionella bilden av akademikernas arbetsmarknad spränges. Men, en sådan utveckling fordrar också en reformering av de fria fakulteterna, som måste kunna tillgodose dels de speciella kraven för dem som till del bedriver sina studier utan bestämt utbildningsmål, dels för dem som syftar till akademiska yrken i mera traditionell bemärkelse; lärare, forskare etc. Detta nödvändiggör ett smidigt betygssystem och ett flexibelt examanssystem. Åtskilliga finner redan nu den lägsta akademiska examen alltför omfattande — den innebär i praktiken oftast en fyraårig studietid och ställer därför stora krav på ekonomiska uppoffringar, som sedan icke, med den arbetsmarknadsutveckling som ovan skisserats, kan kompenseras genom höga löner. Man bör därför inrätta en lägre examenstyp, med en tvåårig reell studietid, som kan tjäna som slutexamen för dem som efter denna tid vill gå direkt ut på arbetsmarknaden eller kombinera sina filosofiska studier med annan, yrkesinriktad utbildning. Genom en sådan examenstyp skulle man också skapa förutsättningarna för den blandade akademiska utbildning (samhällsvetenskaplig-teknisk, medicinsk-samhällsvetenskaplig etc.) som arbetsmarknaden efterlyser. I denna examen bör ingå tre olika ämnen. Med det nuvarande betygssystemet skulle ett sådant arrangemang bli svårt att genomföra. En reformering av betygssystemet som möjliggör en rikare differentiering av utbildningsvägar på olika nivåer bör sålunda genomföras; förutsättningarna att ersätta det nuvarande systemet med ett s. k. credit-system av anglo-sachsisk modell bör utredas.

Även *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* (*SSSF*) anser, att spärrar vid de fria fakulteterna eventuellt kan bli nödvändiga i framtiden. Förbundet anför i huvudsak följande.

Rätten att fritt välja studieriktning är naturligtvis mycket väsentlig men det måste dock betonas att den verksamhet som på det högre utbildningsväsendets område bedrivs i samhällets regi främst måste ses som en investeringsprocess som företas för att uppnå bestämda syften av samma art som gäller för all civil samhällelig verksamhet och först i andra hand som en individens konsumtion som företas enbart för att ge personlig tillfredsställelse. Detta innebär att det

inte är orimligt att tänka sig ett läge där individens mål måste vika för samhällets egna, och detta också därför att en sådan situation mycket väl kan innebära svårigheter för individen som inte rimligtvis kan beskrivas som »inadekvat sysselsättning». — Vad beträffar det ekonomiska argumentet vill SSSF framhålla att man inte kan jämföra olika utbildningsalternativ enbart genom att se till deras kostnader. På något sätt måste man också försöka uppskatta de intäkter som härrör från olika alternativ, och genom att ställa intäkter och kostnader mot varandra sedan välja mellan olika utbildningslinjers fortsatta utbyggnad. Det är visserligen så att de flesta spärrade utbildningslinjer förorsakar större kostnader än de fria fakulteterna, men det är också uppenbart att de samhälleliga intäkterna är större för sådana kategorier som civilingeniörer, ekonomer, läkare etc. Arbetsmarknadens livliga efterfrågan är just ett indicium på detta.

I promemorian lanseras beteckningen »inadekvat sysselsättning». Detta nya begrepps värde synes något tvivelaktigt. Det är ju nämligen så att det i den fulla sysselsättningens ekonomi som varit vår under efterkrigstiden inte varit någon svårighet att finna ett arbete även för den, som tillbringat flera år med att skaffa sig kunskaper, som för arbetsgivaren inte har något direkt värde. Denna konjunkturtyp kan dock inte uppfattas som något alldeles givet även om efterkrigstiden har gett oss en ensidig erfarenhet av överefterfrågan på arbetskraft. Dessutom innebär även »inadekvat sysselsättning» slöseri med knappa resurser, eftersom det på andra områden fortfarande föreligger en bristsituation, och det därför vore en vinst ur samhällets synpunkt om en stor del av humanisterna utbildades till just sådana kategorier som det nu råder brist på. Begreppet »inadekvat sysselsättning» bör därför inte vara ett argument i diskussionen om selektionen bland studenterna till olika utbildningar och om dimensioneringen av dessa utbildningsalternativ. Man bör åtminstone inte i nuvarande situation föra diskussionen om »humanistspärrar» ur debatten, även om SSSF inte är beredd att förorda några direkta ytterligare åtgärder.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (*SSU*) anser, att spärrar vid de fria fakulteterna inte på något positivt sätt kan lösa ungdomens utbildningsfråga. Förbundet anför:

Genom införande av spärr skulle man självfallet kunna minska övergångsfrekvensen till akademiska studier till vad t. ex. universitetsutredningen rekommenderade. Det vore emellertid ett självbedrägeri, om man därmed ansåg sig ha löst utbildningsproblematiken. Resultatet skulle endast bli att en mängd ungdomar skulle förvägras rätten att genomgå någon postgymnasial utbildning.

SSU vill vidare framhålla, att en spärr, baserad på studentbetyg, kommer att vara socialt korrelerad. En av de viktigaste målsättningarna för samhällets utbildningspolitik har varit att undanröja geografiska, ekonomiska och sociala hinder för högre utbildning. Denna målsättning synes nu, vad beträffar övergången från gymnasium till postgymnasial utbildning, vara uppfylld. Då betygen i gymnasiet fortfarande i viss utsträckning är socialt korrelerade, skulle det medföra en hårdare spärr gentemot t. ex. studerande från arbetarhem.

Samhällsvetenskaplig och annan humanistisk utbildning

Genomgående betonas i remissvaren, särskilt av universitetsmyndigheterna, att en förutsättning för att spärrar vid de fria fakulteterna skall kunna undvikas är tillräckliga lärar- och lokalresurser.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Uppsala framhåller nödvändigheten av att bygga ut lokaler och förstärka lärarorganisationen, icke minst på professors- och laboratorsplanet. Enligt konsistoriets mening är detta bl. a. en förutsättning för att en effektiv högstadieundervisning skall kunna komma till stånd.

Humanistiska fakulteten vid universitetet i Lund finner prognosen bygga på många osäkra antaganden. Tillströmningen till de humanistiska fakulteterna anses kunna — på grund av ökad studentexamensfrekvens och övergångsfrekvens till akademiska studier — komma att bli än större än som beräknats. Fakulteten framhåller, att planeringsarbetet för de humanistiska fakulteterna bör bedrivas med långt större energi än som förutsätts i P-gruppens promemoria.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Stockholm framhåller, att den av P-gruppen beräknade fördelningen av studerande inom humanistisk fakultet på utbildningsorter icke kan anses vara realistisk såvitt angår Stockholm. Studenternas val av studieort tenderar att öka Stockholms universitet ytterligare. Konsistoriet påpekar, att redan Frescatikommittén räknar med 9 000 studerande inom humanistisk fakultet i Stockholm 1970, d. v. s. ca 1 000 mer än P-gruppen.

Universitetskanslern yttrar bl. a. följande.

Jag vill bestämt framhålla betydelsen av att en omfattande ökning av utbildningsresurserna inom det humanistiska ämnesområdet snabbt kommer till stånd. Särskilt inom de samhällsvetenskapliga ämnena kan en utomordentligt starkt ökad tillströmning förväntas, och det är med hänsyn till arbetsmarknadsläget synnerligen angeläget att tillgodose detta utbildningsbehov.

Såsom flera av remissinstanserna framhållit krävs en betydande förstärkning av de humanistiska fakulteternas resurser — som redan i flera avseenden är bristfälliga — för att möta den väntade snabba ökningen av elevantalet. Icke minst gäller detta högstadieundervisningens resurser, eftersom en snabb produktion av licentiater och doktorer är en nödvändig förutsättning för att kunna meddela akademisk lågstadieundervisning i ökad omfattning. I likhet med humanistiska fakulteten vid universitetet i Lund finner jag att ett effektivt planeringsarbete för de humanistiska fakulteterna bör bedrivas.

Statens humanistiska forskningsråd framhåller bl. a. följande.

Det är möjligt, att en viss överproduktion av humanistiskt utbildad arbetskraft kommer att kunna påvisas i en närmare eller avlägsnare framtid. Under betonande av det osäkra i alla framtidsprognoser rörande förhållanden, som kommer att bestämmas av ett flertal oberäkneliga faktorer, vill rådet framhålla, att behovet av humanistisk forskning i varje fall ej göres mindre av en eventuell dylik överproduktion. Såväl utbildningens samhällsnytta som forskningens fruktbara utveckling äventyras av brist på vetenskapligt aktiva, fasta befattningshavare, något som i hög grad motiverar en upprustning av de humanistiska fakulteterna i här berörda avseende.

Statens råd för samhällsforskning anför bl. a. följande.

Beträffande utbildningen av »samhällstekniker» har värderingen varit positiv, vilket alltså innebär att man förutsätter respektive rekommenderar en kraftigt ökad utbildning inom detta område. När man värderar en viss utbildning, beror det rimlikt på att utbildningen förväntas ge värdefulla kunskaper och färdigheter. Utbildningens förmåga härvidlag är emellertid väsentligen avhängig av forskningen inom vederbörande område. Om statsmakterna bestämmer sig för att främja en viss utbildning, synes alltså själva beslutet härom primärt böra inriktas på forskningsresurserna inom området. Finns det värdefulla forskningsresultat, blir kunskaper och färdigheter också efterfrågade. Ifråga om medicinsk, teknisk och naturvetenskaplig forskning är dessa sammanhang uppenbara. När det gäller den samhällsvetenskapliga forskningen har den i stort sett behandlats som humanistisk forskning i övrigt, d. v. s. det är framförallt undervisningsorganisationen som under senare år förstärkts, medan forskningsstödet kommit i efterhand. Vill man åstadkomma några egentliga resultat på det samhällsvetenskapliga området måste alltså den avgörande impulsen sättas in på forskningssidan; utbildningsintresset förstärkes som en följd därav.

Rådet finner det i högsta grad angeläget, att stödet till den samhällsvetenskapliga forskningen stärkes. Då det råder stor brist på kvalificerade forskare vid de samhällsvetenskapliga institutionerna, synes detta stöd lämpligast kunna komma till stånd genom att förstärka de samhällsvetenskapliga ämnenas personalorganisation. Det gäller i första hand att inrätta fasta tjänster, som kan locka kompetenta forskare, vilka genom att bedriva kvalificerad forskning i sin tur kan utbilda lämpliga personer för samhällets och forskningens behov.

Kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna yttrar bl. a. följande.

Utslagsgivande för den framtida tillströmningen till universiteten kommer att bli den organisatoriska form man ger gymnasierna, samt den attraktionsförmåga som den s. k. studentkarriären kan utveckla. Allt tyder emellertid på att personer med huvudsaklig humanistisk utbildning kommer att öka på ett mycket markant sätt.

I dagens dynamiska samhälle finns det all anledning att antaga, att utvecklingen ständigt ställer nya utbildningskrav och att det således öppnas nya utbildningsvägar. Inom det nuvarande examenssystemet finns det stora möjligheter att genom nya kombinationer möta dessa krav. Som exempel kan nämnas, att det väl med säkerhet kommer att föreligga ett växande behov av folk med kunskaper i språk av typen ryska, spanska, arabiska, japanska och kinesiska, kombinerad med kunskaper i samhällsvetenskapliga ämnen. Svårigheten tycks för närvarande vara att locka in ungdomar på dessa till synes osäkra utbildningsvägar. Kommittén för nya utbildningsvägar har emellertid för avsikt att närmare analysera det problemkomplexet. Det torde dock knappast vara troligt, att dessa nya utbildningsvägar kan leda till sysselsättning för alla som söker sig till de filosofiska fakulteterna. För kommittén för nya utbildningsvägar framstår därför en ökad kapacitet av de nu spärrade utbildningsvägarna samt en utbyggnad av studentkarriärens utbildningsmöjligheter såsom ofrånkomlig.

SACO understryker i sitt yttrande vikten av, att arbetet inom kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna snarast fullföljes, och att

kommittén ges resurser att överse yrkesutbildningen inom de naturvetenskapliga och humanistiska områdena.

SFS yttrar:

Tanken på differentierad humanistutbildning aktualiserades i slutet av 1950-talet, då man började skönja en överproduktion av humanister. Den kommitté (KNUFF) som tillsattes 1960 för att närmare utreda dessa frågor kan icke sägas ha lyckats i den utsträckning man hoppats. Det framstår för SFS som önskvärt, att arbetet på detta område intensifieras, och att den inaktivitet brytes som under det senaste året karaktäriserat kommittén. För att snabbt kunna skapa de differentierade utbildningar, varav behov kan föreligga, är det angeläget, att kommitténs resurser ökas och att som avsetts arbetet bedrives inom särskilda delegationer, vilka får ett relativt stort antal experter till sin disposition. Enligt SFS:s uppfattning är det nödvändigt, att det fortsatta arbetet på dessa frågor angripes — som SFS framhöll i sitt remissvar över kommitténs förslag angående akademisk sekreterar-, högre journalist- och reklamutbildning — »från efterfrågesidan, och att tillskapande av nya utbildningsvägar således måste baseras på arbetsmarknadens behov av akademiker» ...

Ifråga om de utbildningar som här aktualiseras anser SFS, att frågan om psykologutbildningens framtida utformning, för vilken särskild utredningsman är tillsatt, snarast bör lösas. Därefter torde man kunna skapa andra utbildningsvägar, vilka mer eller mindre tangerar psykologutbildningen. Som exempel härpå kan nämnas kuratorer av olika slag, personaladministratörer samt yrkes- och studievägledare. SFS anser vidare, att den reklamutbildning KNUFF föreslog bör inrättas. Frågan om u-ländernas behov av kvalificerad arbetskraft bör dessutom uppmärksammas.

I samband med att här berörda frågor utredes anser SFS det motiverat, att uppmärksamhet ägnas också frågan om ett nytt betygs- och examenssystem för de filosofiska fakulteterna.

Ett flertal remissinstanser har tillstyrkt P-gruppens förslag att göra samhällsvetarutbildningen mer företagsekonomiskt inriktad.

SACO yttrar:

SACO vill för sin del tillstyrka en utveckling i denna riktning, då det torde finnas en rad arbetsuppgifter där en kombination mellan kanske främst nationalekonomi och statistik samt företagsekonomi äger företräde framför annan utbildning. Med den starka efterfrågan som i dag finns och som kommer att finnas på samhällsvetare, synes det dock också angeläget att överväga hur en samhällsvetareutbildning inriktad på verksamhet inom olika specialfunktioner skall utformas. Behov föreligger utan tvekan av en integrering mellan de olika samhällsvetenskapliga ämnena, så att utbildningen blir mer klart yrkesinriktad.

Matematisk-naturvetenskaplig utbildning

P-gruppens förslag till utbyggnad av den matematisk-naturvetenskapliga utbildningskapaciteten behandlas positivt i remissyttrandena. Liksom i fråga om utbyggnaden av den humanistiska utbildningen förutsättes dock att erforderliga personella och materiella resurser ställs till förfogande.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Uppsala finner det initiativ till fortsatt utbyggnad som P-gruppens promemoria utgör vara värdefullt och böra utan dröjsmål fullföljas med handling. Fakulteten finner emellertid den prognos som presenterats vara behäftad med stor osäkerhet, bl. a. på grund av att lärarutbildningsfrågorna ännu ej avgjorts. Vidare framhålls, att en snabb upprustning av högstadieundervisningens resurser är nödvändig för att det för den akademiska undervisningens behov erforderliga antalet lärare skall erhållas.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Lund konstaterar i sitt remissyttrande, att den beräknade ökningen av studerandeantalet vid universitetet förutsätter en kraftig förstärkning av personella och materiella resurser, särskilt för utbildning av licentiater och doktorer för den akademiska undervisningens och gymnasieundervisningens behov. Ett allvarligt hinder för universitetets expansion i Lund är byggnadsfrågorna. Byggnadsmarknaden i Lund är redan ansträngd bl. a. på grund av utbyggnaden av *den tekniska högskolan och lasarettet.*

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Lund finner det orealistiskt att tro, att en ökning med 1 500 studerande i naturvetenskapliga ämnen skulle till väsentlig del kunna förläggas till Umeå samt ett nytt universitet. Man efterlyser därför ett realistiskt program för utbyggnad av naturvetenskapliga experimentella institutioner. Bl. a. med hänsyn till det snabbt ökande lärarbehovet bör därvid även beaktas möjligheterna att öka intagningen ytterligare vid befintliga fakulteter. Naturvetenskaplig fakultet anses böra inrättas i Umeå och på ytterligare en plats.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Göteborg framhåller, att en radikal utvidgning av utbyggnadsprogrammet för de spärrade utbildningslinjerna måste göras, dels genom utbyggnad, dels genom inrättande av nya läroanstalter.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Stockholm anser, att grunden för dimensionering av högre utbildningsanstalter bör vara studenternas val av studieort. En realistisk bedömning av antalet studerande vid de olika universitetsorterna skulle ge vid handen att man för Stockholms universitets del måste räkna med betydligt flera studerande än som angivits i P-gruppens beräkning. För den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm borde enligt konsistoriets mening räknas med 15—20 procent fler närvarande studerande än det sammanlagda antalet vid motsvarande fakulteter i Uppsala och Umeå.

Universitetskanslern anför bl. a. följande.

Jag vill starkt understryka vikten av att en högst väsentlig ökning av utbildningskapaciteten i matematisk-naturvetenskapliga ämnen snabbt kommer till stånd.

Enligt min mening bör principbeslut nu fattas om inrättande av en ny mate-

matisk-naturvetenskaplig fakultet utöver Umeå, lämpligen förlagd till samma ort som en eventuell ny teknisk högskola.

För att möjliggöra en mycket snabb ökning av utbildningskapaciteten i naturvetenskapliga ämnen bör noga avvägas hur den föreslagna ökningen skall fördelas mellan befintliga och nya fakulteter.

De experimentella ämnena bör därvid betraktas på samma sätt som spärrade högskolor. En fördelning av det föreslagna antalet utbildningsplatser i fysik, kemi, botanik och zoologi jämte övriga för filosofisk ämbetsexamen erforderliga ämnen bör därför snarast ske mellan befintliga och nya lärosäten, och en planering av byggnader, utrustning, materiel m. m. komma till stånd. Därvid bör också behovet av laborationsutrymmen och laborationsutrustning för högstadiestuderande beaktas.

En positiv inställning till P-gruppens förslag att närma naturvetarna till teknikerna redovisas bl. a. av *universitetskanslern, gymnasieutredningen, Jernkontoret, Sveriges industriförbund* och *TCO*.

Universitetskanslern anför bl. a. följande.

Beträffande förslaget att genom ändring av kursplanerna närma naturvetarna till teknikerna föreligger enligt remissyttrandena stort intresse härför såväl i Uppsala som i Lund. Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Uppsala nämner civilingenjörsutbildningen i teknisk fysik samt specialisering åt bl. a. matematik och biologi och hänvisar till sitt förslag om att kombinera teknisk och naturvetenskaplig utbildning i filosofisk examen. Enligt min mening bör denna fråga snarast bli föremål för närmare utredning och förslag till nya studiekurser utarbetas.

Såvitt gäller att fullfölja och utveckla planerna på en blandad utbildning, exempelvis medicinsk-farmaceutisk, medicinsk-naturvetenskaplig och ekonomisk-teknisk utbildning har jag — liksom flera av remissinstanserna — den uppfattningen att de olika former av differentierad och/eller blandad utbildning som i olika sammanhang föreslagits eller skisserats bör systematiskt sammanställas och efter översyn och precisering snarast möjligt börja prövas försöksvis. Sannolikt kommer det att finnas goda möjligheter att vid det sjätte universitetet och i samband med utbyggnaden av befintliga lärosäten påbörja dylik utbildning.

Gymnasieutredningen yttrar:

Ur allmänna synpunkter är det önskvärt att gränserna mellan olika utbildningar utsuddas och att möjligheterna att friare kombinera ämnen från skilda utbildningslinjer ökas. I det längre perspektiv, som beskrives av prognoserna i statistikbilagan, torde sådana kombinationsmöjligheter bli mycket angelägna för att inte säga nödvändiga. Utredningen nöjer sig med att peka på förhållandet mellan naturvetare och tekniker. Dessa bör som tidigare nämnts kunna i viss utsträckning substituera varandra. Får emellertid naturvetarna tillfälle att komplettera sin utbildning med tekniska studier, blir substitueringsmöjligheterna betydande. En sådan teknifiering bör förverkligas efter olika linjer. Den verksamhet som startat i Uppsala med ingenjörsutbildning inom den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten är sålunda enligt gymnasieutredningens mening mycket värdefull. Ett samarbete mellan naturvetenskapliga fakulteter och fortsatt utbildning vid ett antal välutrustade tekniska gymnasier är också en väg som bör prövas.

TCO ser i teknifieringsförslaget — förutom en anpassning till aktuella arbetsmarknadssynpunkter — en naturlig strävan att modernisera utbildningen vid de filosofiska fakulteterna. Organisationen anför vidare:

TCO vill dock när det gäller naturvetarna utgå från att studieformerna blir mer praktiskt inriktade med fler tillämpningsämnen i fysik och mekanik samt att praktikkrav införes i examensbestämmelserna. Den nystartade utbildningen av civilingenjörer i Uppsala är ett positivt exempel på hur denna utbildningsfråga kan lösas.

Sveriges industriförbund uttalar, att en integration av här ifrågasatt slag är önskvärd i första hand med hänsyn till nutida krav på arbetskraften men även med hänsyn till möjligheten att inom universitet och högskolor mer rationellt utnyttja tillgängliga personella och materiella resurser.

Jernkontoret anser, att en teknifiering av naturvetarna även kan väntas få stor betydelse, när det gäller att befordra samarbetet mellan universitetens forskare och industriens tekniker samt då det gäller att avlägsna det initialmotstånd, som fortfarande synes föreligga hos universitetsutbildade ungdomar att taga anställning inom industrien.

En något tveksammare inställning till teknifieringsförslaget intas av *försvarets forskningsanstalt, SACO* samt *statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning.*

Försvarets forskningsanstalt anser att frågan om en integration av här ifrågasatt art bör behandlas med viss varsamhet samt anför i huvudsak följande.

Det är utan tvekan synnerligen önskvärt, att en överbryggning sker mellan universiteten och de tekniska högskolorna. Vid universiteten bör möjligheter öppnas för de studerande att välja en tekniskt orienterad utbildning. Samtidigt måste man dock värna om utbildningen i naturvetenskapens grunder och fundament. Det synes sålunda vara väsentligt att en inriktning av naturvetare åt det tekniska hållet göres med bibehållande av grundkaraktären i den naturvetenskapliga utbildningen. Det är den stabila grunden i denna, som bland annat ger möjligheter att på ett flexibelt sätt välja specialinriktning i ett senare skede. En teknisk inriktning vid universiteten bör i stort bygga på nuvarande grundutbildning och förläggas till slutet av utbildningen eller som speciell efterutbildning. Likaså bör undervisningen vid de tekniska högskolorna i första hand vara inriktad på meddelande av grundläggande kunskaper inom de olika studieområdena, medan specialutbildningen i stor utsträckning bör uppskjutas till tiden efter civilingenjörsexamen.

SACO framhåller, att behovet av en reformerad naturvetarutbildning med stark yrkesinriktning är mycket markant. Organisationen yttrar vidare:

I den mån en uppdelning kan ske på en lärarutbildning och utbildning för andra yrken, bör den senare utbildningen ges en än mer teknisk inriktning. Det är dock tveksamt, om man bör teknifiera naturvetarna alltför långt åt civilingenjörshållet. Eftersom detta kräver icke bara en ändring av kursplanerna utan framför allt en betydande ökning av lärar- och lokalresurser vid de natur-

vetenskapliga fakulteterna, kan dessa resurser i så fall lika gärna användas till en ökad civilingenjörsutbildning.

Statens naturvetenskapliga forskningsråd och *statens råd för atomforskning*, vilka anser, att ett närmande mellan forskning och utbildning vid universitetens matematisk-naturvetenskapliga fakulteter och vid de tekniska högskolorna torde vara lättast att genomföra på högstadiet, uttalar emellertid.

Råden måste resa betänkligheter mot en teknifiering av naturvetarna och naturvetenskaperna av den art som nämnes i promemorian. Man kan nämligen befara, att den skulle kunna leda till att utbildningen och forskningen inom naturvetenskapen styrdes bort från sitt egentliga — i sig själv synnerligen viktiga — verksamhetsfält till ett utnyttjande för en kortsiktslösning av tekniker-behovet.

Mot forskningsrådens förenämnda yttrande har ledamoten av statens råd för atomforskning, *professorn K. Siegbahn* anmält reservation och anför följande.

Det finns i dagens läge icke längre någon möjlighet att skilja ut den tekniska undervisningen och forskningen från de naturvetenskapliga ämnen som tidigare betraktats som »akademiska». Grundforskningen vid våra universitet i exempelvis fysik och kemi kräver numera djupgående insikter i tekniska frågor. Elektronik, halvledarteknik, mikrovågsteknik, instrument- och apparatteknik, automatik, elektroteknik, metallografi, materialproblem, fysikalisk och kemisk analysteknik, allt detta är ofta lika väsentligt för universitetsforskaren av idag som för forskaren vid tekniska högskolor. Även om en viss del av universitetsforskningen kan och bör vara »exklusiv» i den meningen att problemen kan väljas mera fritt och utan hänsyn till omedelbara praktiska resultat utan i stället till långsiktiga mål, kan inte ens denna forskning numera som regel bedrivas med någon utsikt till framgång utan grundliga tekniska insikter. Icke minst med hänsyn härtill är det nödvändigt att införa teknisk undervisning och forskning vid universitetsinstitutionerna. Härtill kommer att det stora antal studerande som efter några år lämnar universiteten för att träda ut i samhället som lärare, forskare eller andra yrkesmän, måste bibringas en utbildning som svarar mot samhällslivets faktiska funktioner.

Juridisk utbildning

Övervägande antalet remissinstanser, som berör denna fråga, anser, att en ny juridisk fakultet bör inrättas.

Juridiska fakulteten vid universitetet i Uppsala framför som sin mening, att en ny juridisk fakultet måste inrättas och, på grund av rekryteringssvårigheterna, planeras i god tid. Det vore vidare av stor vikt att standarden vid befintliga juridiska fakulteter ej eftersätts. Bl. a. vore det en angelägen åtgärd att inrätta precepturer vid sidan av professurerna i stora ämnen.

Juridiska fakulteten vid universitetet i Lund, som i likhet med uppsalafakulteten anser, att en ny fakultet måste inrättas, framhåller, att en ökning av elevantalet fordrar en kraftig förstärkning av lärartjänsterna, bl. a. för forskarutbildning, samt av anslag till gruppundervisning för förstaårsstuderande.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Göteborg betonar i sitt remissyttrande, att det i Göteborg finns behov av en juridisk fakultet.

Juridiska fakulteten vid universitetet i Stockholm framhåller, att de juridiska fakulteterna ej med nuvarande resurser kan meddela undervisning till ett starkt ökat elevantal. De invändningar, som av P-gruppen anförts mot en ny juridisk fakultet, är enligt fakultetens mening diskutabla.

Det större akademiska konsistoriet vid universitetet i Stockholm bedömer den beräknade jämna fördelningen av juris studerande mellan Uppsala, Lund och Stockholm såsom orealistisk, eftersom de bättre möjligheterna i Stockholm beträffande domstolar, ämbetsverk, organisationer, företag o. s. v. erfarenhetsmässigt medför ett ökat elevantal. Konsistoriet framhåller att antalet nybörjare vid juridiska fakulteten i Stockholm för närvarande är lika stort som i Uppsala och Lund tillsammans.

Universitetskanslern yttrar:

Jag vill till en början erinra om att Kungl. Maj:t genom beslut den 20 november 1962 till kanslersämbetet för beaktande överlämnat en av vissa praktiskt verksamma Göteborgs-jurister gjord framställning rörande inrättande av en juridisk fakultet i Göteborg ävensom över framställningen avgivna remissyttranden. Med hänsyn till vad som anförts i detta material och i de akademiska myndigheternas yttranden över P-gruppens promemoria finner jag det tveksamt om den förutsedda ökningen av antalet juris studerande från nuvarande drygt 2 000 till 6 000 år 1970 kan mötas utan att ytterligare en juridisk fakultet — då lämpligen i Göteborg — kommer till stånd. För Uppsala och Lund skulle fordras mer än en tredubbling av elevantalet och för Stockholm en fördubbling, om P-gruppens fördelning tas till utgångspunkt. Även om det måhända är realistiskt att räkna med en något annorlunda fördelning mellan universitetsorterna torde ändå påfrestningarna på de nuvarande fakulteterna komma att bli mycket stora. Ett betydande antal topptjänster kommer att bli nödvändiga oavsett om befintliga fakulteter byggs ut eller en ny upprättas, varför frågan om den juridiska forskarrekryteringen bör ägnas stor uppmärksamhet. Enligt min mening finns ett särskilt skäl att redan nu vid planeringen inrikta sig på en juridisk fakultet i Göteborg, nämligen lärarkollegiets vid handelshögskolan därstädes förslag om en kraftig utbyggnad av högskolans utbildningskapacitet. Därigenom kan goda möjligheter förväntas föreligga för att realisera en mer ekonomiskt inriktad juristutbildning, som skulle tillgodose arbetsmarknadens behov. Jag får därför föreslå, att principbeslut nu fattas om inrättande av en juridisk fakultet vid universitetet i Göteborg.

Inrättande av en juridisk fakultet i Göteborg föreslås även av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* och Göteborgs stad, vars *stadskollegium* bl. a. yttrar:

Efterfrågan på jurister och samhällsvetare kan beräknas bli avsevärt större än för närvarande. I dagens läge väljer ett litet fåtal av den västsvenska ungdomen den juridiska banan, eftersom studierna måste förläggas till avlägsna orter. Detta skapar en olycklig regional snedvridning. Den humanistiska fakulteten i Göteborg skulle otvivelaktigt ges en värdefull avlastning, därest en fullständig juridisk utbildning kunde komma till stånd vid stadens universitet.

Integration med utbildningen i samhällsvetenskapliga ämnen och med handelshögskolans undervisning skulle ge näringslivet och förvaltningsyrkena ett tillskott av synnerligen användbar arbetskraft. Den föreslagna integrationen juridik—teknik torde även böra prövas i Göteborg. Med hänsyn till Göteborgs traditioner ifråga om förbindelser med utlandet synes den i dagarna framkastade tanken på viss »internationalisering» av den juridiska utbildningen vara en för härvarande universitet särskilt angelägen uppgift, varvid samarbete med fördel kan upprättas med handelshögskolan där undervisningen i sjörätt, transporträtt m. m. har betydande omfattning.

Teologisk utbildning

Teologiska fakulteten vid universitetet i Lund ser gärna en ökning av elevantalet, ehuru en kraftig förstärkning av utbildningsresurserna erfordras härför. Bl. a. bör ett system motsvarande de filosofiska fakulteternas automatik införas. Enligt fakultetens mening bör anordnande av parallella studiekurser i Göteborg i kristendomskunskap övervägas.

Universitetskanslern framhåller huvudsakligen följande.

Jag anser, att frågan om den teologiska utbildningen bör följas med uppmärksamhet. Dock finner jag det nödvändigt att avvakta de beslut som kommer att fattas om kristendomsundervisningens omfattning på det nya gymnasiet och därav följande behov av kristendomslärare innan jag tar ställning till vilka åtgärder beträffande den teologiska utbildningen som kan vara erforderliga.

d. Industrihögskola i Östergötland

Allmänna synpunkter

Yttrandena är genomgående positiva till en blandad ekonomisk-teknisk utbildning på akademisk nivå av i förslaget skisserad typ. Behovet av personer med sådan utbildning understryks med endast ett par undantag. Beträffande det föreliggande förslaget om en särskild industrihögskola i Östergötland är omdömena mera försiktiga. I flera remissyttranden, varibland främst märks yttranden från de östgötska instanserna och från *arbetsmarknadsstyrelsen* och *överstyrelsen för yrkesutbildning,* uttalas att förslaget kan läggas till grund för statsmakternas handlande utan ytterligare omfattande utredningar. I andra yttranden, exempelvis från *skolöverstyrelsen, TCO* och *universitetskanslern* förordas att mera ingående utredningar verkställes innan beslut fattas i frågan.

Särskilt från akademiskt håll understryks vikten av att vid en nyupprättad industrihögskola forskningen tillgodoses likaväl som undervisningen.

Lokaliseringen bedöms av de flesta icke-östgötska instanserna så, att ytterligare utredning krävs, innan beslut fattas i frågan. Detta gäller även i de fall vederbörande godtagit Östergötland som den region, inom vilken högskolan bör förläggas. *Länsstyrelsen i Östergötland, Östergötlands läns landstings förvaltningsutskott* och *stadsfullmäktige i Linköping* förordar Linköping som förläggningsort, medan *stadsfullmäktige i Norrköping* förordar Norrköping.

Behovet av teknisk-ekonomisk utbildning

Humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i Uppsala, Lund och Stockholm samt historisk-filosofiska sektionen i Göteborg instämmer i kommitténs uttalande om behovet av en kombinerad högre teknisk-ekonomisk utbildning. *Lärarkollegiet vid handelshögskolan i Göteborg* kräver både principiella diskussioner och detaljerade utredningar i större omfattning än som varit möjligt inom ramen för betänkandet, innan lämpligheten av en kombinerad utbildning kan bedömas. *Ekonomiska fakulteten i Lund* anser att behov föreligger av personer med antingen kombinerad akademisk grundutbildning, som leder fram till en slutprodukt av det slag delegationen åsyftar, eller vidareutbildning, baserad på redan avlagd examen vid teknisk högskola, handelshögskola eller universitet. *Kanslern* tar icke ställning till detta eller andra detaljspörsmål utan anför endast att det av högskolekommittén tagna initiativet är värt all uppmärksamhet under hänvisning till att de i ärendet avgivna yttrandena från honom underställa lärosäten genomgående är positiva till tanken att upprätta en industrihögskola. Åtskilliga väsentliga synpunkter och invändningar har dock framförts — framhåller kanslern — varför förslaget enligt hans mening bör underkastas ytterligare beredning.

Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund framhåller i ett gemensamt yttrande, att bristen på arbetskraft med högre teknisk eller ekonomisk utbildning under en lång följd av år gjort sig starkt kännbar inom svenskt näringsliv. Organisationerna betonar att det inom industrin föreligger ett klart uttalat behov av arbetskraft med den föreslagna utbildningen, särskilt för planerings-, rationaliserings- och försäljningsfunktionerna och även för arbetsuppgifter i samband med databehandling. Behovet av de personalkategorier, som åsyftas, torde enligt organisationerna komma att växa ytterligare. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* finner utbildningsbehovet väl styrkt. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhåller, att behovet av personer med sådan kombinerad teknisk-ekonomisk utbildning som föreslagits har visat sig vara i stigande. Flera av dem, som genomgått teknisk högskola, sysselsättes med administrativt arbete samtidigt som åtskilliga civilekonomer kommit att syssla med problem, som tangerar de rent tekniska, särskilt på försäljningssidan. Enligt styrelsens mening föreligger arbetsmarknadsmässiga skäl för den typ av teknisk-ekonomisk utbildning, som kommittén föreslagit.

Sveriges allmänna exportförening vitsordar behovet av en blandad teknisk-ekonomisk utbildning. Redan nu föreligger enligt föreningen behov av försäljnings- och serviceingenjörer och i framtiden kommer detta säkerligen att bli ännu större.

Svenska stadsförbundet och *Svenska landskommunernas förbund* anför:

Även inom vissa grenar av den kommunala förvaltningen och i kommunala företag är åtskilliga funktioner av sådan teknisk-ekonomisk karaktär, att en utbildning sådan som den skisserade torde kunna bli en väg till lämplig kompetens för ett flertal typer av kommunala befattningshavare.

SFS finner det klart ådagalagt, att behov av en blandad teknisk och ekonomisk utbildning finns, och ställer sig också positiv till tanken på en fyraårig teknisk-ekonomisk utbildning. *Svenska civilekonomföreningen* finner däremot att arbetsmarknadens önskemål beträffande akademiker med teknisk och ekonomisk utbildning i dag avser främst personer med långt driven specialutbildning inom det ena ämnesområdet och lämplig påbyggnad inom det andra.

SACO anser det vara ostridigt, att behov av högskoleutbildad arbetskraft med kvalificerad kunskap i modern teknik och modern ekonomi föreligger. Det är ett faktum, att civilingenjörer och civilekonomer idag innehar befattningar inom industrin, där deras relativa brist på ekonomisk respektive teknisk utbildning är en nackdel. Ett behov av kombinerad utbildning är alltså redan konstaterat, och det torde vara sannolikt, att det snarare ökar än minskar i framtiden, framhåller SACO.

TCO har en positiv inställning till utvidgad högskoleutbildning på det tekniskt-ekonomiska området, men ifrågasätter om kombinerad akademisk examen av föreslagen typ är den lämpligaste. TCO anför:

Många av de arbetsuppgifter för ekonomiingenjörer som redovisas i betänkandet kan säkerligen med lika gott resultat utföras av ekonomiskt vidareutbildade läroverksingenjörer. Det är av stor vikt att på lämpligaste sätt utnyttja de högskoleutbildade teknikerna och ekonomerna, i synnerhet i en tid då bristen på högt kvalificerad arbetskraft är uppenbar. Med nuvarande tendens att anställa överkvalificerad arbetskraft till tekniska befattningar, kan en viss risk föreligga att ekonomiingenjörerna fastnar i arbetsuppgifter, där deras kvalifikationer ej utnyttjas i önskvärd grad. För att uppnå högre befattningar måste en tjänsteman uppvisa stor duglighet på poster, som kräver framstående fackkunskaper inom något specialområde. Denna fackkunskap kan förvisso ingen kombinerad högskola med förhållandevis kort utbildningstid skänka.

LO finner det framlagda förslaget vara väl dokumenterat både med hänsyn till utbildningsbehov och den utbildningstyp som avses och tillstyrker i princip att sådan utbildning kommer till stånd.

Skolöverstyrelsen och *statskontoret* hemställer att innan beslut fattas om upprättande av en industrihögskola behovet av en dylik utbildning göres till föremål för ytterligare utredning.

Lärarfrågan m. m.

De akademiska instanserna efterlyser genomgående forskningsresurser vid en eventuell industrihögskola.

Kollegienämnden vid Chalmers tekniska högskola vänder sig mot att blott fyra professurer föreslagits vid högskolan. Kollegienämnden anför:

Tydligen avses varje professor förestå undervisning, examination och forskning även i angränsande ämnen. Detta får anses högst olämpligt.

Likartade tankegångar framförs av *lärarkollegiet vid handelshögskolan i Göteborg,* som förordar att man redan från början inriktar sig på ett större antal

professurer och andra heltidsanställda lärare än som föreslagits. Hithörande frågor bör enligt lärarkollegiet ytterligare övervägas.

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna anmärker att den föreslagna verksamheten skulle erhålla en alltför snäv inriktning. En fara med den föreslagna utbildningen anser överstyrelsen vara att undervisningen är uppdelad på två helt skilda områden och begränsad till fyra år. Lärostoffet som medhinnes inom vartdera området blir för litet och kunskaperna för grunda. Vidare framhålles:

Kommitténs avsikt har varit att få till stånd en utbildning vid industrihögskolan, som ligger på högskolenivå. Såsom från tekniska högskolans i Stockholm sida framhållits, kommer de resurser i personal och materiel, som avses skola stå till förfogande, i stort sett ej att tillåta någon forskning vid högskolan. Professorerna torde därjämte i stor utsträckning bli upptagna av lägre undervisning. Licentiandutbildning synes därför ej kunna bedrivas annat än i blygsam skala. Förslaget innebär sålunda i realiteten, att den nya läroanstalten ej kan förväntas komma att uppnå vad som för närvarande kan anses utgöra svensk högskolenivå.

Kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm konstaterar, att professorerna kommer att få otillräckligt med hjälpkrafter. Kollegienämnden anför:

Laboratorierna har föreslagits bli så dimensionerade och utrustningen så tillmätt, att någon egentlig forskning icke kan ske i laboratorierna eller överhuvudtaget medhinnas. Det blir sålunda icke fråga om högre undervisning, eftersom högre undervisning icke kan meddelas utan att vara kombinerad med forskning. Varje tanke på licentiandundervisning är sålunda utesluten och förslaget innebär i realiteten inrättandet av en s. k. industrihögskola som icke skulle komma att ligga på svensk högskolenivå och där huvudlärarna visserligen skulle ges professors namn men komma att få en lektors kompetens och arbetsuppgifter.

Humanistiska fakulteten i Uppsala anför:

Redan från början måste nödvändiga forskningsresurser inom den samhällsvetenskapliga ämnesgruppen tillföras och de föreslagna lektors- respektive speciallärartjänsterna i sociologi respektive nationalekonomi bör åtminstone omvandlas till preceptorstjänster och vidare bör särskilda forskarassistenttjänster inrättas inom samtliga vid högskolan representerade ämnen.

Humanistiska fakulteten i Lund framhåller:

Den föreslagna lärarstaben är synnerligen fåtalig, flertalet av de föreslagna lektoraten måste ersättas med laboraturer eller professurer. Det är alltför optimistiskt att anta att industrin skulle vara villig att tillhandahålla sina specialister som speciallärare. Ett system med s. k. lösa professorstimmar torde bli nödvändigt.

Historisk-filosofiska sektionen i Göteborg anför:

En aktualitetsbetonad undervisning kräver kontinuerlig kontakt med samtidigt bedriven forskning icke endast i de tekniska utan också i de ekonomiska ämnena. — Den föreslagna studietiden om allenast fyra år anser sektionen vara orealistisk med hänsyn till studiemålet och den skisserade uppbyggnaden av lärarstaben. En avsevärd utökning av den föreslagna fast knutna kvalificerade lärarstaben synes böra ske för att icke undervisningen skall förfelas och den tänkta examens anseende skall kunna uppehållas på avsedd nivå.

De otillräckliga forskningsresurserna vid den föreslagna högskolan påtalas också av *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund* och *humanistiska fakulteten i Stockholm.*

Ekonomiska fakulteten i Lund anför:

Delegationens målsättning att begränsa lärarkostnaderna måste medföra ogynnsamma verkningar för den nya högskolan. Antalet professurer i förhållande till antalet övriga lärare är alltför litet för att en kvalitativt sett godtagbar utbildning skall kunna komma till stånd. För ämnesområden och delämnen som saknar fast lärare i organisationen synes utrymme för professorsundervisning böra ges (lösa professorstimmar).

Lärarkollegiet vid handelshögskolan i Göteborg framhåller, att avvägningen mellan ekonomi och teknik i denna blandade utbildningsform måste göras till föremål för principiella diskussioner och detaljerade utredningar i större omfattning än som varit möjligt inom betänkandets ram. Först därefter kan man enligt kollegiet ta ställning till frågan om den kombinerade utbildningens lämplighet.

Lokaliseringsfrågan

Ett stort antal av remissinstanserna ställer sig positiva till den decentralisering av det högre undervisningsväsendet, som förslaget innebär.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, att det från allmänna arbetsmarknads- och lokaliseringssynpunkter är angeläget att utbyggnadsbehovet inom den högre undervisningen tillgodoses genom att nya högskoleenheter uppföres på andra orter än de nuvarande universitets- och högskoleorterna.

Stadsförbundet och landskommunernas förbund anför i likalydande yttranden, att det av flera skäl är betänkligt om den fortsatta utbyggnaden av universitet och högskolor väsentligen skulle ske dels genom utökning av redan befintliga, främst till storstäderna förlagda utbildningsinstitutioner, dels genom tillskapande av nya högskolor huvudsakligen på samma orter. Mycket talar enligt organisationernas mening för att nytillkommande högskolor bör förläggas till andra sådana platser, som med hänsyn till befolkningsunderlag, geografiskt läge, kommunikationer, övriga utbildningsresurser etc. kan anses lämpliga för ändamålet.

Svenska arbetsgivarföreningen och *Sveriges industriförbund* anför:

Vissa fördelar kunde möjligen vara förenade med att här ifrågavarande utbildning anknytes till redan förefintliga tekniska högskolor. Det torde emellertid vara tveksamt om någon av dessa högskolor, som för närvarande befinner sig i ett skede av kraftig expansion, med fördel skulle kunna utbyggas även för nu ifrågavarande ändamål. Dessutom skulle en sådan decentralisering av högskoleutbildningen, som kommittén föreslår, vara bättre ägnad att tillvarataga landets begåvningsreserv. Demografiska förhållanden, geografiskt läge, möjligheterna till kontakt med industrier med betydande egen utvecklingsverksamhet och att därifrån erhålla högt kvalificerade speciallärare etc. skapar enligt organisa-

tionernas mening goda förutsättningar för en förläggning av industrihögskolan till Östergötland, företrädesvis Linköping-Norrköpingsregionen.

Från vissa remissinstanser har framhållits, att en anknytning till existerande högskolor skulle ge billigare administration och bättre utnyttjande av befintliga lärarkrafter och institutioner.

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna anför:

Väljes alternativet med en särskild högskola, synes denna ej böra erhålla en alltför begränsad kapacitet utan ges resurser för en differentierad teknisk undervisning. Mot industrihögskolan — såsom östgötakommittén skisserat den med undervisning endast inom det maskintekniska området — kan nämligen ej utan fog anmärkas, att verksamheten skulle erhålla en alltför snäv inriktning. Ur ekonomisk synpunkt vore också en större högskola fördelaktigare med hänsyn till att befintliga resurser skulle kunna utnyttjas på ett mer rationellt sätt.

Statskontoret framhåller:

I fråga om hur en ekonomingenjörsutbildning bör organiseras och lokaliseras innebär statskontorets utredning och ställningstagande, att det är klart oekonomiskt att för ett så begränsat utbildningsområde bygga upp en särskild högskola och en särskild administrativ apparat. Det är främst för en liten läroanstalt inte möjligt att tillhandahålla så kvalificerad administrativ personal som visat sig nödvändig för en rationell administration. En ekonomingenjörsutbildning bör därför anknytas till något integrerat universitetscentrum.

Ekonomiska synpunkter på en eventuell industrihögskolas förläggning till Östergötland anföres också av *SACO,* som framhåller att de resurser, som i vårt land läggs ned på utbildning och forskning, måste tillvaratagas optimalt.

Liknande synpunkter framförs av *SFS.*

Av de remissinstanser, som förordat en decentralisering har flera icke tagit ställning i själva lokaliseringsfrågan. Vissa instanser har dock tillstyrkt förslaget även vad avser lokaliseringen till Östergötland. Detta gör bl. a. *Svenska arbetsgivarföreningen* och *Sveriges industriförbund* samt *arbetsmarknadsstyrelsen* och flera *underinstanser till universitetskanslersämbetet.*

Eftersom kommittén icke preciserat sin ståndpunkt i lokaliseringsfrågan närmare än att förorda Linköping-Norrköpingsregionen, har de flesta remissinstanserna inte funnit någon anledning att gå in på någon jämförelse de båda östgötastäderna emellan. Beträffande *instanserna i Östergötland* har dock såväl *länsstyrelsen* som *länsskolnämnden* och *landstingets förvaltningsutskott* givit sitt förord för Linköping.

Länsstyrelsen anser att det inte kan råda något tvivel om att Linköping har de bättre förutsättningarna för en industrihögskola med hänsyn till omfattningen och kvaliteten av forsknings- och utvecklingsverksamheten vid de industrier som är belägna i omedelbar närhet av den blivande högskolan om denna förläggs till Linköping. Därvid spelar förekomsten av en industri med de stora resurser som Saab förfogar över en väsentlig roll.

Tillgången på speciallärare och industrilaboratorier är ojämförligt större inom industrien i Linköpingsområdet framhåller *landstingets förvaltningsutskott,* som förordar Linköping också därför att ett område med Linköping som centrum griper minst in i de nuvarande universitetsstädernas närmaste omland. Stadens centrala läge i länet utgör även en stor fördel och därtill kommer att Stifts- och landsbiblioteket i Linköping är landets främsta vetenskapliga bibliotek utanför universitets- och högskolestäderna.

Länsskolnämnden, med reservation från dess ordförande, förordar Linköping med hänsyn till att staden geografiskt sett ligger mycket centralt i det befolkningsområde, som beräknas utgöra underlag för högskolan. Med Linköping som högskoleort når man med en attraktionsradie av ca 10 mil betydande industriorter även utanför länet t. ex. Huskvarna, Jönköping, Örebro, Katrineholm, Oxelösund och Västervik.

Ordföranden i länsskolnämnden — riksdagsman H. Färm — har i sin reservation till nämndens beslut förordat Norrköping som plats för en industrihögskola. Enligt reservanten skulle det bästa vara att betrakta Norrköping-Linköping som en region i lokaliseringsfrågan, och med förläggning av en lärarhögskola och högre medicinsk utbildning till Linköping vore det en rimlig fördelning om högre teknisk-ekonomisk utbildning förlades till Norrköping.

Stadsfullmäktige i Linköping framhåller, att högskolekommitténs material visar, att Linköping har de största resurserna och de gynnsammaste förutsättningarna som lokaliseringsort såväl för den föreslagna industrihögskolan som för all annan akademisk undervisning. Vidare heter det i stadsfullmäktiges remissyttrande:

I industrihögskoledelegationen har ingått representanter för de större industrierna i Linköping, Norrköping, Motala, Finspång och Åtvidaberg. Det är för stadsfullmäktige bekant att samtliga representerade industrier utanför Norrköping ansett Linköping som den lämpligaste lokaliseringsorten.

Av betydelse i detta sammanhang är linköpingsindustriernas utbyggnadsplaner, som till stor del kommer att inriktas på forsknings- och utvecklingsarbete — påpekar stadsfullmäktige — liksom att stifts- och landsbiblioteket i staden med särskild inriktning på humanistisk litteratur kompletteras på det teknisk-naturvetenskapliga området av Saab:s industribibliotek, som är ett av landets största industribibliotek.

Stadsfullmäktige i Norrköping påtalar, att utredningens redovisning av de potentiella resurserna för personal med kompetens som speciallärare samt i fråga om forskningslaboratorium för Norrköpings vidkommande är ofullständiga. Således har Fiskeby AB sedan några år en forsknings- och utvecklingsavdelning. Vid Lithografiska AB finns utvecklingsavdelning och personal med kompetens som speciallärare. Utredningen ger även en ofullständig bild av de potentiella resurserna genom att endast företag i Östergötlands län har medtagits i redovisningen. Katrineholm, Nyköping och Oxelösund ligger endast på några mils avstånd från och har goda förbindelser till Norrköping. Oxelösunds järnverk har

en särskild utvecklingsavdelning med hög teknisk standard och vid AB Atomenergis anläggningar i Studsvik bedrives forsknings- och utvecklingsarbete inom atomkraftområdet. Utredningen tycks ha fastnat i ett tänkande efter länsgränser, som är både föråldrat och orealistiskt. Genom förläggning av industrihögskolan till Norrköping vinnes, framhåller stadsfullmäktige, dels de fördelar som en ort med väsentligt bättre differentierad industri kan erbjuda, dels ett bättre läge i förhållande till betydelsefulla industrier och institutioner i Södermanlands län och dels ett centralt läge i förhållande till industrierna i bl. a. Linköping, Finspång, Katrineholm, Nyköping och Oxelösund. Genom att högskolan kan förläggas till de västra delarna av Norrköping skulle förbindelserna med Linköpings industrier bli mycket goda.

Norrköping som plats för en industrihögskola förordas av *näringslivets samarbetsorgan för skolfrågor i Nyköping-Oxelösundsområdet,* som framhåller att lokaliseringen måste bedömas med hänsyn till att saken har betydelse också utanför Östergötland. Ingen erinran görs mot förläggning till Östergötlands län, men vid val av plats inom länet måste även andra landsdelars intressen bli tillgodosedda och därvid skulle Norrköping vara fördelaktigare som högskoleort än Linköping.

I en reservation till arbetsmarknadsstyrelsens yttrande har *direktör B. Östergren* (SACO) anfört bl. a. följande.

Därest en närmare utredning skulle visa att en ny högskoletyp bör inrättas synes högskolans lokalisering böra prövas på ett förutsättningslöst sätt. Skäl kan då anföras för en lokalisering till andra orter än Linköping-Norrköping; bl. a. kan Örebro här komma ifråga. Området Västerås-Eskilstuna-Örebro-Karlskoga har större befolkningsunderlag och större procent arbetare och tjänstemän än Östergötland, och industrins bidrag till utbildning av tekniker är inom denna region av minst samma omfattning som i Östergötland. Genom utredningens målbundna karaktär har emellertid andra lokaliseringsalternativ inte kommit att prövas.

e. Antal lärosäten m. m.

P-gruppens beräkningar rörande behovet av utbildningsplatser godtas i stort sett av remissinstanserna. Att verkliga kraftåtgärder måste vidtagas är man ense om.

Lokaliseringsutredningen yttrar huvudsakligen följande.

Av promemorian framgår, att antalet studerande vid universitet och högskolor år 1970 torde komma att uppgå till 85 000—90 000 i stället för av universitetsutredningen beräknade 53 400. Större delen av detta ökade utbildningsbehov skall enligt promemorian tillgodoses inom ramen för nu beslutade eller planerade utbyggnadsprogram för universitet och högskolor. Då dessa program i huvudsak grundar sig på universitetsutredningens prognoser ter det sig för lokaliseringsutredningen svårförståeligt, att problemen skall kunna lösas på detta sätt. Man torde kunna utgå från att utbildningslokaler, laboratorieresurser etc. planerats

för det av universitetsutredningen beräknade studerandeantalet. Om detta antal ökas med 43 % utan att programmen för lärosätenas utbyggnad mera avsevärt utvidgas, torde det åtminstone på längre sikt bli fråga om en kvalitativ försämring av den högre utbildningen. Den i promemorian anvisade vägen måste därför, enligt lokaliseringsutredningens mening, innebära en nödlösning för kort tid, framtvingad av omständigheterna. Ett alternativ till en rationell utbyggnad av det högre utbildningsväsendet inom landet utgör lösningen icke.

Trots den ökade belastning på nu beslutade och planerade universitetsresurser, som förordas i promemorian, kan hela det förutsedda ökade utbildningsbehovet år 1970 icke tillgodoses. I promemorian anges likväl endast i allmänna ordalag, att utbyggnad av universitets- och högskoleresurser på ny ort kan bli aktuell. Några konkreta förslag härom framlägges icke. Från lokaliseringspolitisk synpunkt måste det beklagas, att frågan om ytterligare universitetsorter icke heller denna gång upptagits till allvarlig prövning. Prognosmaterialet i promemorian ger belägg för att underlag finnes för en sådan utbyggnad. Det är enligt lokaliseringsutredningens mening nödvändigt, att denna fråga utan ytterligare dröjsmål upptages till behandling.

En kraftig ökning av platsantalet för medicinare, teknologer, naturvetare, ekonomer och samhällsvetare förordas av nästan samtliga remissinstanser. Några myndigheter vill också öka intaget av humanister, jurister och teologer. Meningarna går något isär beträffande lokaliseringen. En del remissinstanser förordar inrättande av ett sjätte universitet, andra ser hellre att de nuvarande universiteten inklusive Umeå först utbygges.

Inrättande av ytterligare fakulteter i Umeå förordas av bl. a. *universitetskanslern, universiteten, organisationskommittén för medicinska högskolan i Umeå, länsstyrelserna i Uppsala och Västerbottens län, samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen, handelskamrarna i Umeå och Luleå, SACO, SFS, Kooperativa förbundet, Umeå stad, Sveriges konservativa studentförbund* samt *Centerns ungdomsförbund* och *Centerns studentförbund.*

Organisationskommittén för medicinska högskolan i Umeå anför:

Med utgångspunkt från prognosarbetet gör P-gruppen gällande att antalet högskolestuderande år 1970 borde utgöra ca 85 000. Med anledning härav har en plan utarbetats, enligt vilken ca 82 000 studerande skulle kunna beredas plats vid befintliga lärosäten. Antalet högskolestuderande i Umeå har beräknats till 3 200, dvs. det antal som utgör normalalternativet i byggnadsstyrelsens generalplan över universitetsområdet. Lärarkollegiet är medvetet om svårigheterna att snabbt bygga upp institutioner för högre utbildning. Den goda tillgången på mark och arbetskraft borde dock göra det möjligt att planera för ett betydligt större studentantal, förslagsvis 6 000—8 000, vilket bättre skulle motsvara folkmängden i mellersta och övre Norrland och även ge en bättre relation mellan studentantalet i Umeå och på övriga universitetsorter. Lärarkollegiet vill för Umeås del speciellt understryka möjligheten att jämsides med uppbyggnaden av den samhällsvetenskapliga utbildningen tillskapa en ekonomisk utbildning. De ekonomiska ämnena har relativt blygsamma lokalkrav, som under en övergångsperiod bör kunna tillgodoses i provisoriska lokaler. Likaså vore det av stor betydelse om man med den planerade naturvetenskapliga undervisningen kunde

integrera en teknisk utbildning, även om de höga kraven på lokaler och teknisk utrustning gör det svårare att snabbt forcera fram sådan utbildning. För näringslivet i övre Norrland skulle både ekonomisk och teknisk utbildning i Umeå utgöra en värdefull stimulans. Möjligheten att upprätta ett sjätte universitet kan naturligtvis övervägas, men många skäl talar för att detta bör uppskjutas tills umeåuniversitetet hunnit betydligt längre i sin uppbyggnad.

För de humanistiska ämnena utanför den samhällsvetenskapliga gruppen föreslår prognosgruppen inga konkreta planeringsåtgärder. Lärarkollegiet vill dock understryka att det i Norrland finnes en betydande brist på humanister t. ex. språklärare. En högre utbildning i moderna språk i Umeå skulle också på ett värdefullt sätt öka kombinationsmöjligheterna för studerande inom den humanistiska fakulteten. Så bör t. ex. en fil. kand.-examen med ämneskombinationen statistik, företagsekonomi och ett modernt språk vara värdefull för personer, som söker anställning inom näringslivet. Vissa humanistiska ämnen har ett så stort allmänkulturellt värde, att det inte synes rimligt att enbart anlägga »behovssynpunkter» vid deras planering. Hit hör de historiska och kulturhistoriska ämnena. Det vore beklagligt om det befarade humanistöverskottet togs till anledning att utelämna ämnen av denna typ vid planeringen av umeåuniversitetet.

Länsstyrelsen i Västerbottens län förordar, att ett ökat antal läkare utbildas i Umeå samt att utbildning av civilingenjörer, civilekonomer, naturvetare, samhällsvetare och humanister förläggs till Umeå. Länsstyrelsen yttrar bl. a.:

Vid de tekniska högskolorna föreligger ett mycket stort behov av ökat antal utbildningsplatser, om balans skall nås på civilingenjörernas arbetsmarknad. Enligt länsstyrelsens mening bör kapacitetsökningen endast till en del ske vid befintliga högskolor (universitet). En väsentlig ökning bör ske genom utbildning av civilingenjörer i Norrland. Härvid bör prövas, huruvida sådan utbildning lämpligen bör ske i nära anslutning till eller inom en matematisk-naturvetenskaplig fakultet i Umeå. Man bör överväga, huruvida den överbryggning av gränserna mellan teknik och naturvetenskap, som påbörjats i Göteborg och Lund bör fullföljas bl. a. i Umeå. Det är för länsstyrelsen känt att industrien i Norrland har svårt att rekrytera civilingenjörer.

Beträffande ekonomisk utbildning m. m. anser länsstyrelsen, att man såvitt möjligt redan från läsåret 1964/65 bör anordna undervisning i sådana samhällsvetenskapliga ämnen som företagsekonomi, geografi och sociologi. Härigenom skulle man lägga grunden till möjligheten att vid lärosätet avlägga civilekonomexamen. Länsstyrelsen framhåller vikten av att förutsättningar snarast skapas för avläggande av fullständig civilekonomexamen i Umeå. Det norrländska näringslivet och förvaltningen har nämligen stort behov av civilekonomer.

I fråga om de humanistiska fakulteterna finner länsstyrelsen det synnerligen angeläget, att umeåuniversitetet utbygges med undervisning och forskning i även rent humanistiska ämnen. De farhågor för en överproduktion av humanister, som antydes i promemorian, torde ej gälla Norrland. Den påtagliga bristen på lärare i Norrland motiverar en utbyggnad även på detta område i Umeå.

Liknande synpunkter framföres av *samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen* och *Umeå stadsfullmäktige*.

Norrlandsförbundet anser, att behovet av akademisk utbildning i Norrland inte tillräckligt beaktats. Förbundet yttrar bl. a.:

Det är betänkligt, att man för Umeå fixerat antalet studerande vid 1970-talets början till cirka 3 000. Detta tal utgör omkring 4 % av totala antalet studerande vid våra universitet och högskolor vid nämnda tidpunkt. Enbart de två nordligaste länen rymmer inom sina gränser 7 % av landets befolkning. En bättre balans mellan befolkningsunderlag och utbildningskapacitet är önskvärd, detta inte minst med hänsyn till den åldersstruktur, som utmärker övre Norrland: stora ungdomskullar, som vid 1970-talets början står beredda att söka högre utbildning.

Mot bakgrunden av det ovan nämnda synes det lämpligt att innan en definitiv utbyggnadsplan fastställes, en undersökning genomföres, som tar fasta på att åstadkomma den balans i den fortsatta utbyggnaden, som även på lång sikt blir till nytta ej enbart för Norrland utan för landet i dess helhet.

Handelskammaren i Luleå yttrar:

Handelskammaren vill för sin del tillstyrka, att universitetsplanerna i Umeå, dvs. omvandlingen av den medicinska högskolan och tandläkarhögskolan till universitetsfakulteter, inrättandet av en matematisk-naturvetenskaplig fakultet samt en humanistisk fakultet med inriktning på den samhällsvetenskapliga sektorn, snarast realiseras. Tillgängliga resurser bör i första hand sättas in här, innan planerna för ett sjätte universitet förs vidare. Den samhällsvetenskapliga fakulteten bör i största möjliga utsträckning inriktas på ekonomiska, bl. a. företagsekonomiska ämnen, med hänsyn till näringslivets behov av akademiker med dylik utbildning. Handelskammaren vill också understryka, att planeringen för Umeå universitets utbyggnad bör ske på ett sådant sätt, att man uppnår en så långtgående integration av utbildningsvägarna som möjligt. I detta sammanhang skall antecknas, att 1960 års lärarutbildningssakkunniga föreslagit inrättande av en lärarhögskola i Umeå, vilket handelskammaren noterar med tillfredsställelse.

P-gruppen har redovisat nya utbildningsbehov och handelskammaren har funnit, att dessa med fördel kan tillgodoses genom utbyggnad av utbildningen i övre Norrland. Vad man då i första hand bör beakta är huruvida en teknisk utbildning på högskolenivå kan anknytas till universitetet i Umeå och därvid — vad beträffar de grundläggande studierna — bygga på undervisningen i de naturvetenskapliga ämnena. P-gruppen upptager i sin nu offentliggjorda P.M. under punkt 5 »Utbyggnadsalternativ» bland tänkbara åtgärder förslag att den påbörjade utvecklingen på nu existerande högskoleorter mot en gradvis integration av matematisk-naturvetenskaplig—teknisk utbildning och forskning påskyndas. Handelskammaren vill tillstyrka en sådan inriktning även för övre Norrlands del, varvid frågan uppkommer, huruvida en sådan integration lämpligen sker helt inom Umeå universitet eller om den tekniska utbildningen kan förläggas till exempelvis Skellefteå eller Luleå. Båda dessa städer har tekniska läroverk med goda traditioner och är centra för olika delar av den tunga industrin i övre Norrland. Kommunikationerna mellan de nämnda städerna är nu mycket goda och talar för att Skellefteå och Luleå kan beaktas som alternativa förläggningsplatser, när det gäller utbyggnad av den högre tekniska utbildningen i övre Norrland. För en förläggning till Luleå talar därjämte det förhållandet, att i anslutning till Norrbottens järnverk ett forskningslaboratorium synes komma att anläggas inom en snar framtid.

Kooperativa förbundets styrelse uttalar:

Styrelsen värdesätter gruppens skilda uppslag och vill i anslutning till gruppens alternativförslag om ytterligare intagningsökning förorda en spridning på

flera orter av nya utbildningsenheter. Styrelsen anser exempelvis, att det icke finns någon anledning att hesitera inför utbyggnadsplanerna för universitetet i Umeå. Man torde i detta sammanhang böra överväga att låta den kommande matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Umeå utbyggas med inriktning på teknisk tillämpning i analogi med vad som påbörjats i Uppsala. Vidare bör behovet av att integrera ekonomutbildning och samhällsvetenskaplig utbildning tillgodoses genom att utbildnings- och forskningsorganisationen i samhällsvetenskapliga ämnen i Umeå kompletteras så snart ske kan med ekonomutbildning.

SFS anför huvudsakligen följande.

Ifråga om den mer långsiktiga utbyggnaden av den högre undervisningen anser SFS, att en sådan bör komma till stånd i första hand i Umeå. Utbyggnaden bör främst koncentreras till de ekonomiska och naturvetenskapliga ämnena. Således bör planering ske för undervisning i de ämnen som kan ingå i samhällsvetenskapliga examina.

Vad beträffar inrättande av en humanistisk fakultet i Umeå har SFS tidigare framhållit principen, att utbildning vid universitetet och högskolor bör vara fullständig på varje ort. På längre sikt synes det enligt SFS:s mening motiverat, att en humanistisk fakultet upprättas även i Umeå. SFS vill här även framhålla önskvärdheten av att klara riktlinjer uppställes för den fortsatta utbyggnaden av universitetet i Umeå. I sammanhanget kan även understrykas behovet av en närmare utredning om de nuvarande humanistiska fakulteternas olika behov och utbyggnad, varvid frågan om fakulteternas optimala storlek bör inta en central plats.

Bland dem som förordar ett s j ä t t e u n i v e r s i t e t kan nämnas *universitetskanslern, arbetsmarknadsstyrelsen, statens råd för atomforskning, statens naturvetenskapliga forskningsråd, domänstyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus och Östergötlands län, gymnasieutredningen, 1960 års lärarutbildningssakkunniga, SFS, LO, TCO, Svenska stadsförbundet, Sveriges konservativa studentförbund* samt *Centerns ungdomsförbund* och *Centers studentförbund.*

Arbetsmarknadsstyrelsen ifrågasätter om man inte bör planera mer än ett nytt universitet. Styrelsen anför:

Den nuvarande lokaliseringen av den högre undervisningen till ett fåtal orter och med endast fyra fullt utbyggda och ett delvis utbyggt universitet har redan visat sig skapa allvarliga bostads- och undervisningsproblem. Dessutom får ej bortses från att den nuvarande lokaliseringen av de högre utbildningsanstalterna missgynnar studerande från andra orter än universitetsorterna. Spridning av de högre lärosätena bör därför förordas, och utredningens förslag om ett sjätte universitet bör härvidlag betraktas som ett första steg. Antalet studerande vid universitet och högskolor i början av 1950-talet var 20 000 och är nu 40 000, medan utredningen 1975 räknar med nära 100 000. Planering av endast ett nytt universitet är under sådana förhållanden otillräckligt. Eftersom behovet av utbildad arbetskraft med utbildning från olika fakulteter och högskolor varierar starkt, är det dock motiverat att, som utredningen föreslår, i första hand skapa nya undervisningsenheter för den mest efterfrågade utbildningen.

Häremot har ledamoten i arbetsmarknadsstyrelsen *Almquist* anmält avikande mening.

Byggnadsstyrelsen framhåller:

Eftersom programmering, projektering och byggande är en tidsödande procedur särskilt i vad avser lokaler för de spärrade utbildningslinjerna, är det nödvändigt att prognosgruppens siffermaterial i ett kompletterat principprogram snarast konkretiseras med en närmare fördelning på utbildningslinjer- och orter. Icke minst nödvändigt synes vara att principiell ställning snarast tages till frågan om ett ev. sjätte universitet och dettas förläggning. Erfarenheterna från exempelvis Umeå, där statsverket dock haft synnerligen välvilliga förhandlingspartners, visar att förhandlingarna i mark- och andra frågor blir mycket tidsödande. Skall ett nytt universitet ha nått begynnelsestadiet i början av 1970-talet, måste lokaliseringen snarast bestämmas.

I fråga om ett sjätte universitet anför *universitetskanslern* följande.

I likhet med majoriteten av de av mig hörda remissinstanserna finner jag det erforderligt att — förutom utbyggnad av Umeå — ett nytt universitet upprättas. Jag föreslår därför att principbeslut nu fattas härom och att planeringen omedelbart påbörjas. Beträffande universitetets placering torde valet närmast stå mellan Linköping och Örebro, även om någon sydsvensk stad jämväl vore tänkbar. Avgörande för valet av ny universitetsort bör bl. a. vara förutsättningarna för att etablera det för en teknisk högskola erforderliga samarbetet med olika industrier samt — för den händelse inrättande av en medicinsk fakultet eller anordnande av klinisk utbildning kan bli aktuellt — tillgång till ett regionssjukhus som kan tjäna som undervisningssjukhus. Förutom teknisk utbildning bör nya fakulteter för matematisk-naturvetenskaplig och samhällsvetenskaplig utbildning samt en handelshögskola eller ekonomisk fakultet lämpligen kunna förläggas till den nya universitetsorten.

Lärarutbildningssakkunniga framhåller, att tillkomsten av ett sjätte universitet är angeläget med hänsyn till den praktiska lärarutbildningen. De sakkunniga anför bl. a.:

Tillkomsten av ytterligare högskolecentra skulle underlätta möjligheterna att ge lärarhögskoleorganisationen en ändamålsenlig utformning. Av de åtgärder i kapacitetshöjande syfte, som P-gruppen rekommenderar, anser de sakkunniga tillkomsten av ett sjätte universitet utgöra det viktigaste. Utbyggnadstakten för sådana nya högskolecentra avgör, i vilken grad andra kapacitetsökande åtgärder bör vidtagas.

TCO yttrar huvudsakligen följande.

Den nuvarande koncentrationen av utbildningen har medfört stora problem i fråga om undervisningen, studentbostäder etc. Härtill kommer det allmänna önskemålet om en ökad geografisk spridning bl. a. med hänsyn till de studerandes möjligheter att erhålla högre utbildning. Universitetsfilialer och s. k. decentraliserad akademisk undervisning utgör icke något alternativ till ett sjätte universitet utan är att se som praktiska komplement som erfordras under alla förhållanden. Med hänsyn härtill och till det långsiktiga perspektivet finner TCO det nödvändigt att frågan om ett sjätte universitet snarast möjligt blir föremål för beslut.

Sveriges konservativa studentförbund anser, att ett sjätte universitet bör förläggas så, att det avlastar i första hand Lund, Göteborg och Stockholm. Beträffande lokaliseringen yttrar förbundet:

En viss preferens bör föreligga för Linköping speciellt som denna plats kommer att bli säte för ett av landets sju regionssjukhus, och är väl lämpad för medicinsk utbildning. Det väl differentierade näringslivet torde där också ge goda möjligheter för uppbyggnad av teknisk och ekonomisk utbildning. Möjligen kunde en del av denna undervisning förläggas till Norrköping varvid ett regionsuniversitet skulle skapas. Även ur bibliotekssynpunkt är Linköping väl utrustat.

Örebro läns landstings förvaltningsutskott menar, att Örebro stad har särskilt gynnsamma förutsättningar att bli ett fjärde centrum för utbildning i Mellansverige. Utskottet framhåller i huvudsak följande.

Lokaliseringen av ett nytt universitet är en samhällelig planeringsfråga av stor räckvidd. Den måste ses i sitt samband med övrig samhällelig verksamhet. Ett universitet kräver tillgång på kulturell, social och ekonomisk service av hög standard. Men det skapar samtidigt förutsättningar för vidgad kulturell verksamhet. Det är till fördel för ett universitet att ha förbindelser med många andra samhälleliga institutioner, vilka i sin tur ofta har fördel av kontakt med den akademiska utbildningsorganisationen. Både den akademiska utbildningen och näringslivet har utbyte av en ömsesidig kontakt. Ett nytt universitet i Mellansverige bör därför placeras i en stad, som redan fungerar såsom ett landsdelscentrum eller har förutsättningar att utvecklas därtill.

Örebro har länge utgjort ett kommersiellt centrum för ett betydande område och befinner sig under rask utbyggnad till ett allsidigt landsdelscentrum för en stor mellansvensk region. Staden har osedvanligt goda förutsättningar för en utveckling till ett fjärde rikscentrum.

Ur kommunikationssynpunkt är läget mycket gynnsamt. Örebro läns centrala delar berörs direkt såväl av stambanelinjerna Stockholm—Göteborg och Stockholm—Oslo som Malmö—Norrland. Europavägarna 3 och 18 passerar genom Örebro, som berörs av ett flertal viktiga riksvägar. Efter de tre storstäderna är Örebro en av de livligaste landsvägstrafikpunkterna i landet. Det kan illustreras av siffrorna för medeldygnstrafiken på infartsvägarna till åtta mellansvenska städer, vilka år 1958 var följande: Norrköping 25 100, Örebro 24 400, Linköping 22 900, Eskilstuna 21 000, Gävle 20 225, Uppsala 19 000, Jönköping 19 000 och Västerås 16 300 bilar.

Örebro läns landstings regionsplanekontor har utfört en utredning rörande totalt transportarbete för enkel landsvägsresa av varje invånare i riket till de fem största mellansvenska städerna utanför universitetsorterna. Det visar sig, att resor till Örebro medför det minsta transportarbetet. Om index för Örebro sätts till 100, blir det för de fyra övriga städerna följande: Eskilstuna 103,5, Västerås 103,8, Linköping 104,8 och Norrköping 105,3.

I anledning av förslaget om landets indelning i sjukvårdsregioner för högspecialiserad sjukvård gjorde landstingets regionsplanekontor omfattande utredningar angående reseavstånden till Örebro från olika orter inom Mellansverige. Undersökningarna avsåg att klarlägga till vilken mellansvensk stad ett ytterligare regionssjukhus utöver undervisningssjukhusen skulle läggas, om man ville nå kortast möjliga reseavstånd och lägsta möjliga reskostnader. Undersökningen gav till resultat, att 1 434 700 personer skulle ha kortare landsvägsavstånd och 1 274 700 personer kortare tidsavstånd på järnväg till Örebro än till de befintliga undervisningssjukhusen. För Linköping var motsvarande siffror 1 345 500 personer respektive 993 400.

Ett regionssjukhus byggs nu ut i Örebro. I början av år 1964 beräknas Örebro lasarett komma att i praktiskt taget full utsträckning fungera som regionssjukhus för en mellansvensk region. Ett nytt mentalsjukhus med moderna behandlingsresurser tas under året i bruk i Örebro. Stadens centrala läge och de väl utbyggda sjukhusresurserna i Örebro har även beaktats vid utbyggnaden av vården av handikappade. I Örebro finns en specialskola för hörselskadade med hela landet som upptagningsområde. Under året påbörjas uppförandet av en skola för blinda med komplicerat lyte, den enda i landet. Ett mentalsjukhus för vissa psykiskt sjuka med hela landet som upptagningsområde är placerat i staden. Centralt inom länet uppföres ett skolhem för psykiskt efterblivna flickor, likaledes en riksanstalt.

Sjukhusen i Örebro erbjuder mycket goda förutsättningar för klinisk medicinsk utbildning.

Till Örebro har i betydande utsträckning lokaliserats kommersiella företag, som har icke blott länet utan även betydande områden utanför länsgränserna till verksamhetsområde. 1951 års företagsräkningssiffror för i partihandeln sysselsatta belyser detta förhållande. Frånsett de tre storstäderna var det endast hamnstäderna Norrköping och Hälsingborg som hade fler sysselsatta i partihandeln. Ordningen var följande: Norrköping 2 554, Hälsingborg 2 172, Örebro 2 012, Gävle 1 565, Linköping 1 063, Eskilstuna 1 022, Västerås 1 021 och Uppsala 876. Även detaljhandeln har betydande omfattning. Inom det område, för vilket Örebro utgör det naturliga landsdelscentrum, finns ett betydande antal storföretag och förvaltningsenheter.

Örebro utgör naturlig miljö för en handelshögskola eller ekonomisk fakultet vid ett universitet.

Bergslagen med malmbrytning och järnhantering har direkt anknytning till Örebro. Ur järnbruken har fötts en modern verkstadsindustri. Bergslagsskogarna har gett upphov till en omfattande industriell verksamhet baserad på skogen som råvara. Örebro ligger centralt i ett stort mellansvenskt område med en blomstrande industriell utveckling med stora och små företag inom olika industribranscher.

Örebro är ett lämpligt läge för en teknisk högskola eller teknologisk fakultet vid universitetet. Ett av landets äldsta tekniska gymnasier kan bilda en god grogrund för högre teknisk utbildning och forskning.

Örebro har rika traditioner som skolstad. I många avseenden har staden varit framsynt och initiativrik i skolfrågor. De högre skolorna är väl företrädda. I första årskursen på gymnasiestadiet (allmänt, tekniskt och handelsgymnasium) uppgår antalet elever för närvarande till ca 550. Allmänna gymnasier finns vidare i Karlskoga, Hallsberg och Lindesberg. En filial i Karlskoga kommer från och med läsåret 1962/1963 att utbyggas till ett tekniskt gymnasium. Handelsgymnasiet i Örebro har filialer i Karlskoga och Lindesberg. Gymnasiefrekvensen är hög i länet. Förskoleseminariet i Örebro betjänar en stor mellansvensk region.

Den av landstinget bedrivna yrkesutbildningen tillgodoser inom flera yrken utbildningsbehovet inom en betydande del av Mellansverige. Inom denna finns ett flertal utbildningslinjer, till vilka även studenter sökt sig.

Skolstyrelsen i Örebro tog på sin tid initiativet till akademiska ettbetygskurser utanför universitetsorterna. Denna utbildningsverksamhet har sedan vidareutvecklats i betydande omfattning.

Örebro är ett industriellt och merkantilt centrum. Men staden har även kulturella traditioner, som den väl vårdar och utvecklar. Staden lägger ned betydande summor på musiklivet och har en förnämlig symfoniorkester. I anslut-

ning härtill kan nämnas att staden och landstinget gemensamt står som huvudman för en av landets få musiklärarutbildningar. Centralbiblioteket har ett stort bokbestånd — icke minst av facklitteratur — och värdefulla samlingar. En ny stadsteater är projekterad och torde komma att förenas med en fast ensemble. Örebro stad och län bör med sitt rikt utvecklade skolväsen och sitt kulturella liv bilda en god miljö för ett akademiskt studentliv.

Aktuella utredningar har ifrågasatt att till Örebro förlägga hovrätt, landsarkiv etc. Den statliga lokaliseringsutredningen har framhållit Örebroområdet som lämplig lokaliseringsort vid ifrågasatt mera omfattande utflyttning från Stockholm av statliga förvaltningar.

I samhällsplaneringsfrågor har Örebro stad och Örebro läns landsting i många avseenden varit föregångskommuner och förvärvat sig även internationell ryktbarhet. Genom sitt regionsplanekontor har landstinget upptagit frågan om en målmedveten regional planering av länet, i syfte att göra det till ett livskraftigt alternativ till storstadsregionen. Genomförda undersökningar visar att det genom utbyggnad efter en systematisk och målmedveten planering bör gå att åstadkomma en välplanerad region av betydande omfattning med möjlighet för människorna att efter egen smak välja en behaglig bostadsmiljö och ändå ha arbete och kulturell service tillgänglig med samma tidsavstånd som i stodstäderna. Örebro stad har genom sitt läge särskilt gynnsamma förutsättningar för att bli centrum i en sådan välplanerad region. Tillkomsten av ett universitet skulle i kulturell service göra området likvärdigt med storstadsregionen. Därmed skulle en planerad region kunna ställas upp såsom ett likvärdigt alternativ till storstaden. Enligt förvaltningsutskottets mening bör det finnas fullgoda skäl för statsmakterna att medverka till genomförandet av ett sådant förslag.

Örebro stad har möjlighet att anvisa två alternativa centralt belägna tomtutrymmen av tillräcklig storlek för ett universitet. Båda är belägna i anslutning till Svartån, som på ett speciellt sätt sätter sin prägel på staden. Båda alternativen kan ge miljömässigt mycket trivsamma universitetsanläggningar.

Utöver övriga skäl som talar för Örebro som förläggningsort för ett nytt mellansvenskt universitet torde även ur beredskaps- och försvarssynpunkt Örebros läge, med stadens relativt stora avstånd till riksgräns, vara av viss betydelse. De nuvarande svenska universiteten och högskolorna är koncentrerade till kuststäder och städer på kort avstånd från kusten. I ofredstid är de således svårt utsatta. Som komplement till dessa kan det därför vara betydelsefullt att ett tillkommande universitet får ett ur denna synpunkt mera skyddat läge. Det kan därvid inte vara till nackdel, att den här förordade staden ligger mycket nära landets befolkningsgeografiska medelpunkt.

Även *Örebro stads drätselkammare* förordar, att ett universitet upprättats i Örebro.

Länsstyrelsen i Örebro län anför huvudsakligen följande.

En utökning av utbildningskapaciteten genom en utbyggnad av de befintliga institutionerna i Stockholm, Göteborg eller Lund—Malmö komme att medföra en än större befolkningskoncentration till dessa städer och regioner. Detta skulle utgöra en farlig stimulans för näringslivets ytterligare koncentration till dessa områden, och samtidigt föranleda en uttunning av befolkningen i andra områden i landet, som i och för sig äro väl lämpade för ett utvecklat näringsliv.

Utökningen bör i stället ske genom — förutom en utbyggnad av universitetet i Umeå — inrättandet av åtminstone ytterligare ett universitet i första hand

inriktat på medicinsk, teknisk och ekonomisk utbildning, förlagt till en stad inom ett väl utvecklat industriområde och med tillräckligt stort befolkningsunderlag. Ett universitet inom en sådan region skulle medverka till att regionen bleve mera begärlig för lokalisering av industrier och andra företag och därigenom motverka den tendens till befolkningskoncentration till storstadsområdena, som nu råder.

Det är ett starkt önskemål, att alla som är lämpade för fortsatta studier, skall få möjlighet att studera vidare. En förutsättning för att detta skall kunna genomföras, är emellertid att den enskildes kostnader härför icke blir alltför stora. Därest vederbörande kan få fortsätta sina studier vid ett universitet eller högskola i hemorten eller i dess relativa närhet, skulle den enskildes studiekostnader bli betydligt lägre än om han skulle vara tvungen att förlägga studierna till ett mera avlägset beläget universitet. Detta är enligt länsstyrelsens uppfattning ännu ett skäl för att ytterligare ett eller flera universitet inrättas, förlagda till centralt belägna städer med tillräckliga befolkningsunderlag.

Landstingets förvaltningsutskott och drätselkammaren i Örebro förordar, att ett universitet upprättas i Örebro. Länsstyrelsen instämmer helt i detta förslag.

Länsstyrelsen vill därvid särskilt understryka, att staden med sitt i kommunikationshänseende sällsynt goda läge i en kommersiellt och industriellt väl utvecklad region torde ha stora förutsättningar för att bli ett nytt storcentrum och därigenom en synnerligen lämplig förläggningsort för ett nytt universitet.

Länsstyrelsen vill vidare framhålla, att Örebro lasarett från nästa år kommer att i full utsträckning fungera som regionssjukhus, och att ett nytt mentalsjukhus i år tages i bruk i Örebro. Härigenom kommer för den medicinska undervisningen erforderliga sjukhusplatser att finnas att tillgå i staden.

Slutligen vill länsstyrelsen påpeka, att staden gjort omfattande markförvärv, vilket gjort det möjligt för staden att framlägga konkreta förslag rörande två alternativa universitetsområden, samt att drätselkammaren förklarat, att om ett universitet eller liknande högre läroanstalt förlades till Örebro, staden och dess bostadsstiftelse komme att helhjärtat arbeta för att kunna tillhandahålla goda och välbelägna bostäder åt anstaltens personal och studerande. Härför lämpade områden befinna sig redan i stadens hand.

I en särskild skrift den 5 mars 1963 har *Linköpings stad* anhållit, att Kungl. Maj:t måtte låta föranstalta om inrättande av ett universitet i Linköping. Staden anför bl. a. följande.

Att många akademiker — särskilt bland de mest kvalificerade — får sin sysselsättning i universitetsorterna med de undervisnings- och forskartjänster som finns där är helt naturligt. Så länge akademikerna utgjorde en obetydlig del av de yrkesverksamma var de lokaliseringsmässiga följderna av akademikernas koncentration till ett fåtal orter av begränsad betydelse. För närvarande är ca 2 % av de yrkesverksamma akademiker. Vid mitten av 1970-talet beräknas denna andel ha stigit till drygt 4 % och den kommer fortsätta att öka till betydligt högre tal. Valet mellan koncentration och decentralisering av den akademiska undervisningen kommer därför att påverka den framtida utvecklingen av olika regioner i riket i betydande utsträckning.

Den 9-åriga grundskolan har haft som ett huvudsyfte att undanröja ekonomiska och geografiska hinder för en utbildning som svarar mot elevernas anlag och intressen. Samtidigt har gymnasieorganisationen byggts ut väsentligt även geografiskt. I dag finns möjligheter till utbildning vid såväl allmänbildande som

fackgymnasier på betydligt flera orter än för bara ett decennium sedan. Det är allmänt omvittnat vilken roll utbildningsmöjligheterna spelar vid företagens val av lokaliseringsort. Undervisningsväsendets fortsatta geografiska spridning upp till gymnasienivån har därför varit av väsentlig betydelse för den industriella och servicemässiga utvecklingen på en mängd orter i vårt land. Inför den väntade fortsatta expansionen inom högskolesektorn — vilken ju främst är en följd av utbyggnaden av underliggande skolformer men dessutom accentuerats av årskullarnas ökning — är det enligt stadens mening helt i linje med de strävanden som präglat efterkrigstidens skolpolitik att främja universitetsutbildningens lokalisering till flera regioner än hittills.

Som ovan framhållits kan ett eventuellt nytt universitet inte ensamt hindra att den fortsatta utbyggnaden främst kommer till stånd i de nuvarande universitetsorterna, något som stadsförbundet inte minst ur kommunal synpunkt funnit betänkligt. Trots de svårigheter som en snabb utbyggnad på nya orter för med sig ger likväl det presenterade prognosmaterialet motiv för ytterligare decentralisering.

Linköpings stad kan endast ange vissa allmänna synpunkter på hur detta bör ske. För att den akademiska undervisningen på en ny ort skall fungera tillfredsställande bör den redan från början inrättas på att bli tämligen omfattande och differentierad. Universitetsfilialer och decentraliserade kurser, som förläggs till en rad olika städer utifrån mera tillfälliga företräden för en viss ort, kan komma i strid med en mera planmässig fortsatt regional spridning. Utöver ett principbeslut om ett nytt universitet och snabbast möjliga utbyggnad i Umeå synes planering för en successiv utbyggnad av akademisk utbildning på ytterligare någon ort med gynnsamma förutsättningar som högskolecentrum böra ske i första hand. Utifrån denna principiella inställning vill Linköpings stad i det följande ge motiv för stadens lämplighet som lokaliseringsort för ett nytt universitet.

Uppgifter som belyser Linköpings lämplighet som ny universitetsort har presenterats bl. a. i betänkandet angående industrihögskola i Östergötland, Linköpings stadsfullmäktiges remissyttrande i ärendet och den särskilda skrivelse angående remissvaren, som direktör Lars Brising och kommunalrådet C. Hilmer Johanson ingivit till ecklesiastikdepartementet den 4 januari 1963. Här skall endast lämnas en sammanfattning av vissa huvudsynpunkter i dessa handlingar med komplettering av senare tillgängligt material av betydelse i sammanhanget.

I bilaga till betänkandet angående industrihögskola framhålles att Linköping, Norrköping, Jönköping och Örebro torde vara de enda städer, som genom storlek och läge kan komma ifråga som nytt högskolecentrum i Götaland eller Svealand. Skapandet av »ett sjätte universitet, typ Örköping, med huvudinriktning på medicin, teknik, naturvetenskap, ekonomi- och samhällsvetenskap», som P-gruppen räknar med som ett möjligt utbyggnadsalternativ, anger att frågan främst gäller Linköping och Örebro.

Det geografiska läget, kommunikationerna och befolkningsunderlaget tillhör den grupp av förutsättningar, som helt naturligt tillmätes väsentlig roll vid lokaliseringen av ett nytt universitet. Samtliga dessa förutsättningar synes för Linköpings vidkommande vara mycket gynnsamma.

Ur kommunikationssynpunkt har Linköping ett mycket centralt läge i landet med utmärkta järnvägs- och landsvägsförbindelser med såväl Stockholm som Göteborg och Malmö. Linköping är dessutom den stad bland möjliga nya högskoleorter i Mellansverige som minst griper in i de existerande universitetsstädernas närmaste omland.

Betydelsen av den roll, som brukar ges totalfolkmängden med kortaste reseavstånd till en tänkt ny lokaliseringsort i jämförelse med de nuvarande universitetsstäderna, får enligt stadens uppfattning ej överskattas. Beräkningar av dylika totalfolkmängder för olika orter grundade på tidsavstånden per landsväg och järnväg kan icke ge entydiga tolkningar beträffande dessa orters influensområden. Detta gäller speciellt järnvägsalternativet, där tidsavstånden — särskilt vad gäller längre sträckor — undergår betydande förändringar i samband med tidtabelländringar och där man, beroende på vilken beräkningsmetod som användes, kan få mycket avvikande resultat. Om det enbart gäller att välja en stad med stor totalfolkmängd som har kortare reseavstånd till denna än till nuvarande studieorter, står en rad likvärdiga lokaliseringsalternativ till buds. Ortens egen storlek och struktur, folkmängden inom ortens närmaste omland samt ortens läge i förhållande till de nuvarande universitetsstäderna är däremot i detta sammanhang av avgörande betydelse. Läget bör vara sådant att betydande tidsvinster kan erhållas för folkrika landsdelar, som nu har långt till städer med högskoleutbildning.

Ett bättre mått än en orts totalfolkmängd i här definierad mening torde dessutom vara det potentiella studentunderlaget för en ny universitetsort. Det potentiella studentunderlaget för Linköping och Örebro är av ungefär samma storleksordning. Att de båda städerna nås av ungefär lika många eller flera studerande med kortare reseavstånd än till någon av de nuvarande universitetsstäderna, är av mindre intresse då förhållandet torde vara analogt för åtskilliga städer i Mellansverige. Däremot är det inte utan betydelse att avståndet från Linköping till Stockholm är längre än avståndet från Örebro till såväl Uppsala som Stockholm.

Av speciell vikt är hur många studerande som kan nå studieorten inom rimligt reseavstånd, särskilt då möjligheten att dagligen kunna åka mellan hemorten och studieorten. Denna tid synes maximalt kunna uppgå till en timme. Antalet studerande, som når studieorten inom en timmes reseavstånd per landsväg eller järnväg, är större för Linköping och Norrköping än för någon av städerna Jönköping, Örebro eller Karlstad. Höstterminen 1961 var antalet elever i ringarna I[3] och II[4] vid allmänbildande gymnasier inom entimmesregionen till Linköping 937, till Norrköping 887, till Örebro 829, till Jönköping 402 och till Karlstad 356. Höstterminen 1962 var motsvarande siffror för Linköpings del 1 029 och för Örebro 730. Linköpings stora underlag i detta avseende sammanhänger med det faktum att Östergötland med Linköping—Norrköping är landets fjärde region i fråga om folkmängden.

Det torde vara en allmän uppfattning att ett nytt universitet bör förläggas på tillräckligt avstånd från nuvarande universitetsstäder och i en region som bedöms ha goda förutsättningar för fortsatt utveckling. Någon metod, som med säkerhet kan klarlägga vilken av möjliga nya universitetsstäder i Mellansverige som kommer att bli mest expansiv på längre sikt, lär inte finnas. Samtliga ifrågasatta städer ligger i ett område som med hänsyn till geografiskt läge och kommunikationer erbjuder goda utvecklingsmöjligheter. Ser man på den hittillsvarande utvecklingen — som i och för sig inte möjliggör någon inteckning i framtiden — är det påfallande att 1940-talet och 1950-talet för många regioner inneburit helt olika utvecklingstakt. Prognoser för senaste decennium på basis av förändringen ett årtionde tidigare skulle därför ha givit resultat, som i många fall väsentligt avvikit från den faktiska utvecklingen. Sträcker man ut perspektivet över en ännu längre tidsperiod blir detta ännu mera påtagligt. Ett visserligen extremt exempel härpå utgör Västmanlands län, som 1940 endast hade

300 flera invånare än 1920 men under perioden 1940—60 ökade med inte mindre än 63 500 personer eller 37,5 %.

Under 1950-talet ökade Linköping sin folkmängd med 19,4 %. Motsvarande ökning var för Norrköping 5,7 %, Västerås 29,3 %, Örebro 12,1 %, Jönköping 13,9 % och Karlstad 20,5 %. Linköping har alltså haft en förhållandevis kraftig expansion men ändå betydligt mindre än under 1940-talet, då den uppgick till 41 %. Påfallande är stagnationen i Norrköping, vilket bidragit till en för hela Östergötland ringa folkökning under 1950-talet. Orsaken härtill ligger främst i de speciella omställningsproblem, som drabbat textilindustrin i Norrköping. Detta torde dock få anses som ett passerat skede. Tillkomsten av Lindö kanal kan för Norrköpings vidkommande medföra en betydande folkökning. Flera andra industricentra i länet väntas få en väsentligt ökad sysselsättningsvolym. Industrin i Linköping är inne i ett utpräglat expansionsskede. Östergötlands folkmängd ökade 1962 med 1 313 personer enligt de definitiva siffrorna, vilket ger belägg för att stagnationen upphört. Möjligheten till en gynnsam befolkningsutveckling kan icke anses vara sämre för Östergötlands vidkommande än för övriga län som kan komma ifråga vid lokaliseringen av nya högskolecentra.

Utbildningsresurserna i Linköping är sådana att de ger en mycket god grund för akademisk undervisning. Skolväsendet är väl utvecklat på alla stadier. Den obligatoriska 9-åriga skolans utbyggnad till att omfatta samtliga berörda åldersgrupper i hela staden redan fr. o. m. höstterminen 1959 och yrkesskoleväsendets stora omfattning är av betydelse i detta sammanhang bl. a. som ett uttryck för Linköpings stads strävan att ge bästa möjliga utbildning åt alla. De mera teoretiska utbildningsformerna av direkt betydelse för universitetsstudier är lika väl utvecklade med två allmänbildande gymnasier, tekniskt gymnasium, handelsgymnasium och en mycket omfattande lärarutbildning. Denna fråga beröres närmare i ett följande avsnitt. Därtill kommer den sedan lång tid tillbaka bedrivna akademiska kursverksamheten, som omfattar tekniska, ekonomiska, samhällsvetenskapliga, naturvetenskapliga och humanistiska ämnen. Vid Linköpings lasarett har sedan åtskilliga år anordnats efterutbildningskurser för läkare i olika specialiteter.

Den kulturella miljön i övrigt är också synnerligen gynnsam. Linköpings stifts- och landsbibliotek är det främsta biblioteket utanför universitetsstäderna med hänsyn till beståndet av nyare vetenskaplig svensk litteratur och äldre humanistisk litteratur. Sedan gammalt erhålles akademiskt tryck, däribland akademiska avhandlingar från universiteten. Därtill kommer att Saab i Linköping, som bedriver en mycket omfattande forsknings- och utvecklingsverksamhet på det tekniskt-naturvetenskapliga området, har ett av landets största industribibliotek. För stifts- och landsbibliotekets vidkommande har utarbetats program för en nybyggnad omfattande totalt 7 800 m² och belägen på en för ändamålet disponibel tomt helt nära nuvarande biblioteksbyggnad. Ett till Linköping förlagt universitet måste givetvis utrustas med särskilda till institutionerna knutna bibliotek. Med sina om några år färdigställda nya och utökade lokaler och samlade resurser kommer därjämte stifts- och landsbiblioteket att kuna fungera som ett centralt forskningsbibliotek.

I sitt yttrande den 25 september 1962 över förslaget angående industrihögskola framhöll stadsfullmäktige i Linköping bl. a. att inom staden finns lämplig mark, som icke bara ger erforderliga utbyggnadsmöjligheter för en industrihögskola utan även möjliggör en samlad universitetsbebyggelse. Den exakta platsen för industrihögskolan borde, enligt yttrandet, bestämmas i samråd med berörda statliga myndigheter.

Då nu frågan om inrättandet av ett nytt universitet aktualiserats innan industrihögskoleförslaget färdigbehandlats i ecklesiastikdepartementet, har Linköpings stad funnit det angeläget att närmare precisera vilka markområden staden är villig att ställa till förfogande för ett universitet. För detta ändamål har arkitekt Fred Forbat, Stockholm, som är stadens huvudkonsult för generalplanearbetet, utarbetat en »PM rörande markreserver för universitetsändamål i Linköping». I denna redovisas i första hand 90 ha på den av staden ägda Valla gård, söder om Malmslättsvägen, som för närvarande är stadens västra infart. För eventuell erforderlig ytterligare utbyggnad kan utnyttjas vissa anslutande markdelar på sammanlagt ca 110 ha. Större delen av reservmarken är i stadens ägo. Vallaområdet får utmärkt kontakt med den blivande motorvägen (E 4). Läget är dessutom lämpligt såväl i förhållande till stadens kommunikationsnät som till regionssjukhuset och folkskoleseminariet. Stadens generalplanekommitté har godkänt föreliggande förslag till markdisposition och drätselkammaren har vid sammanträde den 19 februari 1963 beslutat uttala att Linköpings stad är villig att ställa ifrågavarande mark till förfogande för ett universitet.

I sitt yttrande över industrihögskoleförslaget uttalade stadsfullmäktige också att Linköpings stad är beredd att medverka till att bostadsfrågan för högskolans befattningshavare och studerande får en tillfredsställande lösning. Liknande utfästelser har staden gjort beträffande utbildning av teknologie magistrar och filosofie magistrar i naturvetenskapliga ämnen.

Omedelbart norr om universitetsområdet ligger ett blivande bostadsområde, Ryd, som är avsett att exploateras om ett par år och kommer att rymma 8 000 —10 000 personer. Området är mycket lämpligt såväl för studentbostäder som för bostäder åt anställda. Även söder om universitetsområdet kan en omfattande studentbostadsbebyggelse åstadkommas. För att möta ett omedelbart behov av studentbostäder vid ett eventuellt förläggande av tekn.mag.-utbildning till Linköping, för vilket ändamål staden i särskild skrivelse förbundit sig att ställa erforderliga lokaler till förfogande, har drätselkammaren beslutat hemställa hos byggnadsnämnden att låta utarbeta förslag till stadsplan för kvarteret Flamman i stadsdelen Gottfridsberg, där plats kan beredas för ca 200 studentbostäder. Det totala arealbehovet för studentbostäder beräknas till ca 20 ha. Frågan om studentbostäder kommer att ägnas stor uppmärksamhet vid generalplanearbetets vidare behandling.

D. Annan postgymnasial utbildning

Det helt övervägande antalet remissinstanser understryker vikten av att främja tillströmningen till annan postgymnasial utbildning än den som lämnas vid universitet och högskolor. Samtidigt framhålles i några yttranden faran för att ungdomar utan studentexamen utestänges från utbildningslinjer, för vilka icke formellt men reellt kommer att krävas dylik examen för tillträde på grund av en ökande tillströmning av studenter. Detta skulle i sin tur kunna påverka tillströmningen till gymnasierna. Några remissinstanser anser det vidare önskvärt, att gränserna mellan universitets- och högskoleutbildningen samt annan postgymnasial utbildning överbrygges.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför i huvudsak följande.

Vad beträffar de olika åtgärder utredningen föreslår avseende de s. k. postgymnasiala fackutbildningsvägarna delar styrelsen i stort utredningens uppfatt-

ning. Utredningens förslag om höjande av den postgymnasiala fackutbildningens kvalitet bör vad gäller vissa utbildningsvägar ses som ett första steg att samordna denna fackutbildning med övrig utbildning. Gränserna mellan postgymnasial fackutbildning och universitetsutbildning bör enligt styrelsens uppfattning göras mindre skarp. Utbildningsvägar bör skapas, som innebär en kombination mellan universitetsutbildning och olika mera yrkesbestämda studiebanor. Vissa av dessa frågor behandlas av kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna, andra ligger utanför dess kompetensområde. Vissa utbildningsvägar är emellertid att betrakta som intern verksutbildning, som ej kan ta emot flera elever än verkets rekryteringsbehov. Andra är sådana, att formella beslut från statsmakterna eller vissa myndigheter krävs för en vidgad kapacitet. När det i utredningen yrkas på en »mer energisk yrkesvägledning i gymnasierna» för att främja tillströmningen till icke akademiska utbildningsvägar, bör det framhållas att ett genomförande av detta önskemål kan få till följd att ungdomar med närmast lägre skolunderbyggnad utestänges från eller får minskade möjligheter att vinna inträde vid vissa skolor. Inte minst kan detta komma att gälla de ungdomar, som i framtiden utexamineras från de av 1961 års riksdag beslutade fackskolorna. Skall denna skolform vinna föräldrarnas och ungdomarnas förtroende och få en viss gymnasieavlänkande effekt, måste av dessa ungdomar eftertraktade yrken och utbildningsvägar även reellt stå öppna för dem. En tendens till större ökning av studentinslaget på sådana utbildningsvägar, som formellt icke kräver studentexamen, kan leda till en ytterligare ökning av tillströmningen till gymnasiet.

Å andra sidan anser styrelsen att skäl talar för, att man, i varje fall under en övergångstid, har två alternativa utbildningsvägar, en kortare som bygger på studentexamen, en längre som bygger på fackskola eller grundskola.

Kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna yttrar bl. a.:

I många fall får man räkna med att den akademiska utbildningen inte innebär yrkesutbildning i egentlig bemärkelse. Det måste därför enligt kommitténs mening vara ytterst angeläget att man inventerar möjligheten att upprätta institut, vilka konstrueras så, att de dels kan ge personer med akademisk grundutbildning den yrkesutbildning som dessutom behöves, dels kan ge utbildning inom den postgymnasiala karriären (studentkarriären). Det är möjligt att man här måste räkna med två typer av institut. Institut som helt är inbyggt i företag och statliga verk och utan anknytning till akademisk utbildning samt institut av typen journalistinstitut och reklaminstitut med anknytning till universiteten.

Lärarutbildningssakkunniga anför bl. a. följande.

På längre sikt torde kunna övervägas, om ej gränserna mellan postgymnasial fackutbildning och universitetsutbildning bör göras mindre skarp. P-gruppen räknar 1975 med en brist på 6 900 civilingenjörer och lika många civilekonomer. Frågan är, om inte denna brist måste täckas genom läroverksingenjörer och gymnasieekonomer, vilka undergått viss vidareutbildning. Även inom flera andra verksamhetsgrenar än de rent tekniska och merkantila kan det visa sig lämpligt att tillgodose tillgången på utbildad arbetskraft genom att skapa utbildningsvägar, som innebär en kombination mellan universitetsutbildning och olika mera yrkesbestämda studievägar.

Fackskoleutredningen framhåller i huvudsak följande.

Den väntade kraftiga ökningen av antalet studentexamina vid allmänna gymnasier under slutet av 1960-talet torde medföra, att trycket på universitet och högskolor blir utomordentligt starkt och att utbyggnaden av de högre läroanstalterna knappast kan ske i takt med efterfrågan på akademisk utbildning. Följden av detta torde bli, att även för tillträde till de postgymnasiala utbildningslinjerna i vidare bemärkelse (där studentexamen icke är ett oeftergivligt villkor) torde konkurrensen bli hårdare. För tillträde till en hel del av dessa fackutbildningsanstalter har fackskoleutredningen förutsatt att genomgången fackskola skulle vara tillfyllest. Fackskoleutredningen får därför framhålla, att kraven för tillträde till sådan utbildning icke sättes högre än vad som oundgängligen är betingat av sakliga skäl och att sökande med högre examina icke a priori går före sökande med lägre examina. En kommande utredning gällande utbyggnad av annan postgymnasial utbildning bör även ta hänsyn till andra kategorier än enbart studenter. Skulla man bortse från detta, blir följden helt säkert, att trängseln till de gymnasiala studievägarna blir ytterligare accentuerad och att fackskolorna inte får den avsedda ställningen i det svenska skolväsendet.

Personalutbildningsberedningen yttrar bl. a. följande.

En angelägenhet av stor vikt är, enligt vad i promemorian framhålles, att vidga olika möjligheter till annan postgymnasial utbildning än den akademiska. Behovet av en samlad kraftinsats från statens och de icke-statliga huvudmännens sida för att höja denna utbildningssektors kvalitet, öka dess attraktionskraft och vidga dess kapacitet anses i promemorian uppenbart och arbetsgruppen ifrågasätter, att en särskild samordningsgrupp skulle tillsättas för ändamålet. Personalutbildningsberedningen vill trycka på att samhällets intresse och behov av olika slag av yrkesutbildning bör vara avgörande. Den omständigheten att vårt samhälle har råd och möjlighet att bereda en allt större andel av befolkningen utbildning till studentexamen innebär en glädjande utveckling ur folkbildningssynpunkt och samhället bör givetvis också i möjlig mån utnyttja fördelarna härav inom yrkeslivet. Men man får å andra sidan icke låta ett väntat stort studenttillskott föranleda en snedvridning av yrkeskraven, så att de tjänstemannakarriärer, som bygger på studentexamen, ges en större omfattning än erforderligt, eller att personer, som avlagt studentexamen, beredes företräde till tjänster, där detta icke är sakligt motiverat.

Beredningen har ingen erinran mot att den föreslagna samordningsgruppen kommer till stånd, om uppdraget inriktas på att pröva det samhälleliga behovet av postgymnasial utbildning på olika områden. Det förut sagda har endast avsett att varna för en verksamhet syftande till någon sorts »inmalningstvång» på grund av alltför riklig tillgång på studenter. Det är i och för sig naturligt att yrkesutbildningsväsendet successivt anpassas efter de stigande utbildningsnivåerna, i den mån detta är av värde för tillgodoseende av de aktuella yrkeskraven. Beredningen finner därför nämnda översyn vara en angelägenhet av vikt. Nära till hands ligger en hänvisning till den utveckling i fråga om kanslister i den centrala statsförvaltningen, som ägt rum efter länsstyrelsernas förebild. Till dessa mellangradsbefattningar i den centrala förvaltningen har till skillnad från länsstyrelserna hittills i huvudsak icke rekryterats andra än sådana befattningshavare inom de lägre karriärerna, som genom bl. a. väl vitsordade arbetsinsatser på kvalificerade uppgifter meriterat sig för kanslistutbildning. Direkt-

rekrytering från gruppen studenter och handelsstudenter har knappast förekommit, men det är väl sannolikt, att utvecklingen kan medföra att sådan rekrytering blir önskvärd som komplettering till den hittills praktiserade, som betingats av det starkt eftersatta utbildningsbehovet inom de centrala ämbetsverken.

I fråga om förslaget att på olika sätt underlätta för de studerande att redan under gymnasietiden förbereda sig för yrkeslivet yttrar *länsstyrelsen i Västmanlands län* huvudsakligen följande.

Länsstyrelsen kan i åtskilliga stycken inte ansluta sig till vad i promemorian anförts om åtgärder för utbyggnad av annan postgymnasial utbildning än den akademiska. Länsstyrelsen kan sålunda icke finna det lämpligt, att man, såsom i promemorian förordats, på olika sätt skulle försöka underlätta för gymnasister att förbereda sig för yrkeslivet, exempelvis genom att bevilja dispens från viss del av undervisningen för yrkesförberedande kurser i maskinskrivning, stenografi o. d. Ungdomar med sådan yrkesinriktning borde, enligt länsstyrelsens sätt att se, icke bidraga till den ökade trängseln på de allmänna gymnasierna utan undervisas i de skolor, som är avsedda för dylik utbildning. Över huvud taget borde man inventera möjligheterna att i fråga om här avsedda postgymnasiala utbildningslinjer avstå från kravet eller pruta på önskvärdheten av studentexamen som bas för den vidare utbildningen inom dessa yrken. Ett gott exempel härpå är väl handelsutbildningen.

SACO yttrar bl. a. följande.

Genom det allmänna gymnasiets konstruktion examineras för få realstudenter och för många med allmän eller språklig inriktning än som i och för sig är önskvärt med hänsyn till de postgymnasiala utbildningsmöjligheterna. En realstudent har i dag betydligt större yrkesvalsmöjligheter än studenter från allmän linje och latinlinje. Ur det högre utbildningsväsendets synpunkt är det i dag ont om realstudenter men gott om latinstudenter och studenter med examen från allmän linje. Det är nödvändigt att detta faktum beaktas då man vidgar de postgymnasiala utbildningsmöjligheterna. Strävan bör i första hand vara att öppna sådana postgymnasiala fackutbildningslinjer, som kan erbjuda en tillfredsställande yrkesutbildning för studenter från allmän linje och latinlinje.

SACO vill här peka på handelsgymnasiernas studentkurser. Behovet av utbildningsplatser inom detta område torde avsevärt ha underskattats i prognosberäkningarna. I viss mån gäller detta även reklam- och journalistutbildningen. Inga bärande skäl kan för övrigt lämnas för att dessa utbildningslinjer skall vara spärrade, om tillströmningen till de humanistiska fakulteterna samtidigt förutsättes vara fri. De språkligt inriktade studenter som avvisas från dessa fackutbildningslinjer torde nämligen i brist på andra alternativ framför allt söka sig till de humanistiska fakulteterna. En sådan felaktig utbildning kan icke accepteras.

SFS framhåller bl. a.:

Mot bakgrund av den förväntade kraftiga tillströmningen till de icke-spärrade fakulteterna ter det sig synnerligen angeläget, att man ingående prövar möjligheten att tillskapa nya utbildningsalternativ för de ungdomskullar, vilka lämnar gymnasiet. Detta är önskvärt också av den anledningen, att man bör öka de studerandes reella valmöjligheter, vilka gradvis beskurits i takt med den ökade studentexaminationen.

Som SFS ovan understrukit kan hithörande problem på längre sikt endast

lösas genom en nykonstruktion av gymnasiet. Redan nu bör man emellertid eftersträva att på gymnasienivån skapa underlag för ett mera varierat utbildningsval. Därför bör de s. k. studentlinjerna vid fackgymnasierna utbyggas. En annan åtgärd i samma syfte är att preparandkurser i matematik anordnas för studenter från latinlinjen, vilka önskar läsa samhällsvetenskapliga ämnen men som saknar erforderliga förkunskaper i matematik.

Studiehjälpsutredningen tar upp frågan om utvidgning av det studiesociala stödet till dem som genomgår utbildning på postgymnasial nivå utanför universitet och högskolor. Utredningen anför i huvudsak följande.

Tyngdpunkten i de studiesociala stödåtgärderna har under senare år förskjutits till universitetsnivån. Resultatet härav har blivit allt mera markerade skillnader i det sammanlagda studiestödets omfattning mellan dem som väljer en akademiskt inriktad studiebana, vanligen allmänbildande gymnasium jämte universitet eller högskola, och dem som söker sig till andra skolformer, t. ex. fackgymnasier eller yrkesskolor. Denna utveckling synes ej stå i god överensstämmelse med utbildningspolitiken i övrigt. Utbyggnaden av utbildningsväsendet inriktas på att bereda ungdomen möjlighet att i ökad utsträckning söka sig till fackgymnasier, fackskolor och andra yrkesinriktade utbildningsvägar, som inte har som främsta uppgift att förbereda för akademiska studier. Genom studiesociala stödåtgärder premierar man däremot, relativt sett, de ungdomar som väljer akademisk utbildning.

Även *Centerns ungdomsförbund* och *Centerns studentförbund* framhåller angelägenheten av en förstärkning av de studiesociala anordningarna för studerande utanför den nuvarande universitets- och högskolesektorn.

P-gruppens förslag om bildandet av en samordningsgrupp mellan statliga och icke-statliga intressenter för planering och utbyggnad av den postgymnasiala fackutbildningen vinner stor anslutning bland remissinstanserna. Förslaget tillstyrkes av bl. a. *arbetsmarknadsstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, överbefälhavaren, generalpoststyrelsen, generaltullstyrelsen, telestyrelsen, lärarutbildningssakkunniga, kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna, personalutbildningsberedningen, SACO, TCO, SFS, Svenska stadsförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* med instämmande av *Handelns arbetsgivareorganisation* och *Sveriges verkstadsförening*. Arbetsgivareföreningen anför i detta sammanhang huvudsakligen följande.

Det arbete som bl. a. bedrives inom kommittén för nya utbildningsvägar för att inom de humanistiska fakulteterna åstadkomma alternativa utbildningsvägar med anknytning till arbetsmarknaden bör stödjas. Det är vidare av stor vikt att kraftiga åtgärder vidtages för att öka intagningen vid icke-akademiska postgymnasiala utbildningslinjer. Till detta synes den i promemorian föreslagna samordningsgruppen mellan intressenterna väl ägnad att bidraga. Med hänsyn till nyssnämnda kommittés närbesläktade uppgifter kan det dock ifrågasättas, om det icke vore att föredraga att komplettera denna kommitté personellt och i fråga om arbetsuppgifter.

Kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna betonar också, att samordningsgruppen bör arbeta i nära kontakt med kommittén. Samma uppfattning i denna fråga redovisas av *arbetsmarknadsstyrelsen* och *SFS*.

Önskemål att bli representerade i samordningsgruppen har särskilt framförts av överstyrelsen för yrkesutbildning, överbefälhavaren, SACO och TCO.

Beträffande P-gruppens beräkningar av behovet av utbildningsplatser vid postgymnasiala fackutbildningslinjer vill *SACO* i sitt yttrande rikta uppmärksamheten på, att många av dessa delprognoser är gjorda utifrån förutsättningen, att utbudet exakt skall svara mot antalet tillgängliga platser. SACO anför i huvudsak följande.

Till skillnad från vad som är fallet beträffande ämneslärare förutsättes sålunda beträffande folkskollärare, att intagningen vid seminarierna skall överensstämma med behovet av folkskollärare inom skolväsendet, varken mer eller mindre.

När det gäller de utbildningslinjer till vilka studenter i begränsad omfattning söker sig, görs det anmärkningsvärda antagandet, att studentandelen skall stiga med endast 1,5 % mellan 1960 och 1970, dvs. från nuvarande 13,5 % till 15 %. Som ett uttryck för en programmatisk bedömning kan SACO icke acceptera detta antagande. En betydligt större andel studenter måste beredas plats vid dessa utbildningslinjer, endera genom förändringar av intagningsbestämmelserna eller genom omläggningar av utbildningens organisation.

Statstjänstemännens riksförbund (SR) yttrar bl. a. följande.

Enligt SR:s mening är det av stort värde att P-gruppen ingående analyserat det väntade behovet av utbildningsplatser vid postgymnasiala fackutbildningslinjer. Gruppen har kommit fram till att det totala antalet utbildningsplatser för studenter vid de nuvarande postgymnasiala fackutbildningslinjerna bör utökas från 2 529 läsåret 1960/61 till 4 290 läsåret 1970/71 eller med »endast» ca 70 %. Denna bedömning finner SR vara realistisk. Vissa av de postgymnasiala fackutbildningslinjerna är nämligen att betrakta som intern verksutbildning, som ej kan ta emot ett större antal elever än som motsvarar ifrågavarande verks rekryteringsbehov.

Arkiv- och bibliotekssassistentutbildning

Riksarkivarien anför i huvudsak följande rörande behovet av *arkivassistentutbildning.*

En fortsatt utbyggnad av arkivväsendet särskilt inom den kommunala sektorn och inom näringslivet kommer att skapa ett ökat behov av arbetskraft också på assistentnivå. Den fåtaliga gruppen arkivassistenter har hittills huvudsakligen rekryterats med personer, som saknat studentexamen. Med den starka ökning av studentexaminationen, som för närvarande pågår förefaller det sannolikt att även kategorien arkivassistenter i högre grad än hittills kommer att rekryteras med studenter. Utbildningen av arkivassistenter skulle i sådant fall kunna organiseras såsom en postgymnasial fackutbildning. Ännu är emellertid rekryteringsbehovet allt för obetydligt för att en sådan utbildning skulle utgöra en realitet att räkna med.

Riksbibliotekarien framhåller i huvudsak följande rörande behovet av *biblioteksassistenter.*

Vad rör assistentpersonalen vid de vetenskapliga forskningsbiblioteken med undantag för tekniska högskolebibliotek och företagsbibliotek existerar för när-

varande endast en utbildning, nämligen kungl. bibliotekets bibliotekskurs, som på initiativ av de specialvetenskapliga biblioteken och med speciellt ekonomiskt stöd av statsmakterna är organiserad sedan 1946. Inträdeskrav vid kursen är studentexamen samt viss praktik. Kursen, som är helt avgiftsfri, mottog första gången, år 1946, 4 elever. Elevantalet har sedan oavbrutet stigit och är för närvarande uppe i 15. Kursen har sökts av ett vida större antal aspiranter än som kunnat antagas. Med undantag för åren 1947, 1950 och 1954 har en kurs ägt rum varje år. Sammanlagt har den under tiden 1946—1962 samlat 114 deltagare, därav 102 kvinnliga. Av de 114 eleverna hade 19 avlagt lägre akademisk examen medan ett icke obetydligt antal kursdeltagare hade påbörjade universitetsstudier, vilka vid tiden för kursdeltagandet ännu icke resulterat i akademisk examen; ett starkt begränsat antal personer med normalskoleexamen och längre väl vitsordad yrkestjänstgöring har fått dispens från studentexamen.

Biblioteksledningen har fr. o. m. mitten av 1950-talet sökt bygga ut deltagareantalet i den utsträckning lokal- och lärareresurser medgivit. Numera antages i regel som nämnts 15 elever per år av i genomsnitt 45 sökande. Av de 19 deltagare, som vid kursdeltagandet hade lägre akademisk examen, ha hittills 4 fullföljt sina akademiska studier upp till fil. lic.-examen och vunnit anställning som bibliotekarier vid större forskningsbibliotek. Ett begränsat antal med lägre akademisk examen har anställning som amanuenser medan majoriteten för närvarande torde ha anställning som assistenter och biträden.

Kursverksamheten har numera blivit en fast institution som rekryteringsbas för det absoluta flertalet specialvetenskapliga bibliotek samt kungl. biblioteket. Utexaminerade deltagare har också i ett fåtal fall anställts vid universitetsbiblioteken, folk- och företagsbiblioteken samt arkivväsendet. Numera betraktas godkänt deltagande i kursen i praktiken som krav för befordran till bibliotheksassistent vid de större specialvetenskapliga biblioteken, liksom vid kungl. biblioteket. I princip har godkända deltagare undantagslöst omedelbart vunnit biblioteksanställning och efterfrågan på utexaminerade är från institutionernas sida större än kurskapaciteten.

Det vore önskvärt att snarast kunna mottaga ett större elevantal, och det torde i samband med en av riksbibliotekarien upprepade gånger föreslagen utredning böra bl. a. undersökas i vilken utsträckning denna utbildningsverksamhet kan förenas med vissa universitetsstudier och huruvida utbildningen i någon mån kan läggas till grund för en högre biblioteksutbildning. Det skulle utan tvekan i nuvarande läge vara riktigt att bygga ut kursen till att omfatta det dubbla elevantalet, då den för närvarande icke tillnärmelsevis motsvarar de intreserade bibliotekens rekryteringsbehov.

Socionomutbildning

Styrelsen för socialinstitutet i Stockholm anför bl. a. följande.

Styrelsen finner det ur flera synpunkter väl motiverat att öka socionomutbildningens kapacitet. Det råder sedan flera år en utpräglad brist på socionomer och senaste meddelande från arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut ger vid handen att läget förvärrats under år 1962. Härtill kommer att socionomerna under den senaste tiden kommit att efterfrågas till nya arbetsfält utanför de traditionella socionomyrkena. Statsdepartementen och statskontoret kan nämnas som exempel från den statliga centralförvaltningens område; inom den privata sektorn blir det också allt vanligare att socionomer efterfrågas till uppgifter av personaladministrativ art. Arbetsmarknadsläget inom socionomyrkena

gav styrelsen anledning att i remissyttrande över socionomutbildningskommitténs betänkande föreslå en större ökning av stockholmsinstitutets kapacitet än som föreslagits från kommitténs sida. Styrelsen angav siffran 180 som en lämplig utbyggnadsram för läsåret 1963/64. Det synes ej heller otroligt att den i statistikbilagan beräknade antagningen av 700 elever för samtliga institut år 1970 kan komma att motsvara arbetsmarknadens efterfrågan.

Styrelsen för socialinstitutet i Göteborg framhåller bl. a. följande.

Tendensen pekar oförtydbart på att efterfrågan på arbetskraft inom socionomernas traditionella verksamhetsområde i framtiden alltjämt kommer att stiga. Därav kan man emellertid ej draga några omedelbara slutsatser om socionomutbildningens dimensionering. Den påverkas också av tillgången på praktikplatser, av övergången till andra yrkesområden — som kan väntas bli större om utbildningen kvalitativt förbättras — och av tillgången på andra utbildningsvägar. Den i statistikbilagan angivna siffran 700 för beräknad elevintagning vid socialinstitut år 1970 förefaller med hänsyn härtill ganska godtyckligt vald. Något statistiskt underlag för uppgiften redovisas ej heller.

Särskilt yttrande har avgivits av ledamoten, professor G. Inghe.

Styrelsen för sydsvenska socialinstitutet yttrar bl. a. följande.

Socionomutbildningskommittén föreslog att en ny prognosundersökning rörande socionomernas arbetsmarknad skulle göras inom de närmaste åren. Det förefaller sannolikt att den av P-gruppen beräknade antagningen av 700 studerande år 1970 kommer att visa sig vara relativt realistisk. Styrelsen finner det därför vara viktigt att inom en snar framtid diskutera möjligheterna att inrätta en femte utbildningsanstalt för socionomer, sedan de nuvarande läroanstalterna ytterligare byggts ut.

Styrelsen för socialinstitutet i Umeå anför bl. a. följande.

Läget på socionomernas arbetsmarknad kännetecknas för närvarande av att efterfrågan på socionomutbildad arbetskraft är betydligt större än som kan tillfredsställas vid socialinstitutens nuvarande intagningskapacitet. Denna bristsituation gäller icke minst inom de områden, som Umeåinstitutet i första hand tänkes komma att betjäna. Detta läge kan ej heller bedömas vara av tillfällig natur, eftersom dels upprustningen inom flera sektorer av det sociala fältet långt ifrån är avslutad, dels den fortgående ombildningen till större kommunala enheter kommer att ställa allt större anspråk på välutbildade tjänstemän och dels socionomer i vidgad utsträckning efterfrågas till för dem nya arbetsfält såsom t. ex. den centrala statsförvaltningen. Det föreligger alltså enligt styrelsens uppfattning i och för sig starka skäl att öka socialinstitutens utbildningskapacitet. Något säkert underlag för en bedömning av det erforderliga tillskottet av platser redovisas dock ej av P-gruppen. Det av denna beräknade årliga intaget av ca 700 elever omkring år 1970 synes dock icke på något sätt orealistiskt.

Socialstyrelsen yttrar i huvudsak följande.

Socialstyrelsen har i utlåtande över socionomutbildningskommitténs betänkande tillstyrkt en intagning fr. o. m. 1963/64 av 480 elever. Styrelsen framhöll därvid att denna ökning endast borde betraktas som första steget i en utveckling mot ytterligare vidgad utbildning av socionomer. Mot bakgrunden härav synes det styrelsen rimligt att såsom P-gruppen räkna med det årliga intagningsbehovet år 1970 skall ha stigit till omkring 700 elever.

Utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal

Medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala framhåller bl. a. följande.

Inom hälso- och sjukvården råder för närvarande brist på sjuksköterskor, laboratorieassistenter och annan sjukhusassistentpersonal, sjukgymnaster, arbetsterapeuter och socionomer. Utbildningslinjerna för dessa personalgrupper har delvis fackskole- eller yrkesskolekaraktär, delvis högskolekaraktär. Studentexamen kräves icke obligatoriskt för antagande, men konkurrensen har medfört att en varierande andel av de antagna har studentexamen, varvid andelen för närvarande är högst för utbildningen av sjukgymnaster och socionomer. Fakulteten har i remissyttrande den 10 december 1962 tillstyrkt föreslagen ökning av utbildningen av sjukgymnaster och arbetsterapeuter, och anser det för sjukvårdens del angeläget att även utbildningen av socionomer snabbt ökas.

Karolinska institutets lärarkollegium yttrar bl. a. följande.

Redan i sina yttranden över läkarutbildningsberedningens program underströk lärarkollegiet den av beredningen framhållna nödvändigheten av att särskilda åtgärder vidtages för att icke sjuksköterskebrist skall äventyra ökningen av läkarutbildningen. I konsekvens med detta uttalande, som äger ännu större betydelse då ytterligare ökning av läkarutbildningskapaciteten förordas, vill lärarkollegiet varmt och bestämt tillstyrka att alla möjliga åtgärder vidtagas för att stimulera intresset för sådan postgymnasial utbildning, som ligger utanför universiteten och högskolorna. I själva verket synes det angeläget, att åtminstone viss sådan utbildning ledes och kontrolleras från akademiskt håll — så är redan fallen med sjukgymnastutbildningen. Inom ramen för dylik fackutbildning måste som ett led i planeringen av sjukvårdens utbyggnad särskild omsorg ägnas åt utbildningsmöjligheterna för medicinalpersonal, så att erforderlig proportionalitet mellan å ena sidan läkare och å den andra sjukgymnaster, sjuksköterskor, laboratoriepersonal m. fl. kan upprätthållas. Motsvarande proportionalitet måste för övrigt upprätthållas även mellan läkare och den icke gymnasieutbildade personalen inom sjukvården, varför utbildnings- och rekryteringsmöjligheterna beträffande sistnämnda personalkategori likaledes måste beaktas vid beräkningen av läkarutbildningens lämpliga omfattning.

Socialstyrelsen anför bl. a. följande.

En starkt ökad utbildning av exempelvis läkare — om denna ökning av läkarkåren ur samhällsnyttans synpunkt skall kunna helt tillgodogöras — kräver också en utbyggnad av de olika vårdområden där dessa läkare skall placeras, exempelvis inom rehabiliteringsverksamheten, nykterhetsvården, vården av långvarigt sjuka och mentalsjukvården. Denna utbyggnad bör emellertid likaväl som utbyggnaden av produktionsmedlen kunna göra anspråk på en hög prioritet vid de samhällsekonomiska bedömningarna såväl ur rent sociala synpunkter, eftersom den är en förutsättning för realiserandet av en godtagbar vårdstandard, som ur ekonomiska synpunkter, eftersom en högre vårdstandard ger ökade möjligheter att ta den mänskliga arbetskraften i anspråk.

Att behovet av kvalificerade biträdeskrafter är stort, om den akademiskt utbildade personalen skall rationellt utnyttjas, betonar även *veterinärhögskoleutredningen, Svenska landstingsförbundet* och *SFS*.

SFS yttrar huvudsakligen följande.

Sjukvårdens personalbehov har fr. o. m. läkarprognosutredningens betänkande vad beträffar åtgärder behandlats som en fråga enbart om brist på läkare. Den begränsning som är nödvändig i vad avser sjukhusens öppethållande, möjligheten att öppna vissa nybyggda kliniker m. m. sammanhänger även med bristen på sjuksköterskor och annan personal. SFS vill i sammanhanget framhålla önskvärdheten av en inventering av det behov som kan föreligga inom vissa vårdyrken. Inom detta område torde behov finnas av en kvantitativt sett betydande utbildning av befattningshavare med studentexamen som grund, exempelvis laboratorieassistenter. SFS vill här ånyo framhålla vikten av att en inventering icke låses vid de existerande formerna för utbildning och examinering utan att förslaget om en mera kvalificerad utbildning än exempelvis den nuvarande sjuksköterskeutbildningen ingående prövas utifrån sjukvårdens behov och mot bakgrund av den läkarbrist som kommer att råda för en mycket lång tid framöver.

Svenska landstingsförbundet anför liknande synpunkter:

Med hänsyn till den utökning, styrelsen förordat i fråga om utbildningen av läkare, är det angeläget understryka, att denna ökning som naturlig konsekvens har en utökning av utbildningskapaciteten även beträffande andra kvalificerade grupper inom sjukvården, nämligen i första hand sjuksköterskor, sjukgymnaster, arbetsterapeuter, laboratoriepersonal och vissa slag av tekniska assistenter. Endast därigenom kan svårigheterna för sjukvårdens fortsatta utbyggnad undanröjas. Styrelsen vill därför understryka P-gruppens förslag att på olika sätt främja den postgymnasiala utbildningen och söka intressera ett ökat antal studenter att söka sig till dylika utbildningsgrenar.

Utbildningen av vissa grupper av sjukvårdspersonal bör i ökad omfattning baseras på studentexamen, anser *Sveriges Läkarförbund:*

En för studenter tillrättalagd utbildning av sjuksköterskor, laboratorieassistenter, arbetsterapeuter och läkarsekreterare skulle på ett helt annat sätt locka studenter till dessa yrken än vad för närvarande sker. En mera kvalificerad utbildning av sjuksköterskor finnes för närvarande, till vilken fordras studentexamen. Denna torde med fördel kunna utökas och uppläggas så att den ej endast avser utbildning av instruktionssköterskor utan över huvud taget sjuksköterskor med speciella, särskilt kunskapskrävande uppgifter. Behovet av laboratorieassistenter med bättre kunskaper än vad den nuvarande laborantutbildningen kan ge är också mycket stort på sjukhuslaboratorierna. Arbetsterapeuter i chefsställning bör ha en utbildning grundad på studentexamen. En del av kanslipersonalen på sjukhusen liksom läkarsekreterare bör ha bl. a. språkkunskaper som motsvarar studentexamen. För närvarande råder stor brist på dessa personalgrupper inom sjukvården. Det kan då synas rationellt att genom en utbildning avsedd för studenter söka överföra en del av studentökningen till dessa verksamheter.

Styrelsen för veterinärhögskolan framhåller, att utbildning av laboratoriebiträden redan nu pågår vid högskolan. Denna undervisning kan enligt styrelsen tvivelsutan ökas om erforderliga medel och ökade personella resurser skulle ställas till högskolans förfogande.

Fackläraru tbildning

Skolöverstyrelsen yttrar bl. a. följande.

Av arbetsmarknadsstyrelsen har nyligen färdigställts en prognos rörande det framtida behovet av lärare inom det husliga området. Som överstyrelsen tidigare framhållit i sitt yttrande över 1960 års lärarutbildningssakkunnigas betänkande rörande klasslärarbehovet finner överstyrelsen det synnerligen angeläget att motsvarande prognoser med största skyndsamhet utarbetas även för övriga sektorer av övningslärarområdet, dvs. för gymnastiklärare, musiklärare och teckningslärare.

Stadskollegiet i Stockholm framhåller under åberopande av yttrande från stadens skoldirektion bl. a. följande.

Från skolans synvinkel finns det särskild anledning att peka på behovet av fackl ärare av skilda slag. Det råder brist på sådana lärare i Stockholm, även om denna icke är så markerad som bristen på ämneslärare, vilken nedan skall beröras. För landet som helhet är enligt tillgängliga uppgifter tillgången på behöriga fackl ärare klart otillräcklig. I fråga om gymnastiklärare kan situationen betecknas som närmast katastrofal.

Man kan dessutom förvänta, att bristsituationen förvärras, efter hand som grundskolan och de till grundskolan anslutande skolformerna byggs ut i hela landet. Det säger sig självt, att ett utbyggande av fackl ärarutbildningen till en kapacitet, som svarar mot behovet, skulle i icke oväsentlig grad bidra till att minska tillströmningen till universitet och högskolor.

Musikaliska akademiens styrelse framhåller huvudsakligen följande.

Den i statistikbilagan gjorda prognosen rörande ökningen av elevintagningen vid musikhögskolan och konservatorierna i Göteborg och Malmö ger, vad musiklärar- och musikpedagogutbildningen beträffar, inte anledning till någon anmärkning. I fråga om solistutbildningen räknar P-gruppen endast med en mindre ökning av densamma fram till 1970. Med hänsyn tagen främst till de allt starkare önskemålen om en väsentlig utökning av de förefintliga symfoniorkestrarnas storlek, en utökning, som delvis redan kommit i gång, bör man enligt styrelsens uppfattning räkna med en betydande utökning även av den instrumentala solist- och ensembleutbildningen under perioden fram till 1970.

De flesta eleverna med studentexamen studera i examensklasserna för musiklärare och kyrkomusiker. Av eleverna i dessa klasser är för närvarande ca 40 % studenter. Därest en av Musiklärarnas riksförening gjord och av musikaliska akademiens styrelse i remissyttrande den 16 januari 1963 livligt tillstyrkt framställning om att studentexamen skall krävas för tillträde till musiklärarklassen vid musikhögskolan, vinner bifall, kommer antalet studenter att väsentligt öka vid högskolan.

Av eleverna med studentexamen vid musikhögskolan har hitintills endast ett mycket begränsat antal bedrivit universitetsmässiga studier i ämnet musikforskning och/eller andra ämnen. Det kan på goda grunder förutsättas, att musikhögskoleeleverna i växande utsträckning skulle förlägga en del av sina studier till universiteten, därest studentexamen bleve obligatorisk för en betydande grupp av dessa elever.

Musikaliska akademiens styrelse vill särskilt framhålla vikten av att musikutbildningen inte glömmes bort vid ett vidtagande av de åtgärder, som redovisas

i kap. 4. III »Utbyggnad av annan postgymnasial utbildning». Om kravet på studentexamen för eleverna i vissa examensklasser vid musikhögskolan fastställes, kommer musikutbildningen att i långt högre grad än för närvarande bli en »postgymnasial» utbildning, vilket i sin tur skulle öka betydelsen för de musikintresserades del av åtgärdskatalogens tredje och sista avsnitt.

TCO yttrar bl. a. följande.

I fråga om musikutbildningen må framhållas, att en markant brist på utbildade musiklärare och musikledare sedan länge har förelegat såväl inom det allmänna skolväsendet som i det frivilliga musikbildningsarbetet. Den beräknade intagningen av omkring 200 elever vid musikutbildningsanstalterna år 1970 synes för liten. I sammanhanget kan hänvisas till musikledarutredningens betänkande om lärare och handledare för det fria musikbildningsarbetet och däri redovisat behov av lärare, ledare och instruktörer.

Beträffande teckningslärarutbildningen synes det önskvärt att en prognos utarbetas om det framtida behovet och att härefter erforderliga åtgärder vidtas på utbildningssidan. Vidare må erinras om att Teckningslärarnas riksförbund krävt en utredning om en högskolemässig utbildning med studentexamen som inträdesvillkor. Sagda prognosarbete och utredning bör komma till stånd så snart som möjligt.

Förskollärarutbildning

Skolöverstyrelsen yttrar bl. a. följande.

I fråga om förskollärarutbildningen kommer under förutsättning av bifall till överstyrelsens förslag att antagas ca 480 elever höstterminen 1963 och minst 540 elever höstterminen 1964. Betydligt ökat behov av förskoleverksamhet, speciellt daghem, torde kunna förväntas under de närmaste åren, varför överstyrelsen kommer att föreslå ytterligare ökning av examinationen.

Socialstyrelsen anser det vara realistiskt att räkna med, att behov av en icke oväsentlig ökning av förskollärarutbildningens kapacitet utöver 540 elever höstterminen 1964 föreligger 1970.

TCO framhåller, att en intagning av omkring 500 elever vid förskoleseminarierna 1970 inte torde komma att motsvara behovet. Intagningen kan beräknas högre, förslagsvis till minst 600.

Postassistent- och postexpeditörsutbildning

Generalpoststyrelsen anför i huvudsak följande.

Befattningar med kvalificerat administrativt arbete vid postkontoren samt vid distriktsförvaltningen (postdirektionerna) och centralförvaltningen rekryteras med personal ur *postassistentskarriären,* som genomgått föreskriven postal fackutbildning i form av postassistentskurs. Antalet tjänstemän i denna karriär utgjorde den 1 januari 1961 ca 1 250. Av dessa hade 850 studentexamen eller högre utbildning.

Såsom framgår av den s. k. statistikbilagan har den årliga intagningen i postassistentskurs av studenter beräknats till ca 50, av vilka 20—30 % angetts avbryta sin utbildning och ersättas av anställda med bl. a. postexpeditörskurs. Förhållandet är i själva verket, att av de i juni antagna studenterna avgår ett dylikt antal redan innan kursen börjar i augusti (år 1962 14 av 54 antagna). Orsaken till denna avgång är att andra möjligheter för de antagna inträder under mellantiden, vanligen till fortsatta studier. Av dem som år 1962 avgick före kursens början, torde 8 ha tagit upp studier vid universitet och högskolor, medan 6 gått till olika postgymnasiala fackutbildningslinjer.

Intagningen av studenter i postassistentskurs beräknas under de närmaste åren öka något med hänsyn bl. a. till den fortgående ökningen i poströrelsen. Urvalet, som tidigare främst siktat på studenter med kunskaper i främmande språk, kan väntas få en starkare koncentration på sökande med matematisk och social inriktning.

Befattningar med mera krävande kassatjänst samt upplysningstjänst och arbetsledning inom kassatjänsten rekryteras med personal ur *postexpeditörskarriären*, vilken genomgått postal fackutbildning i form av postexpeditörskurs. Antalet tjänstemän i denna karriär utgjorde den 1 januari 1961 något mer än 1 900. Av dessa hade ca 650 studentexamen eller högre utbildning, medan resten fördelade sig på ca 1 000 med realexamen och omkring 250 med normalskolekompetens. För tillträde till postexpeditörskursen gäller bl. a. krav på kunskaper på realexamensnivå i vissa ämnen. Till postexpeditörskurs brukar emellertid årligen anmäla sig ett antal sökande, huvudsakligen kvinnliga, med studentexamen. År 1962 hade sålunda 94 av de 941 sökande respektive 68 av de 322 uttagna kursdeltagarna avlagt studentexamen. En av de uttagna studenterna innehade anställning i postverket, medan återstoden var direktsökande. Av dessa avgick 32 före kursens början.

Kammarskrivarutbildning

Generaltullstyrelsen yttrar i huvudsak följande.

Inom tullverket finns följande fyra personalgrupper, nämligen bevakningspersonal, biträdespersonal, tullkontoristutbildad personal och kammarskrivarutbildad personal. Postgymnasial utbildning inom tullverket utgöres för närvarande endast av kammarskrivarutbildning. För anställning såsom kammarskrivare och för befordran till högre tjänst inom kammarskrivarkarriären fordras i regel godkänd examen i kammarskrivarkurs. Kammarskrivarkarriären rekryteras dels direkt, dels från i verket anställd personal, som uppfyller vissa fordringar i fråga om kunskaper. Tidigare gällde som villkor för antagning till elev i kammarskrivarkurs bl. a., att sökande avlagt studentexamen eller ingenjörsexamen vid tekniskt gymnasium. Detta krav på formell kompetens för inträde i kammarskrivarkurs har upphört att gälla med utgången av januari 1959.

Till deltagare i kammarskrivarkurs ha bland sökande utom verket hittills icke antagits andra än sådana, som avlagt studentexamen eller, i ett mindre antal fall, ingenjörsexamen vid tekniskt läroverk eller begränsad studentexamen vid försvarets läroverk. Under tioårsperioden 1953—1962 rekryterades karriären med i genomsnitt omkring 28 studenter för år.

Tullverkets framtida behov av rekrytering till kammarskrivarkarriären är på grund av vissa planerade förändringar av arbetsorganisationen svårt att uppskatta. Såvitt styrelsen nu kan bedöma, torde nämnda behov komma att under

den närmaste tioårsperioden bli något lägre än under de senaste tio åren. Tullverkets möjligheter att rekrytera personal med studentexamen torde sålunda även i framtiden bli av en i förevarande sammanhang obetydlig omfattning.

Teleassistentutbildning

Telestyrelsen framhåller i huvudsak följande.

Televerket sysselsätter en relativt stor kår kvalificerade befattningshavare med postgymnasial utbildning av den typ, som tidigare meddelats å teleassistentkurserna. Såsom angetts i statistikbilagan ha dessa kurser numera ersatts med tvenne 2-åriga kurser, varav den ena — teleingenjörskursen — är avsedd för personal, som i första hand skall ägna sig åt tekniska och trafikala arbetsuppgifter medan den andra — den administrativa kursen — främst avser att ge utbildning på sådana områden, som försäljning och ekonomisk förvaltning, kontorsorganisation och kontorsrationalisering med bl. a. ADB, personalledning och personaladministration.

En preliminär beräkning har visat, att nyrekryteringsbehovet inom verksamhetsområden, för vilka i föregående stycke angiven personal närmast är avsedd, under de närmaste 10 åren uppgår till ca 50 personer per år. Televerket räknar med att huvudparten av nämnda behov skall kunna tillgodoses genom att det varje år anordnas en teleingenjörskurs och vartannat år en administrativ kurs med vardera 30 à 35 elever.

Utbildning vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut framhåller huvudsakligen följande.

Den andel av den icke-akademiska, postgymnasiala utbildning, som faller inom institutets ram har i statistikbilagan angetts till 10 elever år 1970. Denna siffra, vilken torde åsyfta såväl civila som militära elever vid institutets kurs för meteorologisk tjänsteexamen, bedöms av institutet som realistisk.

I den i promemorian angivna »åtgärdsinventeringen» har också diskuterats utbyggnad av icke-akademisk postgymnasial utbildning.

Man torde icke böra räkna med en utvidgning av institutets elevantal. Behovet av på denna väg nyutbildade meteorologer är nämligen relativt begränsat, emedan institutet också rekryterar meteorologer den akademiska vägen. Det finns därmed en viss möjlighet att vid institutets kurser i matematik, mekanik och termodynamik ta emot elever från andra håll.

Försäkrings- och bankutbildning

Försäkringsinspektionen anför bl. a. följande.

I promemorian återfinnes bl. a. en uppgift om den sannolika ökningen i efterfrågan på personal för försäkringsbolag. Inspektionen har här icke anledning att på denna punkt presentera någon avvikande kalkyl. Å ena sidan har efterfrågestegringen på detta område varit mycket stark. Å andra sidan kan utvecklingen

komma att något påverkas av fusionsbildningen inom försäkringsverksamheten. Även databehandlingstekniken kan komma att göra att efterfrågan på personal stiger svagare än eljest. Samtidigt betyder just databehandlingstekniken, att den andel av personalen som behöver längre utbildning ökar och även behovet av statliga insatser på området. Och databehandlingstekniken har dessutom många andra tillämpningsområden vilket inte sällan torde skapa vissa svårigheter för både enskild och offentlig försäkringsverksamhet; har man inom ett försäkringsbolag utbildat egen personal för ändamålet händer det lätt att sådan personal förloras till t. ex. industrin. Av detta skäl torde ytterligare utredning av den sannolika totala efterfrågestegringen avseende databehandlingspersonal vara angelägen. Av betydelse är också den växande arbetsmarknad och de växande utbildningsbehov som representeras av socialförsäkringen. Även den måste därför närmare studeras i det fortsatta prognosarbetet.

Svenska Bankföreningen framhåller bl. a. följande.

Bankföreningen vill understryka, att det är synnerligen angeläget att åtgärder vidtages till stöd för postgymnasial utbildning utanför de akademiska läroanstalterna. Inom näringslivet är en praktiskt inriktad fackutbildning ej sällan av större värde än akademiska studier. Åtgärderna bör omfatta såväl en effektiv yrkesvägledning i gymnasierna för att främja tillströmningen till andra utbildningssektorer än den akademiska som en utvidgning och förbättring av den icke-akademiska postgymnasiala utbildningen både inom den statliga och den privata sektorn. I detta sammanhang bör bl. a. göras en inventering av möjligheterna att som lärare anlita intresserade och lämpliga personer inom näringslivet. Det torde finnas goda förutsättningar för att på denna väg öka den knappa tillgången på lärarkrafter. Dessutom bör stor uppmärksamhet ägnas åt den moderna korrespondensundervisningens möjligheter.

Handelsutbildning

Överstyrelsen för yrkesutbildning framhåller bl. a. följande.

I den remitterade promemorian uttalas önskvärdheten av att de s. k. postgymnasiala fackutbildningslinjerna göres mera attraktiva och att de ges ökad konkurrenskraft. Många av dessa linjer leder emellertid till speciella ofta begränsade verksamhetsområden, där efterfrågans storlek är bestämd genom olika beslut av samhället. I dylika fall kan någon styrning av de studerande självfallet icke komma i fråga, såvida icke fråga är om en bristsituation. Här är det emellertid i detta sammanhang en mycket viktig utbildningslinje, som bör beaktas, nämligen handelsgymnasiernas facklinjer för studenter. Nämnas bör även studentlinjerna vid de tekniska gymnasierna; denna senare utbildningsform är emellertid ännu så ny och erfarenheterna så pass begränsade, att det torde vara för tidigt att för närvarande mera nämnvärt bygga ut dem.

Värderingen av handelsgymnasiernas ettåriga linjer har naturligen icke stigit efter det att handelsgymnasierna gjordes treåriga. Visserligen är skillnaderna mellan målsättningen för de treåriga och de ettåriga linjerna icke så stor, som man skulle vänta av olikheterna i studietidens längd. Den nuvarande ordningen kan emellertid inte bedömas annat än som mindre tillfredsställande. Skall denna linje få betydelse i strävandena att avlasta universiteten och högskolorna måste den göras mera attraktiv.

Enligt överstyrelsens uppfattning skulle en reformering av denna del av han-

delsutbildningen kunna göra en hel del för att minska trycket på universiteten och fackhögskolorna. Emellertid torde det vara svårt att i dagens läge närmare bedöma vad som bör göras. Man synes nämligen böra avvakta gymnasieutredningens betänkande. Till dess att man får kännedom om de stora dragen av framtidens gymnasieorganisation, torde denna fråga böra vila.

Då man bedömer möjligheterna att vidga den postgymnasiala utbildningen bör man icke bortse från de under överstyrelsen sorterande yrkesskolorna. Undervisningen vid dessa skolor är numera så mångskiftande och spänner över så olika nivåer, att det framstår som naturligt att även dessa skolors kapacitet tages i anspråk för att avlasta universiteten och fackhögskolorna.

Stadskollegiet i Stockholm anför bl. a. följande under åberopande av yttrande från stadens yrkesskolestyrelse.

Vid Stockholms stads handelsgymnasium finns för närvarande en fackkurs för studenter med 5 parallellklasser, alltså en årlig intagning av 150 studenter. I de prognoser, som uppgjorts inom yrkesskolförvaltningen, har räknats med att antalet parallellavdelningar inom de närmaste åren bör ökas med 3 à 4, emedan antalet sökande studenter kan motivera en sådan utökning. Även vid Stockholms stads handelsskola finns specialkurser för studenter, bl. a. sekreterarkurs.

Beträffande de vid yrkesskolorna anordnade handelskurserna för elever med realexamen, i vilka intages även studenter, anföres, att i och med den redan påbörjade utbyggnaden av handelsgymnasieorganisationen samt det framtida inrättandet av merkantila fackskolor kan man förvänta, att dessa utbildningsvägar i mycket stor utsträckning kommer att ersätta nu existerande, och i utredningen erinras om att enligt skolberedningens beräkningar skulle år 1970 omkring 6 100 elever gå i första klassen av merkantil fackskola. Man räknar dock med att en viss ettårig handelsutbildning kommer att kvarstå, nämligen för sådana som efter grundskolan vill ha en kortare utbildning, samt för sådana som efter annan fackskoleutbildning än den merkantila vill skaffa sig en handelsutbildning. Yrkesskolförvaltningen har i sitt tidigare yttrande över skolberedningens förslag om grundskolan berört denna utveckling och är medveten om att tillkomsten av fackskolor kommer att medföra en ombildning, eventuellt ett nedläggande av vissa kurser inom handelsutbildningen, både vid stadens egna skolor och vid de enskilda skolorna.

Yrkesskolstyrelsen i Stockholm har särskilt under det sista decenniet främjat den postgymnasiala utbildningen inom sitt verksamhetsområde. Yrkesskolstyrelsen vill sålunda erinra om att fackkurserna för studenter vid handelsgymnasiet har utbyggts och är fortfarande under utbyggnad. Yrkesskolstyrelsen har vidare ordnat sekreterarkurser för studenter i mån av behöriga sökande. Bland andra utbildningsgrenar, som i huvudsak rekryteras av studenter, må nämnas utbildningskurser för hotellsekreterare, resebyråpersonal, trafik- och flygvärdinnor och nu senast en ny kurs för utbildning av datapersonal i samarbete med överstyrelsen för yrkesutbildning.

Stadskollegiet åberopar vidare följande uttalande av föredragande borgarrådet.

Av yrkesskolstyrelsens remissvar framgår, att Stockholm redan bedriver postgymnasial utbildning. Staden bör vara beredd att lämna sin medverkan till en ytterligare utbyggnad. En sådan utbyggnad från stadens sida av dylika utbildningsvägar förutsätter dock, att en skälig kostnadsfördelning äger rum mellan

staten och kommunerna. En decentraliserad utbyggnad av den högre utbildningen torde över huvud taget vara en av förutsättningarna för att man skall kunna nå en god balans på detta område. Ett närmare samarbete mellan å ena sidan de för utbildningspolitiken ansvariga och å andra sidan näringslivet bör i detta syfte kunna övervägas även på den högre utbildningsnivån, t. ex. efter mönster av vad som på yrkesskolsidan redan med framgång prövats med s. k. »inbyggda skolor».

Stockholms handelskammare understryker behovet av en postgymnasial fackutbildning för näringslivets ändamål liknande den högre sekreterarutbildningen i Uppsala. Handelskammaren anför:

Det synes böra övervägas, om icke ökade möjligheter skulle kunna beredas studenter att genom postgymnasial fackutbildning av icke-akademisk karaktär få en allmän skolning bättre anpassad efter näringslivets krav. Den ettåriga fackkursen vid handelsgymnasier ger en för näringslivets behov i vissa fall mycket ändamålsenlig utbildning. Den är emellertid i andra fall icke tillräcklig. I Uppsala och Lund har inrättats respektive planeras en utbildning, innefattande en kombination av ettårig fackkurs vid handelsgymnasium och akademiska studier i vissa ämnen. Den hittills vunna erfarenheten i Uppsala visar, att den nya utbildningsformen attraherat företrädesvis kvinnliga studenter med inriktning på sekreterararbete. Men det finns ett icke tillgodosett behov av utbildning för näringslivets mellangrader med mera kommersiellt betonade uppgifter, bl. a. på försäljningssidan. Behovet av goda språkkunskaper torde med de ökande internationella kontakterna bli allt större. En postgymnasial fackutbildning för näringslivets ändamål bör ta särskilt sikte på främmande språk. Säkerligen skulle i och för sig en sådan språkutbildning kunna i stor utsträckning ske här i landet, men det vore också värt att undersöka vilka ökade möjligheter som skulle kunna beredas studenter, som vill ägna sig åt affärslivet, att komma utomlands och få lära sig språk om möjligt i kombination med affärspraktik. Handelskammaren är förvisso medveten om svårigheterna att realisera sådana önskemål, men icke minst genom den kraftigt tilltagande strömmen av förfrågningar hos kammaren om dylika möjligheter, är den övertygad om att det här föreligger ett påtagligt utbildningsbehov, vars tillgodoseende i sin mån skulle lätta trycket på de akademiska läroanstalterna, enkannerligen i vad gäller ekonom- och samhällsvetenskaplig utbildning. Handelskammaren vill därför från sina utgångspunkter instämma i P-gruppens önskemål om en samordnad kraftinsats för att höja den icke-akademiska, postgymnasiala utbildningens kapacitet och attraktionskraft.

4. Departementschefen

För varje år som går framstår en snabb vidareutveckling av det högre utbildningsväsendet som en för samhället allt viktigare angelägenhet. Denna sektors alltmer strategiska betydelse för samhällsekonomien, socialpolitiken, kulturlivet och vår civila och militära försvarskraft, kort sagt för alla sidor av ett modernt välfärdssamhälle, blir alltmer uppenbar. Det är mot den bakgrunden glädjande att kunna konstatera att, som framgår av den föregående redovisningen, det råder en allmän enighet om huvudlinjerna för den vidare utbyggnaden av det högre utbildningsväsendet.

När 1960 års riksdag fastställde riktlinjerna för den nu gällande utbyggnadsplanen för det högre utbildningsväsendets expansion var man visserligen i allt väsentligt enig om de principer som skulle vara vägledande för arbetet. Men det fanns, särskilt inom universitets- och högskoleväsendet självt, en ganska markerad osäkerhet inför den expansion som då förordades, vilken var betydligt blygsammare till sin omfattning än den som nu är aktuell.

Det skall erinras om att 1960 års utbyggnadsplan för perioden 1960—65 byggde på den förutsättningen att universitet och högskolor omkring år 1970 skulle ge utbildning åt ca 55 000 studerande. Det framfördes i debatterna den gången starka och i och för sig förståeliga argument för en mindre kvantitativ expansion av universiteten och högskolorna än vad 1960 års principförslag förutsatte. Det nu föreliggande principförslaget till fortsatt utbyggnad av universitet och högskolor under senare hälften av 1960-talet innebär att studerandeantalet skall bli över 80 000 omkring år 1970 i stället för 55 000 som tidigare förutsatts. Vidare förutsätts att huvudlinjerna i 1960 års program i allt väsentligt skall följas även under återstoden av årtiondet, innebärande en fortsatt stark satsning på de experimentellt inriktade studiebanorna med deras förhållandevis mycket lokal-, materiel- och personalkrävande organisation. Trots den föreslagna högst väsentliga utökningen av det högre utbildningsväsendet under ett fåtal år har den tidigare tveksamheten så gott som helt försvunnit bland berörda myndigheter och organisationer. I yttrandena från flera remissinstanser kan i stället konstateras en önskan om en än kraftigare utbyggnad än den som skisserats i P-gruppens utredningar och förslag. Från universitets- och högskolemyndigheternas sida föreligger denna gång ingen tveksamhet inför den stora utbildningsuppgift som nu skisserats.

Samtidigt kan konstateras att allmän enighet råder om att nu största möjliga ansträngningar bör göras i syfte att skapa med universitets- och högskolestudier konkurrenskraftiga utbildningsalternativ. Man är allmänt enig om att det ur många synpunkter är mindre önskvärt att det stora flertalet nyexaminerade studenter i dag anser sig ha en universitets- och högskoleutbildning som enda tänkbara utbildningsalternativ.

De opinionsmässiga förutsättningarna för en fortsatt stark utökning av det högre utbildningsväsendet är därför nu mer entydiga och positiva än blott för några år sedan. Jag tolkar detta som ett klart erkännande av riktigheten och rimligheten i den hittills förda politiken i fråga om det högre utbildningsväsendets utbyggnad. Numera föreligger uppenbart en över partier och intressegrupper höjd enighet om att särskilt stora samhälleliga resurser under kommande år måste satsas på en expansion av det högre utbildningsväsendet och att därvid hittills tillämpade riktlinjer skall fullföljas och vidareutvecklas. Den nu manifesterade opinionsmässiga enigheten kan sägas ge uttryck åt en bestämd och fast förankrad uppfattning att högre utbildning är en lönsam investering för individen och samhället.

Ett förverkligande av de förordade riktlinjerna kommer att inom den aktuella

samhällssektorn kräva betydande insatser av i och för sig knappa realekonomiska tillgångar. Självfallet måste det praktiska genomförandet av ett handlingsprogram av den art som här föreligger bli föremål för samma prövningar och avvägningar som annan offentlig verksamhet med anspråk på de gemensamma samhälleliga resurserna. En fortsatt önskad utbyggnad kan givetvis endast ske i den takt som de realekonomiska och statsfinansiella tillgångarna medger.

Efter att sålunda ha konstaterat att stor enighet råder om huvudlinjerna i de nu framlagda förslagen till fortsatt expansion av det högre utbildningsväsendet övergår jag till att ta ställning till de skilda synpunkter och förslag, som framförts i P-gruppens promemoria och däröver avgivna yttranden.

Den på lång sikt kanske viktigaste åtgärden i syfte att åstadkomma en med hänsyn till hela samhällsutvecklingen välbalanserad expansion av det högre utbildningsväsendet är att söka få till stånd *en väl avvägd utbildningsorganisation ovanpå grundskolan*. Härmed avser jag såväl teoretisk utbildning på gymnasial nivå i fackskola och gymnasium som praktisk yrkesutbildning direkt efter grundskolan eller som en påbyggnad till den gymnasiala nivån. Planeringen av det högre utbildningsväsendet måste integreras med planeringen av sistnämnda utbildningsorganisation. Så har också under senare år skett i det att hela utbildningsorganisationen efter grundskolan varit föremål och är föremål för ett djupgående reformarbete. Fackskoleutredningen och 1960 års gymnasieutredning har nyligen avgivit sina huvudbetänkanden och nu tillsättes en utredning rörande den framtida yrkesutbildningen. Jag avser inte att i detta sammanhang närmare gå in på ifrågavarande reformarbete utan vill här blott anföra följande.

Gymnasiets utveckling under efterkrigsperioden har — såsom vi numera bedömer behoven — kännetecknats av en alltför stark ökning av det allmänna gymnasiet och en för svag ökning av de yrkesinriktade tekniska och merkantila gymnasierna. Sedan flera år tillbaka pågår en medvetet styrd utveckling mot en bättre balans mellan dessa huvudgrupper av gymnasieutbildning. Samtidigt sker inom det allmänbildande gymnasiet en klar förskjutning mot de grenar och linjer, inom vilka matematisk-naturvetenskapligt och samhällsvetenskapligt inriktad utbildning har en förhållandevis stark ställning på schemat. I gymnasieutredningens betänkande rörande gymnasiets framtida struktur, »Ett nytt gymnasium» (SOU 1963: 42), har på ett synnerligen markant sätt den nu pågående omstruktureringen av gymnasiet fullföljts och utvecklats. Det får emellertid i förevarande sammanhang beaktas, att fram till omkring år 1970 den nuvarande gymnasiestrukturen under alla förhållanden kommer att svara för den helt övervägande delen av produktionen av nya studenter.

Den *nyorientering av den studiesociala politiken* som nu arbetar sig fram är vid sidan av gymnasiepolitiken den kanske viktigaste aktiviteten för att på lång sikt åstadkomma en balanserad utveckling av utbildningssektorn ovanför grundskolenivån. Av det nyligen framlagda förslaget rörande studiefinansieringen på gymnasienivå samt av de riktlinjer som år 1960 angavs för arbetet inom den studie-

sociala utredningen framgår, att det studiesociala stödet efter grundskolans avslutande måste göras så enhetligt och likformigt som möjligt för studerande i samma studieålder, oavsett vilken typ av utbildningslinje det är fråga om. Den nuvarande utformningen av det studiesociala stödet premierar utan tvekan på ett alltför påtagligt sätt de studerande vid de mest teoretiskt inriktade studiebanorna, i synnerhet universitets- och högskoleungdomen. En reformering av det studiesociala stödet i den antydda riktningen kommer uppenbarligen att underlätta den »avlänkningspolitik» som jag finner vara synnerligen önskvärd i syfte att åstadkomma en balanserad expansion av universitet och högskolor.

Den *postgymnasiala icke-akademiska fackutbildningen* synes mer än tidigare böra bli föremål för intresse från statsmakternas sida, då den torde komma att få en ökande betydelse som fortbildningsorganisation för yrkesskolornas, fackskolornas och gymnasiets elever. I samma utsträckning som behovet av arbetskraft med akademisk utbildning väntas öka i framtiden synes också behovet av utbildade på mellannivå öka. En utbyggnad av den postgymnasiala icke-akademiska fackutbildningsorganisationen synes därför vara väl motiverad. Om nämnda utbyggnad ej kommer till stånd, ökar risken, att den akademiskt utbildade arbetskraften måste tas i anspråk för uppgifter som den kanske är antingen inkompetent eller för kvalificerad för att handha.

Med rätta har åtskilliga remissinstanser understrukit att en sådan i och för sig önskvärd avlänkning av studenter från universitet och högskolor till andra utbildningsvägar icke får leda till att ungdom, som kommer från fackskolor och yrkesskolor därigenom berövas möjligheter till vidareutbildning. Målet måste givetvis vara att göra den icke-akademiska högre utbildningen tillgänglig och attraktiv för ungdom med skiftande grundläggande utbildning, icke att förbehålla någon grupp tillträde till skilda icke-akademiska utbildningsvägar.

I enlighet med P-gruppens förslag synes en samordningsgrupp mellan statliga och andra intressenter böra bildas för utökning av den icke-akademiska postgymnasiala utbildningens kapacitet samt översyn av dess kvalitet. Jag torde i annat sammanhang få återkomma med förslag härutinnan.

En *förbättring av prognosverksamheten* samt den statistik varpå denna verksamhet baseras, bl. a. utbildningsstatistiken, är som framgår av såväl P-gruppens utredningar och förslag som ett flertal remissyttranden nödvändig. Sedan 1960 har prognosarbetet beträffande arbetskraft med längre utbildning bedrivits i första hand inom arbetsmarknadsstyrelsen. Verksamheten har en särskild ledning, prognosdelegationen, sammansatt av representanter för närmast berörda departement, centrala ämbetsverk samt arbetsmarknadens och studenternas organisationer. De metodiska svårigheterna är utomordentligt stora i detta arbete och den samhällsvetenskapliga forskningen inom berörda områden är ännu alltför litet utvecklad. Detta i förening med svårigheter att rekrytera kvalificerad personal och mycket stora krav på nya och reviderade prognoser har gjort, att ställda anspråk ej kunnat uppfyllas i tillräcklig utsträckning. Med hänsyn till utbildningssektorns omfattande behov av fler och förbättrade prognoser måste

verksamheten ges förbättrade resurser. Därjämte synes vissa organisatoriska förändringar böra övervägas med hänsyn till gjorda erfarenheter och de senaste årens utveckling av den samhälleliga planeringens organisation. Till 1964 års riksdag torde konkreta förslag komma att framläggas för att möjliggöra en förbättrad prognosverksamhet.

Yrkesvägledningen, som har att utnyttja bl. a. prognosverksamhetens resultat, är av stor betydelse då det gäller att till den växande utbildningssektorn förmedla information rörande förhållanden och framtidsutsikter för skilda studie- och yrkesbanor. Denna verksamhet har förstärkts under senare år. Medan antalet tjänster år 1961 var 66 är nu yrkesvägledarna ca 140 till antalet. Man bör dock överväga ytterligare någon förstärkning av denna verksamhet.

Vad beträffar *studiestatistiken* pågår inom statistiska centralbyrån en betydelsefull utveckling av metoder och materialbearbetning. En stor del av arbetet avses bli överfört till automatisk databehandling, varigenom större möjligheter skapas att tillgodose de växande anspråken på snabb och uttömmande statistisk information om förändringarna i utbildningssektorn. En viktig fråga, som sedan 1958 bearbetats inom universitetskanslersämbetet men som ännu ej är slutgiltigt löst, gäller närvarouppgifter och studiestatistik i enskilda ämnen vid de filosofiska fakulteterna. Denna fråga är sammankopplad med spörsmålet om ett mer tillförlitligt registreringsförfarande av studerandeantalet vid dessa fakulteter. Efter förslag av universitetskanslersämbetet beslöt Kungl. Maj:t i juni innevarande år att registrering skall ske från och med läsåret 1963/64 av samtliga studerande inom filosofisk fakultet samt att studietidsstatistik skall upprättas och närvaroredovisning ske för varje ämne inom de filosofiska fakulteterna. Samtidigt ålades kanslersämbetet att före utgången av januari 1964 framlägga förslag om hur begreppet »aktiv studerande» skall bestämmas. På ett helt annat sätt än hittills bör det efter en slutlig lösning av denna fråga bli möjligt att analysera och bedöma förändringar och utvecklingstendenser i fråga om studieinriktning, studieresultat m. m. inom de filosofiska fakulteterna. Detta kommer i sin tur i hög grad att underlätta arbetet med prognoser av skilda slag för hela universitets- och högskoleområdet.

I detta sammanhang torde jag få beröra en fråga som behandlats i några remissyttranden, nämligen frågan om den s. k. automatiken vid de filosofiska fakulteterna. Jag vill påpeka att vissa åtgärder redan i år vidtagits i syfte att underlätta för de lokala myndigheterna att i god tid före läsårets början anställa assistenter och amanuenser. Det bör vidare understrykas att automatikens tillämpning är i hög grad beroende av ett effektivt arbetande registreringssystem. Jag vill vidare erinra om att jag i årets statsverksproposition (bilaga 10, s. 326) förutskickade, att en översyn av automatiken kan vara påkallad sedan ett registreringssystem genomförts.

Frågan om *s. k. inträdesspärrar* vid de filosofiska fakulteterna har utförligt berörts i P-gruppens promemoria och i åtskilliga remissyttranden. För egen del

kan jag i allt väsentligt instämma i de synpunkter som P-gruppen anfört i denna fråga men vill här dessutom göra följande uttalande.

Jag finner det av principiella skäl ej vara rimligt att genom införande av inträdesspärrar vid de nu fria fakulteterna söka åstadkomma den balanserade expansion av universitets- och högskoleväsendet som alla önskar. Såsom jag tidigare vid skilda tillfällen uttalat finns det visserligen skäl till viss oro inför det under det närmaste decenniet starkt ökande antalet personer med humanistisk utbildning. Svårigheter av omställningskaraktär kan komma att uppstå på akademikernas arbetsmarknad. Emellertid finner jag tanken att genom införande av ytterligare spärrar förhindra studieintresserade ungdomar att vidareutbilda sig på denna nivå vara så stridande mot den allmänna strävan till ökad valfrihet för den enskilde i välfärdssamhället, att andra vägar bör väljas för att åstadkomma den balans inom utbildningssystemet som vi med hänsyn till arbetsmarknadens behov alltjämt måste sträva efter på alla nivåer.

Som P-gruppen framhållit skulle spärrfrågan komma i ett annat läge, om genom spärrar för de fria fakulteterna resurser skulle kunna friställas för en ökning av de nu spärrade linjernas kapacitet. I likhet med P-gruppen finner jag den möjligheten för närvarande utesluten. Inom överskådlig framtid torde realekonomiska förutsättningar — särskilt i fråga om kvalificerad personal — saknas för en så stark ökning av kapaciteten vid de spärrade utbildningslinjerna, att valfrihetsargumentet mot spärrar vid de fria fakulteterna skulle bortfalla eller väsentligt försvagas.

Ett antal remissinstanser, vilka avvisat spärr som ett alternativ, har framhållit nödvändigheten av att i stället andra åtgärder vidtages för att de humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna icke skall bli alltför ohanterliga. Det förordas bl. a., att man inom ramen för fria fakulteter skall åstadkomma en mer styrd utveckling av tillströmningen till skilda ämneskombinationer. Dessa synpunkter är enligt min mening viktiga att beakta. De har för övrigt ett mycket nära samband med bl. a. den fråga, som 1960 års lärarutbildningssakkunniga för närvarande utreder, nämligen den framtida utformningen av lärarutbildningen för grundskolans högstadium och för gymnasierna. Jag vill här blott allmänt uttala som min mening, att det synes angeläget att olika former av en mer reglerad studieordning mellan skilda ämnen successivt införes inom de fria fakulteterna. Jag vill i sammanhanget erinra om att fr. o. m. innevarande läsår viss försöksverksamhet inletts för att vid universitetens filosofiska fakulteter genomföra en på läraryrket direkt inriktad yrkesutbildning i de för skolväsendet mest besvärande bristämnena inom det naturvetenskapliga området.

P-gruppen har förordat, att åtgärder vidtages för att minska den s. k. meritkompletteringen vid de filosofiska fakulteterna. Med hänsyn till den starka tillströmningen till dessa fakulteter synes enligt min mening starka skäl tala för att den belastning på utbildningsorganisationen, som meritkompletteringen utgör, i möjligaste mån undanröjes. Spörsmålet bör bli föremål för närmare överväganden.

Liksom vid behandlingen av 1960 års program finner jag det fortfarande vara viktigare att — i stället för att spärra fler linjer — omstrukturera gymnasieorganisationen, bygga ut och förbättra prognosverksamheten och yrkesvägledningen, skapa med universitets- och högskoleutbildningen konkurrenskraftig annan yrkesutbildning dit även studenter söker sig, att kraftigt bygga ut de redan spärrade linjerna vid universiteten och högskolorna samt att reformera det studiesociala stödet i riktning mot förenhetligande på samma åldersnivåer.

Vad så beträffar universitetens och högskolornas utbyggande under senare hälften av 1960-talet vill jag inledningsvis redovisa några erfarenheter från den nu pågående utbyggnaden som grundar sig på det principprogram för perioden 1960—1965 som fastställts av riksdagen på basis av dels propositionen 1960: 119 angående riktlinjer för utbyggande av universitet och högskolor m. m., dels propositioner avgivna vid 1961, 1962 och 1963 års riksdagar.

Den utbyggnad av de spärrade utbildningslinjerna som ingår i planerna realiseras för närvarande i allt väsentligt i enlighet med givna riktlinjer. En obetydlig eftersläpning föreligger i intagningsökningen för de tekniska högskolorna till följd av svårigheterna att i tid iordningställa erforderliga lokaler. I fråga om intagningen vid de medicinska fakulteterna har å andra sidan en viss ökning utöver planens siffror kunnat genomföras. Men avvikelserna från planen är i stort sett utan betydelse. För de fria fakulteternas del har målet att dämpa takten i tillströmningen till de humanistiska fakulteterna ej kunnat uppfyllas. Väsentligt fler nybörjare har inregistrerats vid dessa fakulteter än som i planen räknats med såsom önskvärt ur arbetsmarknadssynpunkt. Visserligen måste en allmän reservation göras med hänsyn till den otillfredsställande statistiken över tillströmningen till de fria fakulteterna och dennas fördelning på skilda ämnen och ämnesgrupper. Det är ännu ej möjligt att med ledning av den officiella statistiken avgöra hur många av de studerande vid dessa fakulteter och främst då vid de filosofiska fakulteterna som är att betrakta såsom aktivt studerande i skilda ämnen och hur många som registrerats såsom närvarande vid en viss tidpunkt men som ej i egentlig mening bedriver studier. Som tidigare nämnts har den tekniska frågan om en tillfredsställande registrering ännu ej lösts. Men kvar står det oomtvistliga faktum att den ram, som år 1960 ansågs vara lämplig för de filosofiska fakulteternas del, ej torde komma att vara tillräcklig vid utgången av den nu pågående utbyggnadsperioden. Av de principförslag i övrigt som ingår i 1960 års program för universitetens och högskolornas del skall här blott erinras om att den differentiering av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna som förutsattes komma till stånd i viss omfattning genomförts men att ytterligare åtgärder i den riktningen är erforderliga.

Den personella utbyggnaden av universitet och högskolor som en följd av ökningen i antalet studerande och i forskningsverksamheten sker i snabb takt. Vissa planer för högre tjänster har fastställts av riksdagen 1961, 1962 och 1963 för hela eller delar av de medicinska, odontologiska, tekniska och merkantila

utbildningsområdena samt för skogshögskolan och lantbrukshögskolan. För de filosofiska fakulteternas del regleras medelstilldelningen avseende lektorer, assistenter och timarvoderad undervisning helt i takt med studerandeantalets förändringar genom den s. k. automatiken. För de juridiska fakulteterna har tillämpats ett system med särskilda anslagsmedel som Kungl. Maj:t fördelat för täckande av marginella behov av undervisning.

Den lokalmässiga utbyggnaden av universitet och högskolor till följd av ökningen i personal och studerande sker av naturliga skäl i en takt som till en början ej är lika snabb som ökningen i personal- och studerandeantalen. Byggnadsstyrelsen har bedrivit utredningar av generalplanekaraktär för alla större utbildningsenheter och har hittills framlagt utbyggnadsplaner i stort för Umeå, Uppsala och Frescatiområdet i Stockholm. Arbete pågår med motsvarande utredningar för Lunds universitet. Tekniska högskolans i Stockholm byggnadskommitté har framlagt motsvarande material för ifrågavarande läroanstalt. För den nya tekniska högskolan i Lund har en utbyggnadsplan framlagts, som nu följes vid uppbyggnaden av högskolan. För Chalmers tekniska högskola samt för den dåvarande filosofiska fakulteten i Göteborg förelåg motsvarande utredningar vid fastställandet av 1960 års program. Det konkreta programarbetet för skilda universitets- och högskoleorganisationer handhas av ett 10-tal programkommittéer, med representanter för närmast berörda departement, byggnadsstyrelsen och vederbörande lärosäten medan projekteringsarbetet och byggnadsverksamheten i enlighet med beslut vid 1962 års riksdag i anledning av propositionen 1962: 98 leds av byggnadsstyrelsen. Som ett uttryck för omfattningen av den hittills bedrivna verksamheten i syfte att bygga ut universitet och högskolor kan nämnas att enligt underhand lämnade uppgifter från de berörda kommittéerna, byggnadsstyrelsen m. fl. sedan år 1960 ca 90 000 m² nettogolvyta färdigställts eller är under byggande, samt att ca 225 000 m² nettogolvyta nu projekteras eller är föremål för långt framskridet programarbete inom vederbörande programkommittéer. Som ett ytterligare tecken på omfattningen av pågående planeringsarbete kan nämnas att budgetåret 1960/61 Kungl. Maj:t från anslaget Vissa projekteringskostnader under fonden för förlag till statsverket beviljade 3,2 miljoner kr. för projektering av universitets- och högskoleinstitutioner. Motsvarande siffra för budgetåret 1961/62 var 6,5 miljoner kr. och för 1962/63 6,9 miljoner kr.

Vad sedan beträffar det *utbyggnadsalternativ* för universitetens och högskolornas del som framlagts av P-gruppen i dess promemoria kan jag i likhet med praktiskt taget samtliga remissorgan tillstyrka huvuddragen i utbyggnadsplanen för senare hälften av 1960-talet. Jag finner det sålunda vara fullt klarlagt att den utbyggnad av utbildningskapaciteten vid universitet och högskolor som nu pågår skall fullföljas med kraft under återstoden av 1960-talet. Det innebär att betydande ansträngningar även fortsättningsvis måste göras för att särskilt starkt utbygga utbildningskapaciteten vid tekniska högskolor, medicinska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteter samt inom de företags- och samhällsvetenskapliga sektorerna.

Antalet nybörjarplatser vid *de tekniska högskolorna* enligt nu gällande planer är följande.

	Nybörjarplatser			
	KTH	CTH	LTH	Summa
Nuläget (1963/64)	756	620	180	1 556
1960 års program	771	650	490	1 911
Tidpunkt för fullt genomförande av programmet	65/66	65/66	66/67	

P-gruppen har förordat att den totala intagningskapaciteten under återstoden av 1960-talet ökas med ytterligare 965 nybörjarplatser. Flertalet remissinstanser finner en dylik ökning rimlig. I vissa yttranden framförs skäl för en än kraftigare ökning. För egen del anser jag det ur arbetsmarknadssynpunkt och ur allmän samhällsekonomisk synpunkt vara både önskvärt och möjligt med en ökning av nybörjarantalet av åtminstone den storleksordning som P-gruppen föreslagit. Jag förordar därför, att den fortsatta planläggningen av utbildningskapaciteten vid tekniska högskolor inriktas på att under 1960-talet nå upp till en total utbildningskapacitet på i runt tal 2 900 nybörjarplatser.

Fördelningen av den fortsatta intagningsökningen på avdelningar är utomordentligt svårbestämbar. De ingående utredningar som företogs i hithörande spörsmål i slutet av 1950-talet gav ingen klar vägledning. Inte heller senare gjorda utredningar ger någon tydlig anvisning. En i stort sett proportionell ökning av intagningen vid de större avdelningarna samt ytterligare speciella överväganden för de mindre avdelningarna torde vara den bästa handlingslinje, som nu kan ges för det fortsatta planläggningsarbetet. Det bör i sammanhanget påpekas att en del av den nämnda utbildningskapaciteten vid de tekniska högskolorna förutsättes komma att utnyttjas för speciell utbildning av lärare i vissa matematisk-naturvetenskapliga och tekniska ämnen på gymnasienivå. Till frågan om intagningsökningens fördelning på orter återkommer jag i det följande.

De medicinska fakulteternas intagningskapacitet enligt nu gällande planer är följande.

	Nybörjarplatser					
	Upps.	L-d/M-ö	Gbg	Sthlm	Umeå	Totalt
Nuläget (1963/64)	90	120	168	208	—	586
Beslutad intagning	90	190	168	208	62	718
Tidpunkt för full utbyggnad av nu beslutad intagning		65/66			65/66	

P-gruppen har förordat en ökning av antalet nybörjarplatser till 918, dvs. med ytterligare 200 utöver nu gällande planer. Det bör påpekas, att genom beslut vid 1963 års riksdag om en provisorisk ökning av nybörjarantalet i Stockholm om 40 platser den ursprungliga planen för pågående femårsperiod kommer att överskridas. I remissbehandlingen har bl. a. medicinalstyrelsen och berörda

personalorganisationer framfört tveksamhet inför en så stark ytterligare ökning av läkarutbildningen som förordats av P-gruppen utan att dessförinnan en ny läkarprognos framlagts.

Det är visserligen sant, som understrukits i berörda yttranden, att vid en utbyggnad av intagningskapaciteten till drygt 900 totalantalet läkare i ett s. k. fortvarighetstillstånd blir betydande jämfört med antalet läkare i dag. Men det är ett naturligt antagande att om ett par decennier levnadsstandarden och därmed kraven på bl. a. hälsovård och hygien stigit högst avsevärt. Detta antagande inbegriper också sannolikheten av en arbetstidsförkortning även för läkare. Vidare bör bl. a. beaktas att svenska insatser i utvecklingsländerna i en hittills ej känd omfattning på hälsovårdens område då torde ha skett. Mot denna bakgrund och med hänsyn till intresset bland ungdomen för medicinsk utbildning finner jag det för egen del vara både önskvärt och möjligt att nu utan ytterligare prognosutredningar inrikta utbildningsplaneringen för de medicinska fakulteternas del under återstoden av innevarande decennium på en total intagningskapacitet av drygt 900 platser. Frågan om fördelningen av dessa på orter behandlas i det följande.

Vid *handelshögskolorna* (motsvarande) har den i 1960 års program angivna ökningen av kapaciteten redan genomförts. Handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg samt ekonomiska fakulteten i Lund nådde redan föregående läsår en gemensam intagningskapacitet av 675 platser. P-gruppen föreslår en ökning till 1 100 nybörjarplatser före utgången av 1960-talet. Inga väsentliga erinringar har riktats häremot i remissbehandlingen. För egen del förordar jag att åtgärder vidtas i syfte att uppnå en dylik utbildningskapacitet så snart som möjligt.

Tandläkarutbildningen skall enligt nu gällande planer ökas genom anordnande av sådan utbildning även i Göteborg. Inom ecklesiastikdepartementet har nyligen en särskild utredning avslutats, vilken innehåller detaljerade planer rörande uppbyggnaden av den nya utbildningsenheten. Förhandlingar med Göteborgs stad kommer dessutom att föras om frågor som berör den nya utbildningen. I syfte att avhjälpa den brist på tandläkare som råder inom landet har bl. a. vidtagits åtgärder för att bereda svenska studenter utbildning utomlands. Sålunda studerar ett icke ringa antal elever vid tyska tandläkarhögskolor efter ett uttagningsförfarande av de svenska utbildningsmyndigheterna. Därjämte torde ett antal svenskar utan medverkan av svenska utbildningsmyndigheter studera vid utländska tandläkarhögskolor.

I P-gruppens promemoria förordas en ökning av utbildningskapaciteten med 90 platser utöver de 100 platser som avses tillkomma i Göteborg. I remissbehandlingen har betydande invändningar gjorts mot den föreslagna ytterligare intagningsökningen och dess fördelning på högskolor. Med hänsyn till bl. a. önskvärdheten av fortsatt utbyggnad av folktandvården och upprustning av den s. k. anstaltsvården synes mig P-gruppens behovsbedömning realistisk. Ännu råder dock ovisshet om vilken omfattning utbildningen av svenska studenter utomlands kan komma att få. Man bör enligt min uppfattning inte nu fixera någon

plan för utvecklingen på detta utbildningsområde inom landet, innan utbildningen i Göteborg är klar för start. Det bör om något år vara lättare att ta ställning till frågan om tandläkarutbildningens fortsatta utbyggnad. Det kan vid denna senare tidpunkt bli anledning att till allvarligt övervägande ta upp det förslag, som i remissbehandlingen framförts, att i samband med iordningställande av nya lokaler för tandläkarhögskolan i Stockholm tillfälligt öka intagningskapaciteten där i högst betydande omfattning.

För *farmaceutiska institutets* del är jag inte beredd att nu framlägga någon plan, eftersom en särskild utredning för närvarande bearbetar problemet och snart väntas framlägga sina förslag.

För de under jordbruksdepartementet hörande högskolorna vill jag efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet framföra följande.

Vid *lantbrukshögskolan* utökas för närvarande intagningen från 60 till 75 studerande per år. Därutöver synes det vara befogat att räkna med en viss ytterligare ökning under andra hälften av 1960-talet. Efterfrågan på agronomer beräknas öka främst till följd av den ökade statliga rationaliseringsinsatsen i jordbruket. Vidare synes agronomutbildningen kunna ökas utöver vad som motiveras av den traditionellt agronomiska arbetsmarknaden.

Även vid *veterinärhögskolan* synes det vara befogat att räkna med en viss ökning av intagningen under andra hälften av 1960-talet. Veterinärer torde, som veterinärhögskoleutredningen anfört i sitt yttrande, i ökad utsträckning kunna tas i anspråk för livsmedelskontroll, radiobiologisk verksamhet m. m.

I fråga om en ökning av den framtida intagningen vid *skogshögskolan* torde det vara mer vanskligt att nu uttala sig. Bättre överblick över arbetsmarknaden för jägmästare torde emellertid kunna erhållas sedan vissa pågående undersökningar rörande skogsbrukets förhållanden slutförts.

För *de fria fakulteternas del* är det av naturliga skäl ej möjligt att i en plan av föreliggande art ange riktpunkter av samma slag som angivits i det föregående för de spärrade utbildningslinjerna. Inom de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna är emellertid tillträdet till studier för lägre betyg i praktiken begränsat i vissa centrala ämnen. Liksom i 1960 års program är det därför av värde för det praktiska planeringsarbetet att ange riktpunkter för en fortsatt utbyggnad av dessa ämnens kapacitet för 2-betygsutbildningen.

P-gruppen förordar för senare hälften av 1960-talet en utökning utöver 1960 års program av utbildningskapaciteten på 2-betygsnivån i fysik respektive kemi från 720 till 1 300, i botanik från 285 till 600 och i zoologi från 255 till 600. Några invändningar mot dessa förslag har ej framförts vid remissbehandlingen. En dylik betydande ökning av dessa centrala ämnens utbildningskapacitet är också enligt min mening fullt motiverad och jag förordar därför att utbyggandet av de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna tar sikte på en ökning av den angivna storleksordningen.

Beträffande de synpunkter och rekommendationer av kvalitativ art för de fria fakulteternas del, som framförts i P-gruppens promemoria och i remissbehandlingen av densamma, vill jag här blott understryka önskvärdheten av fortsatt stark utbyggnad av de samhällsvetenskapliga ämnesområdena med en smidig anpassning av studieplaner till förskjutningar inom arbetsmarknaden. En motsvarande maximal anpassning av studie- och utbildningsplanerna i ämnen inom de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna synes också av behovet påkallad. Den akuta lärarbristen inom skolväsendet kräver på kort sikt en klar inriktning av studie- och utbildningsplaner på utbildningen till lärare. På längre sikt tyder tecken i de dock mycket osäkra prognoserna på att en förhållandevis starkare inriktning av lärostoffet mot teknisk tillämpning bör komma till stånd.

Ur planeringssynpunkt är det värdefullt att förutom siffror över intagningskapaciteten jämväl *totalantalet studerande* för skilda fakulteter och högskolor fastställes.

För spärrade utbildningslinjer har i det föregående förordats samma intagningsökning som P-gruppen föreslagit, varav följer att för berörda fakulteter och högskolor det totalantal studerande som P-gruppen räknat med bör användas i planeringsarbetet. Enda undantag är tandläkarutbildningen, för vilken dock tills vidare P-gruppens beräkningar torde kunna tjäna som allmän riktpunkt för det fortsatta planeringsarbetet.

För de fria fakulteterna, för vilka — bortsett från några experimentella ämnen — någon riktpunkt för intagningsökning ej kan uppställas, blir totalantalet studerande enda dimensioneringsgrund. De rekommendationer, som P-gruppen framlagt för de fria fakulteternas del i fråga om det totala antalet studerande i början av 1970-talet, har i ett antal remissyttranden ansetts vara alltför försiktiga. Ökningen i studentexaminationen anses ha underskattats. En dylik underskattning har även redan kunnat konstateras, som framgår av statistiska centralbyråns remissyttrande. Vidare anses i ett antal yttranden de erfarenheter som hittills vunnits av utvecklingen under nu pågående planperiod visa, att den avlänkning P-gruppen räknat med ej kommer att kunna genomföras. Därav skulle — vid ett accepterande av P-gruppens rekommendation rörande totalökning av platsantalet vid de spärrade utbildningslinjerna — följa att totalantalet studerande vid de fria fakulteterna skulle bli större än som förordats av P-gruppen. För egen del är jag väl medveten om den försiktighet som kännetecknar P-gruppens rekommendationer rörande storleken av de fria fakulteterna i början av 1970-talet, trots de absolut sett höga tal som densamma räknar med. Å andra sidan finner jag det vara synnerligen angeläget att de åtgärder, som jag i det föregående förordat i syfte att åstadkomma en balanserad expansion i tillströmningen till de fria fakulteterna, genomföres med stor energi. Även om P-gruppen underskattat rekryteringsunderlagets tillväxt under återstoden av årtiondet, anser jag det av nu angivna skäl vara rimligt att tills vidare för det

praktiska planeringsarbetet uppställa som riktpunkt det studerandeantal i början av 1970-talet för de fria fakulteterna som förordats av P-gruppen.

Sammanfattningsvis innebär det nu sagda att berörda planerande organ bör ta följande uppgifter om antalet studerande — i den officiella statistikens mening — för skilda fakulteter och högskolor i början av 1970-talet som riktpunkt för sitt fortsatta arbete.

Teol. fak.	1 500	Tekn. högsk.	15 300
Jur. fak.	6 000	Hand.-högsk.	4 400
Hum. fak.	22 500	Tandl.-högsk.	2 200
Mat.-nat. fak.	20 700	Övr. högsk.	1 800
Med. fak.	8 200	*Totalt*	82 600

Fördelningen av antalet studerande på orter tilldrar sig naturligt nog stort intresse. Universitetsutredningen och sedermera statsmakterna räknade med att expansionen under 1960-talet skulle äga rum vid de bestående lärosätena. Dock var det antal studerande som man den gången räknade med betydligt lägre än det antal som nu är aktuellt. Universitetsutredningen räknade — med de tendenser som man 1959 ansåg sig böra utgå ifrån — med att omkring 1970 antalet studerande vid samtliga universitet och högskolor icke skulle nämnvärt överstiga 53 000. I P-gruppens beräkningar är motsvarande siffra, nu satt till 1970-talets första hälft, höjd till ca 80 000 studerande. Bakom beslutet i 1960 års program att koncentrera utbyggandet till de bestående lärosätena låg bl. a. den uppfattningen att det ur såväl utbildningens som forskningens synpunkt var önskvärt och lämpligt att icke splittra resurserna på fler lärosäten än de bestående. Med de nya siffror som nu presenterats finns det anledning att fråga sig om icke förutsättningarna för expansionen blivit så starkt förändrade att man måste på allvar räkna med att de bestående lärosätena icke kommer att kunna klara en expansion av den omfattning som nu är aktuell.

P-gruppen har för sin del ej framlagt något förslag till lokalisering av utbyggnaden utan förordat att ytterligare utredningar rörande kostnaderna för utbyggnaden enligt skilda alternativ skulle utföras. I remissyttrandena dominerar utan tvekan den uppfattningen att med en så stark utbyggnad som P-gruppen förordat och som jag i det föregående tillstyrkt det blir nödvändigt att starta högre utbildning i full omfattning på ytterligare åtminstone en ort utöver de fem, till vilka universitetsutbildning nu är förlagd. Någon mer ingående motivering för denna ståndpunkt presenteras dock ej i yttrandena. Eftersom den förordade utbyggnaden kommer att leda till betydande kostnadsökningar är det nödvändigt att noggranna överväganden av ekonomisk art föregår ett beslut att bygga upp universitetsorganisationen i full skala på ytterligare en ort. Det har vidare stor praktisk betydelse i planeringsarbetet, inte minst på de nu befintliga universitetsorterna, om den fortsatta utbyggnaden skall ske enbart

på de nuvarande fem orterna eller om man skall räkna med ytterligare en ort. Med hänsyn till behovet att skapa klarhet i denna fråga har Kungl. Maj:t nyligen tillsatt en särskild utredning — 1963 års universitets- och högskolekommitté — med uppgift att beträffande en utbyggnad av totalt den omfattning som här förordats göra en kostnadsmässig jämförelse av skilda alternativ. Om riksdagen godkänner de allmänna riktlinjer för utbyggnaden av skilda fakulteter som jag angivit i det föregående bör det sålunda bli möjligt att, på basis av den nämnda kommitténs utredningar, vid 1965 års riksdag ta definitiv ställning till frågan om den totala utbyggnadens fördelning på orter.

I detta sammanhang skall erinras om att Kungl. Maj:t i samband med tillsättandet av 1963 års universitets- och högskolekommitté utfärdade tilläggsdirektiv till de kommittéer som genomför de olika delarna i 1960 års utbyggnadsprogram. Dessa direktiv har den innebörden att de skall möjliggöra en fortsatt planläggning utöver vad 1960 års program omfattar samtidigt som de ej föregriper ett ställningstagande till de förslag som 1963 års universitets- och högskolekommitté kommer att framlägga. Avtryck av direktiven torde som *bilaga* böra fogas till detta protokoll.

En fråga som har nära samband med spörsmålet om särskilt de olika filosofiska fakulteternas storlek gäller omfattningen av den s. k. *decentraliserade akademiska utbildningen.* För närvarande bedrives i begränsad omfattning dylik utbildning d. v. s. utbildning för ett- och tvåbetygsnivån, på orter utanför de fem universitetsstäderna. Denna utveckling, som blott börjat och som man därför ännu ej har några längre erfarenheter av, har av flera remissinstanser bedömts vara av synnerligen stor betydelse.

Jag delar den uppfattningen att det av många skäl är väsentligt att i framtiden skapa ökade möjligheter att på andra orter än de nuvarande universitets- och högskoleorterna ge utbildning i ämnen vid humanistisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet. Jag räknar därför med att möjligheterna till decentraliserad akademisk utbildning skall kunna ytterligare utvecklas. I detta sammanhang vill jag vidare understryka önskvärdheten av att det framgent även blir möjligt för brevskoleverksamheten att vidareutveckla den aktivitet på universitets- och högskoleområdet som påbörjats. Jag kan alltså inte ansluta mig till den uppfattning, som kommit till uttryck i några remissvar, att en utbyggnad av den decentraliserade utbildningen och korrespondensutbildningen skulle innebära en fara för splittring av våra resurser. Det bör finnas möjligheter att denna väg både tillvarataga ett utbildningsintresse bland ungdomen och en personell och materiell utbildningskapacitet på denna nivå som för närvarande icke är utnyttjad fullt ut. Inte minst med hänsyn till den mycket starka påfrestning som kommer att läggas på våra planerande myndigheter när det gäller lokaler för universiteten och högskolorna är det viktigt att en stark ökning kan åstadkommas också av universitets- och högskoleutbildning i de former som den decentraliserade utbildningen och korrespondensutbildningen innebär.

En annan fråga som i detta sammanhang har stor betydelse gäller frågan om vad som P-gruppen kallat för *tretermins- och/eller skiftutbildning*. Det har i åtskilliga remissyttranden ifrågasatts huruvida några förutsättningar föreligger för ett dylikt mer intensivt utnyttjande av existerande lokalresurser. Jag har under hand låtit verkställa vissa preliminära undersökningar för några väsentliga studieområden. Det har därvid visat sig att det möter vissa svårigheter, organisatoriskt sett, att åstadkomma en ännu intensivare användning av befintliga lokaler och lärarresurser. Emellertid bör det vara möjligt att inom vissa utbildningsområden åstadkomma någon form av antingen tvåskiftsutbildning eller treterminsutbildning. Det har därför uppdragits åt 1963 års universitets- och högskolekommitté att ytterligare undersöka hithörande spörsmål.

I detta sammanhang vill jag i korthet beröra det förslag till inrättande av en s. k. *industrihögskola* som i det föregående redovisats.

Det är uppenbart, att den utbildning som skisserats i föreliggande förslag i stort sett har samma allmänna målsättning som den nuvarande utbildningen vid de tekniska högskolorna. Tidigare har i skilda sammanhang förslag framförts om ekonomingenjörsutbildning vid de nuvarande tekniska högskolorna, innebärande en relativt avancerad utbildning i både teknik och ekonomi. Fråga är om denna utbildning kan och bör organiseras som en ny variant av den traditionella civilingenjörsutbildningen och i så fall om en ny avdelning bör inrättas vid någon av de existerande högskolorna eller om utbildningen vid bestående avdelningar kan kombineras till en ny »blandad» utbildning. Alternativt måste, som nu föreslagits, en ny utbildningsenhet tillskapas för att lösa problemet. Innan 1963 års universitets- och högskolekommitté framlagt sina synpunkter och förslag rörande hur en fortsatt expansion av civilingenjörsutbildningen inom skilda avdelningar bör organiseras är det ej möjligt att bedöma hur ur organisatorisk och kostnadsmässig synpunkt den blandade tekniska och ekonomiska utbildningen bäst förverkligas. Jag är därför ej för närvarande beredd ta slutlig ställning till det framlagda förslaget om en industrihögskola. Jag räknar med att 1963 års universitets- och högskolekommitté även tar upp föreliggande spörsmål till övervägande i sitt arbete med den högre tekniska utbildningens utbyggnad.

En förutsättning för att den nu förestående starka utbyggnaden skall kunna genomföras är att *universitets- och högskoleförvaltningen* effektiviseras och upprustas. Ökade administrativa resurser är vidare en förutsättning för en nödvändig, fortlöpande effektivitetskontroll av utbildningens och forskningens organisation och resultat. För närvarande är universitetsutredningens betänkande rörande universitetens och högskolornas organisation och förvaltning (SOU 1963: 9) efter avslutad remissbehandling föremål för prövning inom ecklesiastikdepartementet. Jag räknar med att det skall bli möjligt att för 1964 års riksdag framlägga proposition i ärendet.

Jag vill även något beröra frågan om *studentbostäder*. I P-gruppens promemoria har förordats att det bör ankomma på bostadsstyrelsen att i samråd med byggnadsstyrelsen och vederbörande bostadsbyggnadsorgan utarbeta en långsiktsplan för studentbostadsproduktionen. Detta önskemål har understrukits i ett antal remissyttranden. Bl. a. har från flera lokala remissinstanser i berörda universitetsorter framhållits de stora bostadsproblem som är förknippade med en ytterligare stark ökning av studenttillströmningen till dessa orter. För egen del anser jag det vara nödvändigt att finna samarbetsformer för att bättre än hittills organisatoriskt inpassa studentbostadsbyggandet i den allmänna planeringen av det högre utbildningsväsendets expansion. Emellertid har 1963 års universitets- och högskolekommitté att jämväl pröva frågan om kostnaderna för studentbostadsbyggandet vid skilda utbyggnadsalternativ, varför denna kommittés utredningar torde böra avvaktas innan den av P-gruppen väckta frågan tas upp till slutlig prövning.

Jag vill slutligen beröra vissa *resursmässiga konsekvenser* av den nu förordade utbyggnaden.

P-gruppen har utfört vissa beräkningar rörande drifts- och kapitalkostnadernas utveckling för universitet och högskolor vid en utbyggnad av här förordad omfattning. En fördubbling av de årliga driftkostnaderna till universitet och högskolor — nu av storleksordningen 300 miljoner kronor — inom loppet av ett decennium synes enligt P-gruppens mening vara ett realistiskt antagande. Därtill kommer följdkostnader av betydande storlek. En omfattande byggnadsverksamhet fordras också för att bereda det starkt växande antalet lärare, elever och övriga anställda utbildnings- och forskningsutrymmen. P-gruppen räknar med en sammanlagd investering i byggnader och inventarier på mellan 2,5 och 3 miljarder under en 10-årsperiod. Däri är då inräknat investeringskostnaderna för den nu pågående utbyggnaden som de allra närmaste åren torde komma att öka avsevärt. De närmast föregående åren har pågått ett omfattande programmerings- och projekteringsarbete som ännu blott resulterat i en mindre ökning i den egentliga byggnadsverksamheten.

De högst betydande förstärkningar — personellt och materiellt — som kommer att erfordras för den fortsatta utbyggnaden, ställer mycket höga krav på en fortlöpande, verkningsfull internrationalisering. Att detta gäller för den akademiska sektorn — lika väl som för annan resurskrävande verksamhet — är uppenbart. Som jag nyss framhållit bör universitets- och högskoleförvaltningen förstärkas bl. a. för att möjliggöra detta. Jag har tidigare även pekat på treterminsoch skiftutbildning som en möjlighet att uppnå ett mer ekonomiskt användande av tillgängliga resurser. Vad särskilt investeringsverksamheten beträffar, är det nödvändigt att söka nya metoder som ger kostnadsbesparande lösningar. Ansvaret för att så sker åvilar främst byggnadsstyrelsen.

Jag vill vidare i detta sammanhang framhålla att — som även P-gruppen föreslagit — en prövning bör ske av frågan huruvida forskningsorganisationen

— såsom nu är fallet — skall dimensioneras efter och byggas ut i samma omfattning som utbildningsorganisationen.

Varje utbyggnad av universitet och högskolor, särskilt när tonvikten läggs på experimentellt inriktade områden, kräver stora insatser av personal och därvid förhållandevis många personer med en universitets- eller högskoleutbildning. Under en period av snabb utbyggnad blir därför konsekvenserna att av de nyexaminerade en förhållandevis stor andel stannar kvar som forskare, lärare, assistenter och amanuenser. Under en period av stark efterfrågan på arbetskraft med lång utbildning accentueras därför konkurrensförhållandet mellan universitetssektorn och övriga avnämare av de nyexaminerade. Jag har låtit utföra vissa beräkningar rörande den ökning av personalen som fordras vid en ökning av utbildningskapaciteten av här förordad omfattning samt låtit jämföra denna ökning med beräknad ökning av antalet nyexaminerade inom skilda fakulteter på olika nivåer. Beräkningarna är utförda enligt olika alternativ rörande personalsammansättningen. Resultatet av dessa beräkningar visar att den närmaste femårsperioden en förhållandevis mycket stor andel av de nyexaminerade från de experimentellt inriktade fakulteterna och högskolorna behöver stanna kvar inom universitets- och högskoleväsendet och där tjänstgöra som lärare åt de växande studentgrupperna. Efter denna femårsperiod sjunker denna »reinvesteringsandel» ganska starkt. Vid den tidpunkten bör nämligen nyexaminationen ha ökat så kraftigt att nytillskottet av forskare, lärare m. fl. ej längre kräver så stor del av de nyexaminerade som under de närmaste åren.

Med hänsyn till att skolväsendet och arbetsmarknaden i övrigt de närmaste åren också har stora anspråk på nyexaminerade från experimentellt inriktade fakulteter och högskolor är det sannolikt att om inte särskilda åtgärder vidtages arbetsmarknadsförhållandena kommer att bli synnerligen pressade för här berörda kategorier. Det blir därför nödvändigt att alla berörda arbetsgivare genomför strängast möjliga hushållning med de knappa personalresurserna. För universitetens och högskolornas del synes böra prövas bl. a. att i de särskilt lärarkrävande ämnena utnyttja nya kategorier av lärare med väsentligt större undervisningsskyldighet än nu befintliga kategorier av lärare—forskare har. Vidare bör prövas vilka möjligheter som finns att medelst tekniska hjälpmedel spara lärarkrafter. Det bör ankomma på berörda universitets- och högskolemyndigheter att här göra största möjliga ansträngningar samt i de årliga anslagsäskandena förorda sådana lösningar i konkreta frågor som särskilt beaktar vad här framhållits.

III. STATLIGT STÖD TILL STUDENTKÅRLOKALER

1. Promemorian

A. Befintliga studentkårlokaler

Studentkårlokaler är lokaler som står till förfogande för de studerandes organisationer — i första hand studentkåren — vid ett universitet eller en högskola. Deras huvudsakliga uppgift är att möjliggöra för studentorganisationerna att bedriva sin verksamhet samt att bereda studenterna uppehållsplats under lediga stunder. Vanligtvis ingår i kårlokaler utrymmen för matservering och kaféer. Vissa studentkårer har särskilda kårhus, d. v. s. byggnader som helt eller i huvudsak användes som kårlokaler. Andra studentkårer disponerar s. k. insprängda kårlokaler i byggnader med annat huvudsakligt ändamål. I nationshusen i Uppsala finns utrymmen som är jämförbara med kårlokaler.

För att ge en bakgrund till utbyggnadsbehovet av kårlokaler har arbetsgruppen från studentkårerna inhämtat vissa uppgifter om det nuvarande beståndet. Uppgifterna rörande omfattningen av befintliga kårlokaler har sammanställts i följande tabell.

Befintliga kårlokaler 1961

(Kvadratmeter nettoyta)

	Kårhus	Insprängda kårlokaler	Nationshus i Uppsala	Totalt
Totalt	*20 500*	*4 500*	*7 200*	*32 200*
därav matsalar m. m.	8 600	1 400	2 000	12 000
övriga kårlokaler	11 900	3 100	5 200	20 200

Anm.: Med nettoyta avses totala utrymmen exklusive sekundärutrymmen (korridorer, kapprum, entréhallar, sanitära utrymmen m. m.). I redovisningen av matsalar m. m. har även inräknats kafélokaler samt köks- och ekonomilokaler m. m.; i övriga kårlokaler ingår klubbrum, samlingslokaler, expeditions- och administrationslokaler m. m.

Som framgår av tabellen återfinns den största delen av kårlokalerna i kårhus. De insprängda kårlokalerna svarar totalt sett för mindre än 15 procent medan motsvarande andel för nationshusen i Uppsala är drygt 20 procent. Då vissa lokaler alternativt användes som matsal och som allmän samlingslokal är det svårt att göra en noggrann uppdelning av kårlokaler på dessa kategorier. Av den gjorda uppskattningen framgår, att av de totala utrymmena tas drygt en tredjedel i anspråk för *matsalar m. m.*, medan *övriga kårlokaler* sålunda svarar för

nästan dubbelt så mycket eller knappt två tredjedelar. Av utrymmena för matsalar m. m. svarar matsalar och kafélokaler respektive tillhörande ekonomilokaler etc. för vardera hälften. Av gruppen övriga kårlokaler svarar samlingslokaler och klubblokaler för över hälften av utrymmena. Expeditions- och administrationslokaler upptar det därnäst största utrymmet.

Akademiska föreningens i Lund hus har liksom flera av nationshusen i Uppsala uppförts under 1800-talet. Övriga kårhus är av betydligt senare datum. Studentkåren vid dåvarande Stockholms högskola lät uppföra sitt kårhus under 1930-talet. Detsamma gäller studentkårerna vid tekniska högskolan i Stockholm och vid dåvarande Göteborgs högskola. Övriga kårhus har uppförts under 1940- och 1950-talen.

Det statliga bidraget till kårhuset vid dåvarande Stockholms högskolas studentkår — 175 000 kr. — utgick från lotterimedelsfonden. I fråga om studentkåren vid tekniska högskolan i Stockholm utgjordes det statliga stödet vid uppförandet — 100 000 kr. — likaså av lotterimedel. Vid tillbyggnaden bidrog staten med ett ränte- och amorteringsfritt lån på 550 000 kr.

Det kårhus, som står till Umeåstudenternas förfogande förvärvades 1957 av Umeå stad och upplåts följande år efter ombyggnad till studenterna. Inköpskostnaden uppgick till 880 000 kr. samt ombyggnadskostnaden till 630 000 kr.

Beträffande övriga kårhus kan nämnas, att Akademiska föreningens i Lund byggnad färdigställdes år 1851. Den har därefter vid ett flertal tillfällen om- och tillbyggts. Staten har bidragit till dessa senare arbeten dels med ett ränte- och amorteringsfritt lån om 1 200 000 kr., dels med 300 000 kr. av lotterimedel.

Uppförandet 1932 av kårhuset för studentkåren vid dåvarande Göteborgs högskola finansierades främst med kårens egna och av kåren insamlade medel. Staten bidrog med ett anslag om 100 000 kr. ur lotterimedelsfonden.

I detta sammanhang kan slutligen erinras om att Uppsala studentkår planerar att uppföra ett s. k. forskarcentrum, i vilket skall inrymmas även vissa kårlokaler, bl. a. ett konviktorium. Den totala kostnaden beräknas till närmare 11 miljoner kr. Staten har bidragit genom att lämna ett ränte- och amorteringsfritt lån om 1 360 000 kr.

De nuvarande kårhusen har som regel byggts eller anskaffats av studentkårerna själva. Statligt stöd har härvid — såsom framgått av det tidigare — utgått i vissa fall. Tre av kårhusen har uppförts genom statens försorg, nämligen kårhusen vid karolinska institutet, veterinärhögskolan och lantbrukshögskolan. Härvid torde särskilda skäl ha förelegat. Vad beträffar kårhuset för Medicinska föreningen kan sålunda följande anföras.

I samband med att statsmakterna 1937 fattade beslut om att flytta karolinska institutet från Kungsholmen till Norrbackaområdet reserverades mark även för ett kårhus (prop. 1937: 219). Som bidrag till uppförandet av ett kårhus lämnade staten studentkåren 1946 ett ränte- och amorteringsfritt lån om 300 000 kr. I

propositionen till riksdagen (1946 års statsverksproposition, bilaga 7) anförde departementschefen härvid bl. a.:

Medicinska föreningen lärer icke ha möjlighet att på egen hand finansiera uppförandet av det planerade kårhuset, därest icke en väsentlig höjning av terminsavgifterna vidtages. Starka skäl synes mig tala för att staten här träder hjälpande emellan. Kårhuset torde få anses utgöra ett oundgängligt komplement till det byggnadskomplex, som med statsmedel är under uppförande för karolinska institutets räkning. Med hänsyn till Norrbackaområdets belägenhet föreligger nämligen ett påtagligt behov av en byggnad, där institutets personal och studenter kunna intaga sina måltider och tillbringa lediga stunder.

Efter framställning till Kungl. Maj:t från Medicinska föreningen föreslog Kungl. Maj:t i propositionen 1951: 65 att erforderliga medel skulle ställas till förfogande. I propositionen framhöll departementschefen bl. a. att

tillkomsten av den i kårhusbyggnaden planerade restaurangen måste anses nödvändig jämväl för att på lämpligt sätt tillgodose det trängande behovet av restaurangservering för personalen vid andra statliga institutioner å nyssnämnda område.

Riksdagen lämnade propositionen utan erinran.

Såsom framgått av den tidigare lämnade redogörelsen förekommer vanligen matsalar och andra serveringsutrymmen i kårlokalerna. Arbetsgruppen har av studentkårerna inhämtat vissa uppgifter om utnyttjandet av matsalarna. Av dessa uppgifter framgår, att det är ett förhållandevis begränsat antal medlemmar som utnyttjar bespisningsmöjligheterna i kårlokalerna. Förhållandena skiftar dock med hänsyn till bl. a. lärosätenas lokalisering. Vid jordbrukets högskolor intager således — om hela antalet spisande antages vara medlemmar i studentkårerna — inemot 70 procent lunch i kårrestaurangerna. En hög andel redovisas också vid de tekniska högskolorna medan förhållandet är det motsatta vid universiteten. Vidare bör framhållas att vissa kårrestauranger i relativt betydande omfattning utnyttjas av andra än studentkårens medlemmar.

För att få de olika faktorer som är av betydelse för studenternas utnyttjande av kårrestaurangerna belysta redovisar arbetsgruppen i det följande vissa undersökningar.

År 1959 utfördes en undersökning om bespisningsfrågorna för anställda och studerande vid tekniska högskolan i Stockholm. Ur denna har följande tablå hämtats om antalet av studenterna i kårmatsalen intagna luncher respektive middagar. Undersökningen avsåg endast de studenter, som utnyttjade kårhusrestaurangen.

Studenter bosatta i	Antal luncher per vecka	Antal middagar per vecka
Inackorderingsrum	2,2	3,2
Föräldrahem	1,8	1,8
Studentbostadsrum	1,5	1,5
Eget hem	1,5	1,5

Två andra undersökningar, den ena utförd 1959 av Uppsala studentkår och den andra 1962 av studentkårerna i Stockholm, har båda avsett studenter bosatta i studentbostadshus. Dessa undersökningar visar att ett mycket stort antal av dessa studenter utnyttjar möjligheten att själva tillaga sina måltider. Av Uppsalaundersökningen framgick dels att närmare 90 procent utnyttjar möjligheterna att dagligen tillaga en huvudmåltid samt ett mellanmål, dels att mer än 50 procent tillreder så gott som alla måltider själva.

B. Anmält behov av studentkårlokaler

Arbetsgruppen har från studentkårerna begärt uppgifter om den av kårerna med statligt stöd önskade utbyggnaden av kårlokaler. I skrivelse till kårerna framhöll gruppen bl. a., att dessa borde noga undersöka möjligheterna att lösa lokalbehovet på annat sätt än genom till- eller nybyggnad. Som exempel nämndes omdisponering av befintliga kårlokaler och ianspråktagande av icke-konventionella lokaler för studentkårsändamål.

Det av studentkårerna lämnade materialet får i många avseenden betraktas som mycket allmänna uppskattningar av det framtida utbyggnadsbehovet. Arbetsgruppen får erinra om att det inte ingått i dess uppdrag att företaga en prövning av angelägenheten i de anmälda önskemålen. Uppgifterna rörande omfattningen av den önskade utbyggnaden har sammanställts i följande tabell.

Anmält behov av nytillskott av kårlokaler

(Kvadratmeter nettoyta)

	Kårhus	Insprängda kårlokaler	Totalt
Totalt	*36 000*	*800*	*36 800*
därav matsalar m. m.	13 800	500	14 300
övriga kårlokaler	22 200	300	22 500

Det anmälda behovet av tillskott avser nästan enbart kårhus. Behovet av nytillskott i fråga om insprängda kårlokaler svarar endast för en ringa del av det totala utbyggnadsbehovet. Totalt har anmälts önskemål om nytillskott av kårhuslokaler om ca 36 000 m^2; härav beräknas inemot 40 procent falla på matsalar och därtill hörande utrymmen. Övriga kårlokaler svarar för återstoden. Proportionerna mellan *matsalar m. m.* och *övriga kårlokaler* i fråga om önskemålen om utbyggnaden avviker således något från de proportioner som gäller i de befintliga kårlokalerna, där matsalar m. m. svarar för drygt en tredjedel av utrymmena.

Det bör framhållas, att två studentkårer, som nu har tillgång till insprängda kårlokaler, har uttryckt önskemål om nytillskott i sådan omfattning att det

endast torde kunna tillgodoses genom uppförande av kårhus. Detta gäller studentkårerna vid farmaceutiska institutet och handelshögskolan i Göteborg.

Av det anmälda utbyggnadsbehovet i fråga om matsalar m. m. svarar matsalar och kafélokaler i genomsnitt för mer än två tredjedelar, medan köks-, ekonomi- och övriga utrymmen svarar för återstoden. Av gruppen övriga kårlokaler utgör samlings- och klubblokaler, vilka nu upptar omkring hälften av övriga kårlokaler, omkring en tredjedel av utrymmena. Expeditions- och administrationslokalerna upptar enligt önskemålen en något större andel än för närvarande.

Önskemål om idrotts- och gymnastiklokaler har framförts främst av Göteborgs förenade studentkårer och om studentsociala utrymmen av studentkåren vid universitetet i Stockholm. Tillsammans svarar dessa båda önskemål för drygt 10 procent av de totala utrymmena. Utöver det behov som redovisats i tabellen har några kårer anmält önskemål om tillskott av bostadsutrymmen. Tre studentkårer har anmält behov av ytterligare lokaler som är att hänföra till insprängda kårlokaler. Dessa är studentkårerna vid konst- och musikhögskolorna samt sjukgymnastinstitutet i Stockholm. Det anmälda behovet uppgår sammanlagt till ca 800 m^2.

C. Olika statliga stödåtgärder för studenter

Samhället lämnar stöd i olika former till de studerande vid universitet och andra högre läroanstalter. För att kunna sätta in frågan om statlig medverkan vid anordnande av kårlokaler i ett vidare sammanhang lämnar arbetsgruppen en kortfattad redogörelse för de olika bidragsformer, som nu finns.

Statsstipendier utgår i form av fri bostad och fri kost under högst nio månader per läsår. Längsta stipendietid är tre år, den kortaste ett år. En annan stödform är räntefria lån ur statens lånefond för universitetsstudier. Lån beviljas med högst 2 500 kr. per år. Studielån med statlig kreditgaranti är ytterligare en form av studiefinansiering. Dessa lån är amorteringsfria under studietiden samt utlämnas utan annan säkerhet än den statliga garantin och mot ränta, som fastställs av Kungl. Maj:t med hänsyn till det allmänna ränteläget. Akademikerlån är den gängse termen för lån med statlig kreditgaranti, som kan tillkomma dem som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen. Bestämmelserna överensstämmer i fråga om borgen, räntefot, amortering m. m. med vad som gäller för garantilån.

Vid bedömning av ansökningarna till nu nämnda låneformer skall hänsyn tagas både till studielämplighet och behov.

Värnpliktslån utdelas till befälsutbildade värnpliktiga för studieändamål. Lånen är räntefria och utgår med högst 5 000 kr.

Avskrivning av studielån medges med en fjärdedel av kapitalskulden å samtliga de låneformer som uppräknats i det föregående.

Förutom nu nämnda direkta stödåtgärder utgår även indirekt stöd till stude-

rande vid universiteten och andra högre läroanstalter. Det indirekta stödet avser främst hälso- och sjukvård samt bostäder.

Som framgår av de lämnade uppgifterna utgår statligt stöd till de studerande vid universitet och andra högre läroanstalter i flera olika former. Huvudsakligen är det endast två motiv som anförts vid införandet av de olika stödformerna. Det ena motivet — rekryteringsskälet — har främst kommit till uttryck genom inrättandet av statsstipendierna, men också lånen från statens lånefond för universitetsstudier kan ses ur denna aspekt. Det andra motivet — att förbättra de ekonomiska villkoren för dem som väl bedriver eller bedrivit högre studier — markerades vid införandet av akademikerlån, garantilån och avskrivningen. Införandet av bostadssubventioner till de studerande har likaså motiverats med önskemålet om att begränsa den del av de studerandes utgifter, som hyran representerar.

D. Statligt stöd till allmänna samlingslokaler

Samhälleligt stöd till anordnande av lokaler för fritidsverksamhet utgår i olika former. Flera av dessa stödformer avser barn- och ungdomsverksamhet. Dessa senare stödformer torde vara av mindre intresse i detta sammanhang. Vad däremot gäller lokaler för föreningslivet föreligger enligt arbetsgruppens mening en starkare anknytning till de av gruppen behandlade lokalerna, varför en särskild redogörelse för det statliga stödet till allmänna föreningslokaler lämnas i det följande.

Beslut om stöd till s. k. allmänna samlingslokaler fattades av 1942 års riksdag. Nu gällande bestämmelser daterar sig i huvudsak från riksdagsbeslut 1957 (SFS 1957: 367, ändr. 1960: 315).

Kungl. Maj:t kan bevilja statliga lån till bl. a. förening »för att tillgodose behovet av allmänna samlingslokaler». Med detta begrepp förstås »för allmänheten avsedda hörsalar samt rum för sammanträden, samkväm och studiearbete jämte därtill hörande erforderliga utrymmen, vilka lokaler prövas behövliga för det offentliga livet och de kulturella strävandena inom orten, särskilt med hänsyn till föreningslivets behov». Det förhållandet att lokalerna skall vara allmänna gör att i kungörelsen uttryckligen säges att lokalerna skall »opartiskt, i skälig omfattning och på skäliga villkor upplåtas åt envar inom orten verksam organisation».

Det statliga organet på detta område, statens nämnd för samlingslokaler, har i en år 1962 utgiven skrift — Allmänna samlingslokaler — kommenterat lånekungörelsen. I skriften framhålles bl. a., att till »därtill hörande erforderliga utrymmen etc.» hänföres förstugor, kök, toaletter, förråd, samt, om det är fråga om större anläggningar, även bostad för tillsyningsman och lokal för fastighetsförvaltningen. Beträffande lokaler för teaterverksamhet (scen, artistloger, rekvisitautrymmen etc.) beror det på en prövning från fall till fall, om belåning kan ske.

Lån må utgå med högst 50 procent eller, när synnerliga skäl föreligger, med högst 70 procent av låneunderlaget (låneprocenten). Med låneunderlag avses det belopp, vartill med ledning av kostnadsberäkning (entreprenadkontrakt), försäljningsanbud eller värdering byggnadskostnaderna, köpesumman eller byggnadsvärdet prövas böra beräknas. I låneunderlaget får inte inräknas kostnaden för anskaffande av tomt eller inventarier. Rörande lånens storlek har riksdagen fastställt att lån normalt bör få uppgå till högst hälften av låneunderlaget. Lån till maximal storlek (70 procent) bör endast få förekomma undantagsvis. En viss del av lånet kan beviljas som ränte- och amorteringsfri. Denna del kan uppgå till högst 40 procent av låneunderlaget (bidragsprocenten). Sedan den räntebärande delen av lånet slutamorterats avskrives i regel den ränte- och amorteringsfria delen. Räntan skall vara lika med den s. k. normalräntan för lån från statens utlåningsfonder, vilken fastställs för varje budgetår (för närvarande 5 procent). Räntan är fast, d. v. s. sedan den i samband med lånets beviljande blivit bestämd, kan den under lånets löptid varken höjas eller sänkas. Lån skall återbetalas med fast annuitet och vara slutamorterat inom 25 år.

Staten kräver säkerhet för att låntagaren skall fullgöra sina förpliktelser. Säkerheten skall normalt bestå av inteckning, d. v. s. panträtt i den egendom som varit föremål för lån. I enstaka fall kan samlingslokallån beviljas, fastän lånesökanden varken har äganderätt eller tomträtt till den mark, där byggnaden är belägen. Det fordras dock att sökanden har sådan nyttjanderätt till marken, som prövas betryggande med hänsyn till lånets ändamål och återbetalningstid. Härvid bör återstå 40 år av nyttjanderättstiden. Kommunal borgen för lån är obligatorisk i fall där allmänna samlingslokaler ligger på mark som innehas med nyttjanderätt.

Den förberedande granskningen av ansökningarna företages av statens nämnd för samlingslokaler. I samband med framställning om lån skall redovisas dels en inventering av ortens lokalbehov och befintliga lokaltillgångar, dels ett lokalprogram.

Låntagare är skyldig att förvalta allmänna samlingslokaler enligt reglemente som fastställes av statens nämnd för samlingslokaler. I detta föreskrives bl. a. att vid uthyrningen särskild hänsyn skall tagas till föreningslivet inom kommunen samt att lokalägaren för eget bruk äger disponera lokalerna i större utsträckning än hyresgästerna.

Beståndet av allmänna samlingslokaler utgöres för närvarande av ca 900 Folkets hus, ca 1 500 ordenshus och ca 700 bygdegårdar. Härutöver tillkommer av kommun innehavda lokaler. Det finns tre riksorganisationer för lokalfrågor, nämligen Folkets husföreningarnas riksorganisation, Bygdegårdarnas riksförbund samt Våra gårdar, riksföreningen för nykterhetsrörelsens samlingslokaler.

I fråga om den statliga låne- och bidragsverksamheten kan nämnas att intill den 30 juni 1962 hade beviljats sammanlagt 1 054 lån om ca 110 miljoner kr. Nämnden beräknar, att de nu (1962) föreliggande samlade anspråken på lån uppgår till ca 80 miljoner kr. Det genomsnittliga lånebeloppet har under senare

år legat vid omkring 150 000 kr., utgörande omkring 50 procent av byggnadskostnaderna. I genomsnitt har den amorteringsfria delen utgjort knappt hälften av den beviljade lånesumman.

E. Förslag om statligt stöd till studentkårlokaler

a. Allmänt

De studerande vid universitet och högskolor är enligt av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser skyldiga att tillhöra studentkåren vid lärosätet. Enligt samma bestämmelser äger kåren rätt att uttaga avgift av sina medlemmar. Några närmare föreskrifter rörande de uppgifter som åvilar en studentkår har däremot inte meddelats. I några fall har dock Kungl. Maj:t föreskrivit att studentkår skall äga representationsrätt i vissa statliga organ. Sålunda skall frågor rörande undervisningen vid universitet och vissa högskolor beredas i samråd med representanter för de studerande och vidare är de studerande representerade i statsstipendienämnderna.

Ursprungligen utgjorde studentkårerna främst sammanslutningar som beredde sina medlemmar möjlighet till samvaro under fritid. Numera synes uppgiften att tillvarataga medlemmarnas fackliga intressen ha kommit i förgrunden även om den tidigare dominerande uppgiften fortfarande torde spela en betydande roll. Härutöver driver studentkårerna vissa för medlemmarna avsedda inrättningar, bl. a. restauranger och intressebyråer. I kårernas verksamhet ingår också rådgivning till medlemmarna i olika angelägenheter såsom i fråga om studier och sociala förmåner. Bland studenterna bedrivs föreningsverksamhet med olika utgångspunkter och inriktningar; sålunda förekommer kulturella, religiösa, politiska, idrotts- och nykterhetsföreningar.

För att kunna bedriva denna verksamhet har studentkårerna, såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen, anskaffat lokaler. Omfattningen och beskaffenheten av dessa växlar; större kårer har ofta tillgång till särskilda för ändamålet uppförda kårhus, medan mindre kårer vanligen har sina lokaler inrymda i någon av vederbörande undervisningsanstalts byggnader, s. k. inspränga kårlokaler.

Studentorganisationernas behov av lokaler för sin verksamhet kan till en del tillgodoses genom utnyttjande av för tillfället inte belagda undervisningslokaler och av tillgängliga utrymmen i anslutning härtill samt av i studentbostadshus befintliga gemensamhetsutrymmen. Vidare äger självfallet också studenternas organisationer rätt att utnyttja till föreningslivet på orten upplåtna allmänna samlingslokaler. Även om nämnda lokaler utnyttjas, återstår dock ett behov av särskilda kårlokaler.

I huvudsak har, då fråga är om kårhus, studentkårerna själva tagit initiativet till och verksamt bidragit till uppförandet av dessa byggnader. Denna princip synes ha fungerat tillfredsställande. Gruppen har fäst vikt vid det förhållandet

att studentorganisationerna svarar för planeringen och uppförandet av studentbostäder. Den omständigheten att staten inte i något annat sammanhang själv anordnar lokaler för det allmänna föreningslivet bör likaså tillmätas betydelse. Dessa skäl talar enligt gruppens mening för att staten inte bör övertaga ansvaret för uppförandet av kårhus. Också i framtiden bör det alltså åvila studenternas organisationer att själva uppföra sina kårhus.

Finansieringen av de nuvarande kårhusen har, såsom framgått av den tidigare redogörelsen, endast till en del skett med statliga medel. I några fall har de dock uppförts genom statens försorg, varvid särskilda skäl synes ha förelegat. Studenterna själva har i begränsad omfattning tillskjutit medel. I betydande utsträckning har studentkårerna anlitat andra finansieringskällor, i första hand donationer. Dessa senare finansieringsmöjligheter torde numera inte stå till buds i lika hög grad som tidigare. Ett förlitande till donationer som en huvudsaklig finansieringskälla skulle innebära bättre möjligheter för vissa kårer och sämre för andra.

Till belysning av frågan huruvida statligt stöd bör utgå till kårlokaler kan följande anföras. Ansvaret för den högre undervisningen åvilar i dag staten. Det växande studerandeantal, som är att förutse under den nu överblickbara perioden, ställer krav på lokaler av en långt större omfattning än tidigare. Såsom redan framgått utgår i olika former statligt stöd till studenter. Staten medverkar också till uppförande av samlingslokaler för det allmänna föreningslivet. Dessa förhållanden sammantagna utgör enligt arbetsgruppens mening skäl för att samhälleliga insatser bör göras vid anskaffandet av lokaler för studentorganisationernas verksamhet. Vid bedömandet härav bör också beaktas att staten, om än i växlande omfattning, tidigare medverkat vid uppförandet av sådana lokaler. Ett statligt stöd bör vidare underlätta en samordnad planering bland de kårer som finnes på samma ort vid anordnande av kårlokaler. Arbetsgruppen föreslår således, att statligt stöd utgår till anskaffande av lokaler för studentorganisationernas verksamhet.

Hittills har formerna för och storleken av statens bidrag skiftat. Omfattningen av de nu från kårerna framförda önskemålen i fråga om tillskottet av lokaler ställer enligt gruppens mening krav på enhetliga bedömningsgrunder. Vid sina ställningstaganden har arbetsgruppen fäst vikt vid att ett system skapas som för studenternas organisationer innebär likställighet med föreningslivet i övrigt. Härav följer också att gruppen inte ansett sig kunna förorda en bidragsgivning som skulle medföra att studenterna erhåller en fördelaktigare behandling. Arbetsgruppen föreslår att för kårlokaler införes ett bidragssystem som i huvudsak utformas enligt det system som gäller för statligt stöd till allmänna samlingslokaler.

Genom den här förordade utformningen av statens stöd åstadkommes en likformig behandling av studentkårernas utbyggnadsbehov. För kårerna innebär förslaget att möjligheterna till planering av lokalanskaffningen förbättras. Det svåraste hindret för studentkårerna vid uppförande av kårlokaler, nämligen an-

skaffande av kapital, torde i väsentlig utsträckning undanröjas genom det förordade systemet. I begränsad omfattning kommer även i framtiden studentorganisationerna att själva tillskjuta medel. Härigenom skapas garantier för att utbyggnaden av kårlokaler sker med beaktande av kårens behov och ekonomiska möjligheter. Ur statens synpunkt torde det vara en fördel att det bidragssystem nu tillämpas i fråga om allmänna samlingslokaler — vilket system enligt vad gruppen erfarit synes fungera väl — också ligger till grund vid en bedömning av frågan om stöd till kårlokaler. Enligt gruppens mening kommer detta att underlätta ett ställningstagande till framförda önskemål om uppförandet av sådana lokaler. Arbetsgruppen har således kommit till slutsatsen att staten bör lämna stöd till anskaffande av kårlokaler. I huvudsak bör denna medverkan ske efter gällande grunder för stöd till allmänna samlingslokaler.

b. Utformningen av det statliga stödet

Det statliga stödet till studentkårlokaler bör, såsom föreslagits i det föregående, utformas i huvudsaklig överensstämmelse med de normer som gäller för statligt stöd åt allmänna samlingslokaler. Gruppen har tidigare lämnat en redogörelse för dessa bestämmelser. Här erinras endast om följande i detta avsnitt använda begrepp, nämligen

a) *låneunderlaget,* d. v. s. den del av byggnads- eller anskaffningskostnaderna till vilket statligt stöd kan utgå;

b) *låneprocenten,* d. v. s. den del av låneunderlaget, som täckes av det statliga lånet; samt

c) *bidragsprocenten,* d. v. s. den del av låneunderlaget, för vilket ränte- och amorteringsfritt lån utgår.

Arbetsgruppen behandlar först låneunderlaget.

De studentkårlokaler, som är av sådan karaktär att de även får anses falla under begreppet *allmänna samlingslokaler,* må inräknas i låneunderlaget för kårlokaler. Med hänsyn till kårlokalernas mera speciella och mångskiftande funktioner torde inte statligt stöd till enbart utrymmen av samlingslokalskaraktär vara tillfyllest för att skapa förutsättningar för anordnande av för kårerna erforderliga utrymmen. Gruppen föreslår därför att i låneunderlaget bör därutöver medtagas lokaler av annan karaktär enligt vad som redovisas och motiveras i det följande.

Matsalar och kafélokaler m. m. Ur praktiska synpunkter kan det synas lämpligt att — i likhet med vad som ofta sker på den allmänna arbetsmarknaden — utspisningsmöjligheter ordnas i anslutning till arbetsplatsen. Detta är av betydelse inte enbart för studenterna utan också för den personal som har sitt arbete förlagt till lärosätena. Enligt gruppens mening bör det vara en förutsättning för medtagandet av bespisningslokaler i låneunderlaget att all sådan personal äger tillträde till dessa. För utrymmen av detta slag gäller att de ofta fyller även andra funktioner, exempelvis att de utnyttjas som hörsalar, föreningsloka-

ler m. m. Denna dubbla funktion utgör enligt gruppens mening ytterligare ett skäl för att kostnaderna för matsalslokaler bör kunna inräknas i låneunderlaget. I detta torde även kunna medtagas sådan fast inredning och utrustning som är erforderlig för lokalernas funktion. I sammanhanget vill gruppen erinra om att det under vissa förhållanden är rationellt att anordna *ett* kök som kan betjäna flera utspisningsställen. Härigenom minskas såväl byggnads- som personalkostnaderna. Endast det ur kostnadssynpunkt fördelaktigaste alternativet bör kunna komma i fråga när det gäller att medräkna dessa lokaler jämte fast inredning och utrustning i låneunderlaget. Arbetsgruppen förordar mot bakgrund av vad som nyss anförts att lokaler som i huvudsak inrättas för utspisning må kunna medtagas i låneunderlaget.

Lokaler för studentfacklig verksamhet m. m. Vid bedömningen av frågan huruvida kostnaderna för lokaler för studenternas fackliga verksamhet skall kunna ingå i låneunderlaget bör beaktas, att studenterna enligt gällande bestämmelser är skyldiga att tillhöra kårorganisationen vid lärosätet. Studentkårerna måste därför handha medlemsregistrering och andra förvaltningsuppgifter, vilka kräver tillgång på tjänstelokaler. De fackliga uppgifterna ställer också krav på utrymmen. Såsom tidigare nämnts bedriver studentkårerna studierådgivning och annan verksamhet. Även denna verksamhet medför behov av lokaler. Gruppen föreslår att lokaler för nu berörd verksamhet må kunna inräknas i låneunderlaget.

Klubblokaler. En betydande del av utrymmena i kårlokalerna utgörs av s. k. klubblokaler. Dessa tjänar som uppehållsplats under håltimmar och övrig fritid. Lokalerna möjliggör att studenter med olika studieinriktning lättare kommer i kontakt med varandra. Det bör vidare framhållas att universitets- och högskolestudier av flertalet studenter måste bedrivas på annan plats än hemorten. Ett medtagande av klubblokaler i låneunderlaget skulle innebära ett väsentligt avsteg från principerna om statligt stöd till allmänna samlingslokaler. Med hänsyn till de anförda skälen förordar arbetsgruppen likväl att klubblokaler må kunna ingå i låneunderlaget. Gruppen vill understryka att restriktivitet bör iakttagas vid bedömningen av i vilken utsträckning sådana lokaler skall bli föremål för statliga stödåtgärder.

Studentsociala utrymmen. Lokalerna för studentsociala ändamål — huvudsakligen utrymmen för läkar- och tandläkarmottagningar — är nu vanligtvis förlagda utanför kårhusen. Staten lämnar dock bidrag bl. a. till hyreskostnaderna för studenthälsovård. För den händelse det framdeles skulle befinnas lämpligt att vid uppförandet av kårhus förlägga hälsovårdslokalerna till dessa, synes den omständigheten att statligt stöd redan nu utgår, tala för att lokalerna i fråga må kunna inräknas i låneunderlaget.

Gruppen har även prövat huruvida kostnaderna för i det följande behandlade lokaler bör kunna inräknas i låneunderlaget men kommit till den slutsatsen att tillräckliga skäl härför inte synes föreligga.

Vad gäller särskilda *lokaler för gymnastik- och idrottsverksamhet* bland stu-

denterna anser sig gruppen inte kunna förorda statligt stöd med hänsyn bl. a. till att möjlighet att deltaga i idrottslig verksamhet utanför studentkårerna föreligger. I sammanhanget vill gruppen erinra om att chefen för ecklesiastikdepartementet i 1963 års statsverksproposition, med anledning av en framställning från Sveriges förenade studentkårer om bidrag till idrottsverksamhet, uttalat, att de allmänna idrottsföreningarna står öppna även för akademisk ungdom, som önskar bedriva motionsidrott. I den mån studenterna har egna idrottsliga sammanslutningar bör de enligt gruppens mening genom förhyrning kunna få disponera lokaler för här åsyftad verksamhet. Gruppen vill vidare erinra om att staten lämnar bidrag för anordnande av idrottslokaler ur fonden för idrottens främjande.

I fråga om *lokaler för intressebyråer* har gruppen utgått ifrån att intressebyråverksamhet skall vara självbärande och av den anledningen inte funnit sig böra förorda att utrymmen för intressebyråer inräknas i låneunderlaget.

Beträffande *barndaghem* anser gruppen att lokaler härför inte bör innefattas i låneunderlaget med hänsyn till att anordnande av barndaghem är en kommunal angelägenhet.

Arbetsgruppen övergår nu till att behandla frågan om låneprocenten.

Lån till kostnaderna för anordnande av allmänna samlingslokaler må enligt gällande regler utgå med högst 50 procent av låneunderlaget eller, när synnerliga skäl föreligger, med högst 70 procent av låneunderlaget. Enligt vad gruppen erfarit uppgår den genomsnittliga låneprocenten till ca 50.

När det gäller studentkårlokaler synes skäl kunna anföras för att låneprocenten bestämmes till ett högre tal än vad som normalt gäller för lån till allmänna samlingslokaler. Huvudmännen för de senare torde nämligen i större utsträckning än studentkårerna kunna påräkna stöd även från annat håll än staten. Ännu ett skäl som talar för en högre låneprocent är att anspråken på skilda slag av lokaler i ett kårhus är större än beträffande allmänna samlingslokaler. Med hänsyn till det anförda anser gruppen att lån till anordnande av studentkårlokaler må utgå med högst 70 procent av låneunderlaget.

Vad slutligen beträffar bidragsprocenten förordar arbetsgruppen att denna må, i likhet med vad som gäller för allmänna samlingslokaler, uppgå till högst 40 procent av låneunderlaget.

Enligt bestämmelserna om lån till allmänna samlingslokaler må utgifter för anskaffande av tomt inte ingå i låneunderlaget. I de flesta fall kommer kårhus att förläggas i anslutning till lärosätet. Den tomtmark som blir aktuell för en kårhusbyggnad äges sannolikt av staten eller upplåtes av vederbörande kommun till staten. Det torde därför vara mest praktiskt att staten upplåter tomtmarken till vederbörande studentkår. Disponerar inte staten erforderlig mark finner arbetsgruppen det naturligt att vederbörande kommun medverkar till att tomt ställes till studentkårernas förfogande. I de fall staten upplåter mark för kårhus i anslutning till lärosätet bör som villkor gälla att planeringen av byggnaden sker

i samråd med byggnadsstyrelsen och eventuellt förekommande lokalprogramkommitté.

Eftersom ett skäl att medtaga restauranglokaler i låneunderlaget har varit att även personalen vid lärosätet beredes möjlighet att utnyttja dessa bör vid planeringen av sådana lokaler samråd ske med representanter för personalen.

Vid beviljande av lån till allmänna samlingslokaler gäller, att staten skall ha säkerhet för att låntagaren fullgör sina förpliktelser. Denna säkerhet skall normalt bestå av inteckning, nämligen då låntagaren innehar marken med äganderätt eller tomträtt. I de fall tomt upplåtes med annan nyttjanderätt än tomträtt är kommunal borgen obligatorisk. Arbetsgruppen anser att motsvarande regler bör kunna gälla även för statliga lån till studentkårlokaler. Av staten innehavd mark bör som regel upplåtas till vederbörande studentkår med tomträtt.

De hittills behandlade frågorna om statligt stöd till studentkårlokaler har gällt sådana lokaler som avses bli inrymda i särskilda kårhus. Vad det behov av kårlokaler beträffar, som kan tillgodoses genom insprängda kårlokaler, förutsätter arbetsgruppen att sådana lokaler i skälig omfattning kommer till stånd även i framtiden. Förutsättningen härför är givetvis att utrymmesmässiga och andra faktorer möjliggör en sådan lösning. Som insprängda kårlokaler bör kunna anses matsalar och även andra slag av kårlokaler, som förlägges utanför ett kårhus i universitet eller högskola tillhörig byggnad. Förutsättningen härför är att en gemensam planering med lärosätet kan visas vara rationell och kostnadsbesparande. Frågor rörande insprängda kårlokaler bör i regel granskas av det organ, som kommer att bereda ärendena rörande statligt stöd till studentkårlokaler samt av vederbörande lokalplanerande myndighet. Som villkor för upplåtelse av detta slag bör gälla, att en skälig hyresersättning erlägges av vederbörande studentkår.

c. Administration

Ärenden rörande lån till allmänna samlingslokaler beredes av statens nämnd för samlingslokaler. Beslut om beviljande av lån fattas av Kungl. Maj:t, för närvarande i socialdepartementet och från den 1 juli 1963 i inrikesdepartementet.

Statens nämnd för samlingslokaler består av åtta av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter. I nämnden ingår representanter för det allmänna, för rikssammanslutningarna av samlingslokalägare och för föreningslivet i övrigt. Till nämnden är knutet ett kansli.

Arbetsgruppen föreslår, att statens nämnd för samlingslokaler erhåller i uppdrag att jämväl bereda ärenden rörande lån till studentkårlokaler. Det torde vara ändamålsenligt att dessa frågor behandlas av den instans, som har erfarenhet vid bedömningen av stöd till allmänna samlingslokaler. Härigenom kan lättare beaktas på orten befintliga sådana lokaler. Ehuru omfattningen av de önskemål som framställts rörande statligt stöd till kårlokaler är avsevärd, torde antalet ärenden bli så begränsat att skäl inte föreligger att skapa ett för dessa ärenden särskilt inrättat organ.

Vid behandlingen av frågor rörande lån till studentkårlokaler bör nämnden erhålla en delvis annan sammansättning. Arbetsgruppen föreslår att i stället för representanter för föreningslivet och huvudmännen för samlingslokaler skall ingå företrädare för de sammanslutningar och organ som beröres av frågan om anordnande av studentkårlokaler. Dessa är studentorganisationerna, universitetsmyndigheterna samt byggnadsstyrelsen. Genom att ordföranden och vissa av nämndens ledamöter deltager i handläggningen av frågor rörande såväl allmänna samlingslokaler som studentkårlokaler, bör en enhetlig behandling av de olika slagen av ärenden kunna uppnås. Av de särskilda ledamöterna som enligt gruppens förslag bör inträda vid beredningen av ärenden rörande studentkårlokaler, bör Kungl. Maj:t utse en efter förslag av Sveriges förenade studentkårer, en efter förslag av universitetskanslersämbetet i samråd med överstyrelsen för de tekniska högskolorna samt en efter förslag av byggnadsstyrelsen. Arbetsgruppens förslag innebär således att något nytt organ för handläggning av frågor rörande statligt stöd till studentkårlokaler inte behöver skapas. Därest behov av ytterligare arbetskraft inom nämndens kansli skulle komma att uppstå vid handläggningen av dessa tillkommande ärenden, torde framställning om medel för bestridande av utgifterna härför få äskas i vanlig ordning.

En konsekvens av arbetsgruppens förslag är att beslut om statligt stöd till studentkårlokaler kommer att fattas av Kungl. Maj:t i inrikesdepartementet. Gruppen vill erinra om att frågor rörande det statliga stödet till studentbostäder även kommer att handläggas i samma departement.

d. Kostnader

Medel till allmänna samlingslokaler anslås under fonden för allmänna samlingslokaler, vilken i mån av behov tillföres investeringsanslag under kapitalbudgeten. För budgetåret 1963/64 har äskats ett belopp av 9 miljoner kr. Fonden tillföres dessutom amorteringar på utestående lån.

Arbetsgruppen har utfört en schablonmässig beräkning av kostnaderna för den av studentkårerna med statligt stöd önskade utbyggnaden av studentkårlokaler fram till omkring 1970. Till grund för kostnadsuppskattningarna ligger uppgifter i en av byggnadsstyrelsen år 1962 framlagd utredning om kårhus i Göteborg, enligt vilken den genomsnittliga kostnaden per kvadratmeter nettogolvyta utgjorde 1 300 kr. Denna uppskattning slutar på ca 47 miljoner kr. Arbetsgruppen vill framhålla att det inte ingått i dess uppdrag att företaga en prövning av de av kårerna anmälda behoven.

Med utgångspunkt i den av studentkårerna önskade utbyggnaden har gruppen utfört ett alternativt räkneexempel för att belysa storleken av den statliga insatsen. I det första fallet har beräkningen utgått från de genomsnittssiffror, som nu gäller för allmänna samlingslokaler. Härvid har antagits att en granskning av kårernas önskemål skulle utvisa att samtliga lokalkategorier inte kan ingå i låneunderlaget. Vidare förutsättes det möjligt att begränsa det av kårerna

anmälda behovet. Antar man att låneunderlaget för tillskottet av kårlokaler skulle utgöra totalt 35 miljoner kr. och att statligt lån utgår med i genomsnitt 50 procent av låneunderlaget, skulle den erforderliga statliga kapitalinsatsen, utsträckt under en följd av år, uppgå till ca 18 miljoner kr. Antages vidare att i genomsnitt omkring en fjärdedel kommer att utgå som bidrag, blir statens direkta kostnader omkring 9 miljoner kr. I det senare fallet uppskattas låneunderlaget till 50 miljoner kr. och låneprocenten till 70. Den statliga lånesumman skulle vid dessa antaganden uppgå till 35 miljoner kr. Om bidragsprocenten i detta exempel antages uppgå till 40 kommer det statliga bidraget att utgöra ca 20 miljoner kr.

e. Särskilt yttrande

Ledamoten *N. Hermansson* har i ett särskilt yttrande anfört bl. a. följande.

Från flera av de kårer, som svarade på arbetsgruppens enkät om behov av kårlokaler, framfördes önskemål om att i den framtida kårlokalutbyggnaden få möjlighet att medtaga lokaler för motions- och idrottsverksamhet.

De studerande vid universitet och högskolor har under sin tidigare studietid deltagit i gymnastik och idrottsverksamhet inlagd i kursschemat. Det måste anses vara av stort värde att möjligheter till dylik verksamhet erbjudes även under den fortsatta studietiden.

Från skilda håll har framförts den uppfattningen, att de studerande i första hand skall söka sig till de i orten verksamma idrotts- och gymnastikföreningarna för att i deras idrottsanläggningar utöva sin motionsverksamhet. En undersökning, som utförts av Stockholms universitets och högskolors idrottsråd i syfte att utröna i vad mån i orten verksamma idrottsföreningar kan taga hand om de idrottsintresserade universitets- och högskolestudenterna, visar att förutsättningarna härför är små. I undersökningen gjordes förfrågningar hos ett trettiotal idrottsföreningar. Av svaren framgick att man ansåg sig kunna ta hand om totalt ett tiotal studenter; i första hand var man intresserad av tävlingsidrottande studenter.

Behovet av gymnastik- och idrottslokaler förefinnes naturligen på den plats där de för motions- och idrottsverksamhet intresserade personerna befinner sig. Universitet och högskolor utgör sådana platser, där det med stor säkerhet kan antagas att personer med sådana intressen samlas. Det bör därför vara både ur praktisk och ekonomisk synpunkt fördelaktigast att lokaler för dylika ändamål anordnas där efterfrågan finnes och inte på annan plats där behovet är mindre.

Enligt anvisningar för lån till studentbostäder utgivna av bostadsstyrelsen inräknas lokaler för motionsverksamhet i låneunderlaget för studentbostadslån.

Med stöd av anförda skäl föreslår jag, att lokaler för motions- och idrottsverksamhet må kunna inräknas i låneunderlaget för lån till uppförande av studentkårlokaler.

2. Yttranden

Universitetskanslersämbetet framhåller, att ämbetet i stort sett anser sig kunna biträda arbetsgruppens synpunkter och förslag. Ämbetet ifrågasätter emellertid om inte en höjning av bidragsprocentens maximum bör ske, detta särskilt med hänsyn till angelägenheten av att studenternas terminsavgifter hålles på en rimlig nivå.

Förslaget tillstyrkes i princip av *rektorsämbetena vid universiteten i Uppsala, Lund* och *Göteborg* samt *tandläkarhögskolan i Malmö* samt av *lärarkollegierna vid karolinska institutet, medicinska högskolan i Umeå* och *tandläkarhögskolan i Stockholm*. Samtliga dessa instanser anser emellertid att lokaler för motions- och idrottsverksamhet bör få medtagas i låneunderlaget.

Rektorsämbetet vid Göteborgs universitet anser, att svårigheten för studenterna att få bidrag från kommuner och enskilda talar för att låneprocentens maximisiffra bör sättas högre än 70.

Rektorsämbetet vid universitetet i Stockholm framhåller, att det föreslagna statliga stödet till studentkårlokaler är helt otillfredsställande. Enligt ämbetet bör antingen statens bidrag till kårlokalernas uppförande sättas väsentligt högre än enligt det föreliggande förslaget eller staten helt svara för byggnadskostnaderna. I det senare fallet kan enligt ämbetet det bidrag, som man finner böra ankomma på studenterna, tagas ut genom att lokalerna för en måttlig hyra ställs till studentkårens förfogande.

Lärarkollegiet vid handelshögskolan i Göteborg finner sig icke kunna tillstyrka förslaget i dess nuvarande form.

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna framhåller, att den verksamhet som bedrives av studentkårerna omfattar många uppgifter av stor vikt för undervisningen. Därest studentkårerna icke funnits hade många av deras uppgifter otvivelaktigt i stället fått anförtros olika organ inom själva högskolorna. Att jämställa studentkårerna med organisationer inom det allmänna föreningslivet finner överstyrelsen icke ge en rättvis bild av kårernas ställning. Enligt överstyrelsens mening är det starkt motiverat, att studentkårerna erhåller större stöd av statsmakterna vid anskaffandet av erforderliga lokaler än det som kommer det allmänna föreningslivet till del. Överstyrelsen förordar därför, att kostnaderna för byggandet av kårhus helt bestrides av statsmedel. En sådan finansiering får dock enligt överstyrelsen ej medföra att den gängse friheten för studentkårerna i fråga om utformning och disposition av kårlokalerna försvinner.

Överstyrelsen anför vidare bl. a. följande.

Därest det statliga stödet icke skulle kunna genomföras i enlighet med vad nu angivits, synes det i allt fall angeläget, att detsamma gives större omfattning än vad arbetsgruppen föreslagit. Gruppens förslag innebär, att studentkårerna själva skall bidra med 60 % av byggnadskostnaderna, vilket skulle medföra en

mycket betungande belastning för de studerande, som ju därjämte har att svara för de säkerligen dryga inredningskostnaderna. Av väsentlig betydelse i detta sammanhang är vidare, att det kan tänkas bli svårt för studentkårerna att finna långivare för de 30 % av byggnadskostnaderna, som ej omfattas av statslånet. Denna svårighet förstärkes av att erforderligt kapital måste anskaffas under kort tid. Redan nu föreligger en betydande brist på kårlokaler vid universiteten och högskolorna, vilken accentueras för varje läsår, och uppförandet av nya kårhus måste därför igångsättas inom en nära framtid. Överstyrelsen vill därför i andra hand förorda, att bidragsprocenten vid lån till studentkårlokaler höjes och därvid lämpligen sättes till 60—70. Härjämte bör låneprocenten ökas till 100, så att hela byggnadskostnaden kommer att omfattas av statslånet. En annan likartad utväg att komma till rätta med de förevarande finansieringssvårigheterna skulle vara att staten lämnade kreditgaranti för den del av byggnadskostnaderna, som icke täckes av statslånet. — Vad slutligen gäller idrotts- och motionsutövningen, så är denna enligt överstyrelsens mening av mycket stort värde för studenterna i gemen och behovet därav torde ej i önskvärd utsträckning kunna tillgodoses genom de allmänna idrottsföreningarna. Överstyrelsen vill därför livligt förorda, att lokaler för detta ändamål omfattas av statsbidraget.

Kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm konstaterar, att det föreslagna statliga stödet är otillräckligt. Då kårverksamhet, som omfattar bl. a. studierådgivning, social och kurativ verksamhet, kompendieverksamhet samt praktikförmedling, i våra dagar utgör en nödvändig och integrerande del av undervisningen vid universitet och högskolor bör staten enligt nämnden helt svara för uppförande av kårlokaler och inredning av dessa. Nämnden förordar, att det organ som handhar ett lärosätes övriga byggnadsfrågor — i regel byggnadsstyrelsen — även svarar för uppförande av kårhus. Därigenom skulle enligt nämnden kårhus kunna planeras och uppföras efter enhetliga normer.

Kollegienämnden vid Chalmers tekniska högskola ifrågasätter om det inte generellt borde gälla, att staten garanterade studenternas försörjning med sådana kårlokaler, som är nödvändiga för att kårerna skall kunna fullgöra sina betydelsefulla serviceuppgifter. Kårlokaler bör enligt nämndens mening projekteras av byggnadsstyrelsen i samråd med vederbörande studentkår och ingå bland lärosätenas övriga ny- och tillbyggnader. Lokalerna bör — såsom nämnden ser det — hyresfritt upplåtas till studentkårerna, vilka skulle ansvara för lokalernas skötsel, underhåll m. m.

Nämnden anför vidare bl. a. följande.

Föreliggande förslag — som måhända kan betecknas såsom en etapp på vägen mot den av nämnden skisserade lösningen — upptager väsentligt förbättrade möjligheter i fråga om studenternas lokalförsörjning. I låneunderlaget föreslås sålunda kunna ingå allmänna samlingslokaler, matsalar och kafélokaler, lokaler för studentfacklig verksamhet m. m. och klubblokaler. Av dessa lokalkategorier är matsalar och kafélokaler av särskilt stor betydelse och statsbidrag till dessa bör därför enligt nämndens mening kunna utgå med 100 %. I fråga om lokaler för studentsocial verksamhet — huvudsakligen för läkar- och tandläkarmottagningar — anser utredningen, att dessa må kunna ingå i låneunderlaget om det framdeles skulle befinnas lämpligt, att vid uppförande av kårhus förlägga dylika

lokaler till dessa. Nämnden anser, att även till sådana lokaler bör bidrag kunna utgå med 100 %. Inför den kommande utbyggnaden av landets lärosäten bör hithörande frågor ägnas stor uppmärksamhet. — Vad beträffar bidrag till lokaler för gymnastik- och idrottsverksamhet ansluter sig nämnden till det särskilda yttrande, som avgivits.

Organisationskommittén för teknisk högskola i Lund framhåller, att verksamheten i studentkårerna enligt kommitténs mening framstår som ett normalt led i utbildningen och att det därför är naturligt att staten åtager sig att anskaffa lokaler för denna verksamhet. Därest det statliga stödet till studentkårlokaler får den utformningen arbetsgruppen föreslagit talar enligt kommittén starka skäl för att bidragsprocenten höjes till förslagsvis 60 à 70. Anspråken på skilda slag av lokaler i ett kårhus är nämligen enligt kommittén avsevärt större än beträffande allmänna samlingslokaler och studentkårerna torde i betydligt mindre utsträckning än huvudmännen för allmänna samlingslokaler kunna påräkna stöd från annat håll än staten.

Två ledamöter av kommittén har anmält avvikande mening. De delar i allt väsentligt de synpunkter som framlagts av arbetsgruppen.

Byggnadsstyrelsen anför i sitt remissyttrande bl. a. följande.

Studentkårlokaler torde med nutida betraktelsesätt vara en nödvändig förutsättning för ett lärosätes funktion. Den dominerande delen av ett kårhus — bespisningslokalerna — är i vart fall helt oundgänglig. Numera är det självklart, att lunchlokaler skall anordnas för befattningshavarna i statliga förvaltnings- och institutionsbyggnader. Det rör sig om tämligen kostnadskrävande lokaler. För de nya och starkt expanderande lärosätena måste det bli fråga om bespisningslokaler av imponerande storlek. Det måste då vara naturligt att eftersträva en samordning av bespisningen för studenter och anställda. Från denna utgångspunkt och med hänsyn till den i övrigt betydande omfattningen av de statliga stödåtgärderna till studenterna ter det sig föga rationellt, att studentkårerna skall svara för uppförandet av bespisningslokaler. Styrelsen anser att övervägande skäl talar för att statsverket åtminstone för lärosäten under uppbyggnad direkt ansvarar för anskaffningen av bespisningslokaler. Det är ofrånkomligen nödvändigt att samordna planering, programmering, projektering och uppförande av dessa lokaler med övrig byggenskap inom universitets- eller högskoleområdet.

Något annorlunda torde det ställa sig i fråga om kårlokalerna i övrigt. Där sådana lokaler anordnas inom universitets- eller högskoleområdet och i omedelbar anknytning till bespisningslokaler, kan det icke bli fråga om ett delat byggherreskap. Det bör då i och för sig vara möjligt att i statlig byggnad inrymma de lokaler, som studentkår anser sig behöva och som den finner sig ha råd att förhyra.

Det av arbetsgruppen avgivna förslaget är ett ambitiöst försök att införa en generell statsbidragsform för kårhus och bespisningslokaler. Av det anförda framgår att styrelsen för sin del icke anser förslaget som genomförbart. Skulle förslaget ändå i huvudsak genomföras torde det vara nödvändigt med en betydligt mera aktiv medverkan från byggnadsstyrelsens sida än vad förslaget förutsätter. För de lärosäten, för vilkas utbyggnad byggnadsstyrelsen har uppgiften att svara för planering, programmering, projektering och byggande, låter det sig icke göra att till särbehandling utbryta de lokaler, som avses i förslaget.

Statskontoret finner det angeläget, att studenternas organisationer själva ansvarar för erforderliga studentkårlokaler. Ekonomiskt stöd från statens sida bör enligt ämbetsverkets mening kunna lämnas till vissa av de för gemensamma ändamål avsedda lokalerna. Mot de riktlinjer för en sådan stödgivning, som uppdragits i utredningen, synes enligt statskontoret i stort sett icke vara något att erinra. Ämbetsverket ifrågasätter emellertid om inte såvitt möjligt samma bestämmelser bör gälla för studentkårlokaler som för allmänna samlingslokaler. I detta sammanhang påpekas, att en studentkår enligt förslaget förutsättes knappast bli belastad med tomtkostnader.

Av statskontorets yttrande inhämtas vidare bl. a. följande.

De hittills från fonden för låneunderstöd beviljade lånen till uppförande av kårhus har utlämnats utan någon säkerhet. Det kan ifrågasättas, om icke befrielse från kravet på säkerhet bör gälla även för den nu föreslagna låneverksamheten. Härför synes tala den obligatoriska medlemsanslutning, på vilken en studentkår bygger, och de möjligheter, som torde föreligga att på relativt lång sikt förutse utvecklingstendenserna. Studentkårerna torde kunna förutsättas i mindre grad än de allmänna samlingslokalernas icke-kommunala huvudmän bli utsatta för sådana ekonomiska påfrestningar, som kan komma att äventyra föreskriven förräntning och återbetalning av lån. Det bör således enligt statskontorets mening vara möjligt att avstå från kravet på säkerhet. Därest så sker, bör dock bestämmelserna i 5 § 1 mom. kungörelsen 1957: 367 om statslån för anordnande av allmänna samlingslokaler tillämpas såsom om inteckning lämnats för statslånet.

För den ifrågasatta långivningen erforderliga medel torde böra äskas såsom investeringsanslag antingen under fonden för låneunderstöd eller under fonden för allmänna samlingslokaler. Därest bestämmelserna om förfarandet i låneärenden m. m. i sagda kungörelse i likformighetens intresse anses böra tillämpas beträffande lån till studentkårlokaler, bör sistnämnda alternativ väljas. Behovet av investeringsanslag för lån till dessa lokaler och till allmänna samlingslokaler kan då bedömas samtidigt. En samlad redovisning erhålles också över hela den långivning, som regleras av likartade bestämmelser. Emellertid torde vägande skäl tala emot att fonden för samlingslokaler utnyttjas för långivning till studentkårerna. För denna långivning torde man nämligen icke kunna räkna med den kontinuitet, som synes böra förutsättas för en statlig utlåningsfond. Lånen torde bli relativt få och stora samt föranleda sporadiska utbetalningar. Det torde också bäst lämpa sig att behandla medelsbehovet för dessa lån fristående från spörsmålet om investeringsanslag till fonden för samlingslokaler och att ur redovisningssynpunkter särskilja den för studentkårerna speciella långivningen. Härigenom torde man kunna undvika besvärande konkurrensproblem, vilka eljest lätt skulle kunna uppstå. Mot angivna skäl får eventuella önskemål om en helt likformig behandling av låneärendena anses väga lätt. Statskontoret håller för den skull före att även framdeles långivning för studentkårlokaler bör ske från fonden för låneunderstöd. Den departementala anknytningen av dessa låneärenden till ecklesiastikdepartementet kan då bibehållas.

Statens nämnd för samlingslokaler framhåller, att studentkårlokaler i viss utsträckning synes kunna tjäna som ett värdefullt komplement till de allmänna samlingslokalerna på en ort, exempelvis i vad avser hörsalar och sammanträdesrum. En samordnad granskning av ärenden rörande kårlokals- och samlings-

lokalslån kan från denna synpunkt erbjuda vissa fördelar. Nämnden har intet att erinra mot att åt nämnden uppdrages att bereda ifrågavarande ärenden. Beträffande frågor rörande s. k. insprängda kårlokaler hyser dock nämnden tveksamhet om nämndens granskning skulle få någon praktisk betydelse.

Enligt promemorian bör nämnden vid behandling av frågor rörande kårlokalslån erhålla en delvis annan sammansättning än den nuvarande. I stället för representanter för föreningslivet och huvudmännen för samlingslokaler skulle ingå företrädare för de sammanslutningar och organ, som beröres av frågor av anordnande av studentkårlokaler. Med hänsyn till nämndens faktiska sammansättning befarar nämnden vissa praktiska svårigheter vid ett ställningstagande till frågan, vilka av dess ordinarie ledamöter som sålunda icke skulle deltaga i handläggningen av kårlokalsärenden. En uteslutning av representanter för föreningslivet och huvudmännen för samlingslokaler skulle dessutom — framhåller nämnden — innebära, att nämnden icke kan tillgodogöra sig ifrågavarande ledamöters erfarenhet och sakkunskap beträffande samlingslokalers dimensionering och ekonomi m. m., vilket för nämnden skulle framstå som en uppenbar brist. Nämnden förordar därför att jämte representanter för kårlokalsintressena nämndens samtliga ordinarie ledamöter skall äga deltaga i handläggningen av ifrågavarande ärenden. Beträffande kretsen av tillfälliga ledamöter ifrågasätter nämnden, huruvida icke representation från studentorganisationerna och universitetsmyndigheterna skulle vara tillfyllest. Byggnadsstyrelsens intressen synes enligt nämnden kunna bli lika väl tillgodosedda genom föreskrift att, innan ärende av hithörande slag avgöres, nämnden skall inhämta yttrande från denna myndighet.

Frescatikommittén anser sig i sin egenskap av programkommitté icke ha anledning att lägga synpunkter på frågan om det statliga stödet. Kommittén framhåller, att kommittén i sitt arbete söker sammanföra likartade eller närstående lokalfunktioner i samlade byggnadskroppar, ävensom att på olika vägar göra lokalernas kapacitet så väl utnyttjad som möjligt i syfte att begränsa byggnadsbehovet och därmed anläggningskostnaderna samt att på bästa sätt utnyttja markområdet. Kommittén förutsätter därför att en eventuell ny ordning för handläggning av kårlokalfrågorna icke försämrar förutsättningarna för kommitténs arbete till rationell planläggning av universitetsanläggningen i dess helhet. Oavsett hur frågan om finansieringen av kårlokaler i allmänhet kan komma att lösas, delar dock kommittén arbetsgruppens uppfattning, att kårlokaler bör kunna såsom s. k. insprängda kårlokaler inrymmas i universitetsbyggnader och upplåtas mot hyresersättning i de fall, där en gemensam planering av lärosätet kan visas vara rationell och kostnadsbesparande.

Sveriges förenade studentkårer (SFS) framhåller, att det föreliggande förslaget under vissa förutsättningar i vissa delar kan läggas till grund för utformningen av ett statligt stöd till studentkårlokaler. Sammanfattningsvis förordar SFS, *att* staten ekonomiskt ansvarar för att erforderliga restauranglokaler kan

tillskapas för såväl de studerande som för läroanstalternas personal, *att* för övriga studentkårlokaler statliga lån utgår i sådan utsträckning att en belåning motsvarande hela produktionskostnaden kan erhållas, *att* i dessa senare lokaler inräknas samtliga utrymmen — däribland utrymmen för motions- och idrottsverksamhet — som är nödvändiga för ett ändamålsenligt fungerande studentkårhus, *att* bidragsprocenten sätts till högre än de föreslagna 40, *att* statligt stöd lämnas även för inventarier i studentkårlokaler *samt att* tomtmark i samtliga fall oavsett ägoförhållandena kostnadsfritt ställes till studentkårernas förfogande vid uppförande av studentkårlokaler. Under förutsättning att dessa krav tillgodoses tillstyrker SFS, att ansvaret för anordnande av studentkårlokaler åvilar de studerandes organisationer samt att ärenden rörande lån till studentkårlokaler beredes av statens nämnd för samlingslokaler, som vid handläggningen av dessa ärenden bör få en speciell sammansättning med representanter för bl. a. SFS och berörda statliga myndigheter.

Av SFS yttrande inhämtas vidare bl. a. följande.

Allmänna synpunkter. Behovet av kårlokaler har nu nått en sådan angelägenhetsgrad att en snar lösning av de med dessa frågor sammanhängande problemen är oundgängligen nödvändig. En lösning av dessa måste taga sikte på att verkligen skapa reella möjligheter att framställa studentkårlokaler. SFS kan emellertid i flera avseenden icke ansluta sig till arbetsgruppens betraktelsesätt. De studerande och deras organisationer kan således inte på det sätt som arbetsgruppen gjort jämföras med i samhället i övrigt yrkesverksamma personer och deras föreningar. Dessa personer uppbär lön från sin verksamhet medan de studerande är hänvisade till att bekosta sitt uppehälle genom stipendier och lån. Samhällets föreningar — åtminstone de som berörs av stödet till allmänna samlingslokaler — har en ekonomisk ryggrad som studentkårerna saknar och vidare kan kommunalt stöd eller stöd från stiftelser och privata företag påräknas vid uppförandet av sådana lokaler. Särskilt måste man emellertid vända sig mot att de studerande skulle få erlägga ojämförligt höga utskylder för lokaler, som de endast under en kort tid kan få utnyttja. Under den stora utbyggnad som är nödvändig skulle den som nu studerar vara tvungen att betala för någonting som vederbörande aldrig kommer att få tillfälle att begagna sig av. Liknande förhållanden saknas helt i föreningslivet. Det är således SFS:s uppfattning, att man i fråga om studentkårlokaler måste begagna helt andra måttstockar än vad som kan tillämpas för det allmänna föreningslivet för att verkligen kunna fylla de studerandes behov av lokaler i anslutning till läroanstalterna.

I ett väsentligt avseende måste arbetsgruppens förslag på det bestämdaste avvisas. Arbetsgruppen finner beträffande restauranglokaler det vara praktiskt inte bara för de studerande utan även för läroanstaltens personal att restaurangutrymmen kan tillskapas av de studerande i anslutning till arbetsplatsen och anför detta som skäl för att restauranglokaler må medtagas i låneunderlaget för lån till studentkårlokaler. Arbetsgruppen synes emellertid mena att de studerande icke enbart skall ansvara för tillkomsten av de ytterligare utrymmen som skulle erfordras för läroanstalternas personal utan även tillhandahålla det kapitaltillskott, som enligt förslaget erfordras utöver medgiven belåning. Självfallet får icke det förhållandet att lärare och institutionspersonal beredes plats medföra höjda terminsavgifter för de studerande. Ej heller får på detta sätt tillkommande behov av resurser finansieras genom att högre måltidspriser uttages än vad som

annars skulle vara nödvändigt. SFS finner, att på samma sätt som det ankommer på staten såsom arbetsgivare att anordna utspisningsmöjligheter för sin personal det föreligger ett självklart statligt ansvar för att tillräckliga utspisningslokaler kan tillskapas även för de studerande vid läroanstalterna. Det förhållandet att produktion och förvaltning med fördel handhas av de studerande själva genom sina organisationer fritar inte staten från det ekonomiska ansvaret för tillkomsten av lokalerna.

Finansiering. Studentkårlokaler har i de flesta fall tillskapats av de studerande själva genom sina organisationer, oftast genom stora arbetsinsatser och ansträngningar. Detta har varit möjligt genom den långsamma expansion de högre utbildningsformerna genomgått, varigenom de studerande haft möjlighet till långsiktig planering och ekonomiska förberedelser för kommande utbyggnader, som dock i jämförelse med dagens behov varit av liten omfattning. Det har tidigare även varit möjligt att i stor utsträckning förlita sig till donationer från enskilda, stiftelser och företag i en utsträckning som nu är otänkbar. Arbetsgruppen synes emellertid förutsätta, att en icke obetydlig del av det nödvändiga kapitalet alltfort skall kunna anskaffas av de studerande själva. Då detta alldeles uppenbart icke kan ske genom kapitalinsatser från de studerandes sida kan endast donationer eller gåvomedel komma i fråga. Arbetsgruppen anför emellertid själv att dessa möjligheter inte längre torde stå till buds »i en sådan omfattning som tidigare». Enligt SFS:s uppfattning torde de vara uttömda, framför allt efter de omfattande insamlingar, som med nuvarande finansieringsregler för studentbostäder varit nödvändiga. Att räkna med industriens stöd i förhandenvarande sammanhang finner SFS vara helt orealistiskt.

Arbetsgruppen anför att »i begränsad omfattning kommer även i framtiden studentorganisationerna att själva tillskjuta medel. Härigenom skapas garantier för att utbyggnaden av kårlokaler sker med beaktande av kårens behov och ekonomiska möjligheter». SFS kan icke finna att statliga lån till fulla produktionskostnaden skulle leda till otillräckligt beaktande av dessa synpunkter. De sammantagna drifts- och kapitalkostnader, vilka skall bäras av de studerande själva, kommer självfallet alltid att utgöra den begränsning av kårlokalernas omfattning, som arbetsgruppen synes eftersträva. Däremot utgör de statliga lånen en förutsättning utan vilken kårlokalerna över huvud inte kan tillskapas. Genom en långivning, som kan täcka produktionskostnaderna, skapas således möjligheter att framställa nödvändiga kårlokaler.

Behovet av stöd till studentkårlokaler måste bedömas från helt andra utgångspunkter än vad fallet är för allmänna samlingslokaler. En utgångspunkt vid beräkning av bidragsprocenten bör vara att ange hur stora kostnader som rimligtvis kan belasta de studerande. Mot bakgrund av sådana överväganden kan bidragsprocenten fastställas. SFS finner för sin del att kapitalkostnaderna för de delar av kårlokalerna, för vilka de studerande kan påtaga sig ansvaret, i de flesta fall inte kan bringas till en storlek, som kan bäras av de studerande, om bidragsprocenten fastställes till de föreslagna 40. Bidragsprocenten måste därför kunna sättas högre.

Låneunderlaget. Gruppen anser, att anskaffande av lokaler för barndaghem är en kommunal angelägenhet. Det torde emellertid framstå som klart att dessa behov för de studerandes del nu nått en omfattning, som kräver en lösning i anslutning till läroanstalterna. Det är SFS bekant att frågor i samband med barndaghem är föremål för offentlig utredning. SFS förutsätter därvid att utredningen beaktar behoven av barndaghem för studentfamiljernas barn och att

denna fråga får en ändamålsenlig lösning. En sådan lösning måste ge de studerande möjlighet till ett effektivt utnyttjande av studietiden.

Beträffande lokaler för motionsverksamhet anför gruppen, att allmänna idrottsföreningar står öppna för studenter samt att de studerandes idrottssammanslutningar bör få förhyra lokaler för denna verksamhet. SFS vill i detta sammanhang hänvisa till en motion till årets riksdag rörande bl. a. idrottslärartjänster, i vilken det påvisas att sådana möjligheter saknas. SFS får för sin del understryka att även om vissa idrottsföreningar förklarat sig beredda att taga emot enstaka studenter, detta absolut inte löser några problem när studentstäderna omfattar storleksordningen 10 000 studerande. Även stadsgeografiskt är i de flesta fall motionslokaler i anslutning till läroanstalterna med deras som regel anslutna bostadsområden väl motiverade. SFS ansluter sig därför till det av ledamoten Hermansson avgivna särskilda yttrandet.

Arbetsgruppen berör icke frågan om kostnader för inventarier. De studerande har självfallet än mindre möjligheter att anskaffa medel till inventarier än till byggnadskostnaderna. Statligt stöd måste därför lämnas till inköp av inventarier.

Tomtkostnader. Arbetsgruppen föreslår, att statlig mark ställes till förfogande vid uppförande av studentkårlokaler. SFS stöder detta förslag och vill samtidigt betona vikten av att dessa markbehov beaktas redan vid generalplaneringen av läroanstalterna. Det är emellertid icke alltid möjligt att ställa erforderlig statlig mark till förfogande. I en del fall kan då kommunal mark komma i fråga. Arbetsgruppen finner det naturligt att vederbörande kommun då medverkar till att tomtmark ställes till förfogande. SFS finner angeläget betona, att tomtmark liksom i fallet med statlig mark alltid kan ställas kostnadsfritt till förfogande. De på de studerande fallande kostnaderna får icke göras beroende av tillgången på statlig mark i de enskilda fallen. Statliga garantier måste därför ställas för att mark ställes till förfogande.

Administration. En administrativ anknytning till statens nämnd för samlingslokaler synes kunna leda till en snar lösning av förevarande problem, vilket SFS finner vara synnerligen angeläget. Om nämnden ges den av arbetsgruppen föreslagna sammansättningen ansluter SFS sig till arbetsgruppens förslag i vad avser administrativ lösning.

Svenska stadsförbundet tillstyrker, att de föreslagna åtgärderna rörande statligt stöd till studentkårlokaler genomföres.

3. Departementschefen

Den pågående och planerade utbyggnaden av universitet och högskolor medför även behov av en utökning av sådana lokaler, vars ändamål är att bl. a. möjliggöra för studentorganisationerna att bedriva sin verksamhet samt att bereda studenterna uppehållsplats under lediga stunder. Sådana lokaler har i det föregående benämnts studentkårlokaler, till vilka även räknas bespisningslokaler.

Statligt stöd till studentkårlokaler har hittills utgått endast i begränsad omfattning efter bedömning från fall till fall. Några enhetliga normer för det statliga stödet har icke funnits. I flertalet fall har det utgått som ränte- och amorterings-

fria lån. I några fall har kårhus uppförts genom statens försorg. Speciella skäl har därvid förelegat.

Såsom framgått av det föregående har en särskild arbetsgrupp inom ecklesiastikdepartementet framlagt förslag till ett enhetligt system för statligt stöd till studentkårlokaler. Enligt förslaget skulle det åvila studenternas organisationer att såsom hittills själva ha ansvaret för anordnande av dessa lokaler. Stödet skulle utformas enligt i huvudsak samma grunder, som gäller för stöd åt s. k. allmänna samlingslokaler, dock att lånestödet skulle bli något större till studentkårlokaler än till allmänna samlingslokaler. Lån skulle enligt förslaget utgå till högst 70 % av kostnaderna för vissa kategorier av lokaler. Viss del av lånet — motsvarande högst 40 % av låneunderlaget — skulle vara ränte- och amorteringsfri och kunna avskrivas. I låneunderlaget skulle få medtagas lokaler av samma karaktär som allmänna samlingslokaler samt matsalar och kafélokaler, lokaler för studentfacklig verksamhet m. m., klubblokaler och studentsociala utrymmen (läkar- och tandläkarmottagningar). I låneunderlaget för matsalslokaler skulle även få medtagas sådan fast inredning och utrustning som är erforderlig för lokalernas funktion. Lånen skulle beviljas av Kungl. Maj:t. Låneärendena skulle beredas av samma organ, som handlägger ärenden rörande lån till allmänna samlingslokaler, nämligen statens nämnd för samlingslokaler. Vid handläggningen av ifrågavarande ärenden skulle nämnden få en speciell sammansättning med representanter för Sveriges förenade studentkårer (SFS) och berörda statliga myndigheter.

Arbetsgruppens förslag att det skulle åvila studenternas organisationer att såsom hittills själva ha ansvaret för anordnande av studentkårlokaler har tillstyrkts av flertalet remissinstanser, däribland SFS. Några remissinstanser, bl. a. byggnadsstyrelsen, har dock ansett att staten bör svara för anordnandet av bespisningslokaler.

Beträffande omfattningen av det statliga stödet till studentkårlokaler har flera remissmyndigheter yrkat att lån skall kunna utgå till större del av kostnaderna och även att bidragsdelen av lånet bör bli större. SFS har härvid särskilt framhållit, att staten bör bidraga med hela kostnaden för bespisningslokaler. Å andra sidan framförs åsikter, som innebär en skärpning av de av gruppen föreslagna normerna för stödgivningen. Sålunda ifrågasätter statskontoret om inte samma bestämmelser bör gälla för studentkårlokaler som för allmänna samlingslokaler.

Vad gäller de olika kategorierna av lokaler som avses skola få inräknas i låneunderlaget — dvs. den del av byggnads- eller anskaffningskostnaderna till vilken statligt stöd skulle kunna utgå — har flertalet remissinstanser anslutit sig till eller lämnat utan erinran gruppens förslag så när som på ett undantag. Det i särskilt yttrande framförda förslaget att lokaler för gymnastik- och idrottsverksamhet borde få medtagas i låneunderlaget tillstyrkes nästan genomgående av remissinstanserna. SFS har i sitt remissyttrande därjämte yrkat på att statligt stöd bör lämnas även till anskaffande av inventarier i studentkårlokaler.

Som skäl för att statligt stöd bör utgå till studentkårlokaler har arbetsgruppen framhållit bl. a., att ansvaret för den högre undervisningen åvilar staten, att statligt stöd i olika former utgår till studenter samt att staten även medverkar till uppförandet av samlingslokaler för det allmänna föreningslivet. Arbetsgruppen har också ansett att ett statligt stöd till kårlokaler bör underlätta en samordnad planering bland de kårer, som finns på samma ort. Jag delar dessa synpunkter och föreslår, att statligt stöd skall utgå till anordnande av studentkårlokaler.

Jag är i princip ense med arbetsgruppen om att ett så långt möjligt enhetligt system för ett statligt stöd till ifrågavarande lokaler bör införas. Arbetsgruppens förslag till utformningen av det statliga stödet bör också enligt min mening kunna läggas till grund för ett ställningstagande i frågan. I vissa avseenden synes dock avvikelser böra ske från arbetsgruppens förslag. Från åtskilliga remissmyndigheter har kritik framförts över att studenternas organisationer skulle behöva tillskjuta kapital utöver det statliga bidraget för anordnande av bespisningslokaler. Ett deltagande i finansieringen från studentorganisationernas sida skulle — framhåller man — icke vara rimligt med hänsyn till att bespisningslokalerna avses även för läroanstalternas personal och sålunda måste dimensioneras härefter. På denna punkt anser jag bärande skäl föreligga att frångå arbetsgruppens förslag. Vad gäller bespisningslokaler är jag av den uppfattningen, att det bör ankomma på staten att svara för att dessa kommer till stånd med anlitande helt av statliga medel. Huvudprincipen bör enligt min mening vara att ifrågavarande lokaler uppföres av den statliga myndighet, som svarar för byggnationen vid lärosätet. Beträffande förvaltningen och skötseln av dessa bespisningslokaler, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser. I vissa fall kan det emellertid uppstå tveksamhet om staten eller vederbörande studentorganisation bör ha hand om byggandet. Det gäller bl. a. de fall där befintliga, av vederbörande studentorganisation ägda bespisningslokaler behöver byggas ut. I en sådan situation kan det visa sig vara mest praktiskt att vederbörande studentorganisation erhåller bidrag från staten till kostnaden för tillbyggnaden. I sådana fall torde studentkårerna böra erhålla ränte- och amorteringsfria lån till hela kostnaden för den tillbyggnad, som prövas erforderlig. En förutsättning för erhållande av lån bör bl. a. vara, att anställda vid läroanstalten i fråga får utnyttja lokalerna på samma villkor som de studerande.

I detta sammanhang torde få erinras om att Kungl. Maj:t genom beslut den 10 maj 1963 uppdragit åt vissa lokalprogramkommittéer att göra upp förslag till lokalprogram för erforderliga nybyggnader för bespisningslokaler för studerande och anställda vid vissa högre läroanstalter. Direktivens innehåll framgår av den till statsrådsprotokollet fogade bilagan.

Därest riksdagen godkänner de av mig i det föregående angivna riktlinjerna för byggande av bespisningslokaler jämte därtill hörande utrymmen, kommer de åt programkommittéerna givna uppdragen sedermera att efter prövning föranleda framställning om projekteringsmedel, varefter på sätt nu sker beträffande annan statlig byggnation efter granskning av inkomna huvudhandlingar och kostnadsberäkningar medel kommer att äskas för byggnadsverksamheten.

Vad gäller det statliga stödet till övriga studentkårlokaler innebär arbetsgruppens förslag, såsom tidigare nämnts, ett något större statligt stöd till studentkårlokaler än vad som f. n. ges till s. k. allmänna samlingslokaler. Vid bifall till mitt ställningstagande beträffande bespisningslokalerna — som innebär att staten helt svarar för kostnaderna för dylika lokaler — ökar självfallet studentkårernas möjligheter att bidraga till finansieringen av uppförande av övriga kårlokaler. Ett stöd till studentkårlokaler enligt de normer som gäller för statligt stöd till allmänna samlingslokaler synes — sett mot bakgrunden av det statliga åtagandet beträffande bespisningslokaler — enligt min mening vara en rimlig avvägning av statens insats. Jag förordar sålunda, att det statliga stödet till studentkårlokaler — med undantag av bespisningslokaler och därtill hörande utrymmen — utformas så, att lån må utgå till studentorganisation med högst 50 %, eller när synnerliga skäl föreligger, med högst 70 % av låneunderlaget, att en del av lånet motsvarande högst 40 % av låneunderlaget må beviljas som ränte- och amorteringsfri, att den ränte- och amorteringsfria delen av lånet — sedan den räntebärande delen av lånet slutamorterats — som regel bör avskrivas samt att amorteringstiden bör bestämmas till 25 år. Med studentorganisation avser jag studentkår, nation eller motsvarande sammanslutning av studerande vid universiteten och de övriga läroanstalter, vars studerande äger helt eller delvis åtnjuta studiesociala förmåner i likhet med vad som gäller för universitetsstuderande (jfr reglementet den 22 maj 1953, nr 366, för utdelning av statsstipendier vid universiteten m. fl. läroanstalter och kungörelsen den 16 juni 1950, nr 469, angående studielån med statlig kreditgaranti). Sammanslutning av de studentkårer m. fl., som här nämnts, bör även vara låneberättigad. Närmare bestämmelser beträffande lånen torde få meddelas av Kungl. Maj:t. I princip bör samma bestämmelser som gäller för lån till allmänna samlingslokaler även gälla för studentkårlokaler. I vissa fall kan det vara befogat att göra mindre avvikelser. Statskontoret har t. ex. ifrågasatt, om icke befrielse från kravet på säkerhet för lånen kan ske med hänsyn till att studentkårerna på grund av den obligatoriska medlemsanslutningen torde kunna förutsättas i mindre grad än de allmänna samlingslokalernas icke-kommunala huvudmän bli utsatta för sådana ekonomiska påfrestningar, som kan komma att äventyra föreskriven förräntning och återbetalning av lån. Kungl. Maj:t torde få pröva bl. a. denna fråga i samband med utfärdande av bestämmelser.

Såsom jag nyss nämnt har flertalet remissinstanser förordat, att idrotts- och gymnastiklokaler skall få ingå i låneunderlaget. Arbetsgruppens förslag innefattar icke statligt stöd till nämnda lokaler. För egen del vill jag framhålla, att anordnande av dylika lokaler i princip torde böra betraktas som en kommunal angelägenhet. Även om jag sålunda är av den uppfattningen, att idrotts- och gymnastiklokaler icke bör ingå i låneunderlaget anser jag emellertid, att hinder icke bör föreligga att i låneunderlaget i begränsad omfattning medtaga vissa motionslokaler med därtill hörande utrymmen.

Arbetsgruppens förslag rörande upplåtelse till studentkår av tomtmark, som disponeras av staten, för kårhusbebyggelse har jag ingen erinran mot. Jag vill i

detta sammanhang erinra om att svenska stadsförbundet i sitt remissyttrande tillstyrkt arbetsgruppens förslag. Enligt vad jag inhämtat får detta tillstyrkande fattas så, att man från kommunalt håll är positiv till arbetsgruppens förslag om upplåtelse även av kommunal tomtmark.

Arbetsgruppen har förutsatt, att s. k. insprängda kårlokaler — dvs. lokaler som är förlagda i läroanstalten tillhörig byggnad — kommer till stånd även i framtiden. Dessa lokaler skulle enligt arbetsgruppen sålunda bekostas av staten men upplåtas mot en skälig hyresersättning till vederbörande nyttjare. Jag ansluter mig till arbetsgruppens förslag. Frågor rörande dylika insprängda kårlokaler, t. ex. hyresersättningen, torde — såsom gruppen föreslagit — böra prövas av det organ, som kommer att bereda ärenden rörande lån till studentkårlokaler samt av vederbörande lokalplanerande statliga myndigheter.

En enligt min mening viktig fråga vid anordnande av studentkårlokaler är att studentkårer på samma ort bör allvarligt eftersträva att ett gemensamt utnyttjande av kårlokalerna kommer till stånd. Ett sådant sambruk torde inte endast betyda ekonomiska besparingar utan även ha stor betydelse för att underlätta kontakten mellan studerande från skilda fakulteter och högskolor. Vid bedömningen av låneärenden bör det granskande organet ägna särskild uppmärksamhet åt möjligheterna till anordnande av gemensamma kårlokaler. I anslutning härtill vill jag också framhålla, att studentkårlokaler, till vilka statligt stöd utgår, i princip bör — såsom statens nämnd för samlingslokaler framhållit i sitt yttrande — kunna tjäna som ett värdefullt komplement till de allmänna samlingslokalerna på orten.

Arbetsgruppen har föreslagit, att samma organ, som bereder ärenden rörande lån till allmänna samlingslokaler — statens nämnd för samlingslokaler — får i uppdrag att jämväl bereda ärenden rörande lån till studentkårlokaler. Nämnden består av åtta av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter, vilka representerar det allmänna, rikssammanslutningarna av samlingslokalägare och föreningslivet i övrigt. Vid behandlingen av frågor rörande lån till studentkårlokaler bör nämnden enligt gruppen erhålla en delvis annan sammansättning. Sålunda skulle i stället för representanter för föreningslivet och huvudmännen för samlingslokaler ingå företrädare för de sammanslutningar och organ, som beröres av frågan om anordnande av studentkårlokaler. Gruppens förslag om att statens nämnd för samlingslokaler skulle handlägga även ärendena rörande studentkårlokaler har i princip godtagits av remissmyndigheterna eller lämnats utan erinran. Mot arbetsgruppens förslag till sammansättning av nämnden har dock vissa invändningar rests.

För egen del finner jag icke skäl föreligga att frångå arbetsgruppens förslag rörande nämndens sammansättning. Sålunda bör i förevarande ärenden i stället för representanterna för det allmänna föreningslivet och för huvudmännen för samlingslokaler ingå representanter för studentorganisationerna, universitets-

myndigheterna och byggnadsstyrelsen. Kungl. Maj:t torde få besluta om den närmare utformningen av nämndens sammansättning, bl. a. rörande antalet representanter för de olika intressenterna. Kungl. Maj:t bör utse representanterna efter förslag från vederbörande organisation eller myndighet.

Nämndens uppgift bör vara att granska framställningar om lån till studentkårlokaler. Lokalbehovet bör prövas på grundval av bl. a. till låneansökningarna fogade byggnadsprogram jämte kostnadsuppskattning. Nämndens prövning bör resultera i att besked lämnas till vederbörande lånesökande huruvida nämnden kommer att tillstyrka ansökan — i förekommande fall under vissa villkor, t. ex. om byggnadsprogrammet modifieras. Innan nämnden tar slutlig ställning i ärendet bör lånesökanden redovisa huvudritningar jämte tillförlitlig kostnadsberäkning. Därefter bör nämnden med eget yttrande överlämna ärendet till Kungl. Maj:t.

Arbetsgruppen har utfört en schablonmässig beräkning av kostnaderna för den av studentkårerna med statligt stöd önskade utbyggnaden av studentkårlokaler fram till år 1970. Denna uppskattning slutar på ca 47 miljoner kr. Med den av arbetsgruppen använda kostnaden per kvadratmeter nettogolvyta kan den till matsalar m. m. hänförliga kostnaden uppskattas till ca 16 miljoner kr. och den till övriga kårlokaler hänförliga till ca 31 miljoner kr.

Beträffande medelsanvisningen för långivningen till studentkårlokaler har statskontoret funnit det angeläget, att den för studentkårerna speciella långivningen särskiljes, så att de konkurrensproblem, som skulle uppstå om lån till såväl studentkårlokaler som allmänna samlingslokaler skulle beviljas från samma fond, undvikes. Vidare skulle låneärendena härigenom kunna få sin naturliga anknytning till ecklesiastikdepartementet. För egen del finner jag med beaktande av detta syfte det vara ändamålsenligt, att en särskild, med lånefonden för allmänna samlingslokaler parallell utlåningsfond inrättas. Medel till denna bör anvisas under ecklesiastikdepartementet. Medel för uppförande av bespisningslokaler bör — såsom en konsekvens av förslaget att dessa lokaler bör bli helt statliga — äskas under vederbörande läroanstalts investeringsanslag under statens allmänna fastighetsfond.

IV. HEMSTÄLLAN

Under åberopande av vad jag i det föregående anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) godkänna av mig förordade riktlinjer för fortsatt utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet m. m. fram till omkring år 1970;

b) godkänna av mig förordade riktlinjer för statligt stöd m. m. till studentkårlokaler.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordar Hans Kungl. Höghet Regenten att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ingvar Carlsson

Bilaga

Direktiv till 1963 års universitets- och högskolekommitté

Med stöd av nådigt bemyndigande den 10 maj 1963 har chefen för ecklesiastikdepartementet såsom ledamöter av *en kommitté för vissa undersökningar rörande den fortsatta utbyggnaden av universitet och högskolor, m. m.* utsett t.f. avdelningschefen *Sven Torsten Moberg,* ordförande, verkställande direktören *Gösta Luthman,* professorn *Bror Anders Rexed,* professorn *Kai Manne Börje Siegbahn,* direktören *Fredrik Sundberg,* docenten *Stig Arne Sunner,* tekniske direktören, professor *Nils Lennart Uhlin* samt professorn *Ragnar Woxén.*

P. M.

angående vissa undersökningar rörande den fortsatta utbyggnaden av universitet och högskolor m. m.

På grundval av en av prognos- och planeringsgruppen inom ecklesiastikdepartementet (P-gruppen) utarbetad promemoria rörande det högre utbildningsväsendets fortsatta utbyggnad jämte remissyttranden över densamma avses proposition skola framläggas till höstriksdagen 1963 innehållande riktlinjer för utbyggnaden av postgymnasial utbildning avseende perioden 1965—70. En väsentlig del av denna utbildning gäller universitets- och högskoleutbildningen.

Som framgår av P-gruppens beräkningar i SOU 1962: 55 torde antalet studerande vid universitet och högskolor år 1970 komma att väsentligt överstiga det antal som varit riktgivande för den konkreta utbyggnad av universitet och högskolor, varom statsmakterna beslutat i anledning av propositionen 1960: 119. Detta innebär, att planeringen för den fortsatta utbyggnaden av universitet och högskolor under återstoden av 1960-talet bör utgå från nya antaganden om det totala antalet studerande. Remissbehandlingen av P-gruppens promemoria visar, att det, som P-gruppen gjort, är realistiskt att nu räkna med följande totalantal studerande i början av 1970-talet.

Fakultet/högskola	Antal närvarande stud.
Teol. fak.	1 500
Jur. fak.	6 000
Hum. fak.	22 500
Mat.nat. fak.	20 700
Med. fak.	8 200
Tekn. högsk.	15 300
Tandl. högsk.	2 200
Handelshögsk.	4 400
Övr. högsk.	1 800
Totalt	82 600
Därav studerande vid fria fak.	50 700
Därav studerande vid spärrade utb.-linjer	31 900

Det är uppenbart, att för det växande antalet studerande krävs en snabb och betydande utbyggnad av nu existerande lärosäten. Huruvida ett genomförande av målsättningen att bereda drygt 80 000 studerande i början av 1970-talet utbildningsplatser kräver, att universitets- och högskoleinstitutioner inrättas på fler orter än i Uppsala, Lund, Malmö, Göteborg, Stockholm och Umeå, fordrar ytterligare överväganden. I P-gruppens promemoria framhålles, att ingående kostnadsjämförelser bör göras mellan olika alternativ för utbyggnaden. Remissbehandlingen av P-gruppens promemoria ger härvidlag den vägledningen, att det i första hand bör prövas huruvida man bör tillskapa ytterligare en universitetsort utöver de nuvarande fem.

En dylik kostnadsjämförelse bör nu verkställas. Denna synes böra i huvudsak utföras enligt följande riktlinjer.

Först verkställes en undersökning av *utbildningskostnaderna,* till en början begränsad till de medicinska, tekniska och matematisk-naturvetenskapliga disciplinerna.

För *de medicinska fakulteternas* del är intagningen av nybörjare enligt nu gällande planer följande.

	Nybörjarantal					
	U-a	L-d/M-ö	Gbg	Sthlm	U-å	Totalt
Nuläget (1/7 -62)	90	120	168	168	—	546
Beslutad eller i proposition föreslagen intagning	90	190	168	208	62	718
(tidpunkt för full utbyggnad av nu beslutad eller föreslagen intagning)		(65/66)		(63/64)	(65/66)	

En undersökning bör genomföras för att utröna var och hur ytterligare 200 nybörjare årligen skall kunna beredas medicinsk utbildning. Därvid bör tagas som utgångspunkt, att denna ytterligare ökning skall genomföras i Uppsala, Stockholm och Umeå samt i Linköping eller Örebro. Det bör prövas, om några ekonomiska fördelar står att vinna genom att lokalmässigt koncentrera den teoretiska delen av utbildningen mer än den kliniska delen. Vid beräkning av de statliga drift- och kapitalkostnaderna för den kliniska delen av utbildningen bör schematiskt räknas med samma huvudprinciper för kostnadsfördelningen mellan staten och den kommunala huvudmannen, som ligger till grund för 1959 års avtal mellan staten och den kommunala huvudmannen i Göteborg. Utredningen bör göras under det antagandet, att ökningen av nybörjarplatsantalet genomföres under perioden 1966/67—1970/71.

Antalet nybörjare vid de *tekniska högskolorna* enligt nu gällande planer är följande.

	Nybörjarantal			
	KTH	CTH	LTH	S:a
Nuläget (62/63)	756	517	80	1 353
1960 års program	771	650	490	1 911
(tidpunkt för fullt genomförande av programmet)	(65/66)	(65/66)	(66/67)	

På sätt som angivits i P-gruppens promemoria synes man i första hand böra undersöka vilka anordningar som kräves för att utan väsentligare lokalmässiga utbyggnader öka intagningen vid de tre högskolorna under andra hälften av 1960-talet med sammanlagt ca 300 nybörjarplatser. Denna ökning bör fördelas på avdelningar ungefär i proportion till avdelningarnas storlek sedan 1960 års program genomförts. Om en dylik ökning blott skulle kunna genomföras medelst utnyttjande av tvåskift- och/eller treterminsutbildning bör klarläggas kostnader och övriga konsekvenser av en dylik förändring i nu gällande studieordning.

Därutöver bör undersökas de kostnadsmässiga konsekvenserna av att under perioden 1966/67—1970/71 utöka intagningskapaciteten vid tekniska högskolor med ytterligare ca 650 nybörjarplatser fördelade på avdelningar i stort sett proportionellt till avdelningarnas storlek sedan 1960 års program genomförts. Därvid bör undersökas de ekonomiska konsekvenserna av att antingen bygga en ny teknisk högskola eller att genomföra denna ytterligare kapacitetsökning jämte den tidigare nämnda på ca 300 vid de tre existerande högskolorna.

Kommittén bör dock vara oförhindrad att, om preliminära undersökningar så ger vid handen, pröva andra möjligheter att genomföra den totala ökningen av 950 nybörjarplatser än som nu skisserats.

Med hänsyn till yttrandena över P-gruppens promemoria bör därvid även prövas de kostnadsmässiga konsekvenserna av att inom ramen för ovannämnda 950 ytterligare nybörjarplatser utplacera högre teknisk utbildning inom en eller två avdelningar vid ytterligare någon ort, varvid några av huvudorterna i övre Norrland i första hand bör övervägas.

För de *matematisk-naturvetenskapliga fakulteternas* del bör kommittén i första hand pröva hur en ökning av utbildningskapaciteten på tvåbetygsnivån i de centrala *spärrade* ämnena skall kunna genomföras i den omfattning som angivits i P-gruppens promemoria samt beräkna kostnaderna för en sådan kapacitetsökning. Denna kapacitet omkring år 1970, vilken remissinstanserna ej rest några invändningar emot, framgår av följande tablå. I tablån anges dessutom motsvarande kapacitet enligt propositionen 1960: 119 för år 1966/67 vid de fyra nu befintliga matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, d. v. s. i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm.

	Utbildningskapaciteten 1966/67 vid nu bef. fakulteter	Utbildningskapaciteten omkring år 1970 vid samtliga då bef. fakulteter
Fysik	720	1 300
Kemi	720	1 300
Botanik	285	600
Zoologi	255	600

Som underlag för utredningen bör tas följande på dagens lokalförhållanden och nu planerade lokalutbyggnader grundade fördelning av antalet utbildningsplatser för två betyg vid befintliga orter.

Fördelning av den årliga tvåbetygskapaciteten för grundexamen i vissa naturvetenskapliga ämnen.

Ort	Fysik		Kemi		Botanik		Zoologi		S:a	
	plan 60	ny plan	plan 60	ny plan	plan 60	ny plan	plan 60	ny plan	plan 60	ny plan
Uppsala	200 —	240	200 —	240	80 —	100	80 —	100	560 —	680
Lund	160 —	260	160 —	260	80 —	100	50 —	100	450 —	720
Göteborg	160 —	200	160 —	200	50 —	100	50 —	100	420 —	600
Stockholm	200 —	240	200 —	240	75 —	120	75 —	120	550 —	720
Umeå	ej angiven	160	ej angiven	160	ej angiven	100	ej angiven	100	ej angiven	520
Summa	720 —	1 100 + U-å	720 —	1 100 + U-å	285 —	520 + U-å	255 —	520 + U-å	1 980 —	3 240 + U-å

Det bör undersökas, vilka kostnadsökningar som skulle uppstå, om den i tablån angivna ökningen av utbildningskapaciteten för två betyg i grundexamen genomföres inom ramen för nu existerande och planerade lokalbestånd. En dylik ökning av utbildningskapaciteten synes i flera fall endast kunna genomföras medelst tvåskifts- och/eller treterminsutbildning. Kostnaderna för en med hänsyn härtill ändrad studieordning bör klarläggas.

Utöver den i tablån angivna högre kapaciteten (ny plan) bör utredas olika möjligheter, och dessas kostnadsmässiga konsekvenser, att ge tvåbetygsutbildning för ytterligare 560 studerande per år, varav 200 i fysik, 200 i kemi, 80 i botanik och 80 i zoologi. Ett alternativ synes därvid vara att utöka de befintliga fakulteternas kapacitet, eventuellt i kombination med en decentraliserad lärarutbildning i berörda och angränsande ämnen. Ett annat alternativ är att upprätta en ny matematisk-naturvetenskaplig fakultet. Kommittén bör vara oförhindrad att, om preliminära undersökningar så ger vid handen, pröva andra möjligheter att genomföra den totala ökningen av antalet spärrade utbildningsplatser i varje ämne än som nu skisserats.

Efter en prövning av de kostnadsmässiga konsekvenserna av tänkbara alternativ för en utvidgning av utbildningskapaciteten i de nu berörda spärrade ämnena, bör prövas vilka konsekvenser ökningen i dessa ämnen kan få för andra ämnen inom de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna. Därvid bör beaktas att man ernår en med hänsyn till examenskombinationer och arbetsmarknadsförhållanden rimlig fördelning av utbildningskapaciteten på skilda ämnen. Som vägledning för totaldimensioneringen av de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna bör tas de beräkningar av densamma som återfinns i P-gruppens promemoria. Därvid bör dock beaktas, att den här tidigare angivna kapaciteten i de spärrade ämnena för Umeås del torde medföra ett större totalantal studerande i Umeå i de matematisk-naturvetenskapliga ämnena än vad som anges i P-gruppens promemoria.

En allmän utgångspunkt vid de kostnadsuppskattningar, som i enlighet med vad som nu sagts bör verkställas avseende en utvidgad utbildningskapacitet i medicin, teknik och matematisk-naturvetenskapliga ämnen bör vara, att nuvarande examens- och studieförhållanden i stort sett skall förbli oförändrade; dock bör hänsyn tagas till de förändringar i skilda utbildningsavseenden, som sker i enlighet med fastställda beslut eller praxis. Med hänsyn till den stora

betydelse ur ekonomisk synpunkt som kostnaderna för forskning direkt knuten till utbildning har, bör i de redovisningar som lämnas för olika alternativ så långt möjligt redovisas såväl driftkostnader som byggnads- och utrustningskostnader för utbildning för grundexamen (studier t. o. m. fyra betyg i filosofisk examen och motsvarande i andra studieordningar) å ena sidan och för licentiand- och doktorandutbildning samt för forskning å den andra. Det bör vara angeläget för utredningen att söka bidraga till att det i fortsättningen skapas ett så enhetligt redovisningssystem som möjligt.

Vidare bör i de alternativa lösningar av utbyggnaden av utbildningskapaciteten som framlägges redovisas i vilken omfattning gemensamma anläggningar och gemensam personal m. m. förutsättes. En utgångspunkt för utredningen bör därvidlag vara, att man vid den fortsatta utbyggnaden av i första hand de experimentellt inriktade högskolorna och fakulteterna eftersträvar att åstadkomma största möjliga gemensamma bruk av lokaler, utrustning och personal för forskare, lärare och studerande tillhörande skilda ämnen, fakulteter och högskoleenheter. Vid utredningsarbetet i detta avseende bör de utredningar och erfarenheter, som under senare år gjorts inom byggnadsstyrelsen, utrustningsnämnden för universitet och högskolor, skilda organisations- och programkommittéer m. fl. organ prövas och värderas.

På basis av de nu skisserade utredningarna rörande medicin, teknik och matematisk-naturvetenskapliga ämnen bör ställning tagas till om övervägande skäl talar för att den här avsedda utbyggnaden inom dessa områden bör ske vid nu bestående lärosäten. Skulle denna prövning leda till att så ej är fallet, bör tagas upp till prövning vilka de kostnadsmässiga konsekvenserna blir av att till ett nytt lärosäte med en eller flera av disciplinerna medicin, teknik och naturvetenskap även förlägga *ekonomutbildning, samhällsvetenskaplig utbildning och humanistisk utbildning.*

Som utgångspunkt för en dylik prövning för ekonomutbildningens del bör tagas den i P-gruppens promemoria förordade ökningen av intagningskapaciteten från 675 nybörjarplatser till ca 1 100 nybörjarplatser mot slutet av 1960-talet.

För samhällsvetenskap och humaniora i övrigt bör prövas vilka kostnadsmässiga konsekvenser som skulle följa av en väsentligt större utbyggnad i Umeå och på ytterligare någon ny ort än den utbyggnad som räknats med i P-gruppens promemoria.

Sedan undersökningarna av de egentliga utbildningskostnaderna genomförts, bör kommittén uppskatta storleken av andra väsentliga *samhälleliga kostnader,* bl. a. av typen studentbostadskostnader, för en utbyggnad av utbildningskapaciteten. Dessa uppskattningar bör begränsas till de huvudalternativ för utbyggnaden som prövas i undersökningarna av utbildningskostnaderna.

Parallellt med de nu skisserade undersökningarna bör det konkreta planeringsarbetet vid de bestående lärosätena fullföljas av därtill utsedda kommittéer. Emellertid synes det lämpligt att — i avbidan på resultaten av statsmakternas ställningstagande till utfallet av de i det föregående skisserade undersökningarna — dessa kommittéer ges i uppgift att planera för en större utbildningskapacitet än den som räknats med i statsmakternas beslut i anledning av propositionen 1960: 119.

Det fortsatta planeringsarbetet bör beträffande nedannämnda kommittéer baseras på följande antaganden rörande studerandeantalet m. m. vid de av kommittéernas arbete berörda lärosätena.

1. *Frescatikommittén:* 2 000 närvarande studerande vid juridiska fakulteten, 8 000 vid humanistiska fakulteten och 5 000 vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Stockholm;

2. *1962 års Umeåkommitté:* 1 000 närvarande studerande i samhällsvetenskapliga ämnen och 1 400 i matematisk-naturvetenskapliga ämnen vid universitetet i Umeå;

3. *Naturvetenskapliga samordningskommittén i Göteborg:* 100 studerande för två betyg i vartdera av ämnena zoologi och botanik vid universitetet i Göteborg;

4. *Utredningen om vissa marinbiologiska fältstationer m. m.:* kursplatser för 500 studerande för två betyg i ämnet zoologi avseende samtliga lärosäten utom universitetet i Lund; beträffande sistnämnda lärosäte bör utredningen undersöka möjligheterna att vid det marinbiologiska laboratoriet i Helsingör anordna kursplatser för 100 studerande för två betyg i ämnet zoologi;

5. *Programkommittén för Uppsala humanistiska fakultet:* 5 500 närvarande studerande vid humanistiska fakulteten vid universitetet i Uppsala;

6. *Programkommittén för Göteborgs humanistiska fakultet:* 4 000 närvarande studerande vid humanistiska fakulteten vid universitetet i Göteborg; programkommitténs uppdrag bör utvidgas att omfatta även uppgörande av lokalprogram för nybyggnad för socialinstitutet i Göteborg, varvid antalet studerande bör bedömas med utgångspunkt i de beräkningar och synpunkter, som framförts i socionomutbildningskommitténs betänkande om socionomutbildning (SOU 1962: 43) samt i statistiska sammanställningar rörande tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet (SOU 1962: 55).

7. *Lokalprogramkommittén för de humanistiska och ekonomiska fakulteterna vid universitetet i Lund, m. m.:* 3 500 närvarande studerande vid humanistiska fakulteten och 275 nybörjarplatser vid ekonomiska fakulteten vid universitetet i Lund.

Siffrorna för antalet närvarande studerande vid ovannämnda fakulteter m. m. avser samtliga studerande vid respektive fakultet enligt den officiella statistikens definitioner. Till grund för beräkning av lokalbehov m. m. bör emellertid ligga antalet i undervisningen deltagande studerande.

Med skrivelse den 25 januari 1963 har en arbetsgrupp inom ecklesiastikdepartementet till departementschefen överlämnat en promemoria angående statligt stöd till studentkårlokaler. Över promemorian har, efter remiss, yttranden avgivits av ett antal myndigheter och organisationer.

Med hänsyn till angelägenheten av att lokalutrymmen för bespisningsmöjligheter kommer till stånd så fort som möjligt — särskilt aktuell torde frågan om bespisningslokaler vara för Frescatiområdet och universitetsområdet i Umeå — synes det böra ankomma på Frescatikommittén, 1962 års Umeåkommitté, naturvetenskapliga samordningskommittén i Göteborg och organisationskommittén för teknisk högskola i Lund att i samråd med byggnadsstyrelsen, vederbörande universitets- och högskolemyndigheter och studentkårer samt representanter för den anställda personalen vid lärosätena göra upp förslag till lokalprogram för matsalar jämte därtill hörande erforderliga utrymmen för respektive universitets- och högskoleorter. Matsalsutrymmena bör dimensioneras för såväl de studerande som personalen vid lärosätet. Vid planeringen av matsalsutrymmena bör eftersträvas att — där så är möjligt — studerande och personal från flera lärosäten skall kunna utnyttja samma bespisningsmöjligheter. Kommittéerna bör vidare i sitt arbete ägna uppmärksamhet åt det från kostnadssynpunkt fördelaktigaste alternativet vad avser centrala restaurangkök respektive separata

sådana. I detta sammanhang erinras om den undersökning angående centrala respektive separata restaurangkök, som förutnämnda arbetsgrupp redovisat med skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet den 22 april 1963.

Av kommittéerna uppgjorda lokalprogram bör överlämnas till byggnadsstyrelsen. Denna har därefter att i samråd med vederbörande kommitté uppgöra byggnadsprogram.

Stockholm i ecklesiastikdepartementet den 10 maj 1963.

INNEHÅLL

	Sid.
I. Inledning	4
II. Det högre utbildningsväsendets fortsatta utbyggnad	8
1. Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet	8
A. Det högre utbildningsväsendets hittillsvarande utveckling	9
a. Studentexamination	9
b. Tillströmning till fakulteter och högskolor	10
c. Närvaro vid fakulteter och högskolor	11
d. Examination vid fakulteter och högskolor	12
e. Antal akademiker i yrkesverksam ålder	13
B. Behovet av akademiskt utbildad arbetskraft fram till mitten av 1970-talet	14
C. Behovet av utbildningsplatser vid postgymnasiala fackutbildningslinjer	19
D. Det högre utbildningsväsendets utveckling fram till 1975 — en tendensberäkning	22
a. Studentexamination	22
b. Tillströmning till fakulteter och högskolor	23
c. Examination vid fakulteter och högskolor	30
d. Antal akademiker i yrkesverksam ålder	31
E. Det högre utbildningsväsendets utveckling fram till 1975 — ett programmatiskt räknexempel	31
a. Tillgängliga utbildningsplatser	31
b. Tillströmningens inriktning	34
c. Närvaro vid fakulteter och högskolor	36
d. Examination vid fakulteter och högskolor	36
F. Tillgång på och »behov» av akademiskt utbildad arbetskraft i yrkesverksam ålder åren 1970 och 1975	39
2. Den fortsatta utbyggnaden av fakulteter och högskolor m. m.	41
A. Inledning	41
B. Nu gällande program för utbyggnad av det högre utbildningsväsendet	42
C. Några allmänna synpunkter rörande fortsatt utbyggnad	45
D. Åtgärdsinventering	50
E. Ett utbyggnadsalternativ	52
F. Industrihögskola i Östergötland	61
a. Allmänt	61
b. Förutsättningar för industrihögskola i Östergötland	63
c. Förslagets utformning	65
3. Yttranden	68
A. Allmänna omdömen	68
B. Statistiken över tillströmning och behov	85
a. Tillströmning till fakulteter och högskolor	85
b. Behov av akademiskt utbildad arbetskraft	90

Sid.

C. Den fortsatta utbyggnaden av fakulteter och högskolor m. m. 120
a. Vissa allmänna synpunkter 120
Effektivare utnyttjande av resurser 121
Decentraliserad utbildning på ett- och tvåbetygsnivå samt korrespondensundervisning 124
Studentbostadsproblemet 128
Yrkesvägledning och studierådgivning 131
Meritkomplettering 133
b. Spärrade utbildningslinjer 136
Allmänt om ökning av utbildningskapaciteten vid spärrade utbildningslinjer 136
Teknisk utbildning 139
Medicinsk utbildning 145
Odontologisk utbildning 160
Farmaceutisk utbildning 165
Ekonomutbildning 166
Utbildning vid jordbrukets högskolor 170
c. Fria fakulteter 172
Spärrfrågan 172
Samhällsvetenskaplig och annan humanistisk utbildning 181
Matematisk-naturvetenskaplig utbildning 184
Juridisk utbildning 188
Teologisk utbildning 190
d. Industrihögskola i Östergötland 190
Allmänna synpunkter 190
Behovet av teknisk-ekonomisk utbildning 191
Lärarfrågan m. m. 192
Lokaliseringsfrågan 194
e. Antal lärosäten m. m. 197
D. Annan postgymnasial utbildning 210
4. Departementschefen 226

III. Statligt stöd till studentkårlokaler 243
1. Promemorian 243
A. Befintliga studentkårlokaler 243
B. Anmält behov av studentkårlokaler 246
C. Olika statliga stödåtgärder för studenter 247
D. Statligt stöd till allmänna samlingslokaler 248
E. Förslag om statligt stöd till studentkårlokaler 250
a. Allmänt 250
b. Utformningen av det statliga stödet 252
c. Administration 255
d. Kostnader 256
e. Särskilt yttrande 257
2. Yttranden 258
3. Departementschefen 265

IV. Hemställan 271

Bilaga: Direktiven den 10 maj 1963 för 1963 års universitets- och högskolekommitté

Ivar Hæggströms Tryckeri AB · Stockholm 1963
630601